

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ANTALYA İLİ SINIRLARI İÇİNDE KLASİK
ÇAĞLAR ÖNCESİNE AİT KAZI YAPILMIŞ
MERKEZLERDE KORUMA,
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, KÜLTÜR TURİZMİ
AMAÇLI DÜZENLEMELER
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

ŞEBNEM KURTULUŞ KIVANÇ

2501121342

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. GÜLSÜN UMURTAĞ

İSTANBUL, 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Şebnem KURTULUŞ KIVANÇ Numarası : 2501121342

Anabilim Dalı / Arkeoloji Anabilim Dalı
Anasanat Dalı / Programı : Protohistorya ve Önasya Bilim Dalı Danışmanı : PROF. DR. GÜLSÜN UMURTAK

Tez Savunma Tarihi : 08.06.2017 Saati : 14:00

Tez Başlığı : "Antalya İli Sınırları İçinde Klasik Çağlar Öncesine Ait Kazı Yapılmış Merkezlerde Koruma, Sürdürülebilirlik, Kültür Turizmi Amaçlı Düzenlemeler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. GÜLSÜN UMURTAK		Kabul
2- PROF. DR. ŞEVKET DÖNMEZ		Kabul
3- DOÇ. DR. SEDEF ÇOKAY KEPÇE		Kabul.
4- YRD. DOÇ. DR. MÜGE SAVRUM KORTANOĞLU		Kabul
5- YRD. DOÇ. DR. BÜLENT ARIKAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BURÇİN ERDOĞU		
2- YRD. DOÇ. DR. HASAN PEKER		

ÖZ

ANTALYA İLİ SINIRLARI İÇİNDE KLASİK ÇAĞLAR ÖNCESİNE AİT KAZI YAPILMIŞ MERKEZLERDE KORUMA, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, KÜLTÜR TURİZMİ AMAÇLI DÜZENLEMELER

SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

ŞEBNEM KURTULUŞ KIVANÇ

Anadolu toprakları binlerce yıldır beslediği insanların kültürlerini de içinde barındıran ve bu sebeple tarımsal olduğu kadar arkeolojik olarak da verimli topraklardır. Antalya ve çevresi ise zengin Anadolu Coğrafyası'nın her çağa buluntu veren bölgelerinden yalnızca biridir. Gezginler tarafından her zaman dikkat çeken Antalya'nın 1930'lu yıllardan günümüze kadar süregelen kazı çalışmaları gerek Klasik Çağlar öncesine gerekse de Klasik Çağlara tarihlenen birçok taşınabilir ve taşınamayan arkeolojik buluntu vermiştir. Antalya Bölgesi'nde Karain Mağarası'nda Prof. Dr. İ. Kılıç Kökten tarafından başlatılan kazılar bölgedeki ilk kültürlerle dair bilgiler edinilmesini sağlamıştır. Günümüzde Antalya ve çevresindeki mağara, höyük yerleşmeleri ve antik kentlerde Paleolitik Çağ'dan Klasik Çağ'lara kadar çok uzun bir süreci kapsayan birçok kazı devam etmektedir.

Klasik Çağlar öncesine tarihlenen mağara ve höyük yerleşmeleri ile tümülüsler ele alındığında, Antalya Bölgesi'nde incelenmesi gereken çok sayıda merkezin olduğu görülmektedir. Bu çalışma kapsamında incelenen merkezler Belbaşı, Beldibi, Çarkini, Karain, Kızılin, Öküzini ve Suluin Mağaraları, Gökhöyük, Bademağacı, Hacimusalar, Karataş-Semayük ve Bağbaşı Höyükleri ile Elmalı Tümülüsleri'dir.

Bütün arkeolojik çalışmalarda olduğu gibi, Antalya ve Çevresi'nde yapılan kazılar sonucunda bölgenin geçmişinin binlerce yıl geriye gittiğinin anlaşılması, beraberinde bulunan bu kültür varlıklarının korunması gerekliliğini de gündeme getirmektedir. Günümüzde koruma ve sürdürülebilirlik kavramları ile ilgili farklı uygulamalar ve

bilimsel yaklaşımlar ile bu bilimsel yaklaşımların yanında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın getirdiği yaptırımlar da mevcuttur. Burada arkeolojik sit alanlarında koruma ile ilgili yapılan düzenlenmelerde yaşanan sorunların incelenmesi konusu öncelikli olarak ele alınacaktır. Buna ek olarak, özellikle son dönemde ‘‘Kültür Turizmi’’ Türkiye’nin başlıca turizm stratejisi konumuna getirilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda bazen Arkeoloji’den ‘‘turizme destek olan’’ bir bilim dalı gibi bahsedilmesi söz konusu olabilmektedir. Arkeoloji bilimine bu bakış açısı ile yaklaşılması kültür varlıkları üzerinde olumsuz bir etkinin oluşması sonucunu doğurur. Turizmden elde edilecek gelirin zaten kısıtlı bir bütçesi olan kültürel varlığın korunması konusunda kullanılabileceği önemli bir gerçektir. Ancak ziyarete açılan bir varlıktaki bozulma da daha hızlı olacaktır. Dolayısıyla turizmin hem ülke ekonomisi hem de kültürel varlıkların korunması açısından olumlu olup olmadığı her kültür varlığı turizme açılırken tartışılmalı ve kültürel varlık için en doğrusunun hangisi olduğuna karar verilerek sonuca ulaşılmalıdır.

Antalya’daki Klasik  ağlar öncesine tarihlenen mağara ve h y k yerleşmeleri ile t m l slerinde yapılan turizm uygulamaları ve elde edilen buluntuların turizm amaçlı kullanımının kültür varlıkları üzerindeki etkisi değerlendirilmiş, arkeolojik sit alanlarında turizm hareketleri dolayısıyla gelişen sorunlar ele alınarak çözülmeleri için uygulanabilecek yöntemler tartışılmaya çalışılmıştır. Antalya’da Paleolitik  ağ’dan başlayarak Klasik  ağlar öncesine kadar olan yerleşmelerdeki kültür turizmi ile ilgili düzenlemelerin ve uygulamaların yerlerinde ziyaret edilerek incelenmesi, var olan sorunların belirlenmesi ve çözüm  nerileri sunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Koruma, Kültür Turizmi

ABSTRACT

ARRANGEMENTS FOR PROTECTION, SUSTAINABILITY, CULTURAL TOURISM IN EXCAVATED CENTERS DATED BEFORE CLASSICAL AGES IN ANTALYA CITY LIMITS

ISSUES AND RECOMMENDED SOLUTIONS

ŞEBNEM KURTULUŞ KIVANÇ

Anatolia is a fertile land both agriculturally and archaeologically that keeps the culture underneath and gives the crops needed to live on it for thousands of years. Antalya and its surroundings are one of the important lands within Anatolia that humankind's cultural evolution can be observed by important archaeological evidence without a break in the timeline. Archaeological researches in the vicinity goes back to the years 1930's and gives portable and unportable evidence dated both to Pre-Classical and Classical Periods. Especially Classical Periods' magnificent findings prove the past of the city. In addition to this, Kılıç Kökten's Karain Cave excavations give information about the first people inhabited here. Today, there are still many excavations covering times from Paleolithic Age to Classical Ages.

When someone looks at the caves, höyüks, tumuli and the graveyards, which are the included archaeological site types in this study, they can see that there are many archaeological centers to examine in the vicinity of Antalya. In this study, Belbaşı, Beldibi, Çarkini, Karain, Kızılin, Öküzini and Suluin Caves, Gökhöyük, Bademağacı, Hacımusalar, Karataş-Semayük and Bağbaşı Höyüks, and Elmalı Tumuli had been chosen to examine.

As in all archaeological studies, excavations held in Antalya and its vicinity shows that the past of the region goes thousands of years back, and it brings protection necessities. Today, there are many different protection and conservation applications

and scientific approaches. Besides, Ministry of Culture and Tourism has many obligations to apply protection at an archaeological site.

The priority of this study is to examine conservation and protection applications at an archaeological site and the problems that come across while these are made. In addition to this, lately “Cultural Tourism” had become one of the important types of tourism in Turkey which sometimes leads to the idea “archaeology is the science that supports tourism”. However, if someone think archaeology not as science but a supportive activity, probably cultural assets suffer from this kind of thinking. It can be said that tourism provides economic infrastructure to protect and conserve cultural heritage, but a site that visited by tourists probably deteriorate more quickly. Hence, it has to be considered thoroughly if tourism is a positive approach for protection of cultural heritage.

In this study, it has been aimed to examine cultural tourism applications at the archaeological sites of Antalya. In addition to this examination it is important to find the effects of cultural tourism on the cultural findings, and the problems that is spring from cultural tourism. Also, it is aimed to define the problems created by tourism applications with the methods to solve these problems. Within the concept of this study, the examination of protohistoric centers at Antalya and its vicinity held by visiting the sites. We tried to find the problems and the solutions to these problems created by cultural tourism applications at the chosen sites.

Keywords: Antalya, Conservation, Cultural Tourism

ÖNSÖZ

Her çağda zengin yerleşime sahne olan Antalya Bölgesi'ndeki kültür turizmi uygulamalarının bu zengin kültürel ve arkeolojik mirasın korunmasındaki yerini, bölge turizminin gelişiminde arkeolojik kazılar sonucunda elde edilmiş buluntulardan faydalanmanın arkeolojik eserlere verebileceği zararı/yararı eleştirel bir bakış açısıyla inceleyerek sorunları belirleyebilmek ve çözüm önerileri sunmak bu çalışmanın amacıdır. Bu amaç doğrultusunda var olan sorunların belirlenebilmesi için Venedik Tüzüğü ve UNESCO'nun Dünya Kültür Mirası kriterleri göz önünde bulundurulacak, yapılan uygulamalar bu kriterler ışığında ele alınacaktır.

Uzun ve yoğun bir çalışmanın sonunda tamamlamış olduğum Antalya İli Sınırları İçinde Klasik Çağlar Öncesine Ait Kazı Yapılmış Merkezlerde Koruma, Sürdürülebilirlik, Kültür Turizmi Amaçlı Düzenlemeler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri konulu yüksek lisans tezim süresince tez danışmanlığımı yapan ve bana her konuda yardımcı olan Danışman Hocam Prof. Dr. Gülsün Umurtak'a, yüksek lisans eğitimim süresince desteklerini esirgemeyen başta Prof. Dr. Refik Duru olmak üzere Yüksek Lisans derslerimizi veren Prof. Dr. Şevket Dönmez ve Yrd. Doç. Dr. Aslıhan Yurtsever Beyazıt'a;

Ziyaret edilen yerleşmeler ile ilgili ön bilgilendirmeyi yapan Antalya Müzesi Müdür Yardımcısı Mustafa Samur'a ve Elmalı Müzesi çalışanlarına, Karain Mağarası'nın fotoğraflarını çekmem için izin veren ve diğer mağaraların fotoğraflarını gönderen Karain Kazısı Başkanı Prof. Dr. Harun Taşkırıan'a ve dönem kazıları tamamlanmış olmasına rağmen Hacımusalar Höyüğü'nü ziyaret etmemi sağlayan Doç. Dr. İlknur Özgen'e;

Çalışmam boyunca yanımda olan eşim Yücel Kıvanç, ailem ve tüm arkadaşlarıma bana destek verdikleri için teşekkür etmek isterim.

Şebnem KURTULUŞ KIVANÇ

İstanbul, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
RESİMLER LİSTESİ.....	xi
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	xix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xx
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxi
GİRİŞ.....	1
İzlenen Yöntemler ve Karşılaşılan Sorunlar.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA İLİ SINIRLARI İÇİNDE KLASİK ÇAĞLAR ÖNCESİNE AİT KAZI YAPILMIŞ YERLEŞME YERLERİ

1.1. Fiziki ve Beşerî Coğrafya.....	5
1.2. Yapılan Kazı Çalışmaları'nın Tarihçesi.....	7
1.3. Kültürel Sıradüzene Bağlı Olarak Yerleşmelerin Tanıtımı.....	9
1.3.1. Paleolitik Çağ Yerleşmeleri.....	10
1.3.2. Neolitik ve Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri.....	31
Tunç Çağları Yerleşmeleri.....	51
1.3.3. İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri.....	52
1.3.4. Orta ve Son Tunç Çağları Yerleşmeleri.....	76
1.3.5. Demir Çağı Yerleşmeleri.....	80

İKİNCİ BÖLÜM

ANTALYA'DAKİ KLASİK ÇAĞLAR ÖNCESİ YERLEŞMELERDE YAPILAN KORUMA, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KÜLTÜR TURİZMİ AMAÇLI UYGULAMALAR

2.1. Antalya'da Kültür Turizmi.....	90
2.2. Antalya'daki Klasik Çağlar Öncesi Kazı Yapılmış Merkezlerde Günümüzdeki Durum.....	93
2.2.1. Bademağacı Höyüğü.....	93
2.2.2. Karain Mağarası.....	98
2.2.3. Gökhöyük.....	104
2.2.4. Perge Akropolisi.....	105
2.2.5. Bayındır-Elmalı Tümülüsleri.....	108
2.2.6. Karataş-Semayük.....	111
2.2.7. Kızılbil ve Karaburun Tümülüsleri.....	113
2.2.8. Hacimusalar Höyüğü.....	116

2.2.9.	Patara Antik Kenti Tepecik Akropolü.....	118
2.3.	Antalya'daki Yerleşmelerin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması için Yapılması Gerekenler.....	120
2.3.1.	Bademağacı Höyüğü	121
2.3.2.	Karain Mağarası	123
2.3.3.	Gökhöyük	124
2.3.4.	Perge Akropolisi	125
2.3.5.	Bayındır-Elmalı Tümülüsleri	126
2.3.6.	Karataş-Semayük	128
2.3.7.	Kızılbil Tümülüsü.....	128
2.3.8.	Hacımusalar Höyüğü.....	129
2.3.9.	Patara Antik Kenti Tepecik Akropolü.....	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜR TURİZMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

3.1.	Kültür Kavramı	131
3.2.	Turizm Kavramı	132
3.2.1.	Turizm Çeşitleri ve Kültür Turizmi	134
3.2.2.	Kültür Turizmi ve Kültürel Miras Yönetimi.....	136
3.3.	Kültür Turizminin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri.....	138
3.3.1.	Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Olumlu Etkileri	139
3.3.2.	Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerinde Olumsuz Etkileri	140

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARKEOLOJİK KAZILAR, TAHRİBAT VE KORUMA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

4.1.	Arkeolojik Kazılar ve Koruma.....	145
4.1.1.	Sitler ile ilgili Tanımlar.....	145
4.1.2.	Arkeolojik Sit ve Arkeolojik Kazılar	147
4.1.3.	Kazılarda Açığa Çıkartılan Kültür Varlıklarının Korunması.....	154
4.2.	Arkeolojik Sit Alanlarında Tahribe Neden Olan Etkenler	155
4.3.	Dünya'da ve Türkiye'de Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ile İlgili Yapılan Çalışmalar.....	164
4.3.1.	Venedik Tüzüğü	165
4.3.2.	UNESCO Dünya Mirası Listesi	166
4.3.3.	Türkiye'nin Venedik Tüzüğü'nü İmzalaması ve Dünya Mirası Listesindeki Sit Alanları.....	169
4.4.	Korumanın Sürdürülebilirliği.....	170

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	174
KAYNAKÇA	179
EKLER.....	201

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Antalya'nın Türkiye haritasındaki ve Akdeniz Bölgesi'ndeki yeri (Google Maps 2016a).....	9
Resim 2: Karain Mağarası'nın Orta Paleolitik tabakalarında bulunan el baltaları ve kazıyıcılarına örnekler (Duru 2008, 4 res. 4)	10
Resim 3: Antalya'daki kazı yapılmış Paleolitik Çağ merkezlerinin yerleri (Google Maps 2016e).....	11
Resim 4: Karain Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016e).....	12
Resim 5: Karain Mağarası'nın yeri (Duru 2008, 3 res. 2)	13
Resim 6: Karain Mağarası'nın ağzı (Duru 2008, 3 res. 3)	13
Resim 7: Karain B Gözü - İnsan başı biçimli kaburga kemiği (Kökten 1961b lev. XXXV/II res. 4)	15
Resim 8: Karain Mağarası – Alt Paleolitik Çağ örnekleri (Kökten 1967)	16
Resim 9: Çarkini Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016e).....	17
Resim 10: Katran Dağı'nın güneybatısına bakan Çarkini Mağarası'nın girişi (TAY 2001a).....	18
Resim 11: Çarkini Mağarası'nın ağzı (Çarkini Mağarası Kazı Arşivi)	18
Resim 12: Kızılin Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016e).....	20
Resim 13: Kızılin Mağarası'nın ağzı (Kızılin Mağarası Kazı Arşivi)	21
Resim 14: Öküzini Mağarası'na adını veren gravürün fotoğrafı ve çizimi (Kökten 1961b lev. XXXVII/IV res. 1-2)	22
Resim 15: Öküzini Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016e).....	23
Resim 16: Öküzini Mağarası'nın ağzı (TAY 2001b).....	24
Resim 17: Belbaşı Kaya Sığınağı'nın konumu (Google Maps 2016e).....	27

Resim 18: Beldibi Kaya Sığınağı'ndaki duvar resimleri ve çizimleri (Duru 2008, 6 res. 10a,b).....	29
Resim 19: Antalya'daki Kazı Yapılmış Neolitik ve Kalkolitik Çağ Merkezleri (Google Maps 2016d)	33
Resim 20: Bademağacı Höyüğü, Hava Fotoğrafı (Duru 2008, 145 res. 291)	34
Resim 21: Bademağacı Höyüğü'nün konumu (Google Maps 2016d).....	35
Resim 22: Bademağacı Höyüğü 2007 yılı Neolitik Yerleşme Planı (Duru 2008, 29)	37
Resim 23: Bademağacı Höyüğü – EN I/8 yerleşmesinde bulunan terrazzo taban (Duru 2016, 51 res. 87).....	38
Resim 24: Bademağacı Höyüğü – ENÇ II/4A evi (Duru 2008, 30 res. 46).....	38
Resim 25: Bademağacı Höyüğü – Dörtgen Planlı EN II evleri (Duru ve Umurtak 2010, 16 res. 5).....	39
Resim 26: Bademağacı Höyüğü – EN II tüm veya tümlenmiş sıradan kullanım kapları (Duru 2016, 106 res. 330)	40
Resim 27: Bademağacı Höyüğü – EN II tüm veya tümlenmiş sıradan kullanım kapları (Duru 2016, 106 res. 331)	40
Resim 28: Bademağacı Höyüğü – Ana Tanrıça figürinlerinden bazıları (Duru 2016, 142 res. 485 ve res. 487)	41
Resim 29: Bademağacı Höyüğü – ENÇ I ve III'e tarihlenen damga mühürler (Duru 2016, 161 res. 646-651)	41
Resim 30: Bademağacı Höyüğü – EN I ve III'e tarihlenen mühür benzeri eserler (Duru 2016, 162 res. 658, res. 661-662).....	42
Resim 31: Suluin Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016d)	43
Resim 32: Suluin Mağarası'nın ağzı (Taşkiran 2011, 120 res. 1).....	44

Resim 33: Suluin Mağarası – Çavuş motifi işlenmiş kemik, bir dizi boncuk ve hayvan başlı protomlu tutamak (Taşkiran 2011, 122 res. 4-5; Taşkiran, Özçelik ve Kösem 2012, 14 res. 1).....	45
Resim 34: Suluin Mağarası C mekânı fotoğrafı ve çizimi (Taşkiran 2011, 124 res. 6; Taşkiran, Özçelik ve Kösem 2012, 11 çiz. 2)	46
Resim 35: Elmalı Bölgesi'ndeki Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşmelerinin konumu (Google Maps 2016d)	48
Resim 36: Bağbaşı Höyüğü – Ağzı açık çömlek (Eslick 1992 lev. 99 a-b)	50
Resim 37: Bağbaşı Höyüğü – Testi (Eslick 1992 lev. 100 d)	50
Resim 38: İkiz kap ve baskı bezemeli çömlek (Eslick 1992 lev. 104 e-f)	50
Resim 39: Bağbaşı Höyüğü – Kil mühür (Eslick 1992 lev. 106).....	51
Resim 40: Antalya'daki kazısı yapılmış İlk Tunç Çağı merkezleri (Google Maps 2016c).....	53
Resim 41: Bademağacı Höyüğü 2010 yılı hava fotoğrafı (Duru 2016, 83 res. 228). 54	
Resim 42: Bademağacı Höyüğü 2010 yılı planı ve İTÇ Yerleşmeleri (Duru 2016, 83 res. 229).....	55
Resim 43: Bademağacı Höyüğü – İTÇ II taş temelleri (Duru 2008, 148 res. 296)... 56	
Resim 44: Bademağacı Höyüğü – Çok Odalı Yapı fotoğrafı ve planı (Duru 2016, 88 res. 247-248)	56
Resim 45: Bademağacı Höyüğü – Güneybatıdaki megaronlar (Duru 2016, 86 res. 239)	57
Resim 46: Bademağacı Höyüğü – İlk Tunç Çağı Çanak Çömlekleri (Duru 2008, 164 res. 333).....	58
Resim 47: Bademağacı Höyüğü – İlk Tunç Çağı pişmiş toprak idolleri (Duru 2008, 170 res. 341).....	59

Resim 48: Bademağacı Höyüğü – İlk Tunç Çağı II mühürleri (Duru 2008, 173 res. 345)	59
Resim 49: Gökhöyük'ün konumu (Google Maps 2016c).....	61
Resim 50: Gökhöyük – Silindir biçimli kulp delikli çömlek (Yener ve Atvur 2002 res. 11; çiz. 1/5).....	62
Resim 51: Hacimusalar Höyüğü – Genel Görünüm (Özgen 2011b).....	63
Resim 52: Hacimusalar Höyüğü'nün Konumu (Google Maps 2016c)	63
Resim 53: Hacimusalar Höyüğü – Kuzey Yamaç Açması (Özgen 2011b res. 7).....	65
Resim 54: Karataş-Semayük'ün konumu (Google Maps 2016c)	67
Resim 55: Karataş-Semayük – Tabaka II baskı mühürler ve motifleri (Mellink 1965 lev. 64 res. 33a-33b).....	69
Resim 56: Karataş-Semayük – Tabaka V gri açıklı kazı bezekli dört kulplu çömlek ve bir testi (Mellink ve Angel 1966 lev. 61 res. 27-28).....	69
Resim 57: Karataş-Semayük – Tabaka V 16 adet çanak çömlek (Mellink ve Angel 1966 lev.56 res. 6).....	70
Resim 58: Karataş-Semayük – Mezarlık alanındaki küp mezarların toprak içindeki konumu (Mellink 1964 lev.77 res. 3).....	71
Resim 59: Karataş-Semayük – Değişik boylarda gömüt kapları (Mellink 1964 lev. 78 res. 8).....	71
Resim 60: Perge Antik Kenti'nin konumu (Google Maps 2016c).....	73
Resim 61: Bademağacı Höyüğü – OTÇ mimari kalıntıları fotoğrafı ve planı (Duru 2008, 178 res. 357-358)	78
Resim 62: Bademağacı Höyüğü - Orta Tunç Çağı'na tarihlenen kırmızı bant bezekli tabak (Duru 2008, 179 res. 359a; Umurtak 2003b, 66 şek. 1 çiz. 6)	79
Resim 63: Bademağacı Höyüğü – Orta Tunç Çağı kurşun mühürü (Duru 2008, 180 res. 361).....	79

Resim 64: Demir Çağı Merkezlerinin Konumu (Google Maps 2016b).....	81
Resim 65: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri'nin konumu (Google Maps 2016b).....	83
Resim 66: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri – C Tümülüsü Fallus Tören Aleti (Dörtlük 1995 lev. III res. 5).....	84
Resim 67: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri – D Tümülüsü mezar odası (Dörtlük 1995 lev. III res. 4).....	85
Resim 68: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri – D Tümülüsü gümüş rahip heykelciği ve gümüş tas (Dörtlük 1995 lev. 5 res. 7-8).....	86
Resim 69: Patara Antik Kenti'ndeki Tepecik Akropolü'nün konumu (Google Maps 2016b)	87
Resim 70: Bademağacı Höyüğü giriş kapısı ve ziyaretçi yürüyüş yolu başlangıcı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	94
Resim 71: Bademağacı Höyüğü yürüyüş yolu (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	94
Resim 72: Bademağacı Höyüğü bilgilendirme panosu (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	95
Resim 73: Bademağacı Höyüğü 2015 yılı genel görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	95
Resim 74: Bademağacı Höyüğü'nün 2016 yılının Kasım ayındaki genel görünümü (Refik Duru ve Gülsün Umurtak Arşivi)	97
Resim 75: Bademağacı Höyüğü'nün giriş kapısının 2016 yılının Kasım ayındaki durumu (Refik Duru ve Gülsün Umurtak Arşivi)	97
Resim 76: Bademağacı Höyüğü'ndeki yazıları soyulmuş Pano (Refik Duru ve Gülsün Umurtak Arşivi)	98
Resim 77: Karain Mağarası gişe binası (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	99
Resim 78: Karain Mağarası'nın yürüyüş yolunun başında bulunan ve inşaatı devam eden müze binası (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	99

Resim 79: Karain Mağarası'na çıkan merdivenli yol (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	101
Resim 80: Karain Mağarası'nın girişindeki banklar (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	101
Resim 81: Karain Müzesinin yanındaki bilgilendirme panosu (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	102
Resim 82: Karain Mağarası girişindeki bilgilendirme panosu (Şebnem kurtuluş Kıvanç 2015)	102
Resim 83: Karain Mağarası'nın içindeki basamaklar ve tahribat (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	103
Resim 84: Gökhöyük'ün kanal tarafından görünümü (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	105
Resim 85: Perge Antik Kenti'ni panoramik olarak izlemeyi sağlayan platform (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	106
Resim 86: Perge Antik Kenti Akropolisine doğru çıkan yolun basamaklı kısmı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	107
Resim 87: Platformdan Akropolise doğru çıkan patika yol (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	107
Resim 88: Perge Antik Kenti Akropolisi genel görünümü (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	108
Resim 89: Bayındır-Elmalı Tümülüsleri genel görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	109
Resim 90: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri genel görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	110
Resim 91: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri – C Tümülüsü'nden bir görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	110

Resim 92: Elmalı-Bayındır Tümölüsleri – C Tümölüsü'nden görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	111
Resim 93: Karataş-Semayük uzaktan görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015) .	112
Resim 94: Karataş-Semayük mezarlık alanı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	112
Resim 95: Karaburun Tümölüsü'nün mezar odasındaki tahribat (Elmalı Müzesi Arşivi 2015)	114
Resim 96: Karaburun Tümölüsü'nün mezar odasındaki tahribat (Elmalı Müzesi Arşivi 2015)	114
Resim 97: Kızılbel Tümölüsü mezar odasının çevresine örölmüş olan beton yapı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	115
Resim 98: Kızılbel Tümölüsünün çevresinden bir görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	115
Resim 99: Hacımusalar Höyüğü – Batı yamaçtaki koruma çatılı İTÇ Mimarisi (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	116
Resim 100: Hacımusalar Höyüğü kuzey yamaçtaki jeotekstil örtü ile koruma altına alınmak istenen İTÇ tabakaları (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)	117
Resim 101: Hacımusalar Höyüğü batı yamaç – İTÇ megaron tipli yapı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	118
Resim 102: Patara Antik Kenti Tepecik Akropolüne çıkan yol (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	119
Resim 103: Patara Antik Kenti Tepecik Akropolünden Utku Takının görünüşü (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015).....	120
Resim 104: Büyük Giza Piramidi'nden hatıra toplayan turist (Du Cros ve McKercher 2015, 42 res. 3.13).....	142
Resim 105: Avustralya Uluru'daki Aborijinlere ait kültürel miras alanı (Du Cros ve McKercher 2015, 40 res. 3.11).....	143

Resim 106: Taliban'ın 2001 yılında yok ettiği Uzun Buddha Heykeli'nin öncesi ve sonrası	160
Resim 107: IŞİD'in yok etmesinden önce Suriye Palmyra'daki Baal tapınağı (Stanton 2015)	161
Resim 108: Palmyra'daki Baal Tapınağı'ndan geriye kalan (Stanton 2015).....	161
Resim 109: Ürdün'de Bizans Dönemi'ne ait bir kilisenin kulesinde görülen deprem kaynaklı hasar (Koellisch 2007).....	164

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Öküzini Mağarası – Öküz tasvirli çakıl taşı (Kökten 1961b lev. XXXV/II res. 1).....	25
Çizim 2: Öküzini Mağarası – Av tasvirli çakıl (Kökten 1961b lev. XXXVI/III res. 1)	25
Çizim 3: Karataş-Semayük – I. tabakadaki binanın planı (Mellink ve Angel 1966, 247 çiz. 2).....	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Bademağacı Höyüğü Tabakalaşması (Duru 2008, 18)..... 36

KISALTMALAR LİSTESİ

AIA	: American Institute of Archaeology – Amerikan Arkeoloji Enstitüsü
AKMED	: Koç Üniversitesi Suna & İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi
ATTA	: Adventure Travel Trade Association
bkz.	: Bakınız
ENÇ	: Erken Neolitik Çağ
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GNÇ	: Geç Neolitik Çağ
ICOMOS	: International Council on Monuments and Sites – Uluslararası Anıtlar ve Sitler Kurulu
İTÇ	: İlk Tunç Çağı
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OTÇ	: Orta Tunç Çağı
TAÇDAM	: Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi
TEKDAM	: Tarihi Eserleri Kurtarma, Değerlendirme ve Araştırma Merkezi
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

UNWTO : United Nations World Tourism Organization – Birleşmiş
Milletler Dünya Turizm Örgütü

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

yy : Yüzyıl

GİRİŞ

Günümüzde giderek artan bilimsel arkeolojik kazıların sonucunda ortaya çıkartılan eserlerin korunması ve onarımı her geçen gün daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte özellikle kültürel mirasın ziyaretçilere açılması konusuna bağlı olarak kültür turizminde de bir artış yaşanmaktadır.

Kültürel mirasın ziyarete açılmasından önce koruma ve onarım çalışmalarının yapılması gerekliliği genel kabul gören bir görüştür. Özellikle kazı yapılmış höyüklerde koruma konusu malzemenin yapısı/niteliği nedeniyle zor bir konu iken, bu tür merkezlerin ziyaret amaçlı değerlendirilmesi gündeme geldiğinde çok daha önemli bir hal almaktadır. Malzeme yapısından kaynaklanan hızlı bozulmaya bir de turizm kaynaklı bozulmanın eklenmesi durumunda düzenli koruma ve onarım çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir bir koruma sağlanması için planlamanın doğru yapılması, özellikle kazı sonrasında yerleşmenin doğa ve ziyaretçi ile baş başa bırakılması yerine gerekli güvenlik önlemlerinin alınması ve gelen ziyaretçiler üzerinden koruma ve onarım masraflarını çıkaracak gelir elde edilmeye başlanana kadar düzenli maddi destek yapılması gereklidir.

Antalya'daki Klasik Çağlar öncesine tarihlenen arkeolojik sit alanları olan mağaralar, höyükler, mezarlık alanları ve tümülüsler insanlığın geçmişine ait önemli bilimsel bilgiler barındıran yerlerdir ve korunmaları yapılarak gelecek kuşaklara aktarılmalrı sağlanmalıdır. Ancak hem insan hem de doğa kaynaklı tahribat ile zaten malzemesinin yapısı gereği yok olmaya müsait olan bu arkeolojik alanlar gerekli koruma ve onarım önlemlerinin alınmaması durumunda hızlı bir şekilde yok olmaktadır.

Bu çalışmada, Antalya İli sınırlarında kalan ve kazılarda Klasik Çağlar öncesine buluntu veren yerleşmelerde yapılmış olan koruma, sürdürülebilirlik ve ziyaretçiye açma uygulamaları ele alınmış ve bu alanlarda yapılan turizm çalışmaları ile ilgili sorunlara değinilerek çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, önce kazıları yapılmış olan arkeolojik sit alanları belirlenmiş ve bu yerleşmelerdeki turizm uygulamaları yerinde incelenerek yerleşmelerin günümüzdeki durumunun

belirlenmesine dair fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Ziyarete uygun olan yerleşmeler, ziyaret edilme sıralarına göre Perge Antik Kenti Akropolisi, Bademağacı Höyüğü, Karain Mağarası, Gökhöyük, Hacimusalar Höyüğü, Kızılbil Tümülsü, Karataş-Semayük, Bayındır – Elmalı Tümülsüleri ve Patara Antik Kenti'nin Tepecik Akropolü'dür.

İzlenen Yöntemler ve Karşılaşılan Sorunlar

Antalya İli ile ilgili konunun belirlenmesinden sonra tezin planlaması yapılmıştır. Bu doğrultuda bir ana hat planı hazırlanmış, Antalya İli sınırlarında kalan yerleşmelerin listesi çıkarılmış, literatür taraması yapılarak çalışmalara başlanmıştır.

Tezin içeriğini oluşturan merkezlerin değerlendirmesinde bunlar en uzak geçmişten günümüze doğru kültürel gelişim içinde ele alınmıştır. Aynı çağa tarihlenen sitler coğrafi olarak kuzeyden güneye doğru incelenmiştir. Benzer coğrafyadakiler ise kendi içlerinde alfabetik olarak sıralanmıştır. Devam eden süreçte kütüphane çalışmaları yapılarak seçilen arkeolojik sit alanları ile ilgili ayrıntılı bilgiler derlenmiştir. 2015 yılında yerinde inceleme yapılmak üzere Antalya İli'ne üç ayrı seyahat düzenlenmiştir.

Antalya'daki merkezlere yapılan yerinde inceleme ziyaretlerinin öncesindeki girişimlerimiz, Antalya Müzesi¹, Müze'nin kütüphanesinde yapılan araştırmalar, Koç Üniversitesi'ne bağlı AKMED (Suna & İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi) ve merkezin kütüphanesinde yapılan araştırmaları kapsamaktadır.

Antalya Müzesi ile yapılan görüşmeler sonucunda ilin arkeolojik merkezlerine ziyaret planı oluşturulmuş ve daha sonra Antalya'ya yapılan ikinci seyahat ile yerleşmeler görülmeye başlanmıştır. Sit alanlarının şehir merkezine yakınlık durumları ve ulaşım kolaylığı gezi sıralamasının belirlenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Müzenin

¹ Antalya Müzesi Müdür Yardımcısı Mustafa Samur ile yapılan görüşmeler doğrultusunda hangi yerleşmelerin ziyaret edilebileceğine karar verilmiştir.

de yardımı ile ilk ziyaret edilen sit alanı Perge Antik Kenti Akropolisi'dir². Bir sonraki görülecek yer Bademağacı Höyüğü olarak belirlenmiştir. Höyüğe ulaşım çok kolay olmasına rağmen tabela ile herhangi bir yönlendirmenin olmaması höyüğün bulunmasını zorlaştırmaktadır.

Plana göre ziyaret edilen üçüncü arkeolojik sit alanı kazısı devam eden Karain Mağarası'dır. Karain Mağarası'ndan hemen sonra Gökhöyük'e gidilmiştir. Ancak tepenin şu andaki konumu nedeniyle sadece uzaktan fotoğraflanabilmiştir³.

Antalya Müzesi ile yapılan görüşmelerde Elmalı yöresinde kalan yerleşmelerin ziyaret edilebilmesi için Elmalı Müzesi ile iletişime geçilmesi gerektiği bilgisi edinilmiştir⁴. Üçüncü ziyaret bölgesi olan İlçede'ki ilk merkez, kazısı devam eden Hacımusalar Höyüğü'dür⁵. Kızılbel Tümülüsü, Karataş-Semayük ve Bayındır-Elmalı Tümülüsleri Elmalı'ya bağlı ziyareti gerçekleştirilmiş yerleşmelerdendir. Elmalı'da karşılaşılan en önemli sorunlardan birisi kazısı çok uzun zaman önce tamamlanmış yerleşmelerin günümüzde nerede olduğunun bilinmemesidir. Karataş-Semayük ile yakınlığı bilinen Bağbaşı Höyüğü ziyaret edilmek istenmiştir ve yapılan görüşmede müze çalışanlarından hiçbirinin höyüğün yerini bilmediği, bu bilginin köylülerden öğrenilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Karataş-Semayük'ün bağlı olduğu Bozhöyük Köyü'nde yaşayanların da höyüğün yerini bilememesi üzerine sadece Karataş-Semayük ziyaret edilebilmiştir. Elmalı İlçesi'ndeki sit alanları ile ilgili karşılaşılan sorunlardan bir diğeri de Karaburun Tümülüsü'nün ziyaret edilememesi olmuştur. Elmalı Müzesi tarafından etrafta görülecek bir şey olmadığı bilgisi verilerek Karaburun Tümülüsü'nün bulunduğu bölgenin ziyaret edilmesine izin verilmemiştir.

² Kazıların devam ettiği Perge Antik Kenti'ne ulaşımım müze tarafından sağlanmıştır.

³ Karain Mağarası Kazı Başkanı Prof. Dr. Harun Taşkiran ile ziyaret öncesinde görüşülmüş ve verilen izin doğrultusunda mağara içinde fotoğraf çekimi gerçekleştirilmiştir. Gökhöyük'e ulaşımım da Prof. Dr. Harun Taşkiran'ın yardımıyla mümkün olmuştur.

⁴ Antalya Müzesi Müdür Yardımcısı Mustafa Samur, Elmalı Müzesi ile iletişimimi ayarlayarak Elmalı İlçesi ve çevresindeki arkeolojik sit alanlarını ziyaret edebilmemi sağlamıştır.

⁵ Antalya'ya yaptığım bu üçüncü seyahatim öncesinde Hacımusalar Höyüğü için iletişime geçtiğim Kazı Başkanı Doç. Dr. İlknur Özgen'in izni ve yardımları sayesinde Hacımusalar Höyüğü'nü ziyaret ederek fotoğrafladım.

Patara Antik Kenti Akropolü de Antalya'ya yapılan üçüncü seyahatin bir ayağıdır⁶. Kentin Akropolü'nün fotoğraflarının çekilmesine izin verilmemesi kısıtlamalardan biri olmuştur.

Bu çalışma devam ederken bazı ulusal ve uluslararası kongre ve sempozyumlarda tarafımdan çalışmanın konusu ile ilgili bildiriler sunulmuştur⁷.

Yukarıda belirtildiği üzere tezin hazırlanması sürecinde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri incelenen yerleşmelerin ziyaret edilebilirliği ile ilgilidir. Antalya'daki Klasik Çağlar öncesine tarihlenen yerleşmelerin kamuoyu tarafından tanınmaması dolayısıyla turistik amaçlı kullanılmadığı ve kazısı tamamlanmış höyük, mağara, tümülüs ve mezarlık alanlardan bazılarının yerlerinin unutulmuş olması sebebiyle ziyaret edilmesi mümkün olmamıştır. Yerleri bilinenlerin bir kısmı ise güvenli olmamaları sebebiyle ziyaret edilememiştir.

Tezin yazım aşamasında ise, özellikle Karataş-Semayük, Belbaşı Kaya Sığınağı ve Beldibi Mağarası ve Kaya Sığınağı gibi kazısı eski yıllarda yapılmış olan merkezlerin kaynaklarındaki bilgilerin eskiliği ve bu kaynaklardan alınan resim, çizim ve levhaların baskı için yetersiz kalitede olmaları da yaşanan sorunlar arasındadır.

⁶ Patara Antik Kenti'nin Tepecik Akropolü'nün ziyareti ile ilgili olarak Prof. Dr. Havva Işık yerine 2015 yılı kazısının başkan vekili olan Yrd. Doç. Şevket Aktaş ile görüşülmüştür.

⁷ 2015 yılı Kasım ayında Antalya'da gerçekleştirilen Uluslararası Genç Bilimciler Sempozyumu'na "Antalya Bölgesi'nin Klasik Çağlar Öncesi Arkeolojik Sit Alanlarında Kültür Turizmi Amaçlı Düzenlemeler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri" isimli bildiri ile, 2016 yılının Nisan ayında yapılan II. Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi'ne "Kültür Turizminin Klasik Çağlar Öncesi Kültür Varlıkları Üzerinde Etkileri: Antalya Örneği" isimli bildiri ile katılmıştır. Yine 2016 yılının Nisan ayında düzenlenen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 15. Arkeolojik Kazı ve Araştırmalar Toplantısı'nda "Antalya Bölgesi'nin Klasik Çağlar Öncesi Arkeolojik Sit Alanlarında Kültür Turizmi Amaçlı Düzenlemeler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri" başlıklı bir sunum gerçekleştirilmiştir. 2016 yılının Ekim ayında düzenlenen 17. Ulusal Turizm Kongresi'nde "Arkeolojik Mirasın Korunmasında Turizmin Rolü" başlıklı bildiri ile turizmcilerin korumanın paydaşlarından olduğu ve arkeolojik mirasın korunmasında arkeologlar ve kültürel miras yönetimi uzmanları ile birlikte çalışmaları gerektiği konusunda bir sunum yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTALYA İLİ SINIRLARI İÇİNDE KLASİK ÇAĞLAR ÖNCESİNE AİT KAZI YAPILMIŞ YERLEŞME YERLERİ

Antalya İli Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar yerleşim görmesi nedeniyle yaşadığımız coğrafyanın önemli yörelerinden bir tanesidir. İl'de Klasik Çağlar öncesine ait birçok arkeolojik sit alanı vardır. Bunun yanısıra Klasik Çağ Antik Kentleri'nin alt tabakalarında kalan ve bu sebeple kazısı yapılamayan dönemlerle birlikte bölgedeki yerleşmelerin sayısı artmaktadır. Konunun ayrıntıları incelenmeden önce Antalya coğrafyası, yöre kültürlerinin sıradüzeni ve Antalya'da yapılmış kazılar hakkında genel bilgiler aşağıda verilecektir.

Bu bölümde Antalya İli'nin fiziki ve beşerî coğrafyası ve kazı çalışmalarının tarihçesi ile birlikte konumuz olan yerleşmelerin ayrıntıları incelenecektir. İzlenen Yöntemler ve Karşılaşılan Sorunlar (bkz. s. 2) başlığı altında belirtilmiş olduğu gibi incelemeye konu olan arkeolojik sit alanları kültürel çağlara göre eskiden yeniye olacak şekilde alt başlıklara ayrılmış ve aynı çağa tarihlenenler kuzeyden güneye, aynı coğrafi bölge içinde yer alanlar ise alfabetik sıraya göre ele alınmıştır.

1.1.Fiziki ve Beşerî Coğrafya

Antalya İli Türkiye'nin 7 coğrafi bölgesinden biri olan Akdeniz Bölgesi'nin (bkz. **Resim 1**, s.9) sınırları içindedir. Antalya'nın güney sınırını Akdeniz, kuzey sınırını ise denize paralel olan Toros Dağları belirler. İlin doğusunda İçel, Konya ve Karaman illeri, batısında Muğla ili bulunmaktadır. İçinde bulunduğu Akdeniz Bölgesi'nin batısında yer alan Antalya (bkz. **Resim 1**, s.9) bölgenin %17,6'sını kapsar (Sarı ve Koçak 2012, 45).

Antalya'nın %77,8'lik bölümü dağlık, %12'si engebeli, %10,2'si ise ovadır. Toros Dağları ve platolar ilin büyük bir bölümünü kaplamaktadır. Çoğunlukla dağlık olan Antalya'da ovalar Akdeniz'e kıyısı olan kısımlardadır. Ovaların kıyı kesiminde kalmasının ana sebebi dağların denize paralel uzanmasıdır. Geride kalan ovalar ise çoğunlukla dağlık arazinin arasında kalan havzalardadır. Bölgedeki kayaçlar traverten, kireçtaşı, dolomit ve kireçtaşı ile dolomit arasında kalan çeşitli geçiş tipi özelliğindeki çözünebilen kayaçlardır. Bu kayaçların çözünebilen yapısı sebebiyle Antalya bölgesinin topografyasını karstik şekillenme oluşturur. Bölgenin kayaç yapısı dolayısıyla oluşan çözünme sonucunda lapy, dolin, uvala, polye, mağara, düden ve karstik vadi gibi şekiller meydana gelmiştir. Bölgedeki polyeler düz ve geniş ovalar oluşturmuş ve yerleşme ve tarımda önemli rol oynamıştır. Bu polyelerin içinde en büyük olanları, Kestel Polyesi, Elmalı Polyesi ve Akseki Polyesi'dir (Sarı ve Koçak 2012, 45-47).

Antalya'da Akdeniz ikliminin tipik özellikleri görülmektedir. Bazı yerel sebeplerden dolayı oluşan farklılıklar dışında yazları sıcak ve kurak, kışlar ise genelde yağışlı ve ılık geçer. Kışın iç kesimlerdeki sıcaklıklar kıyı kesimlerine göre daha düşüktür. İlkbaharda görülen yağışlar ise iç kesimlerde kıyı kesimine göre daha yoğundur. Bunun yanında Antalya'nın iç kesimlerinde yarı-kara iklim tipi görülür (Sarı ve Koçak 2012, 48).

Antalya ili son dönemde eklenen 5 ilçe ve Antalya merkez ilçeyi de içinde bulunduran 20 ilçeye sahiptir. Bu ilçelerin kıyı şeridinde olanları Merkez, Gazipaşa, Alanya, Manavgat, Serik, Kemer, Kumluca, Finike, Demre ve Kaş; iç kesimde olanları ise Gündoğmuş, Akseki, İbradi, Korkuteli ve Elmalı ilçeleridir. Son dönemde eklenen 5 ilçe ise Aksu, Döşemealtı, Kepez, Konyaaltı, Muratpaşa'dır (Sarı ve Koçak 2012, 52).

Antalya'da nüfus yoğunluğu ele alındığında şehrin nüfusunun giderek artan bir eğriye sahip olduğu görülmektedir. Bu artış 1980'li yıllardan sonra hızlanmıştır. Bu

hızlanmada kentin aldığı göçün rol oynadığı düşünülmektedir (Sarı ve Koçak 2012, 58).

İlin ulaşımı değerlendirildiğinde, coğrafi özelliklerden çok etkilendiği görülmektedir. Kente ulaşım sağlanabilmesi ancak coğrafi koşulların izin verdiği şekilde olmaktadır. İle havayolu ile ulaşıldıktan sonra kentin iç ulaşımı çoğunlukla karayoluna dayalıdır. Karayolu ile ulaşımın sağlanamadığı bazı kıyı bölgelerine ise deniz yolu ile ulaşım sağlanmaktadır (Sarı ve Koçak 2012, 60–61).

1.2.Yapılan Kazı Çalışmaları'nın Tarihçesi

Antalya İli'nde yapılan kazı çalışmalarının tarihi 1930'lu yıllara uzanmaktadır ve Paleolitik Çağ'dan Osmanlı Dönemi'ne kadar çok uzun bir sürece ait kazılar yapılma olanağı doğmuştur. Yörede çok uzun zaman öncesinde başlayan ilk yüzey araştırmaları ve küçük ölçekli kazılar Kılıç Kökten başkanlığında yapılmıştır¹. Bu kazılar sonrasında Klasik Çağlar öncesine ait kazıları hız kazanmış ve günümüzde de devam etmektedir (Duru 2008, 2).

Antalya'nın ilk kazıları 1946 yılında İ. Kılıç Kökten tarafından Karain Mağarası'nda yapılmıştır (Kökten 1955, 271). Bu kazılar sırasında Karain Mağarası'ndaki yerleşimlerin 250.000 yıl geriye gittiği belirtilmiştir. Antalya ili sınırları içindeki tek önemli Paleolitik merkez Karain değildir. Toros Dağları'nın güney yamaçlarında birçok mağaranın varlığı bilinmektedir. Bu mağaraların birçoğunda da Paleolitik Çağ buluntularına rastlanmıştır (Duru 2008, 3). Toroslarda yer alan ve bu bölümde incelenen kazı yapılmış diğer Paleolitik merkezler Çarkini, Kızılin, Öküzini Mağaraları ile Belbaşı Kaya Sığınağı, Beldibi Mağarası ve Kaya Sığınağı'dır.

Antalya'da Neolitik Çağ'a ait buluntular çoğunlukla Paleolitik Çağ mağaralarında ele geçirilen karışık ve yetersiz buluntular ile temsil edilse de Bademağacı Höyüğü'nde

¹ Prof. Dr. İ. Kılıç Kökten, araştırmalarını yaptığı tarihlerde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Prehistorya Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktaydı.

yapılan kazılar sonucunda Antalya'nın Neolitik Çağ'ına ait bilgiler elde edilmiştir. Paleolitik Çağ'a tarihlenen bu kadar yerleşme varken Neolitik Çağ'da yaşanan bu azalmanın sebebi olarak Antalya'nın engebeli ve taşlık arazisinin tarıma elverişli olmayışı gösterilebilir. Dolayısıyla, Neolitik Çağ yerleşmelerinin Toros Dağları'nın kuzeyinde daha çok yer aldığı belirtilmiştir (Duru 2008, 7).

1976 yılında Refik Duru tarafından başlatılan bir proje ile Antalya'nın kuzeyinde, Burdur İli sınırlarında yer alan Kuruçay Höyüğü'nde 1978-1988 yılları arasında kazılar gerçekleştirilmiştir. Kuruçay kazılarının tamamlanmasından sonra aynı proje kapsamında Hacılar Mezarlığı'nı arama çalışmaları 1984-1985 yıllarında yapılmış, Höyücek Höyüğü 1989-1992 yılları arasında ve Antalya'da yer alan önemli bir Neolitik yerleşme olan Bademağacı Höyüğü ise 1993-2010 yılları arasında araştırılmıştır (Duru 2008, 7).

Kalkolitik Çağ yerleşmelerinin varlığına ait kanıtlara Elmalı Ovası'nda ulaşılmıştır. Buradan ele geçirilen çanak çömlek bulguları engebeli ve tarım için elverişsiz olan bu kesimde Erken Kalkolitik Çağ'da yerleşmeler olduğunu kanıtlamaktadır. Elmalı Ovası'nda yer alan Bağbaşı Höyüğü Antalya Bölgesi'nde Geç Kalkolitik Çağ buluntuları veren en önemli yerleşmelerden biridir. Bununla birlikte Bademağacı Höyüğü de verdiği az sayıdaki Geç Kalkolitik Çağ buluntuları ile Antalya'da Kalkolitik Çağ'ın varlığını kanıtlamaktadır (Duru 2008, 8–9). Elmalı Ovası'nda Bağbaşı Höyüğü çevresinde var olan tümölüslerin çevrelerinden de Kalkolitik Çağ buluntuları toplanmıştır (Eslick 1992, xviii).

Antalya'da arkeolojik kazı yapılan İlk Tunç Çağı'na tarihlenen ilk merkez Karataş-Semayük'tür. Elmalı ve çevresi arkeologlar ve gezginler tarafından bilinen bir bölge olsa da prehistorik dönem araştırmaları 1963 yılında Machteld J. Mellink ile başlamıştır (Mellink 1964, 1975; Duru 2008). Bademağacı Höyüğü'nün Neolitik bulgularının yanında önemli bir İlk Tunç Çağı yerleşmesi de olduğu görülmektedir. Gökhöyük de Antalya'daki İlk Tunç Çağı yerleşmelerinin arasındadır (Yener ve Atvur 2002, 14). Perge Akropolisi'nde ele geçen bir grup çanak çömleğin Gülsün Umurtak

tarafından incelenmesi sonucunda İlk Tunç Çağı'na tarihlenebileceği sonucuna ulaşılmıştır (Umurtak 2003a).

Orta ve Son Tunç Çağları ile Demir Çağı'na bakıldığında Antik Kentlerdeki Klasik Çağ tabakalarının altında oldukları ve çok iyi incelenemedikleri söylenebilir. Antalya ve çevresinde Orta Tunç Çağı buluntularına Bademağacı Höyüğü'nde ulaşılmıştır. Son Tunç Çağı ve Demir Çağı'na tarihlenebilecek merkezler arasında ise Bayındır-Elmalı Tümülüsleri ve Patara Antik Kenti Tepecik Akropolü sayılabilir. Patara Antik Kenti'nden gelen buluntular sınırlıdır. Elmalı Tümülüsleri'nin bulunduğu bölgede ise 1986-87 kazı sezonlarında Antalya Müzesi tarafından kurtarma kazıları yapılmıştır ve ileride ayrıntıları verilecek olan önemli buluntular elde edilmiştir (Dörtlük 1988, 171).

1.3.Kültürel Sıradüzene Bağlı Olarak Yerleşmelerin Tanıtımı

Antalya hem iklimi hem de verimli toprakları sebebiyle Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar insanlar tarafından yerleşmek için tercih edilmiştir. Günümüzde Antalya, kamuoyu tarafından daha çok Helenistik ve Roma Dönemlerinden kalma anıtsal yapıları ile bilinmektedir. Bu durum yörenin kültürüne farklı bir bakış açısı kazandırmışsa da Antalya'da Klasik Çağlar öncesinde de çok zengin arkeolojik eserler veren yerleşmelerin var olduğu unutulmamalıdır (Duru 2008, ix).

Resim 1: Antalya'nın Türkiye haritasındaki ve Akdeniz Bölgesi'ndeki yeri (Google Maps 2016a)

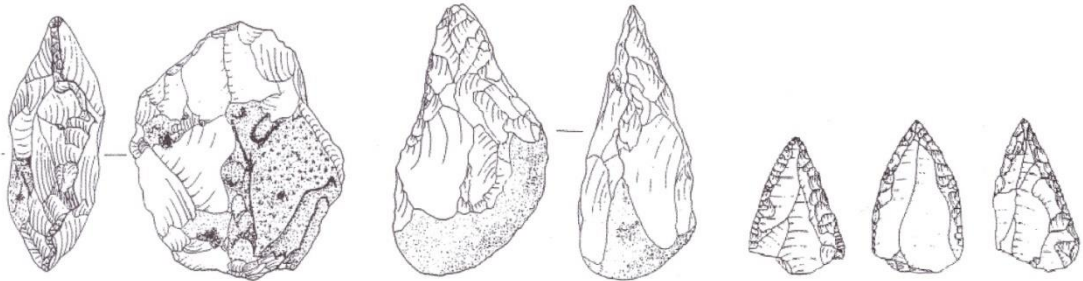

1.3.1. Paleolitik Çağ Yerleşmeleri

Paleolitik Çağ (Eskitaş Çağı), başlangıç ve bitiş zamanları yerel olarak değişiklik gösterse de günümüzden yaklaşık 2 milyon yıl önce başlamış ve günümüzden yaklaşık 10 bin yıl kadar önce son bulmuştur. Birçok kaynakta jeolojik adı Pleistosen olan son buzul çağı ile aynı döneme denk gelmektedir. Bu çağın ekonomisi avcılık ve toplayıcılığa dayanır. Tarım ve hayvancılığın bilinmediği bu çağda yaşadıkları bölgedeki besin kaynakları tükenen avcı ve toplayıcı topluluklar yeni besin kaynakları bulabilmek için göçebe bir yaşam tarzına sahiptirler. Bu göçebe yaşam doğrultusunda bu çağda yaşayan küçük insan toplulukları barınmak için mağara ve kaya sığınaklarından faydalanmışlardır. Paleolitik Çağ, Alt, Orta ve Üst Paleolitik olarak 3 evreye ayrılır. Tarihlemede en önemli yeri çağın alet teknolojisinin tipik taş ve kemik aletleri tutar.

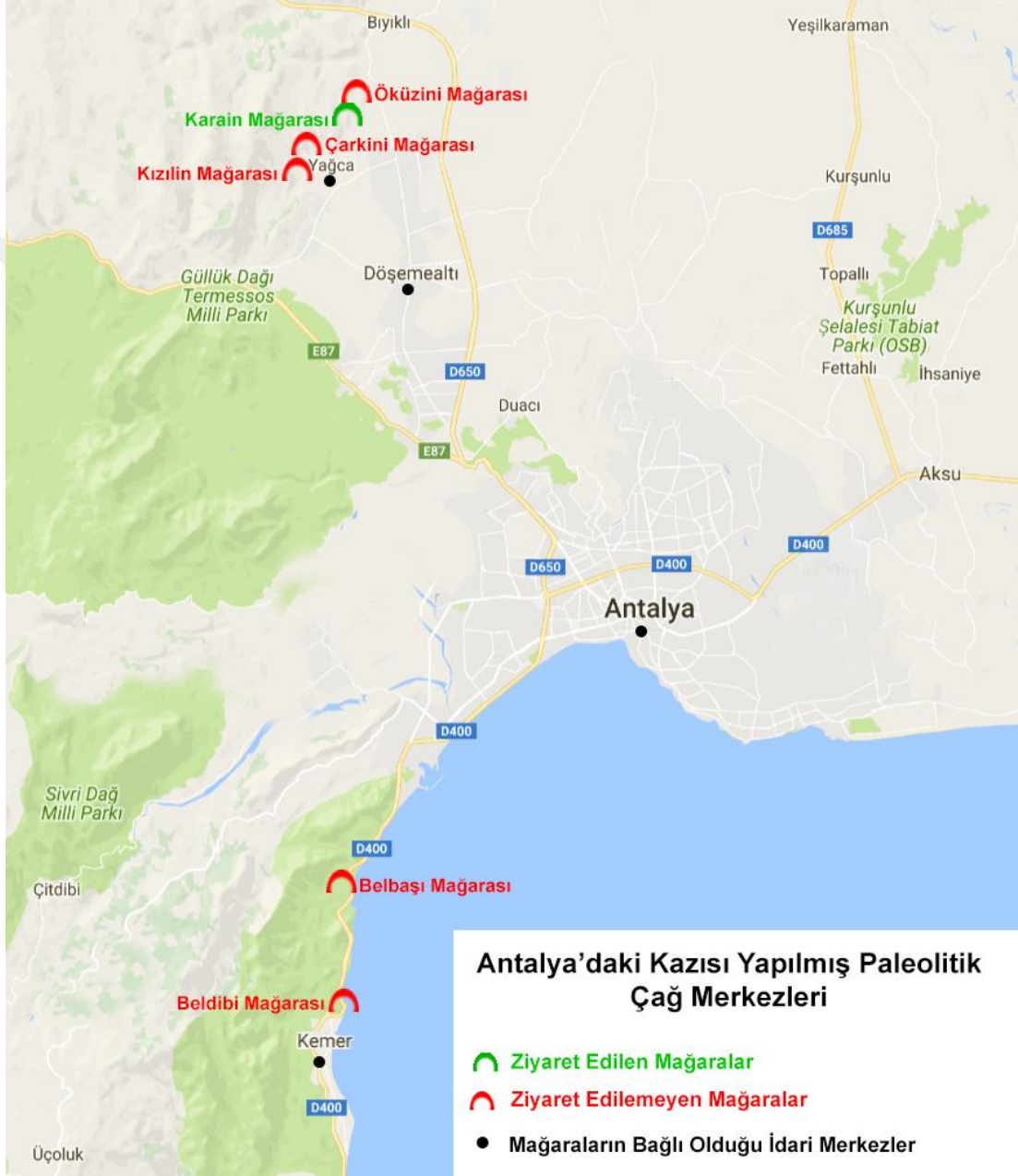
Dünya üzerindeki buluntuların 4 milyon yıl geriye götürdüğü, Türkiye’ye ilk insanın ne zaman geldiğine dair kesin bir kanıtın olmadığı Anadolu’nun Paleolitik Çağ’ının incelenmesinde Antalya’daki mağara ve kaya sığınaklarının yeri çok büyüktür. Elde edilen en eski veriler Alt Paleolitik Çağ’a tarihlenmektedir. Türkiye’de bu çağa ait kazı sayısı çok değildir. Gerek bilim adamları tarafından daha az tercih edilmesi gerek mali desteklerinin az olması sebebiyle bu çağın kazıları sınırlı kalmıştır (Harmankaya 1996, 15).

Resim 2: Karain Mağarası'nın Orta Paleolitik tabakalarında bulunan el baltaları ve kazıyıcılarına örnekler (Duru 2008, 4 res. 4)

Aşağıda, kazılarının yapılmış olması dolayısıyla Antalya'daki Paleolitik Çağ mağaralarından Karain, Çarkini, Kızılin ve Öküzini Mağaraları ile Beldibi ve Belbaşı Kaya Sığınakları incelenecektir.

Resim 3: Antalya'daki kazı yapılmış Paleolitik Çağ merkezlerinin yerleri (Google Maps 2016e)

1.3.1.1. Karain Mağarası

Karain Mağarası 1946 yılında İ. Kılıç Kökten tarafından keşfedilmiş, kazıları aynı sene başlatılmış, aralıklı olarak 1973 yılına kadar devam etmiştir. 1974 yılında K. Kökten'in vefatı sebebiyle kazılara uzun bir ara verilmiş ve Işın Yalçinkaya başkanlığında 1985 yılında yeniden başlamıştır (Yalçinkaya 1986a, 21–22). Karain Mağarası'nın kazıları günümüzde Harun Taşkiran başkanlığında devam etmektedir. Katran Dağı Mağaraları olarak adlandırılan bölge mağaraları içinde en uzun süreli ve en kapsamlı araştırmaların yapıldığı mağaradır.

Resim 4: Karain Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016e)

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Karain Mağarası, Antalya İli'nin yaklaşık 30 km kuzey-kuzeybatısında yer almaktadır. Döşemealtı ilçesine bağlı Yağca Köyü'ne çok yakın olan Şam Dağı'nın Akdeniz'e bakan tarafındadır (bkz. **Resim 4**). Mağaranın deniz seviyesinden yüksekliği 650 m'dir. Doğal bir mağara olan Karain Mağarasının derinliği 50 m'den fazladır ve mağara dar geçitler ile birbirlerine bağlanan üst üste üç büyük boşluktan oluşmaktadır (Kökten 1955; Yalçinkaya 1986a).

Resim 5: *Karain Mağarası'nın yeri (Duru 2008, 3 res. 2)*

Resim 6: *Karan Mağarası'nın ağzı (Duru 2008, 3 res. 3)*

Tabakalaşma

Mağarada Kılıç Kökten tarafından yapılan araştırmalar sonucunda ulaşılan tabakalaşma Işın Yalçinkaya başkanlığındaki kazılardan elde edilen buluntuların ışığında değişiklik göstermiştir.

K. Kökten, en uzun süre ile Paleolitik Çağ'da kullanılan Karain Mağarası'nda Tunç Çağı'na kadar yerleşimin olduğunu ve hatta daha sonraki dönemlerde de kullanımının devam ettiğini belirtmiştir (Kökten 1967, 5–6). I. katın ilk evresinde dikkat çeken Grekçe yazılar ve nişler evrenin “Roma ve Yunan Çağları'nda” bir tapınım yeri olarak kullanılmış olabileceği düşündürmüştür. Bu buluntuların hemen altından gelen 2. evrenin verileri Kalkolitik ve Neolitik Çağlar'a aittir. III. kat Orta Paleolitik Çağ'a, IV. Kat ise Alt Paleolitik Çağ'a tarihlendirilmektedir (Kökten 1955).

1985 yılından itibaren I. Yalçinkaya tarafından yapılan kazıların sonucunda elde edilen veriler ışığında mağaranın tabakalaşması aşağıdaki şekildedir.

7. seviyeye kadar bütün seviyeler tarih çağlarına aittir ve buluntular çok karışıktır. 8. seviyeden 12. seviyeye kadar İlk Tunç Çağı, Kalkolitik Çağ ve Geç Neolitik Çağ, 13. seviyeden itibaren ise Paleolitik Çağ buluntuları elde edilmiştir (Yalçinkaya 1986a; Yalçinkaya vd. 2014). Mağaranın E gözünün² 1. seviyesinden 4. seviyesine kadar Geç Üst, 4. seviyesinden 62. seviyesine kadar Orta, daha alt seviyeleri ise Alt Paleolitik Çağ'a tarihlenmektedir (Yalçinkaya 1986a; Yalçinkaya vd. 2014).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

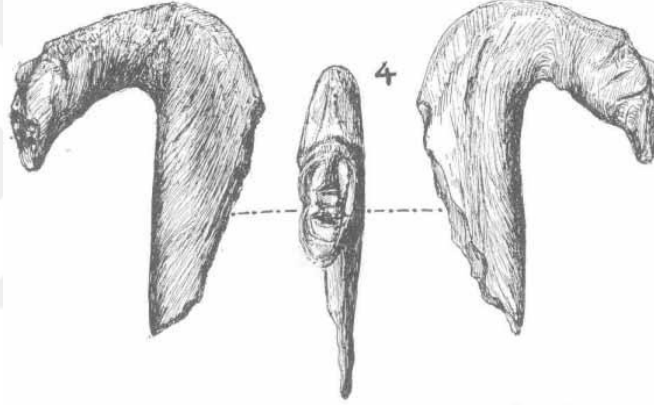
Karain Mağarası'ndan Neolitik, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağları'na ait buluntular elde edilmişse de mağaranın ana buluntularını Paleolitik Çağ oluşturmaktadır ve bunların çoğunluğu çakmak taşındandır. Çakmak taşı ile birlikte obsidiyenden yapılmış aletler

² K. Kökten tarafından Üst Büyük Işıklı Boşluk olarak isimlendirilmiştir (Kökten 1967).

de bulunmuştur. Alet yapım tekniği Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarındaki yakın dönem buluntular ile paralellik göstermektedir (Kökten 1967, 9).

Kemik aletler Karain Mağarası'nın Üst Paleolitik Çağ'ının önemli buluntularındandır. Aralarında zarif delikli iğneler, iğne çekirdekleri, kemik bir takı, boynuzdan bir kama önemlidir. Ayrıca K. Kökten'e göre mağaranın B gözünden elde edilen üzerinde mızrak savuran bir insanın betimlendiği çakmaktaşı ile ucunda kabartma insan başı olan kırık bir hayvan kaburgası (bkz. **Resim 7**) Karain'de yaşayan insanların sanatla uğraştıklarının da bir kanıtıdır (Kökten 1958, 15).

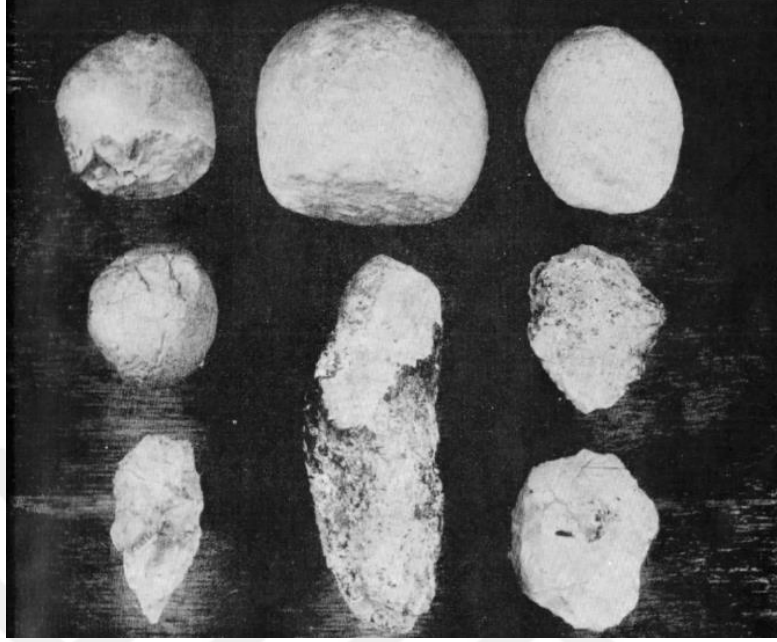
Resim 7: Karain B Gözü - İnsan başı biçimli kaburga kemiği (Kökten 1961b lev. XXXV/II res. 4)

Orta Paleolitik Çağ buluntularına hem B hem de E gözlerinde ulaşılmıştır. Orta Paleolitik Çağ buluntularının arasında diskler, disk biçimli çekirdekler ve kenar kazıyıcılar tipik buluntular olarak görülmektedir (Yalçinkaya 1992a; Yalçinkaya vd. 1998).

Karain Mağarası'nda Alt Paleolitik Çağ buluntuları E gözünden elde edilmiştir (**Resim 8**). Hem K. Kökten hem I. Yalçinkaya tarafından yapılan kazılarda Alt Paleolitik Çağ'a ait birçok buluntu elde edilmiştir. Aletler arasında dikkat çekici olan düzeltili yongaların dışında yatay kenar kazıyıcı, tek düz kenar kazıyıcı, yöneşen kenar kazıyıcı ile az sayıda da olsa dişlemeli ve çontuklu âletler vardır (Yalçinkaya vd. 2014, 444–45).

Resim 8: Karain Mağarası – Alt Paleolitik Çağ örnekleri (Kökten 1967)

Seçilmiş Kaynakça

- Kökten, İ. K. 1955. “Antalya’da Karain Mağarasında Yapılan Prehistorya Araştırmalarına Toplu Bir Bakış”. *Belleten* XIX (75): 271–93.
- . 1958. “Tarsus - Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları”. *Türk Arkeoloji Dergisi* VIII (2): 10–16.
- . 1961. “Maraş ve Antalya Vilâyetlerinde Süreli Dip Tarih Araştırmaları Hakkında Kısa Bir Rapor”. *Türk Arkeoloji Dergisi* XI (I): 40–44.
- . 1967. *Karain Kılavuzu (Antalya)*. Ankara.
- Yalçinkaya, I. 1986. “1985 Yılı Karain Kazıları”. 8. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt:21–37. Ankara.
- . 1992. “1990 Yılı Karain Kazısı”. 13. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt:33–54. Ankara.
- Yalçinkaya, I., vd. 1998. “1995 ve 1996 Yılları Karain Kazıları”. 19. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt:17–46. Ankara.
- Duru, R. 2008. *M.Ö. 8000’den M.Ö. 2000’e Burdur - Antalya Bölgesinin Altıbin Yılı*. İstanbul.
- Yalçinkaya, I., vd. 2014. “2013 Yılı Karain Mağarası Kazıları”. 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt:441–58. Ankara.

1.3.1.2. Çarkini Mağarası

Çarkini Mağarası İ. Kılıç Kökten'in bölgede yaptığı araştırmalar sırasında bulunmuştur. K. Kökten mağarada 1956 – 1957 yıllarında kapsamlı olmayan bir sondaj çalışması yaptığını belirtmişse de ayrıntılı bilgiler vermemiştir (Kökten 1958, 11). 1984 yılında Işın Yalçinkaya tarafından yapılan araştırmanın bulguları mağaranın kültür dolgusunun büyük bir kısmının K. Kökten tarafından kazıldığını göstermiştir (Yalçinkaya 1986b).

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Mağara, Antalya ilinin yaklaşık 25 km kuzeybatısındaki Yağca Köyü sınırlarındadır. Karain mağarasının 2 km kadar güneyindedir (bkz. **Resim 9**). Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 500 m olan mağaranın güneybatı yönüne bakan ağzı (bkz. **Resim 10, Resim 11**) kalker blokları sebebiyle kısmen kapanmıştır (Kayan, Minzoni-Déroche, ve Yalçinkaya 1988; Yalçinkaya 1986b).

Resim 9: Çarkini Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016e)

Resim 10: Katran Dağı'nın güneybatısına bakan Çarkini Mağarası'nın girişi (TAY 2001a)

Resim 11: Çarkini Mağarası'nın ağız (Çarkini Mağarası Kazı Arşivi)

Tabakalaşma

Gerek Kılıç Kökten gerek Işın Yalçinkaya tarafından yapılan araştırmalar Çarkini Mağarasının tabakalaşması ile ilgili yeterli bilgi vermemektedir. Ancak K. Kökten mağaranın Kalkolitik Çağ ile Üst Paleolitik Çağ arasında kullanıldığı düşünmüştür. En üstten elde edilen buluntular Kalkolitik Çağa, onun altındakiler Neolitik Çağ'a ve en alttan gelenler ise Üst Paleolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Mağaranın tabanına inilip inilmediği hakkında bir bilgi yoktur (Harmankaya ve Tanındı 1996; Kartal 2003; Yalçinkaya 1986b; Kökten 1958). I. Yalçinkaya tarafından K. Kökten'in mağaradan çıkardığı toprakta yeniden yapılan inceleme sonucunda mağarada Epi-paleolitik ve Orta Paleolitik Çağlarda da yerleşme olmuş olabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Kartal 2003, 49).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Işın Yalçinkaya tarafından 1984 yılında yapılan çalışma sonucunda 215 parça çakmaktaşı toplanmıştır. Toplanan bu çakmaktaşılarının içinde özgün alet tiplerinin sayısının çok az olduğu belirtilmektedir (Yalçinkaya 1986b, 432). Hammadde, bölgedeki diğer mağaralardan da bilinen radyolaritler ve serpentinlerdir. Bir adet parçada levallois tekniğinin kullanılmış olmasının bu tekniğin mağarada yaşayan topluluk tarafından kullanıldığının göstergesi olduğu belirtilmiştir (Kayan, Minzoni-Déroche, ve Yalçinkaya 1988; Yalçinkaya 1986b).

Seçilmiş Kaynakça

- Kökten, İ. K. 1958. "Tarsus - Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları". *Türk Arkeoloji Dergisi* VIII (2): 10–16.
- Yalçinkaya, I. 1986. "Batı Toroslarda Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları, 1984". *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 429–47. Ankara.
- Kayan, İ., A. Minzoni-Déroche, ve I. Yalçinkaya. 1988. "Prospection préhistorique dans la région d'Antalya. Notice préliminaire". *Varia Anatolica* 1 (1): 9–13.

Kartal, M. 2003. “Anatolian Epi-Paleolithic Period Assemblages: Problems, Suggestions, Evaluations and Various Approaches”. *Anadolu/Anatolia*, sayı 24: 45–62.

1.3.1.3. Kızılın Mağarası

Kızılın Mağarası, İ. Kılıç Kökten’in Katran Dağı’nda yaptığı araştırmalar sırasında bulunmuştur. K. Kökten tarafından kapsamlı olmayan bir araştırma yapılmıştır ancak çalışmanın ayrıntılarına değinilmemiştir (Kökten 1958, 11). Işın Yalçinkaya da Kızılın Mağarasında ayrıntılı olmayan bir inceleme yapmıştır (Kayan, Minzoni-Déroche, ve Yalçinkaya 1988, 9–10).

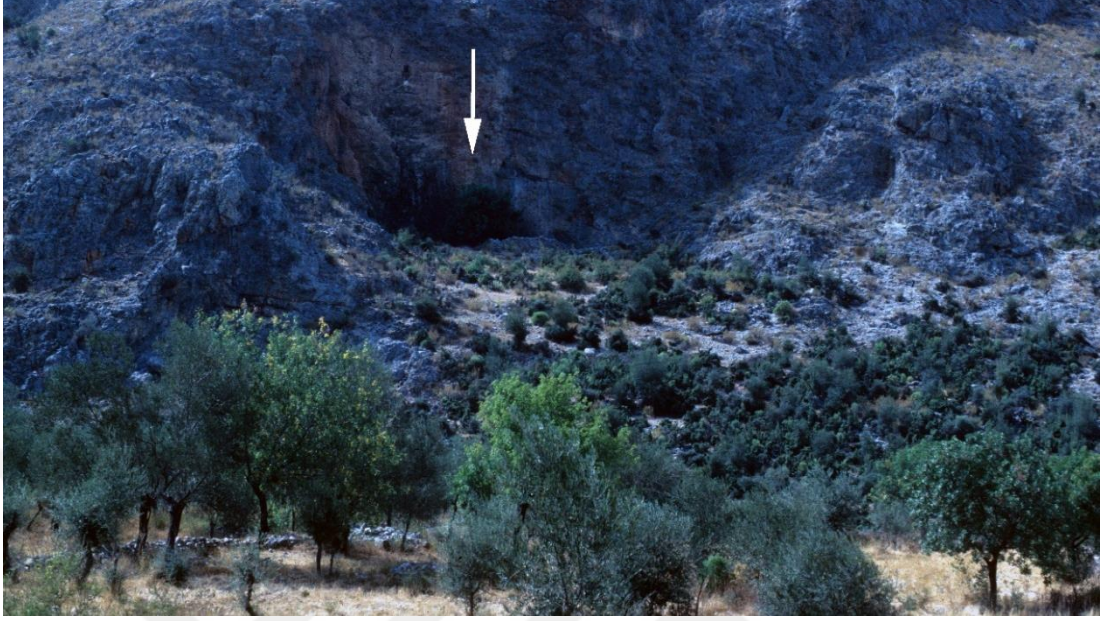
Coğrafi Konumu ve Çevresi

Kızılın Mağarası Antalya İli’nin 20 km kadar kuzeybatısında, Döşemealtı İlçesi’nin Yağca Köyü sınırlarındadır. Karain ve Çarkini Mağaralarının güneybatısında yer alır (bkz. **Resim 12**). Mağara denizden 410 m yüksekliktedir. Mağara ağzı dağın doğu tarafındadır (bkz. **Resim 13**).

Resim 12: Kızılın Mağarası’nın konumu (Google Maps 2016e)

Resim 13: Kızılın Mağarası'nın ağız (Kızılın Mağarası Kazı Arşivi)

Tabakalaşma

Kılıç Kökten tarafından burada araştırma yapıldığı belirtilmişse de araştırmanın ayrıntısına girilmediği için mağaranın tabakalaşması ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır (Kökten 1958, 11). Daha sonra araştırma yapan Işın Yalçinkaya da tabakalaşma ile ilgili ayrıntılı bir bilgi vermemiştir. Büyük olasılıkla üst Paleolitik Çağ ve post-glasyal dönemin başlangıcında yerleşim gördüğü düşüncesi belirtilmiş, ayrıntılı bir bilgi edilebilmesi için kazı yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (Kayan, Minzoni-Déroche, ve Yalçinkaya 1988; Yalçinkaya 1986b).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Kızılın Mağarası bugüne kadar bilimsel anlamda araştırılmamıştır, ancak çok zengin bir yontma taş endüstrisinin varlığından bahsedilmektedir. Mağaranın buluntularına ait bilgi de Çarkini Mağarası buluntularında olduğu gibi Işın Yalçinkaya tarafından 1984 yılında yapılmış araştırmalar sonucunda genel bir şekilde verilmiş, ayrıntılarına değinilmemiştir. Bu çalışmada toplamda 450 parçanın toplandığı belirtilmektedir. İki

küçük kazıyıcının ve ters düzeltme yapılmış güzel bir parçanın varlığından da söz edilmektedir (Kayan, Minzoni-Déroche, ve Yalçinkaya 1988; Yalçinkaya 1986b).

Seçilmiş Kaynakça

Kökten, İ. K. 1958. “Tarsus - Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları”. *Türk Arkeoloji Dergisi* VIII (2): 10–16.

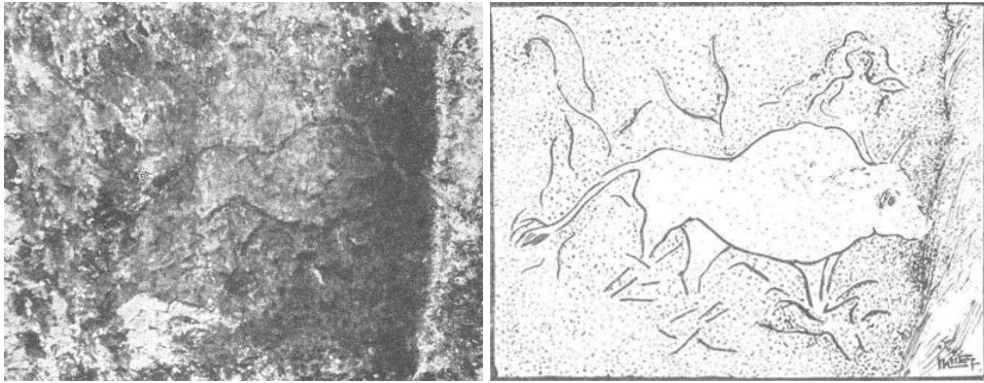
Yalçinkaya, I. 1986. “Batı Toroslarda Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları, 1984”. III. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 429–47. Ankara.

Kayan, İ., A. Minzoni-Déroche ve I. Yalçinkaya. 1988. “Prospection préhistorique dans la région d’Antalya. Notice préliminaire”. *Varia Anatolica* 1 (1): 9–13.

1.3.1.4. Öküzini Mağarası

Öküzini Mağarası Kılıç Kökten tarafından keşfedilmiş ve Karain kazılarının yapıldığı dönemde burada da çalışmalar yapılmıştır. Mağara adını duvarındaki öküz tasvirinden³ almıştır (**Resim 14**). Ancak mağaranın hızlı bir şekilde tahrip olması sebebiyle Işın Yalçinkaya’nın başkanlığında 1990 yılında yeniden başlayan kazılarda bu tasvire rastlanmamış olması duvar üzerinin büyük olasılıkla bir kalsit tabakası ile kaplanmış olmasına bağlanmaktadır (Yalçinkaya 1992b; Kökten 1958).

Resim 14: Öküzini Mağarası’na adını veren gravürün fotoğrafı ve çizimi (Kökten 1961b lev. XXXVII/IV res. 1-2)

³ Mağarada görülen tasvirler boğa tasvirine benzemektedir, ancak Prof. Dr. İ. Kılıç Kökten tarafından öküz olarak isimlendirilmiştir.

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Öküzini Mağarası, Antalya'nın 32 km, Karain Mağarasının ise 1 km kuzeydoğusundadır (bkz. **Resim 15**). Mağaranın denizden yüksekliği 305 m dir ve ağzı doğu-kuzeydoğu yönüne bakmaktadır. Hemen yakınında karstik su kaynaklarının olduğu Işın Yalçinkaya tarafından belirtilmektedir (Yalçinkaya 1992b, 56). Kılıç Kökten, mağaranın iki boşluklu bir mağara olduğunu ve Karain'in üst Paleolitik Çağ'ın insan sayısını kaldırmaması sebebiyle yerleşim gördüğünü belirtmektedir (Kökten 1961b, 41). Ancak I. Yalçinkaya mağaranın boyutunun Karain Mağarası'na kıyasla çok küçük olduğundan bahsetmektedir (Yalçinkaya vd. 1996, 11).

Resim 15: Öküzini Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016e)

Tabakalaşma

1956 yılında keşfedilen mağara aynı yıl Kılıç Kökten tarafından bir sondaj çalışması olarak araştırılmış, 2,52 m derinliğe inilmiştir. Bu araştırma sonucunda K. Kökten Öküzini Mağarası'nın Kalkolitik, Neolitik ve Üst Paleolitik Çağlarda yerleşildiğini belirtmiştir ve 5 ayrı evrenin varlığından bahsetmektedir (Kökten 1958, 13). Işın Yalçinkaya ise 1990 yılında yeniden başladığı kazılarda K. Kökten tarafından yapılan ilk kazının sondaj niteliğinde olması dolayısıyla bu kazıdan elde edilen kronostratigrafik ve kültürel tabakalaşma ile ilgili bilgilerin yeterli olmadığını

belirtmiştir. 1990-1995 yılları arasındaki kazılar sonucunda mağaranın tabakalaşması 6 evrede özetlenmiştir. Yerleşmenin aralıklı olduğu mağaranın ilk 4 evresi Üst Paleolitik Çağ'a tarihlendirilirken 5. ve 6. evreler ise Neolitik ve Kalkolitik Çağlara tarihlendirilmektedir (Yalçinkaya 1992b, 55; Yalçinkaya vd. 1996, 12–13).

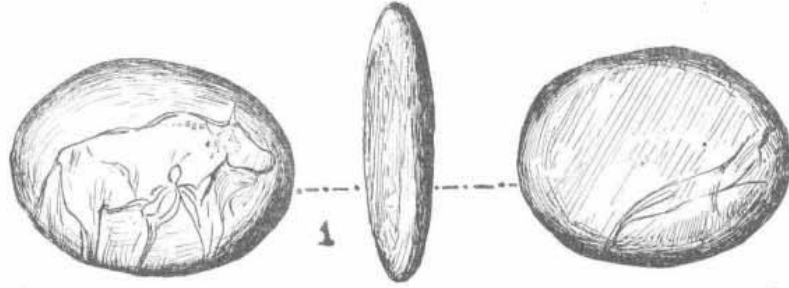
Resim 16: Öküzini Mağarası'nın ağzı (TAY 2001b)

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

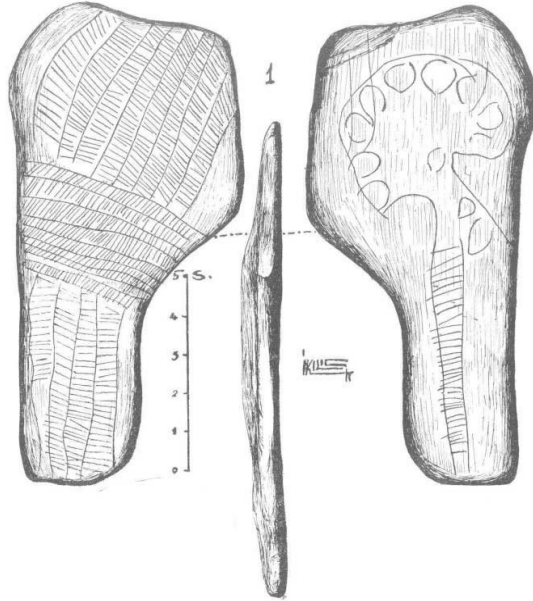
Öküzini Mağarası'nın buluntuları arasında en önemlilerden biri mağaraya adını veren boğa tasviridir. Günümüzde artık görünmeyen bu tasvir 1959 yılında Kılıç Kökten tarafından yapılan kazılarda bulunmuştur (Kökten 1961b, 41; Yalçinkaya 1992b, 55). Yine K. Kökten tarafından yapılan kazılarda bir çakıl taşı üzerine işlenmiş, duvardaki gravür ile benzer bir öküz tasviri ele geçirilmiştir (**Çizim 1**).

Çizim 1: Öküzini Mağarası – Öküz tasvirli çakıl taşı (Kökten 1961b lev. XXXV/II res. 1)

K. Kökten her iki yüzünde de avlanma ile ilgili olduğu belirtilen tasvirlerin bulunduğu yassı çakıl taşının (bkz. **Çizim 2**) önemli buluntulardan biri olduğunu belirtmiştir (Kökten 1961b, 41). Işın Yalçinkaya ise buluntuların arasında artistik ya da sembolik amaçlarla yapılmış olabilecek kemik ve taşların üzerinde çizgi topluluklarının ve çakılların üzerlerinde hayvan betimlemelerinin olduğundan bahsetmektedir (Yalçinkaya vd. 1996, 12–13).

Çizim 2: Öküzini Mağarası – Av tasvirli çakıl (Kökten 1961b lev. XXXVI/III res. 1)

Seçilmiş Kaynakça

Kökten, İ. K. 1958. “Tarsus - Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları”. *Türk Arkeoloji Dergisi* VIII (2): 10–16.

- . 1961. “Maraş ve Antalya Vilâyetlerinde Süreli Dip Tarih Araştırmaları Hakkında Kısa Bir Rapor”. *Türk Arkeoloji Dergisi* XI (I): 40–44.
- Yalçınkaya, I. 1992. “1990 Yılı Öküzini Kazısı”. *13. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt:55–70. Ankara.
- Yalçınkaya, I., vd. 1996. “1990-1995 Öküzini Kazıları (Tardiglasier Yerleşimler)”. *18. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt:11–16. Ankara.

1.3.1.5. Belbaşı Kaya Sığınağı

Belbaşı Kaya Sığınağı 1959 yılında keşfedilmiş, ancak ilk sondaj çalışması 1960 yılının Eylül ayında, Enver Bostancı’nın ilk ziyareti sırasında fark ettiği bir çukurun sol tarafında gerçekleştirilmiştir. E. Bostancı köylüler tarafından para bulmak amaçlı açıldığını düşündüğü bu çukurda bir kırık küp ve çakmaktaşı parçaları bulmuş, bölgede kazı yapılması gerektiğine karar vermiştir (Bostancı 1962, 234). E. Bostancı’nın kaynaklarına dayanılarak kaya sığınağının bölgenin ismi temelinde isimlendirildiği belirtilmektedir (Kökten 1961a, 137).

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Belbaşı Kaya Sığınağı, Antalya’nın 24 km güneybatısında bulunan Beldibi Köyü’nün 7-8 km kuzey-kuzeybatısındadır. Beldibi Kaya Sığınağına uzaklığı yaklaşık 5 km’dir ve kuzey doğusunda kalır (bkz. **Resim 17**). Antalya Körfezinin batı kesiminde, sahil şeridinde yer alır. Denizden yüksekliği yaklaşık 300 m civarındadır. Sığınak, ormanlık bir vadinin sonundadır. Belbaşı Kaya Sığınağı olarak isimlendirilen bölge batıya açılan yüksek ve dar bir geçittir. E. Bostancı, bu geçidin şiddetli yağmurlar sonucunda oluştuğunu belirtmektedir. Denizin karşısında kalan sığınanın ağzı güneye bakmaktadır. Sığınanın sağ ve sol tarafının yukardan düşen büyük taş bloklarla kapandığı belirtilmektedir. Bu sebeple sığınanın orta kısmında çalışılabilmektedir (Bostancı 1962, 233–34).

Resim 17: Belbaşı Kaya Sığınağı'nın konumu (Google Maps 2016e)

Tabakalaşma

Belbaşı Kaya Sığınağı'nda 1960 yılında yapılan çalışmada 3,80x2,40 m eninde, 160 cm derinliğinde bir sondaj açılmıştır. Açılan bu sondajın tabakalarından elde edilen buluntular Beldibi Kaya Sığınağı'ndan farklı oldukları için Enver Bostancı bu buluntuların farklı bir safhaya ait olduklarını belirtmektedir (Bostancı 1962, 234).

En üst seviyeden Klasik Çağlar'a tarihlenebilecek çanak çömlek parçaları toplanmış ve Klasik Çağlar'a ait mimari kalıntıların olduğu bilgisi verilmiştir. Bu tabakaların hemen altından, Neolitik Çağ'a ait olduğu düşünülen kırmızı-kahverengi çanak çömlek parçaları gelmiştir. Daha altlarda toprak çok sertleştiği için bitirilen sondajdaki alet dağılımına göre tabakalaşma 3 kısımda incelenmiştir (Bostancı 1962, 234–35).

Birinci tabakada en üstteki bir kısım toprak köylüler tarafından dışarı atılmıştır, buradaki çanak çömlek karışıktır ve Neolitik Çağ'a tarihlenen çanak çömlek bu tabakadan elde edilmiştir. Alt seviyelerde çakmaktaşı aletlerin daha çok çıktığı bilgisi verilmektedir. Üçüncü tabakadan elde edilen buluntular Mezolitik özellikler göstermiş olsa da E. Bostancı, diğer aletlerin Üst Paleolitik Çağ özellikleri gösterdiğini belirtmektedir (Bostancı 1962, 235–36).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Birinci tabakadan elde edilen topraktan az miktarda çanak çömlek ele geçmiştir. Bu az sayıdaki çanak çömlek içinde bir adet ağız parçasının dışında şekil belirten parça ele geçmemiştir. Enver Bostancı, Neolitik insanın buraya belki de sadece yazı geçirmek amaçlı gelmiş olabileceğini belirtmektedir (Bostancı 1962, 235).

Belbaşı Kaya Sığınağı'nda en çok ele geçirilen alet tipinin çekirdek ve çekirdekten yapılmış çeşitli kazıyıcılar olduğu belirtilmektedir. En üst seviyeden en alt seviyeye kadar bu kazıyıcılar birbirine benzer özellikler göstermektedir (Bostancı 1962, 238).

Belbaşı aletlerinin en karakteristik özelliğini sergileyen alet grubunu ise arkası işlenmiş lâmlar oluşturmaktadır. Bu lâmların Türkiye'de başka bir Paleolitik merkezde bulunmadığı E. Bostancı tarafından özellikle vurgulanmıştır (Bostancı 1962, 240).

Seçilmiş Kaynakça

- Kökten, İ. K. 1961. "Anadolu Belbaşı Kültürü Hakkında Kısa Bir Eleştirme". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 19 (1.2): 137–41
- Bostancı, E. Y. 1962. "Belbaşı Kaya Sığınağında Bulunan Üst Paleolitik ve Mesolitik Endüstri -Belbaşı Kültürü-". *Bellekten* XXVI (102): 233–92.

1.3.1.6. Beldibi Mağarası ve Kaya Sığınağı

Beldibi Mağarası 1956 yılında Enver Bostancı tarafından keşfedilmiştir. Kum Bucağı olarak isimlendirilen bölgede 1959 – 1960 yılları ile 1966 – 1967 yıllarında kazılar

yapılmıştır (Bostancı 1968, 51). E. Bostancı, burada kazı yapmasının en önemli sebebinin mağarada dikkatini çeken resimler (**Resim 18**) olduğunu ve Paleolitik yerleşmeler açısından zengin olan Antalya Bölgesi'nde daha önce mağara resimlerinin görüldüğü bir keşfin yapılmadığını belirtmektedir (Bostancı 1959, 131).

Resim 18: Beldibi Kaya Sığınağı'ndaki duvar resimleri ve çizimleri (Duru 2008, 6 res. 10a,b)

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Beldibi Mağarası, Antalya'nın yaklaşık 24 km güneybatısında, Beldibi Köyü'nün 3 km kuzeyindedir (bkz. **Resim 17**). Denizden 25 m yükseklikte, 100 m uzaklıktadır. Çevresi ormanlık olan kaya sığınağının düşen kayalar ve toprak ile oluştuğu belirtilmektedir (Bostancı 1959, 131). Mağaraya ulaşım modern Antalya-Kemer karayolu ile yapılmaktadır. Mağaranın çok yakınından geçen karayolundan mağaraya ancak yürüyerek ulaşılabilir (Harmankaya ve Tanındı 1996). E. Bostancı burada hem bir kaya sığınağının hem de bir mağaranın olduğunu belirtmektedir. Sığınağın tabanından 12 m yüksekte olan mağara, 5 m genişlikte, 4 m derinliktedir. Mağaranın ağzı ise 3 m genişliğinde, 3,5 m yüksekliğindedir (Bostancı 1959, 131–32).

Tabakalaşma

Kazılar, Beldibi Kaya Sığınağı'nda yapılmıştır. Sığınağın hemen girişinde kaya resimlerinin bulunduğu bölge kazı için seçilmiştir. Burada 1,5 m genişliğinde, kaya yüzeyinden 6,5 m derinliğinde bir açma ve 2,5 m uzunluğunda, 2 m genişliğinde kaya

yüzeyine paralel bir başka açma açılmıştır. İkinci açmada 4,5 m derine inilmiş ve kaya sığınağının tabakalaşması ortaya çıkarılabilmektedir (Bostancı 1959, 145).

70 cm kalınlığındaki Tabaka A2'de bulunan çanak çömlek Klasik Çağlara tarihlendirilmiştir (Bostancı 1959, 146; Harmankaya ve Tanındı 1996; Bostancı 1968, 51).

Tabaka B'den ele geçen ve ilkel olduğu belirtilen çanak çömlek Neolitik Çağ'a aittir. Çanak çömleğin ilkel yapısı sebebiyle Tabaka B Mezolitik'in sonu, Neolitik Çağ'ın başına tarihlenmiştir (Bostancı 1965, 66; Harmankaya ve Tanındı 1996).

Enver Bostancı, C tabakasını çıkan buluntuları göz önünde bulundurarak Mezolitik Çağ'a tarihlendirmektedir (Bostancı 1959, 147–51; Harmankaya ve Tanındı 1996).

Tabaka D'nin üst tarafı Mezolitik Çağ buluntularını daha çok verirken alt tarafı Üst Paleolitik Çağ'a tarihlendirilmiştir (Bostancı 1959, 151–55, 1968, 53–54; Harmankaya ve Tanındı 1996). D tabakasının altındaki, E, F, G olarak isimlendirilen, daha sonraki yayınlarda Kemeriyen olarak bahsedilen tabakaların tümü Üst Paleolitik Çağ'a tarihlenmektedir (Bostancı 1959, 152–57; Harmankaya ve Tanındı 1996).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Beldibi Mağarası'nın C tabakası ile Mezolitik seviyeler başlar ve elde edilen buluntuların çoğunluğu mikrolitlerdir. Bu mikrolitlerin içinde en tipik özellik gösterenler yarım aylar, üçgen biçimliler, trapezler, arkası işlenmiş küçük kesicilerdir. Bulunan bu eserlerin Natufian kültürü ile benzerlik gösterdiği belirtilmiştir (Bostancı 1965, 1959). Aynı tabakada Tardenoisien kültürü ile karşılaştırılabilecek eserlerin de elde edilmesi, Beldibi'nin Natufian ile Tardenoisien kültürleri arasında bir geçiş kültür olduğunu düşündürmüştür. Bunlardan en tipik olanı mahmuzlu uçlardır (Bostancı 1965, 71).

Beldibi Mağarası'nın D tabakasından elde edilen buluntular arasında çekirdeklerin üzerinde dik kazıyıcılar ile açılı ve çok yüzölçümüne sahip kalemler ilgi çekicidir. Tabakanın alt kısımlarından bazı insan kafatası parçaları ele geçirilmiştir (Bostancı 1959, 152).

Takip eden E tabakasından elde edilen eserler arasında dik kazıyıcılar, toynak biçimli kazıyıcılar, küçük ve büyük boyda yongaların üzerinde yuvarlak kazıyıcılar, üst seviyelerden olduğu düşünülen farklı tiplerde 5 adet saplı alet ile bazı küçük ve uzun Chatelperron tipte aletler bulunmuştur (Bostancı 1959, 152–54).

Seçilmiş Kaynakça

- Bostancı, E. Y. 1959. "Researches on the Mediterranean Coast of Anatolia A New Paleolithic Site at Beldibi Near Antalya". *Anatolia (Anadolu)*, sayı 4: 129–78.
- . 1965. "Beldibi, Belbaşı Mezolitliği ve Diğer Mezolitik Buluntularla Olan Münasebetleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi* 3: 55–90.
- . 1968. "Beldibi ve Mağaracıkta Yapılan 1967 Yaz Mevsimi Kazıları ve Yeni Buluntular". *Türk Arkeoloji Dergisi* XVI (I): 51–60.

1.3.2. Neolitik ve Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri

Neolitik Çağ (Yenitaş veya Cilalıtaş Çağı olarak da geçer) birçok kaynakta insanların tarım yapması ve hayvan ve bitki evcilleştirmesi ile özdeşleştirilmektedir. Ancak, bu çağın en önemli özelliklerinden biri avcı ve toplayıcı yaşamın temel gerekliliği olan göçebe kültürünün terkedilip yerleşik yaşama geçilmesi ve kerpiç mimarili ilk köylerin kurulmasıdır (Duru 2008, 7). Arkeolojik yerleşmelerde kanıtlarına rastlanan insan kültüründeki bu köklü değişiklikte iklimde yaşanan ısınmanın etkisinin olduğu düşünülmektedir. M.Ö. 8000 civarında başladığı tahmin edilen çağ bugünkü bilgiler ışığında 2000 yıl devam etmiştir denebilir (Duru 2008, 23). Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli Neolitik olarak iki alt ayrımı olan bu çağda taş ve kemik aletlerin yanında zaman için de toprak ve kilden yapılma kaplar görülmeye başlamıştır.

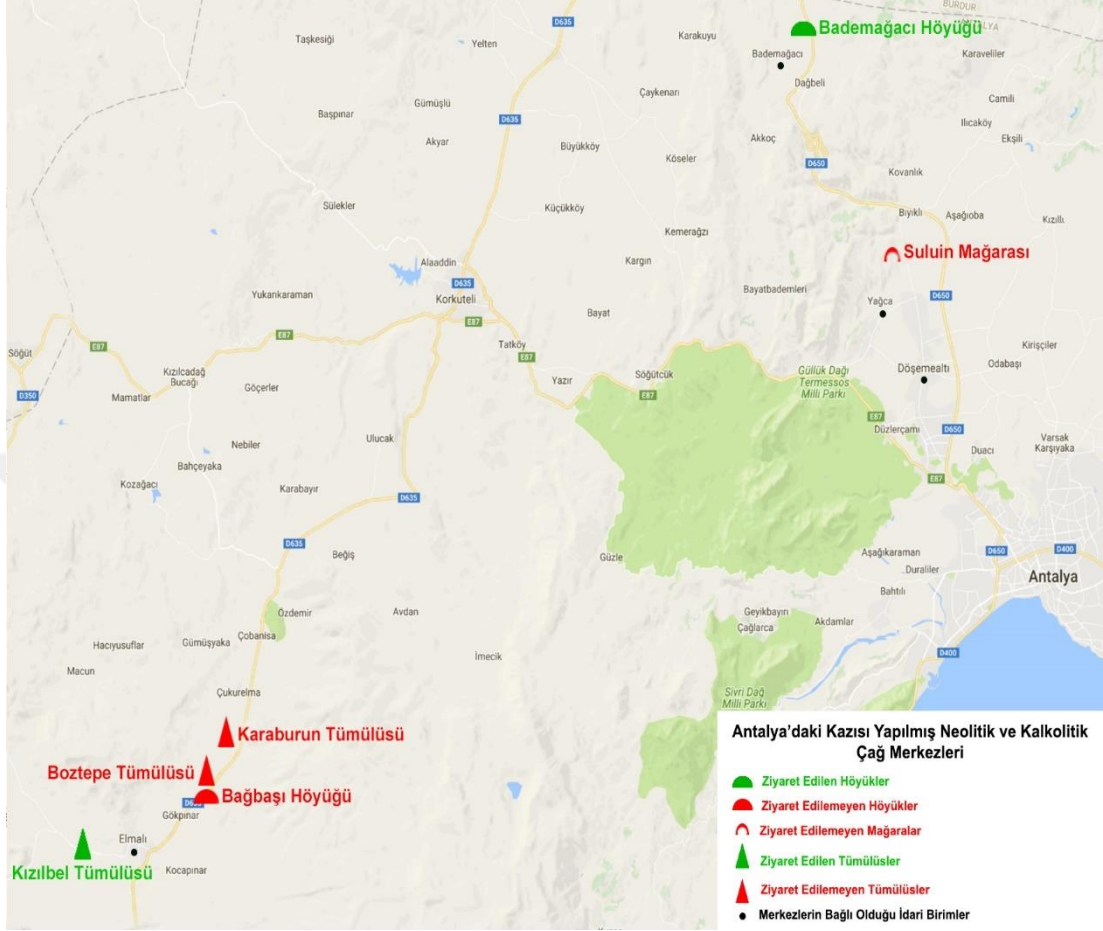
Antalya'nın Neolitik Çağ'ına bakıldığında yapılmış olan araştırmaların sonuçlarına dayanarak iklimde yaşanan ısınma ile Antalya'nın tarıma elverişli olmayan

arazisinden Toros Dağları'nın kuzeyine verimli olan arazilere doğru bir göç olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Antalya Bölgesi'nin Neolitik geçmişine ait bilgiler çoğunlukla mağara kazılarındaki karışık bazı buluntular ile sınırlı kalırken yakın çevresinde gelişmiş Neolitik yerleşmelerin varlığından söz etmek mümkündür. Antalya'nın önemli Neolitik Çağ yerleşmesi olan Bademağacı Höyüğü'nün yanında bölgeye komşu olan Kuruçay ve Höyücek höyüklerinde daha önce yapılan araştırmalar bölgede gelişmiş bir Neolitik Kültür'ün varlığının kanıtı niteliğindedir (Duru 2008, 7).

Kalkolitik Çağ -kelime anlamı ile Bakır Taş Çağı- bazı kaynaklarda Neolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağı'na geçiş dönemi olarak ele alınmıştır. M.Ö. 6000'lerde başlayan bu çağda taş aletlerin kullanımı devam etmekle birlikte artık bakır başta olmak üzere metal alet yapımı ve kullanımı da başlamıştır. Kalkolitik Çağ'ın sonuna doğru tunç eşyaların ortaya çıktığı görülebilmektedir. Bu çağa ait önemli bir diğer özellik ise insan nüfusunda görülen artış olmuştur. Bunun yanında insanların diğer yerleşmelere seyahat etmeye başladıklarına ait kanıtlar da elde edilmiştir. Kalkolitik Çağ aynı zamanda yönetici sınıfın ve savunma sistemlerinin de ortaya çıktığı bir çağ olarak kaynaklarda geçmektedir. Bu durumun kanıtları Antalya'nın yakın çevresindeki Hacılar ve Kuruçay Höyüklerinde görülmektedir (Duru 2008, 8).

Güneybatı Anadolu'nun Neolitik ve Kalkolitik Çağları'na ait bilgilerin özellikle Bağbaşı Höyüğü'nde kazı çalışmaları başlamadan önce kısıtlı olduğu bilinmektedir. Elde edilmiş olan bilgiler ise genellikle çanak çömlek kaynaklı olup diğer materyallere ait bilgiler yok denecek kadar azdır. Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilecek buluntu sayısı bölgede çok fazla değildir ve sınırlı sayıda elde edilenler de Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenmektedir. Bademağacı Höyüğü'nden elde edilen az sayıdaki buluntu da genellikle çanak çömleklerdir. Bölgede Geç Kalkolitik Çağ'a ait en önemli buluntular Bağbaşı Höyüğü ve çevresindeki yerleşmelerden elde edilmiştir (Duru 2008; Eslick 1992).

Resim 19: Antalya'daki Kazı Yapılmış Neolitik ve Kalkolitik Çağ Merkezleri (Google Maps 2016d)

Kazısının yapılmış olması dolayısıyla incelenen Neolitik ve Kalkolitik Çağlara tarihlenmiş merkezler Bademağacı Höyüğü, Suluin Mağarası ve Bağbaşı Höyüğü ile çevresindeki tümülüslerdir (bkz. **Resim 19**).

1.3.2.1. Bademağacı Höyüğü

Bademağacı Höyüğü 1958 yılında James Mellaart tarafından bölgede yapılan bir yüzey araştırması sırasında keşfedilmiştir. Yanlışlıkla Kızılkaya olarak isimlendirilen höyüğün Refik Duru tarafından yapılan araştırmalarda Bademağacı Höyüğü olduğu anlaşılmıştır (Duru 1995, 1997). Höyükte yapılan kazılar, Refik Duru ve Gülsün Umurtak yönetimindeki bir ekip tarafından 1993 yılında başlatılmış 2010 yılına kadar aralıksız devam etmiştir. Bademağacı Höyüğü ile ilgili genel bilgiler bu başlık altında

ele alındığı için daha sonraki dönemler için sadece o çağa ait araştırmaların sonuçlarına değinilecektir.

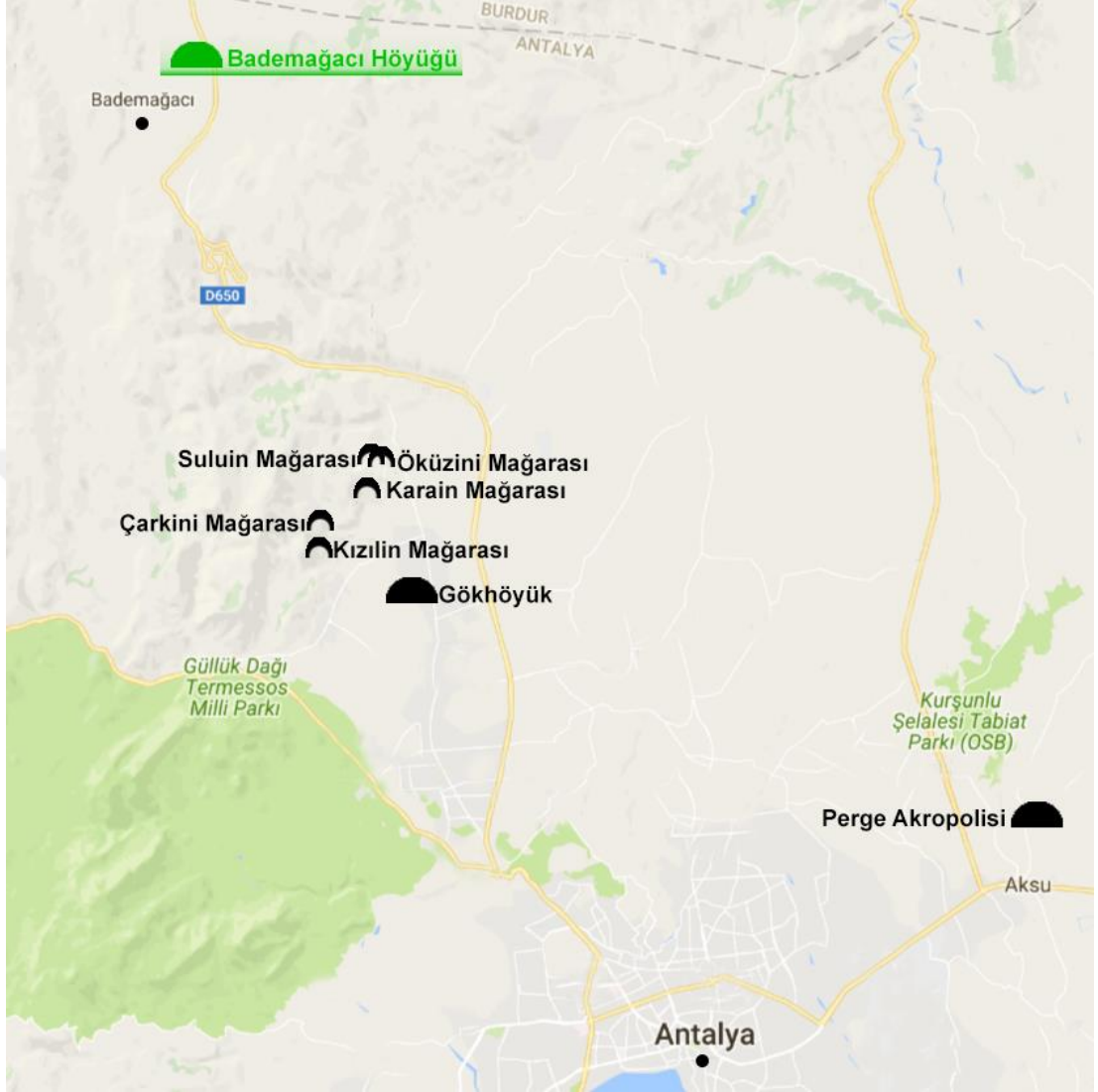
Resim 20: *Bademağacı Höyüğü, Hava Fotoğrafı (Duru 2008, 145 res. 291)*

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Bademağacı Höyüğü'nün Antalya'ya olan uzaklığı yaklaşık 50 km, Burdur'un Bucak İlçesi'ne olan uzaklığı ise yaklaşık 20 km kadardır. İdari olarak Antalya İli, Döşemealtı İlçesi'nin Bademağacı Köyü sınırlarındadır. Köye uzaklığı yaklaşık 2,5 km olan Höyük Burdur Antalya Karayolu'nun Toros Dağlarının aştığı Çubukbeli'nin 5 km kadar kuzeyindedir. Burdur Göller Bölgesi'nin güney sınırında yer almaktadır. Denizden yüksekliği ise 780 m'dir. Höyüğün içinde bulunduğu küçük ovanın etrafı tamamen dağlarla çevrilidir (Duru 1995, 1997).

Resim 21: Bademağacı Höyüğü'nün konumu (Google Maps 2016d)

Tabakalaşma

Refik Duru, höyükte yapılan kazılarda birbirinden büyük zaman araları ile ayrılmış çeşitli dönemlere ait yerleşmeler saptandığını belirtmiştir. Yapılan araştırmalar höyükte Erken Neolitik Çağ'dan Erken Hristiyanlık Çağı'na (bkz. **Şekil 1**) kadar yerleşme olduğunu göstermiştir. Erken Hristiyanlık Çağı bir kilise ile temsil edilmektedir, ancak bu kilisenin cemaatinin höyükte yerleştiğine dair kalıntı bulunamamıştır (Duru 2008, 18–19).

Höyükte iki ayrı açmada ana toprağa kadar inilmiştir. Ana toprağın üzerinde yer alan ilk kültür tabakasında sürekli bir yerleşimin olduğunun kanıtları sayılabilecek kalıntılara rastlanmamıştır, elde edilen arkeolojik buluntular üzerinden bu tabaka Erken Neolitik I (EN I)'in 9. katı olarak isimlendirilmiştir (Duru 2008, 18).

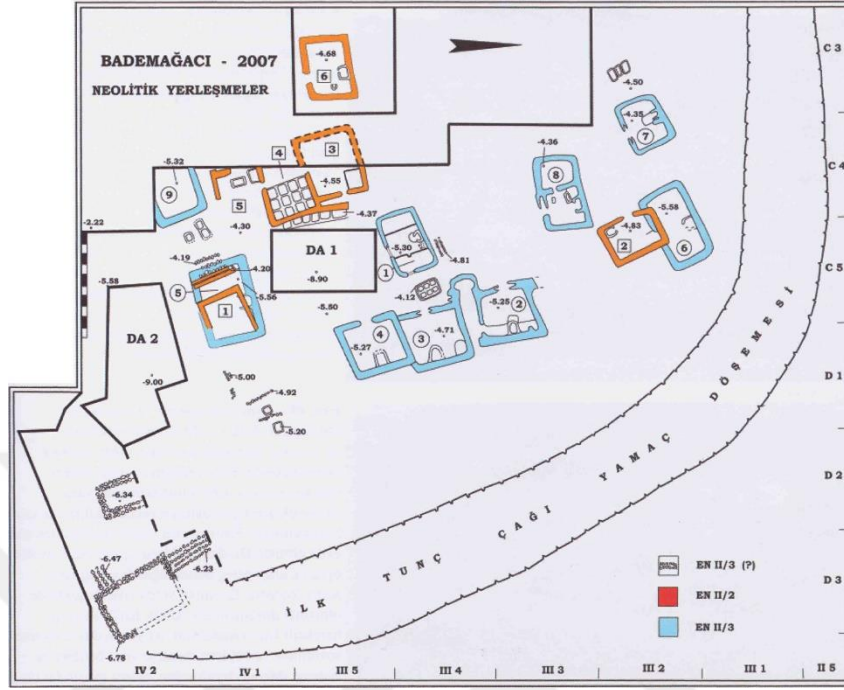
Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar'da yerleşmelerin olduğunu düşündüren özellikle çanak çömlek buluntuları var olmasına rağmen mimari yapı bulunamamıştır (Duru 2008; Duru ve Umurtak 2015, 75).

Şekil 1: Bademağacı Höyüğü Tabakalaşması (Duru 2008, 18)

Ait Olduğu Çağ	Bulunduğu Tabaka
Erken Hristiyanlık Dönemi	Kilise
Orta Tunç Çağı	OTÇ / 1 ve 2. yapı katları
İlk Tunç Çağı	İTÇ II / 1, 2 ve 3. yapı katları
Geç Kalkolitik	?
Erken Kalkolitik	?
Geç Neolitik	GN 1 ve 2. yapı katları
Erken Neolitik II	EN II / 1 – 3, 3A, 4, 4A, 4B yapı katları
Erken Neolitik I	EN I / 5-9. yapı katları
Ana Toprak	

R. Duru, Bademağacı Höyüğü'nün Neolitik Çağ'dan sonraki en yoğun yerleşiminin İlk Tunç Çağı'nın ortalarında olduğu belirtmekte ve bu çağdaki yerleşmenin sakinlerinin Neolitik ve Kalkolitik Çağ'lara tarihlenen yerleşmenin sakinlerinden tamamen farklı bir toplum olduğundan bahsetmektedir. İlk Tunç Çağı II seviyesine tarihlenen birden fazla yapı katı vardır (Duru 2008, 18; Duru ve Umurtak 2015, 75).

Resim 22: Bademağacı Höyüğü 2007 yılı Neolitik Yerleşme Planı (Duru 2008, 29)

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Bademağacı Höyüğü'nde yapılan araştırmalarda Erken Neolitik I dönemine ait 5 yapı katının var olduğundan bahsedilmektedir. Ancak yapılan sondaj çalışmaları sonucunda bu 5 yapı katında mimari temel ya da duvar kalıntısına ulaşılamadığı belirtilmektedir (Duru ve Umurtak 2010, 16). Mimari kalıntılar gerçek anlamda Erken Neolitik II tabakalarında görülmüştür (Duru 2008, 18). Bademağacı Höyüğü'nde açılan Derinlik Açması 1'in en alt düzeylerinde, Erken Neolitik I/8 yerleşmesinde, üzerinde yer yer kırmızı ve siyah boya izleri olan bir Terrazzo ile karşılaşmıştır (**Resim 23**). Küçük bir parçası günümüze ulaşan bu tabanın bir evin içinde olup olmadığı bilinmemektedir (Duru 2008, 26, 2016, 51).

Bademağacı Höyüğü'ndeki bu en eski yerleşmenin hemen üstünde var olan 4 yapı katı ise Erken Neolitik Çağ II evresine aittir. ENÇ II'nin M.Ö. 6100 yıllarına kadar devam ettiği ve daha gelişmiş olduğu belirtilmektedir (Duru ve Umurtak 2010, 17).

Resim 23: Bademağacı Höyüğü – EN I/8 yerleşmesinde bulunan terrazzo taban (Duru 2016, 51 res. 87)

Bademağacı'nın kuzey yarısında geniş bir alan üzerinde araştırılmış olan Erken Neolitik Çağ II, dönemin mimarlığına ilişkin önemli bilgiler vermiştir (**Resim 22**). Höyükteki ENÇ II evlerinin neredeyse hepsinin temelden itibaren kerpiç duvarlıdır. Genellikle tek odalı ve dikdörtgen planlı olan bu evlerin (**Resim 24**) kapıları her zaman uzun duvarın ortasına açılmaktadır. Bu kapının karşısında da bir ocak - fırın vardır (Duru 2008; Duru ve Umurtak 2010, 17; Duru 2016, 54).

Resim 24: Bademağacı Höyüğü – ENÇ II/4A evi (Duru 2008, 30 res. 46)

Resim 25: Bademağacı Höyüğü – Dörtgen Planlı EN II evleri (Duru ve Umurtak 2010, 16 res. 5)

Bademağacı Höyüğü'nün EN II/3 evresinde bulunan 7 numaralı yapıda kapı aralığının iki yanının orta kısımlarında kapı kanatlarının yanlara sürülerek açıldığını düşündüren yarıklar vardır ve bu özellik pek çok evde görülmektedir. Aynı evrede bulunan 8 numaralı ev, diğerlerinden farklı olarak iki odalıdır (**Resim 22**). Dıştan yamuk planlı olan bu evin bir büyük yaşam odası ve bu odadan geçilen bir küçük odası olduğu belirtilmiştir (Duru 2016, 56).

R. Duru, Erken Neolitik Çağ tabakalarında bulunan çanak çömleklerin genellikle kahverengi, bazılarının grinin tonlarında hamurlu ve ince kenarlı, iyi açkılanmış, tekdüze bir mal grubu olduğundan bahsetmektedir. Yapılan çalışmalardan elde edilen çanak çömleklerin biçim değerlendirilmesi yapıldığında dışa açılan, düz, kapanan ağızlı ve hafif S profilli kâselerin çoğunluktadır (Duru 1998, 154–55).

Bademağacı Höyüğü'nde EN II'ye tarihlenen çanak çömlekler temiz ince kilden elde yapılmış, dış yüzeyleri iyi açkılanmış, yüksek ısıda pişirilmiştir. Renkleri kırmızı ve kahverenginin değişik tonlarındadır (bkz. **Resim 26** ve **Resim 27**). Kaseler ve küresel karınlı orta boy çömlekler çoğunluktadır ve kaplar genellikle delikli tutamaktır.

Bunlarla birlikte EN II'nin değişik yerleşmelerinden gelen, malzeme ve yapım bakımından sıradan kaplarla benzer özellikler gösteren, farklı biçimli kaplar da vardır. Kapların çoğu kapaklıdır (Duru 2016, 106–7).

Resim 26: *Bademağacı Höyüğü – EN II tüm veya tümlenmiş sıradan kullanım kapları (Duru 2016, 106 res. 330)*

Resim 27: *Bademağacı Höyüğü – EN II tüm veya tümlenmiş sıradan kullanım kapları (Duru 2016, 106 res. 331)*

Bademağacı Höyüğü'nde bulunan EN II'ye ait pişmiş topraktan yapılmış kadın (Ana Tanrıça) figürinlerinden bazıları gri-bej renk kilden, gevrek pişirilmiş, yüksek kaliteli eserlerdir (**Resim 28**). Çoğunlukla yere ya da bir tabureye oturur pozisyonda tasvir edilmişlerdir (Umurtak 2008, 5; Duru 2016, 142).

Resim 28: Bademağacı Höyüğü – Ana Tanrıça figürinlerinden bazıları (Duru 2016, 142 res. 485 ve res. 487)

R. Duru, Bademağacı Höyüğü'nün ENÇ I ve III yerleşmelerinde bulunmuş 'Damga Mühür'lerin Anadolu'nun en eski mühürleri arasında özgün bir yer tuttuğunu belirtmektedir. Bademağacı Höyüğü'nde bulunmuş mühürlerin çoğunun baskı alanının yuvarlak olduğundan ve bu alana noktalar, delikler veya iç içe (Konsantrik) çemberler yapıldığından bahsetmektedir. Mühürlerin tutamaklarının komik olduğu ve uç taraflarına delik açıldığı belirtilen bir diğer özelliktir. Ayrıca baskı alanları olağanüstü başarılı işlenmiş, *pintadera* (**Resim 30**) diye isimlendirilen mühür benzeri eserlerin süs eşyası ya da taşıyıcısını koruyan objeler olarak yapıldığı düşünülmüştür (Umurtak 1999, 2; Duru 2016, 162).

Resim 29: Bademağacı Höyüğü – ENÇ I ve III'e tarihlenen damga mühürler (Duru 2016, 161 res. 646-651)

Resim 30: Bademağacı Höyüğü – EN I ve III'e tarihlenen mühür benzeri eserler (Duru 2016, 162 res. 658, res. 661-662)

Seçilmiş Kaynakça

- Duru, R. 1995. “Bademağacı Kazıları 1993”. *16. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt:69–78. Ankara.
- . 1997. “Bademağacı Höyüğü (Kızılkaya) Kazıları 1993 Yılı Çalışma Raporu”. *Belleten* 60 (229): 783–810.
- . 1998. “Bademağacı Kazıları 1994 Yılı Çalışma Raporu”. *Belleten* LXI: 149–59.
- . 2008. *M.Ö. 8000'den M.Ö. 2000'e Burdur - Antalya Bölgesinin Altıbin Yılı*. İstanbul: Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Duru, R., ve G. Umurtak. 2010. “Bademağacı Höyüğü'nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Kazıları Sona Erdi - I”. *TÜRSAB Dergi*, Aralık.
- . 2011. “Bademağacı 2010 Yılı Kazıları”. *ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri*, 7–15.
- . 2015. “Toroslar'ın Kuzey Eteklerinde En Erken Yerleşik Yaşamın İzinde Bademağacı Höyüğü”. *Antalya Kültür ve Turizm Dergisi*, sayı 27: 70–81.
- Duru, R. 2016. “Tarım”dan “Yazı”ya Burdur Yöresi ve Yakın Çevresi'nin Altıbin Yılı (MÖ 8000 - MÖ 2000). Antalya.
- Umurtak, G. 1999. “Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlar'da Burdur-Antalya Bölgesi Mühürçülüğü Üzerine Bazı Gözlemler”. *Adalya* IV: 1–20.
- . 2008. “Some Observations on a Group of Buildings and Their Finds from the Early Neolithic II/2 Settlement at Bademağacı”. *Adalya* XI: 1–23.

1.3.2.2. Suluin Mağarası

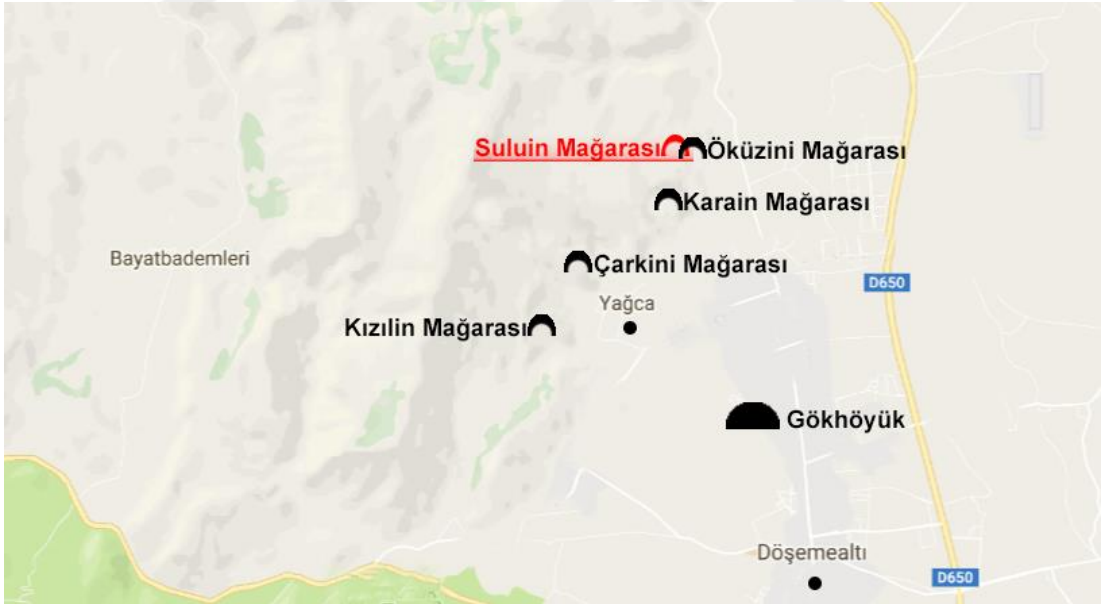
Suluin Mağarası, daha önce adı geçen Paleolitik Çağ Mağaraları ile birlikte Katran Dağı mağaralarından biridir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen bölgede olmasına rağmen koruma önlemlerinin yeterli olmaması dolayısıyla gerek doğal gerekse de insan kaynaklı tahribata maruz

kalmıştır. Bu sebeple 2007 yılında Antalya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Harun Taşkiran'ın bilimsel başkanlığında kurtarma kazıları başlamıştır. 2010 yılından itibaren kazılar H. Taşkiran başkanlığında 2014 yılına kadar devam etmiştir (Taşkiran 2011, 119; Taşkiran ve Aksu 2009, 90).

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Antalya il merkezinin 32 km kuzeybatısında bulunan mağara, Döşemealtı ilçesine bağlı Yağca Köyü'nün sınırlarındadır. Mağaranın Karain Mağarası'na uzaklığı yaklaşık 1 km dir, Öküzini Mağarası'nın ise 125 m kuzeybatısındadır. Mağara Katran Dağı'nın doğuya bakan yamacı üzerindedir. Denizden yüksekliği yaklaşık 320 m civarındadır. Ağızı doğu yönüne açık olan mağara (**Resim 32**) tek boşluktan oluşmaktadır ve dibinde bir göl vardır (Taşkiran ve Aksu 2009, 90).

***Resim 31:** Suluin Mağarası'nın konumu (Google Maps 2016d)*

Resim 32: Suluin Mağarası'nın ağızı (Taşkiran 2011, 120 res. 1)

Tabakalaşma

Mağarada Pleistosen dönemde yerleşildiği umuduyla 2007 yılından 2014 yılına kadar devam eden kazılar sonucunda Paleolitik Çağ yerleşiminin olmadığı, Neolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağı'na kadar yerleşim olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Taşkiran 2011, 127). Yapılan C14 analizlerinin sonuçlarına göre mağaranın en erken yerleşimi M.Ö. 6. binyıl, Geç Neolitik Çağ'dır (Taşkiran vd. 2014, 564). 2014 yılına kadar süren kazılarda 20. arkeolojik seviyeye kadar inilmiş, ancak daha alt tabakalardaki buluntuların azalması ve hatta bitmesi dolayısıyla kazıya son verilmiştir (Taşkiran vd. 2014, 565; Taşkiran 2015).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Mağara'da yapılan ilk kazılarda 1. ve 2. arkeolojik seviyelerden ele geçirilen buluntuların arasında Kalkolitik, İlk Tunç III, Roma ve Bizans Çağları gibi çeşitli dönemlere ait çanak çömlek parçaları ve yontma taş buluntuları çoğunluktadır. Yontma taş buluntularda kullanılan hammaddeler, çakmak taşı, radyolarit ve

obsidiyendir. 3. ve 4. arkeolojik seviyelerden arasında yine çanak çömlek parçaları ve yontma taş buluntular elde edilmiştir (Taşkiran ve Aksu 2009, 94).

4. arkeolojik seviye ile 6. arkeolojik seviye arasındaki buluntuların çoğunu çanak çömlek ve yontma taş buluntuları oluşturmaktadır. Geç Neolitik-Erken Kalkolitik Çağa ait olan çanak çömleklerin arasında tüm kap ele geçmemiştir. Parçalar genellikle monokrom özellik taşımaktadır (Taşkiran ve Aksu 2011, 39–40). Yumuşakça kabuklarından ve farklı renklerdeki taşlardan yapılmış süs objeleri de bu seviyelerin buluntuları arasındadır. Kemik buluntu sayısının az olduğu bu tabakalarda üzerine çavuş motifi kazınmış bir kemik ve bir hayvan başlı protomlu tutamak (bkz. **Resim 33**) ilginç buluntulardandır (Taşkiran ve Aksu 2011, 39; Taşkiran, Özçelik, ve Kösem 2012, 5).

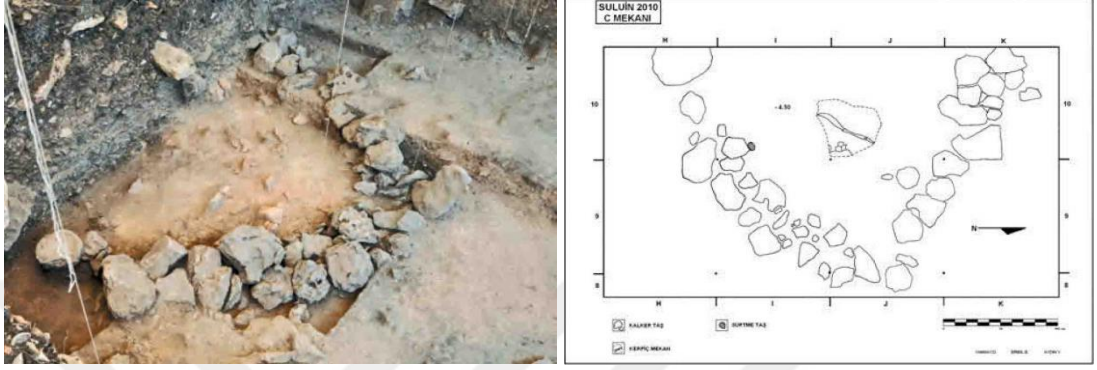
Resim 33: Suluin Mağarası – Çavuş motifi işlenmiş kemik, bir dizi boncuk ve hayvan başlı protomlu tutamak (Taşkiran 2011, 122 res. 4-5; Taşkiran, Özçelik ve Kösem 2012, 14 res. 1)

6. arkeolojik seviyenin tabanında, 5. arkeolojik seviyede şekillenmeye başlayan kalker taşları bazı mekânları çevreleyen duvarlar haline gelmektedir. En yoğun taş sırasının güneybatısında etrafı taş sıraları ile çevrili 2x1 m boyutlarında A mekânı olarak isimlendirilen bir mekânın varlığı ortaya çıkarılmıştır. Burada güneşte kurutulduğu tahmin edilen kerpiçlerle karşılaşmıştır. Bununla birlikte, Burdur'un Bucak ilçesindeki Höyücek Höyüğü'nün Erken Neolitik Çağ Tapınak yapı kompleksinde bulunan tahıl kutularının kil levhalarına benzeyen delikli ve deliksiz kil levhalar ele geçirilmiştir. Harun Taşkiran bu mekânın bir yaşam alanından çok bir kiler ya da işlik olarak kullanılmış olabileceğini belirtmiştir. Hemen yanında B mekânı olarak isimlendirilen bir mekân daha ortaya çıkarılmıştır. B mekânında kalker taşlar ve çanak

çömlek kırıntıları ile sıkıştırılmış bir taban ortaya çıkarılmıştır (Taşkiran ve Aksu 2011, 38–39).

Resim 34: Suluin Mağarası C mekânı fotoğrafı ve çizimi (Taşkiran 2011, 124 res. 6; Taşkiran, Özçelik ve Kösem 2012, 11 çiz. 2)

11. arkeolojik seviyeden itibaren taş duvarlar yeniden belirmeye başlamış ve başka bir mekâna ait temel taşları olduğu anlaşılmıştır. Bu yeni mekân C mekânı olarak isimlendirilmiştir (bkz. **Resim 34**). H. Taşkiran, Suluin mağarasında bulunan bu üç mekânın bir mağara içinde karşılaşılan ilk mimari kalıntılar olduğunu belirtmektedir. A mekânında bulunan kil levhaların benzerleri C mekânında da bulunmuştur (Taşkiran, Özçelik, ve Kösem 2012, 3; Taşkiran 2011).

Seçilmiş Kaynakça

- Taşkiran, H. ve S. E. Aksu. 2009. “Suluin Mağarası 2007 Yılı Kazısı”. 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt:89–100. Ankara.
- . 2011. “Suluin Mağarası Kazısı-2008”. 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3. Cilt:36–45. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Taşkiran, H. 2011. “Suluin Mağarası Kazıları 2007-2010”. *ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri* 9: 119–27.
- Taşkiran, H., K. Özçelik ve B. M. Kösem. 2012. “Suluin Mağarası Kazısı-2010”. 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt:1–18. Ankara.
- Taşkiran, H., vd. 2014. “2013 Yılı Suluin Kazısı”. 36. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt:555–72. Ankara.
- Taşkiran, H. 2015. “Batı Toroslarda Yeni Bir Mağara Yerleşimi Suluin Mağarası”. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*.

1.3.2.3. Bağbaşı Höyüğü ve Çevresi

Elmalı Bölgesi'nde Neolitik ve Kalkolitik çağların varlığına dair ilk kanıtlar 1949 yılında M. Sinclair F. Hood tarafından toplanan çanak çömlek parçalarıdır. Bunlardan iki boyalı parça 1954 yılında James Mellaart tarafından yayımlanmıştır. 1954, 1962 ve 1963 yıllarında Bryn Mawr College adına Machteld J. Mellink bölgede yeniden araştırmalar yapmış, kazılar 1967 yılından 1969 yılına kadar M. J. Mellink başkanlığında gerçekleştirilmiştir (Eslick 1992, xvii).

Bağbaşı Höyüğü, Elmalı Ovası'ndaki Kalkolitik Çağ'a tarihlenen tek yerleşme değildir. M.Ö. 5. yy'a tarihlenen Boztepe ve Karaburun Tümülsleri ile M.Ö. 6. yy'a tarihlenen Kızılbil Tümülsü'nde yapılan çalışmalarda tümülslerin çevrelerinden Kalkolitik Çağ'a ait parçalar toplanmıştır (Eslick 1992).

Coğrafi Konumu ve Çevresi

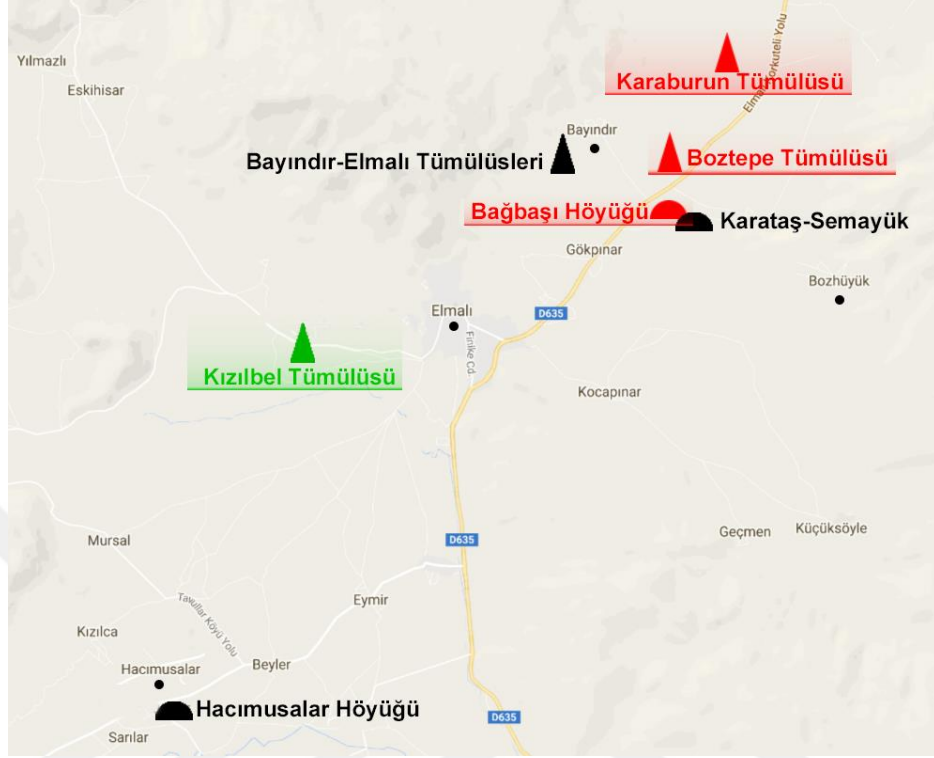
Bağbaşı Höyüğü, Elmalı ilçesinin 7 km kuzeydoğusunda, Elmalı-Korkuteli yolunun 1,5 km doğusundadır. Bağbaşı'nın üzerinde bulunduğu doğal yükselti denizden 1158 m yüksekliktedir. Günümüzde çevresinde bağlar olan höyüğün kuzeyinden akan dere önemli bir su kaynağıdır (Eslick 1992, 1).

Elmalı'nın 8 km kuzeydoğusunda yer alan Boztepe Tümülsü, Bağbaşı Höyüğü'nün hemen kuzeyinde, Çeçtepe olarak isimlendirilen bölgededir. Denizden yüksekliği 1170 m'dir. Tümüls'ün çevresindeki Kalkolitik Çağ'a tarihlenen yerleşmenin doğusu Korkuteli-Elmalı yolu tarafından yok edilmiştir. (Eslick 1992, 52).

Karaburun Tümülsü, Elmalı'nın 10 km kuzeydoğusunda yer alır. Korkuteli-Elmalı karayolunun batısında kalan tümüls denizden 1220 metre yükseklikte, yüksek bir sırtın üstündedir (Eslick 1992, 54).

Kızılbil Tümüls'ü, Elmalı'nın 5,5 km güneybatısındadır. Uzunburun isimli bir yamacın üzerinde yer alan tümülsün denizden yüksekliği 1080 m'dir (Eslick 1992, 56).

Resim 35: Elmalı Bölgesi'ndeki Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşmelerinin konumu (Google Maps 2016d)

Tabakalaşma

Bağbaşı Höyüğü'nde 1967 yılında açılan 102 ve 105 numaralı açmalarda İlk ve Orta Tunç ile Demir Çağları'na ait bazı parçalar toplanmışsa da höyüğün asıl malzemesini Geç Kalkolitik Çağ oluşturmaktadır. 1968 ve 1969 yılında yapılan çalışmalarda Geç Kalkolitik Çağ'a ait mimari kalıntılarının yanında bazı Demir Çağı mimari kalıntılara da ulaşılmıştır. Az sayıda Orta Tunç ve Demir Çağları'na tarihlenen mezar bulunduğu da belirtilmektedir (Mellink ve Angel 1970, 246). Aşağı Bağbaşı olarak isimlendirilen ve 116 numaralı açmanın III. evresinden çıkan ve höyükteki diğer açmalardan elde edilmeyen buluntular ise daha erken döneme, Orta Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiştir (Eslick 1992, 51).

Boztepe Tümülüsü'nde 1967 yılında araştırma, 1972 yılında kazı çalışması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar burada 10 cm gibi çok ince kalınlıkta bir Geç Kalkolitik Çağ yerleşmesi olduğunu göstermiştir. Bölgede 1976 ve 1977 yıllarında yapılan yüzey araştırması sırasında Geç Kalkolitik buluntularının tümülüsün doğu ve

batisına yayıldığı belirtilmiş, derinlemesine araştırma yapılmamıştır (Eslick 1992, 52–53).

Karaburun Tümülüsü'nün kazısı sırasında Tümülüs I'in altındaki kayanın ceplerinde Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen parçalar ele geçmiştir. Tümülüs II'nin altından, mezarın ön kısmından elde edilen parçalar da çok bozulmuş ve karışmış durumda olmalarına rağmen Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiştir. Karaburun Tümülüsü'nden elde edilen en iyi durumdaki parçalar Tümülüs I'in doğu tarafından gelmiştir (Eslick 1992, 54).

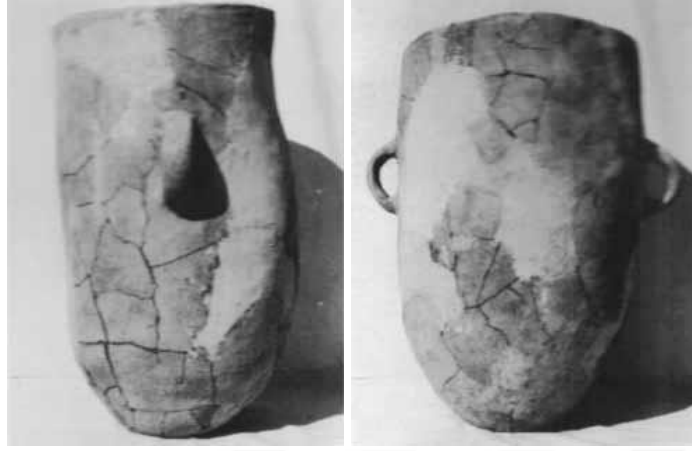
Kızılbel Tümülüsü'nün dolgusunun içinden ve çevresinden Kalkolitik Çağ'a tarihlenen parçalar toplanmıştır. Elde edilen parçaların Aşağı Bağbaşı ile çağdaş olduğu, bu sebeple de Erken Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilebileceği belirtilmektedir (Eslick 1992, 56).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Bağbaşı Höyüğü'nde yapılan çalışmalarda çoğu açmada mimari kalıntılarla karşılaşmış olmasına rağmen bu kalıntıların çok bozulmuş hale olduğu belirtilmiştir. Yanmış evlerde kerpiç üzerinde kalan ağaç izleri ve yanmamış olan evlerde ağacın çürümesine ait izlerin görülmesi Bağbaşı mimarisinde kerpiç ve ağaç kullanıldığını göstermektedir (Eslick 1992, 5).

Bağbaşı Höyüğü'nün çanak çömleği elde yapılmıştır, hamuru iyi işlenmemiştir ve pişirme yeterli değildir. Hamur iri taşçık ve saman katkılıdır. Çanak çömleklerin üzerinde değişik şekillerde kulplar kullanılmıştır. Bu kulp çeşitlerinin arasında tutamaklar, ilmek kulplar, şerit kulplar ve oluklu kulplar vardır. Bazı kaplarda hafif açkı ve çok az bir kısmında da açkı bezek vardır. Kâse tipli kapların tabanları dahil her yerleri, testi tipli kapların dışı ve boyunlarının iç kısmı açkılanmıştır. Kap renkleri griden sarıya, kahverengiye ve kırmızıya değişim göstermektedir. Bağbaşı Höyüğü'nde en çok görülen çanak çömlek tipleri arasında kâseler, leğen biçimli kaplar, ağzı açık çömlekler, testiler ve çömlekler sayılabilir (Eslick 1992, 18–19).

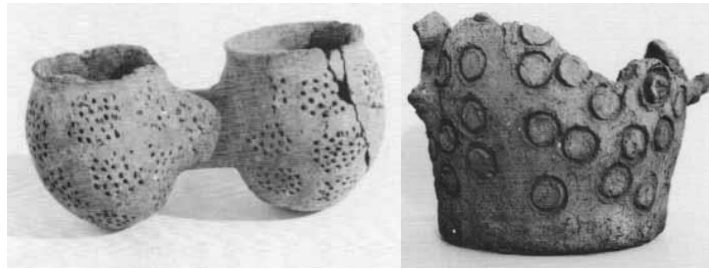
Resim 36: Bağbaşı Höyüğü – Ağzı açık çömlek (Eslick 1992 lev. 99 a-b)

Resim 37: Bağbaşı Höyüğü – Testi (Eslick 1992 lev. 100 d)

Resim 38: İkiz kap ve baskı bezemeli çömlek (Eslick 1992 lev. 104 e-f)

Bağbaşı Höyüğü'nden elde edilen küçük buluntuların özenli bir işçilikle yapılmadığı görülmektedir. Kilden yapılma bu küçük objelerin arasında kap altlıkları, ağırşaklar, boncuklar, figürinler ve bir adet kil mühür (bkz. **Resim 39**) vardır (Eslick 1992, 35–36).

Resim 39: Bağbaşı Höyüğü – Kil mühür (Eslick 1992 lev. 106)

Boztepe ve Karaburun Tümülüsleri'nin çevresinden toplanan çanak çömlek parçaları Bağbaşı Höyüğü'nün malları ile, Kızılbil Tümülüsü'nde bulunanlar ise Aşağı Bağbaşı ile benzerlik göstermektedir. Bu yerleşmelerden elde edilen çanak çömlek el yapımı, saman ve taşçık katkılıdır. Fırınlama tekniğinden kaynaklı siyah öz oluşumu bu mallarda da görülmektedir (Eslick 1992, 52–56).

Seçilmiş Kaynakça

- Mellink, M. J. ve L. J. Angel. 1970. “Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı Lycia, 1969”. *American Journal of Archaeology* 74 (3): 245–59.
- Eslick, C. 1992. *Elmalı-Karataş I The Neolithic and Chalcolithic Periods: Bağbaşı and Other Sites*. Bryn Mawr.

Tunç Çağları Yerleşmeleri

Tunç Çağı kavramı kronolojik bir sıralamadan çok tuncun silah ve alet yapımında yoğun olarak kullanıldığı bir dönemi adlandırmaktadır. Tunç Çağı'nda da taş ve bakır aletlerin yerini bakır ve kalayın -ya da arseniğin- bir alaşımı olan tunç aletler ve silahlar almaya başlamıştır (Duru 2008, 10). Anadolu'da tuncun yapılması ve kullanılmasının başlangıcı yerleşmeden yerleşmeye ve bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Beycesultan ve Aphrodisias Antik Kenti'nin içindeki Pekmez Höyük'ten elde edilen verilere göre Batı Anadolu'da ilk tunç kullanımı yaklaşık olarak M.Ö. 4000 civarında başlamıştır. Tuncun alet yapımında kullanılmaya başlaması ile artan kalay ihtiyacı beraberinde ticaretin artışını da getirmiştir. Ancak ticaretin gelişmesinde sadece artan hammadde ihtiyacının değil, son üründe yaşanan üretim fazlasının da rol aldığı göz önünde bulundurulmalıdır. İlk Tunç Çağının başlaması ile ilk şehir devletleri de

görölmeye başlamıştır. Kalkolitik Çağa kıyasla daha gelişmiş savunma sistemleri görölmeye başlamıştır. Ekonomik hayatta tarımın yerinin artması profesyonelleşme ile sonuçlanmıştır (Sharp-Joukowsky 1996, 143).

Tunç Çağı'nın en önemli özelliklerinden olan maden eser yapımında kullanılan teknolojinin gelişmesi ve Kalkolitik Çağ ile Demir Çağı arasında geçen sürenin uzunluğu İlk Tunç, Orta Tunç ve Son Tunç Çağları kavramlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Harmankaya 2002, 8).

1.3.3. İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri

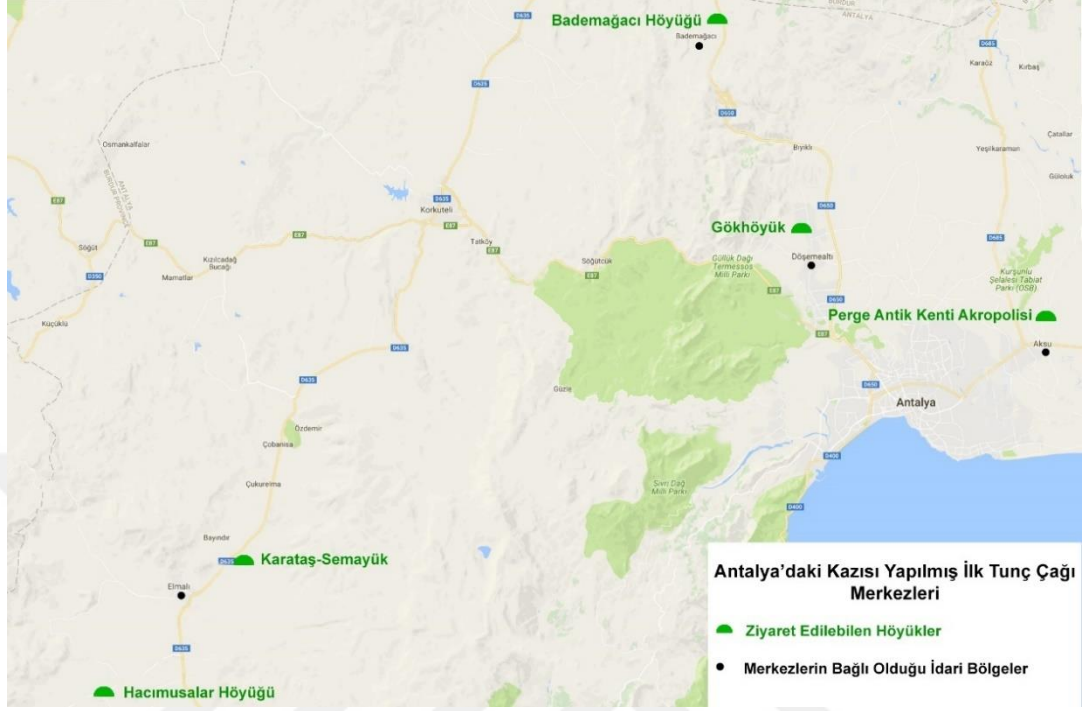
İlk Tunç Çağı'nın ilk evresi olan İTÇ I'e ait verilere Antalya'da neredeyse hiçbir kazı alanından tam olarak anlaşılabilir halde ulaşılammıştır⁴. Geç Kalkolitik Çağ'dan sonra bir süre ara olduğu ve İlk Tunç Çağı'nın ilerleyen evrelerinde (İTÇ II) Bademağacı Höyüğü'nde yeniden yerleşme olduğu yapılan kazılar sonucunda anlaşılmıştır (Duru 2008, 10). Yöredeki önemli bir diğer İlk Tunç Çağı yerleşmesi Elmalı Ovası'ndaki Karataş-Semayük'tür.

Yörede, İlk Tunç Çağı'nda yerleşme sayısında bir artış vardır. Bunun yanında yerleşmeler politik ve belki askeri olarak da güçlenmiştir. Bademağacı Höyüğü bu güçlenmenin önemli kanıtlarını sunmuştur. Bademağacı Höyüğü'nde izlenen bu durumun benzeri Elmalı Ovası'ndaki Karataş-Semayük'te de görölmektedir. Bu iki yerleşmede ve Batı Anadolu'nun nerdeyse bütün İTÇ kazılarında yerel krallıkların olduğunu düşündüren bilinçli planlanmış mimari yapılanmanın kanıtları bulunmuştur (Duru 2008, 10).

İncelenen İlk Tunç Çağı'na tarihlenmiş yerleşmeler Bademağacı Höyüğü, Gökhöyük, Hacimusalar Höyüğü, Karataş-Semayük ve Perge Antik Kenti Akropolisi'dir.

⁴ Son yıllarda Burdur yakınında Hacılar Büyük Höyük'te başlayan kazılarda İTÇ I'e ait bir yerleşmenin olduğu anlaşılmıştır

Resim 40: Antalya'daki kazısı yapılmış İlk Tunç Çağı merkezleri (Google Maps 2016c)

1.3.3.1. Bademağacı Höyüğü

Bademağacı Höyüğü, Antalya'nın Erken Neolitik'den Orta Tunç Çağı'na kadar en çok buluntu veren yerleşmesidir⁵.

Refik Duru, Geç Kalkolitik Çağ'ı takip eden İlk Tunç Çağı'nda Anadolu Yaylası'nın genelinde yoğun bir yerleşme olduğunu belirtmiştir (Duru 2008, 145). Ancak Batı Anadolu'da GKÇ'den sonra İTÇ II'ye kadar elde edilen veriler çok azdır. Bununla birlikte Bademağacı Höyüğü Antalya çevresinde İTÇ II evresinin en iyi izlendiği höyüktür. Mimari buluntular, İTÇ II evresinin höyüğün Neolitik yerleşmesini tümüyle kapladığını (bkz. **Resim 41**, **Resim 42**) göstermiştir (Duru 2016, 83).

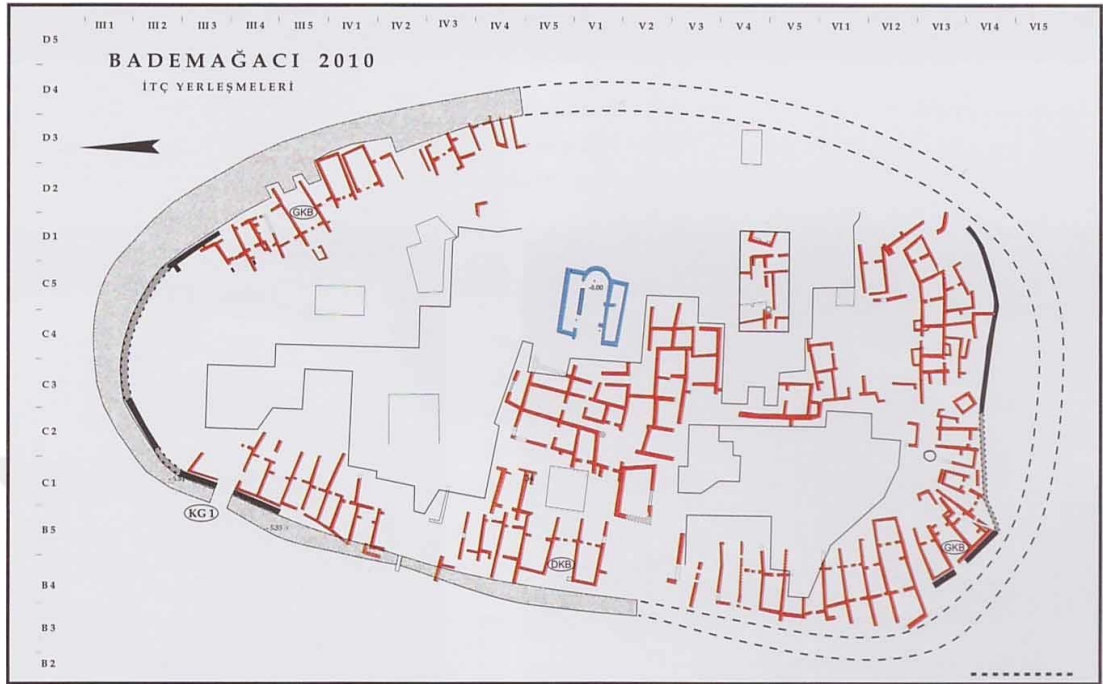
⁵ Bademağacı Höyüğü'nün coğrafi konumu ve tabakalaşma bilgileri için bkz. s. 33.

Resim 41: Bademağacı Höyüğü 2010 yılı hava fotoğrafı (Duru 2016, 83 res. 228)

Bademağacı Höyüğü'nde İTÇ II, 3 ayrı yapı katı halinde temsil edilmektedir. İTÇ II/3'ün en dış sırasında genellikle bir, nadiren iki odalı, birbirine yapışık, çoğunlukla tek sıra halinde, dikdörtgen planlı evler vardır (**Resim 42**). İTÇ II/2'de höyüğün kuzey yarısındaki evlerin bir önceki evreye ait yıkılmış evlerin üzerine ya da biraz daha içeriye yapıldığı ve eski evlerle benzer bir planının olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, höyüğün dış kenarında dizili olan bu evlerin ortasında çok odalı bir yapı grubu vardır. İTÇ II yerleşmesinin belirli bir plana göre konumlandığı düşünülmüştür. Özellikle höyüğün kuzey yarısında yerleşimin doğu ve batı yamaçlardaki bir sıra ev dışında neredeyse yok denecek kadar az olması ve buna karşılık güney yarıda yapılaşmanın yoğun olması bu düşüncayı desteklemektedir (Duru 2016, 83).

Resim 42: Bademağacı Höyüğü 2010 yılı planı ve İTÇ Yerleşmeleri (Duru 2016, 83 res. 229)

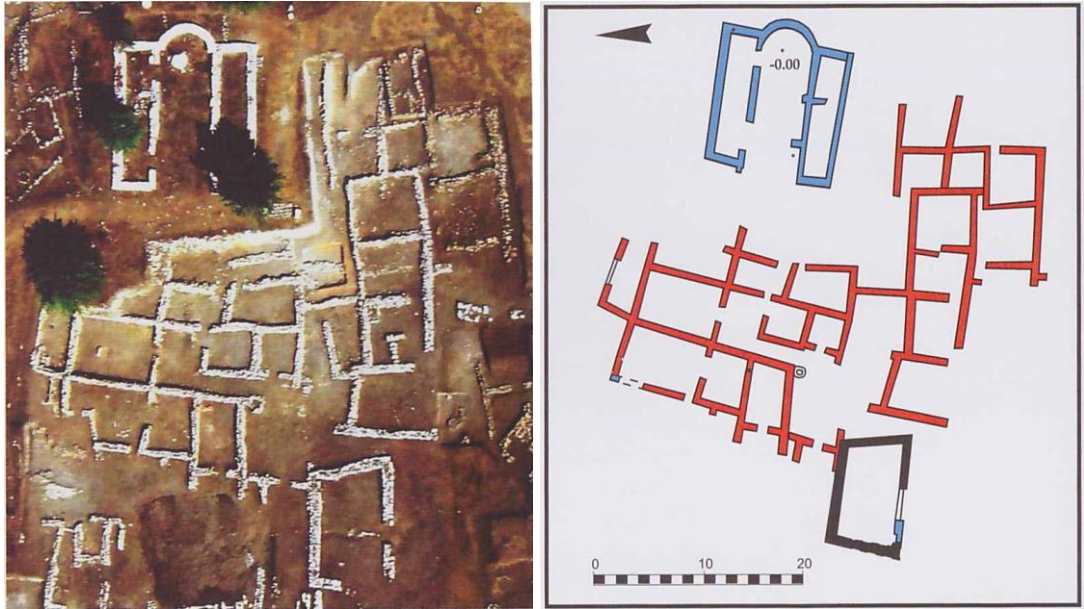
Bademağacı Höyüğü'nde İTÇ II'ye tarihlenen evlerin hepsi taş temellidir (bkz. **Resim 43**). Duvarlar çoğunlukla yan yana iki taş kalınlığında (30 – 40 cm) yapılmıştır, duvar yükseklikleri ise kesin olarak bilinmemektedir. Bazı yapılarda taş örgünün 1 m'ye, bazen 2 m'ye kadar yükseldiği belirtilmektedir (Duru 2016, 85).

Bademağacı Höyüğü'nde Erken Hristiyanlık Dönemi'ne tarihlenen Kilise'nin hemen batısından başlayarak batıya ve güneybatıya doğru genişleyen ve 'Çok Odalı Yapı' (ÇOY) olarak isimlendirilen bina kompleksinin 17 odası kazılar sırasında açılmış ve bu yapının iki evrelili bir yapı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (**Resim 44**). Bu Çok Odalı Yapı'nın belirli bir plan doğrultusunda inşa edilmediği, zaman içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda geliştiği düşünülmüştür. Odaları ara kapılar ile birbirine bağlanan bu yapının yerleşmenin yöneticisi olan kişi veya grupların evi olmasının yanında kamusal bir yapı olduğu belirtilmektedir (Duru 2016, 88).

Resim 43: Bademağacı Höyüğü – İTÇ II taş temelleri (Duru 2008, 148 res. 296)

Resim 44: Bademağacı Höyüğü – Çok Odalı Yapı fotoğrafı ve planı (Duru 2016, 88 res. 247-248)

Yerleşmenin güney kısmında kalan dış çizgisinin büyük kısmını kaplayan megaron tipli evler aynı zamanda yerleşmenin savunma konusunda aldığı bir önlemdir (**Resim**

45). Kapıları yerleşmenin ortasına açılan bu evlerin dışarıya bakan dar duvarları sağırdır ve yerleşmeye izinsiz olarak girilmesi engellemektedir (Duru 2016, 89).

Resim 45: Bademağacı Höyüğü – Güneybatıdaki megaronlar (Duru 2016, 86 res. 239)

Bademağacı Höyüğü'nde bulunan İTÇ III'e ait mimari aslında İTÇ II'ye ait olan Çok Odalı Yapı'nın temelleri üzerinde bulunmuş olan sınırlı kalıntı ile temsil edilmektedir (Duru 2016, 93).

Bademağacı Höyüğü'ndeki çok sayıda İTÇ II çanak çömleği bütün tabakalarda birbirine benzer, çok gelişkin, zengin bir yapım geleneğine ve biçim repertuarına sahiptir. Üç büyük gruba ayrılmıştır (**Resim 46**). Birinci grubun hamur renkleri kırmızı, kahve ve grinin açık tonlarında, elle yapılmış, orta veya az açıkılı, genellikle orta bazen de yüksek derece ısıda pişirilmiştir. İkinci grup siyah hamurlu, yine siyah renkte astarlı, elde yapılmış, çok iyi perdahlanmış ve iyi pişirilmiştir. Son grup ise kalın kenarlı, irice boydaki kaplardan oluşsa da bunların da bazen iyi kalitede üretilmiş olanları vardır (Umurtak 1998; Duru 2016, 128).

Resim 46: Bademağacı Höyüğü – İlk Tunç Çağı Çanak Çömlekleri (Duru 2008, 164 res. 333)

İTÇ idolleri şematize kadın betimleri ile temsil edilmektedir. Bu betimlerdeki kadınların çoğunlukla başları, omuz uçlarındaki çıkıntılarla dirsekleri, yumuşak bir girinti ile belleri vurgulanırken vücudun alt kısmı yuvarlak ya da dikdörtgen şekilde bırakılmıştır (**Resim 47**). Bademağacı Höyüğü'nde İlk Tunç Çağı II'ye tarihlenen çok sayıda yarı şematize ve tam şematize idol ve idol parçası bulunmuştur (Duru 2016, 155).

Resim 47: Bademağacı Höyüğü – İlk Tunç Çağı pişmiş toprak idolleri (Duru 2008, 170 res. 341)

İTÇ'nin başından itibaren önem kazanmaya başlayan mühür yapımının İTÇ II'de çok yaygınlaştığı ve pek çok kişinin bir mührü sahip olduğu belirtilmektedir. Ancak İTÇ II mühürlerinin baskı alanlarındaki işaretler/doldurma motifleri ve bunların kompozisyonları çok basitleşmiş, klişeleşmiş hatta mühürlerin özgünlüğünün kaybedilmiş olması durumu ortaya çıkmıştır. Bu genel durumla birlikte Bademağacı Höyüğü'nden ele geçen özgün işaretli ve kompozisyonlu mühürler vardır. Bu durum bazı İTÇ II seçkinlerinin kendileri için özgün mühürler yaptırmış olduğunu düşündürmüştür. Höyükte bulunan mühürlerin çoğu pişmiş topraktan olsa da az sayıda taştan ve madenden mühürler de bulunmuştur. Höyükte bulunan pişmiş toprak, taş ve madenden yapılmış mühür sayısı 120 kadardır (Umurtak 2010; Duru 2016, 163–64).

Resim 48: Bademağacı Höyüğü – İlk Tunç Çağı II mühürleri (Duru 2008, 173 res. 345)

Seçilmiş Kaynakça

- Duru, R. 2008. *M.Ö. 8000'den M.Ö. 2000'e Burdur - Antalya Bölgesinin Altıbin Yılı*. İstanbul.
- . 2016. “*Tarım*”dan “*Yazı*”ya *Burdur Yöresi ve Yakın Çevresi'nin Altıbin Yılı (MÖ 8000 - MÖ 2000)*. Antalya.
- Umurtak, G. 1998. “Observations on a Group of Pottery Finds from the EBA Levels at Bademağacı Höyük”. *Adalya* III: 1–12.
- . 2010. “Questions Arising from a Bulla Found in the EBA II Settlement at Bademağacı”. *Adalya* XIII: 19–28.

1.3.3.2. Gökhöyük

Gökhöyük, Kılıç Kökten tarafından saptanmıştır. 1984 yılında su kanalı açılması sırasında iş makinası ile toprak alınması sebebiyle bir kısmı yok olan Gökhöyük'te Antalya Müzesi tarafından yüzey araştırması ve 1986 yılında 21 gün süren ve iki sondajdan oluşan kazı çalışması yapılmıştır (Yener ve Atvur 2002, 13).

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Gökhöyük, Antalya'nın yaklaşık olarak 29 km kuzeybatısındadır. Eski Antalya-Burdur karayolunun üzerindeki Yeniköy ile Yağca Köyleri arasında, kanal kenarındadır (bkz. **Resim 49**). Döşemealtı ovasındaki ender yükseltilerdendir. Tepenin Karain Mağarası'na uzaklığı kuş uçuşu 4 km'dir (Yener ve Atvur 2002, 13).

Tabakalaşma

1984 yılında yapılan yüzey araştırmasında toplanan malzeme Roma Çağı'ndan İlk Tunç Çağı'na kadar uzanan farklı dönemlere aittir. Ancak, kanal yapımı sırasında höyüğün toprağının çekildiği bölgede meydana gelen ve 6 m'ye ulaşan kesitlerden bir tabaka elde edilememesi tepenin höyük üzerinde tümülüs ya da İTÇ Nekropolü üzerinde tümülüs olabileceğini düşündürmüştür (Yener ve Atvur 2002, 14).

Resim 49: Gökhöyük'ün konumu (Google Maps 2016c)

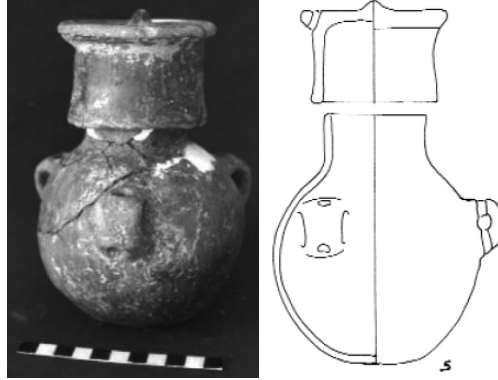

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Gökhöyük'ten elde edilen buluntuların çoğu İlk Tunç Çağına aittir. Tepenin eteğinde açılan ilk sondajın kuzey tarafında İTÇ'ye ait iki pithos bulunmuştur. Hemen altındaki sıkıştırılmış kil tabaka İTÇ'ye tarihlenen az sayıda küçük buluntu ve çanak çömlek vermiştir. Bunun altındaki tabakada 4 pithos daha bulunmuştur. Bütün pithosların yakınlarında insan kemikleri ile mezar hediyeleri vardır. Pithoslar el yapımıdır ve hamuru sarımsı devetüyü rengindedir (Yener ve Atvur 2002, 15).

Mezar buluntuları içinde yer alan bir adet silindir kapaklı, kısa dik boyunlu, kulp delikli ve küresel gövdeli küçük çömleğin (bkz. **Resim 50**) en yakın benzeri Troia'dan tanınmaktadır. Bu çömlek Gökhöyük'te İTÇ'de halen GNÇ geleneğinin devam ettiğini düşündürmüştür (Yener ve Atvur 2002, 15).

Resim 50: Gökhöyük – Silindir biçimli kulp delikli çömlek (Yener ve Atvur 2002 res. 11; çiz. 1/5)

Seçilmiş Kaynakça

Yener, A., ve O. Atvur. 2002. “Antalya Düzlüğünde Bir Tepecik: Gökhöyük”. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 24 (108): 13–20.

1.3.3.3. Hacımusalar Höyüğü

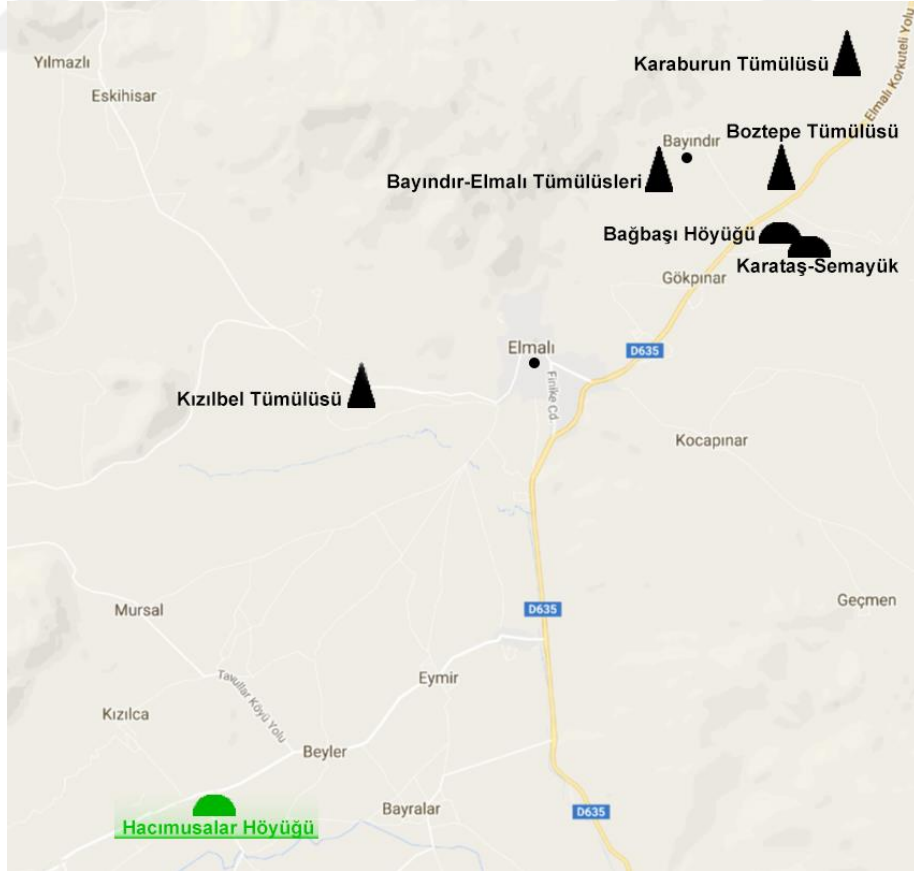
Hacımusalar Höyüğü 1949 yılından beri bilinmektedir. Martin Sinclair F. Hood ve Machteld J. Mellink tarafından yüzeyden toplama ile araştırmalar yapılmıştır. M.S.F. Hood’un araştırmalarında bulunan Neolitik Çağ’a tarihlendirilebilecek bir parça dışında bu araştırmalarda Neolitik ve Kalkolitik Çağ’lara ait eser ele geçmemiştir (Eslick 1992, 63).

Hacımusalar Höyüğü’ndeki kazı çalışmaları M. Mellink’in Elmalı Bölgesi araştırmalarının daha fazla aydınlatılması ve daha sonraki dönemler hakkında yeni bilgiler edinilmesi hedefiyle 1993 yılında İlknur Özgen Başkanlığı’nda başlamıştır (Çağaptay-Arıkan 2001, 8).

Resim 51: Hacimusalar Höyüğü – Genel Görünüm (Özgen 2011b)

Resim 52: Hacimusalar Höyüğü'nün Konumu (Google Maps 2016c)

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Hacımusalar Höyüğü, Antalya ilinin Elmalı ilçesinin 17 km güneybatısında yer alır, Yolun doğusunda kalan höyük Hacımusalar ve Beyler Köylerinin arasındadır (bkz. **Resim 52**). Höyüğün denizden yüksekliği yaklaşık 1040 m kadardır, Elmalı ovasının en büyük yükseltisi olarak geçmektedir. Beyler Höyük olarak da bilinen Hacımusalar Höyüğü'nün Antik Choma kenti olduğu da kaynaklarda belirtilmiştir (Eslick 1992, 63; Özgen 2011b).

Tabakalaşma

Höyük üzerinde yapılan çalışmalar höyüğün 5 farklı yerinde yürütülmüştür. Höyüğün kuzey ve doğu yamaçlarında bulunan çanak çömlekler İlk Tunç Çağı'ndan Roma Çağı'na kadar değişen geniş bir tarih aralığının olduğunu göstermektedir. Merkez alanda 1994 yılında yapılan sondaj çalışması Klasik Çağ'dan Geç Roma Çağı'na kadar tabakalaşmanın olduğunu ve Bizans Dönemine ait bazı buluntuların da varlığını göstermiştir. Batı yamaçta ise bir Bizans Kilisesi'nin varlığı ortaya çıkmıştır (Çağaptay-Arıkan 2001; Özgen 2011b). İlk Tunç Çağı yerleşimine ait mimari ve çanak çömlek kalıntılarına ulaşılan kuzey yamacında İTÇ incelenmiştir.

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Höyükte yapılan kazı çalışmaları çoğunlukla Klasik Çağlar'a yoğunlaşmış olsa da höyüğün Kuzey Yamacında açılan ve Kuzey Sondaj olarak isimlendirilen alanda İlk Tunç Çağı'na ait hem mimari hem de çanak çömlek buluntuları ele geçirilmiştir (Özgen 2011a, 7). İlk kez 2007 yılında bu bölgede çalışma yapılmıştır ve 2010 yılında bu bölgedeki çalışmalar geliştirilmiştir. Çalışılan bölgede birden fazla çanak çömlek fırınının olması alanın işlik olduğunu düşündürmüştür. Açmalarda karşılaşılan İlk Tunç Çağı yapıları batı-doğu uzantılı, dikdörtgen planlı, taş temelli ve kerpiç duvarlıdır. Bu taş temelli yapılarda ahşabın yoğun kullanıldığından bahsedilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalardan ele geçen buluntuların arasında gaga ağızlı testiler,

maşrapalar ve tepsi görünümlü tabakların dikkat çekici olduğu belirtilmektedir (Özgen 2011b).

Kuzey Yamaç'ta yapılan çalışmalar sırasında açığa çıkarılan ve çeşitli renklerde kerpiçten oluşan duvar İlk Tunç Çağı'na tarihlenen diğer bir önemli buluntudur. Genişliği 50-60 cm olan duvar taş temelin üzerinde iki sıra kerpiç olarak korunmuştur. Kuzey-güney yönünde 9-10 m boyunca devam eden duvarın her iki tarafında da 50 cm genişliğinde burçlarının var olduğu belirtilmiştir (Özgen 2011a, 13).

Resim 53: Hacımusalar Höyüğü – Kuzey Yamaç Açması (Özgen 2011b res. 7)

Seçilmiş Kaynakça

- Eslick, C. 1992. *Elmalı-Karataş I The Neolithic and Chalcolithic Periods: Bağbaşı and Other Sites*. Bryn Mawr.
- Çağaptay-Arıkan, S. 2001. "The Church at Choma (Hacımusalar Elmalı Antalya) and Its Materials". Master of Arts Thesis, Ankara: Bilkent University.

- Özgen, İ. 2011a. “2010 Yılı Hacimusalar Kazısı Raporu”.
<http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Kazilar/2011/28-IlknurOzgen-Hacimusalar.pdf>.
- . 2011b. “Hacimusalar Höyüğü Kazıları”.
<http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Kazilar/2012/28-2011-Hacimusalar.pdf>.

1.3.3.4. Karataş-Semayük

Karataş-Semayük’te, 1949 yılında Sinclair F. Hood, 1951-1952 yıllarında ise J. Mellaart tarafından höyükte araştırmalar yapılmıştır, Machteld J. Mellink tarafından 1963-1974 yılları arasında yapılan kazılarda Lycia Bölgesi’nin İlk Tunç Çağı’nın araştırılması hedeflenmiştir (Mellink 1964, 270–71).

Coğrafi Konumu ve Çevresi

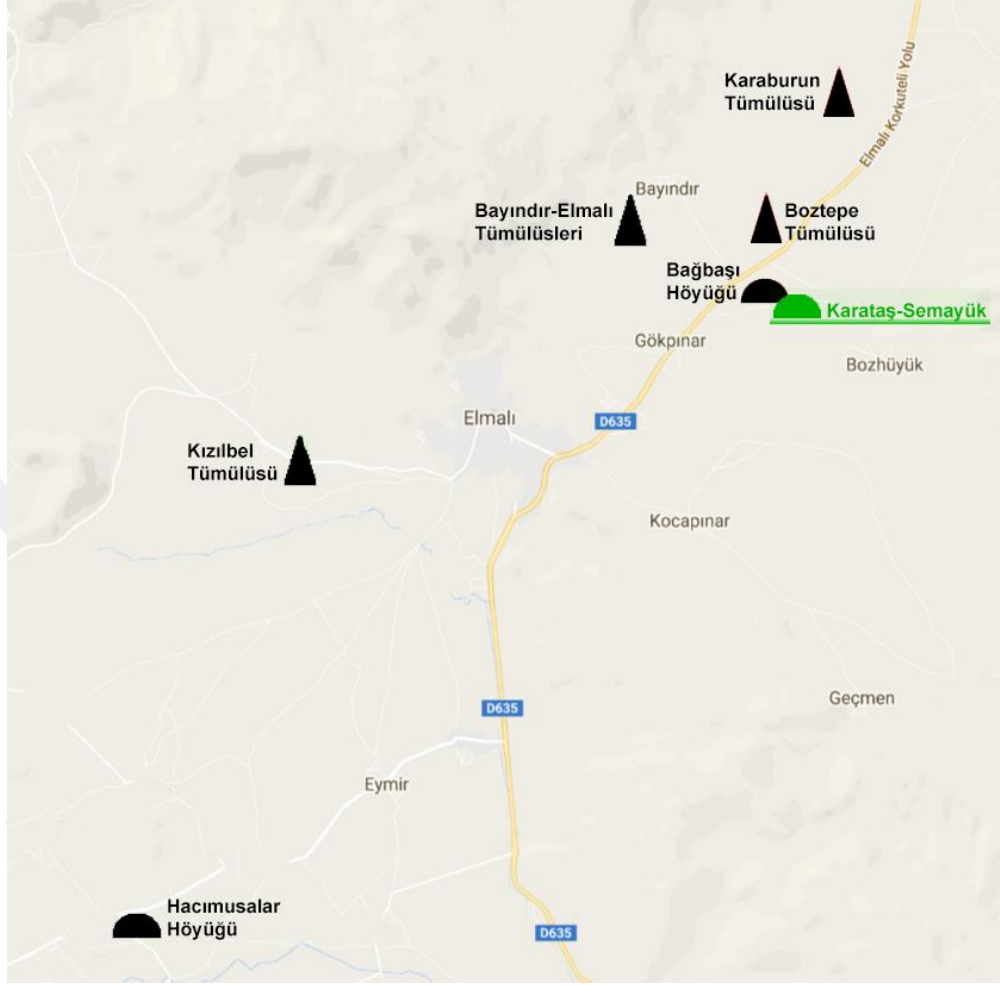
Karataş Semayük, Antalya’nın Elmalı İlçesi’nin yaklaşık 6 km doğusunda, Bozüyük (eski adıyla Semayük) Köyü sınırları içinde, Bozüyük Köyü ile Gökpınar Köyü arasında kalan bir yerleşmedir. Alçak bir yükselti şeklinde olan höyük Semayük’ün üzüm bağlarının arasındadır. Denizden yüksekliği 1136 m’dir. Çevrede su kaynağı olabilecek bir akarsu bulunmamaktadır (Mellink 1964, 271).

Tabakalaşma

Karataş-Semayük’te bir İlk Tunç Çağı yerleşmesi olduğu kazılardan önce, Elmalı Bölgesi’nde yapılan araştırmalardan itibaren bilinmektedir. Höyüğün yanındaki mezarlık alanının yerleşmeden daha büyük olduğu ve çevredeki üzüm bağlarına doğru uzandığı M. J. Mellink tarafından belirtilmiştir (Mellink 1964, 271).

Karataş-Semayük’ün en uzun ve yoğun kullanımı İlk Tunç Çağı’nda olmuştur. Karataş I ve Karataş II olarak adlandırılan tabakalar İTÇ I’e; Karataş III – IV tabakaları İTÇ II a’ya; Karataş V tabakası ise İTÇ II – III’e tarihlendirilmiştir (Mellink 1984; Mellink ve Angel 1966).

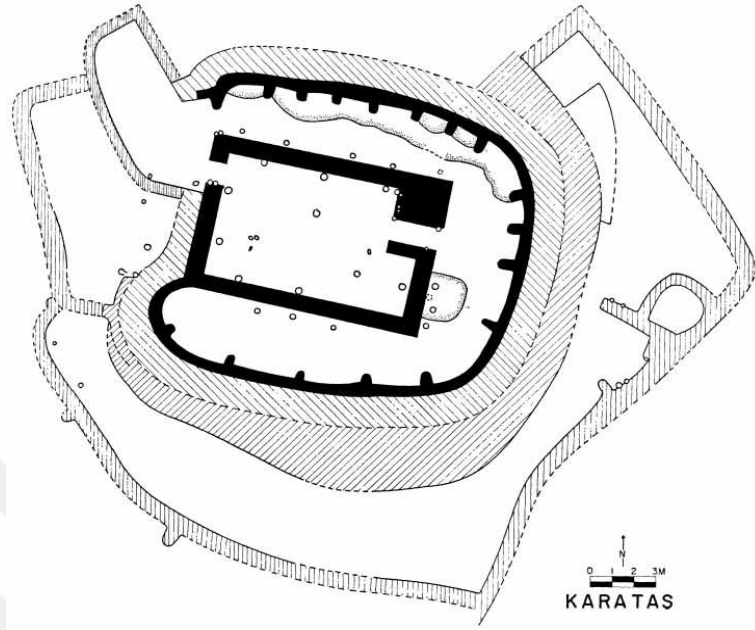
Resim 54: Karataş-Semayük'ün konumu (Google Maps 2016c)

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Karataş I'nın mimari kalıntılarına bakıldığında ilk olarak höyüğün merkezindeki dikdörtgen planlı yapının yapıldığı ve avlu ve benzeri genişletmelerin bu binaya daha sonradan eklendiği görülmektedir. Duvarları kerpiçtendir ve hem içten hem de dıştan sıvanmıştır. Tabanı da bazı yerlerde duvar sıvası ile birleşecek şekilde binanın içinde ve avluda sıvanmıştır. Avlunun çevresindeki duvarın iç kısmı çıkıntılar ile desteklenmiş ve zaman içinde duvara ekleme yapılarak duvar kalınlaştırılmıştır (Mellink ve Angel 1966).

Çizim 3: Karataş-Semayük – I. tabakadaki binanın planı (Mellink ve Angel 1966, 247 çiz. 2)

Tabaka I’de çok fazla *insitu* materyal bulunmamışsa da kalıntıların arasından kırılmış çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Bir adet küçük tek kulplu kap dikkat çekicidir. Bulunan çanak çömlek çeşitleri arasında kahverengi saklama kapları ve siyah açık kaplar olduğu belirtilmektedir. Bu tabakada kırmızı açık kaplardan çok fazla yoktur. Genellikle koyu açık kaplar bu tabakanın karakteristiğini oluşturmaktadır (Mellink ve Angel 1966, 249).

Tabaka I’in yok olmasına sebep olan yangın sonrasında dikdörtgen planlı yapı yeniden inşa edilmiştir. İTÇ II’ye tarihlenen Tabaka II’nin karakteristik özelliklerinin anlaşılmasını sağlayan çanak çömlek ise hem yanmış olan binanın içinde, hem de evin içindeki çukurlarda kısmen *insitu* olarak bulunmuştur (Mellink ve Angel 1966, 249–50). Tabaka II’nin küçük buluntularının arasında kilden yapılmış baskı mühürler (**Resim 55**) vardır. Bu mühürlerin Kusura’nın B Tabakası ile çağdaş olduğu belirtilmiştir (Mellink 1965; Mellink ve Angel 1966).

Resim 55: Karataş-Semayük – Tabaka II baskı mühürler ve motifleri (Mellink 1965 lev. 64 res. 33a-33b)

Tabaka III'te dikdörtgen ev yeniden inşa edilirken duvarlarında kahverengi kil kullanılmıştır. Oval şeklindeki avlu yeni bir taban seviyesinde tekrar inşa edilmiştir. Güneydoğu köşesindeki bu avlu Tabaka I'in taban seviyesinden yaklaşık 2 m kadar yüksekliğe sahiptir (Mellink ve Angel 1966, 250).

Tabaka V'te bulunan çanak çömlek ile mezarlıktan ele geçen çanak çömlek arasında benzerlik görülmüştür. Mezarlıktaki pithosların içinde ve yanında mezar hediyesi olarak bulunan kırmızı üzerine beyaz boyalı çanak çömlek Tabaka V'in alt kısmından da ele geçmiştir. Bu tabakada kırmızı açkılı çanak çömlek siyah açkılı çanak çömlekten daha popülerdir ve kırmızı üzerine beyaz boya, siyah üzerine beyaz boyadan daha sık görülmüştür. Az sayıda siyah açkılı kazı bezekli mal, gri açkılı çömlekler ve gaga ağızlı testiler hem mezarlık alanından hem de yerleşimden ele geçmiştir. Çanak çömleğin çoğu açkısız ve bezemesizdir ancak perdahlanmıştır (Mellink ve Angel 1966, 251–52).

Resim 56: Karataş-Semayük – Tabaka V gri açkılı kazı bezekli dört kulplu çömlek ve bir testi (Mellink ve Angel 1966 lev. 61 res. 27-28)

Bir yığın halinde birlikte bulunan 16 adet çanak çömlek Tabaka V'in son dönemlerine tarihlenmiştir ve Karataş-Semayük'te İTÇ II'nin çanak çömlek çeşitliliğinin önemli

örneklerindendir (**Resim 57**). Bunların arasında 12 adet gaga ağızlı testi, 2 adet küçük testi ve 1 adet İTÇ II tipik mallarından olan 3 kulplu çömlek vardır. Bu eserlerin hepsi kırmızı açkılı, beyaz boyalıdır. Bunlarla birlikte 1 adet siyah açkılı testi de bulunmuştur. Gaga ağızlı testilerin hemen hepsinin boya bezemeleri aynıdır. Boyun bölgesinde 2 şerit bezeme vardır ve bunun hemen altındaki 3'lü zikzak motifi testiye üçgen panellere bölmüştür. Çapraz şeritler yukarı doğru bakan üçgenlerin içine yerleştirilmiştir. Ağız ve kulplarda ise küçük ilmek desenleri ve çizgiler vardır. Bütün eserlerdeki benzerlikler dikkate alınarak bu malların aynı ustanın elinden çıkmış olduğu belirtilmiştir (Mellink ve Angel 1966, 252).

Resim 57: Karataş-Semayük – Tabaka V 16 adet çanak çömlek (Mellink ve Angel 1966 lev.56 res. 6)

Karataş-Semayük'ün mezarlık alanı çevrede süregelen tarım faaliyetleri sebebiyle zarar gördüğü için ilk kazılan alan olmuştur. Bölgede yüzyıllardır yapılan tarım faaliyeti sonucunda mezarlık alanının yüzey kısmının yok edildiği belirtilmektedir (Mellink 1964, 271). 1963 yılında yapılan kazılarda 62 adet küp mezar açığa çıkarılmıştır. 1964 yılında yapılan kazılar sonucunda mezar sayısı 137'ye, 1966 yılındaki kazılar sonucunda 193'e, 1968 yılındaki kazılardan sonra ise yeni bulunan mezarlarla birlikte 368'e ulaşmıştır (Mellink 1964, 1965, 1967, 1969).

Bulunan bütün gömütlerin çömlek ya da pithosların içinde olduğu, sandık mezarların ya da basit gömütün olmadığı belirtilmektedir. Bulunan bütün gömüt kaplarının ağzı doğuya bakmaktadır. Bütün çömlekler 30° lik bir açıyı geçmeyecek şekilde yan yatırılmışlardır. Çömlekler bir çukurun içine oturtulmuştur, çömleğin dibi çukurun içinde kalacak şekilde ayarlanırken boyun kısmı yüzey toprağına gelecek şekilde yerleştirilmiştir ve bazı çömleklerin ağızları yassı taşlarla, bazılarının ağzı ise başka bir kap ile kapatılmıştır (**Resim 58**). Gömütün yeri etrafına taşlar dizilerek belirlenmiştir (Mellink 1964, 272–73).

Resim 58: Karataş-Semayük – Mezarlık alanındaki küp mezarların toprak içindeki konumu (Mellink 1964 lev.77 res. 3)

Resim 59: Karataş-Semayük – Değişik boylarda gömüt kapları (Mellink 1964 lev. 78 res. 8)

Karataş-Semayük mezarlığında kullanılan gömüt kapları 2 ana grupta toplanmıştır. Bunlar, pithoslar ve değişik boyutlardaki çömleklerdir. Pithoslar, ağır, kalın duvarlı,

sivri ya da kalın düz diplidir, hamurları ot katkılı ve kabadır, ancak görece olarak iyi fırınlanmış, kırmızı açkılanmıştır. Bazı pithosların üzerinde bezeme olarak parmak izleri vardır. Diğer çömlekler ise daha ince hamurlu, evde kullanılan çömlekler ile benzer bir yapıdadır. Bu çömleklerde genellikle 4 adet tutamak kulp vardır (**Resim 59**). Çömleklerin tabanları geniş ve incedir (Mellink 1964).

Seçilmiş Kaynakça

- Mellink, M. J. 1964. "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1963". *American Journal of Archaeology* 68 (3): 269–78.
- . 1965. "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1964". *American Journal of Archaeology* 69 (3): 241–51.
- . 1967. "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1966". *American Journal of Archaeology* 71 (3): 251–67.
- . 1969. "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1968". *American Journal of Archaeology* 73 (3): 319–31.
- . 1984. "The Prehistoric Sequence of Karataş-Semayük". İçinde *VI. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 103–5. İzmir.
- Mellink, M. J., ve L. J. Angel. 1966. "Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1965". *American Journal of Archaeology* 70 (3): 245–57.

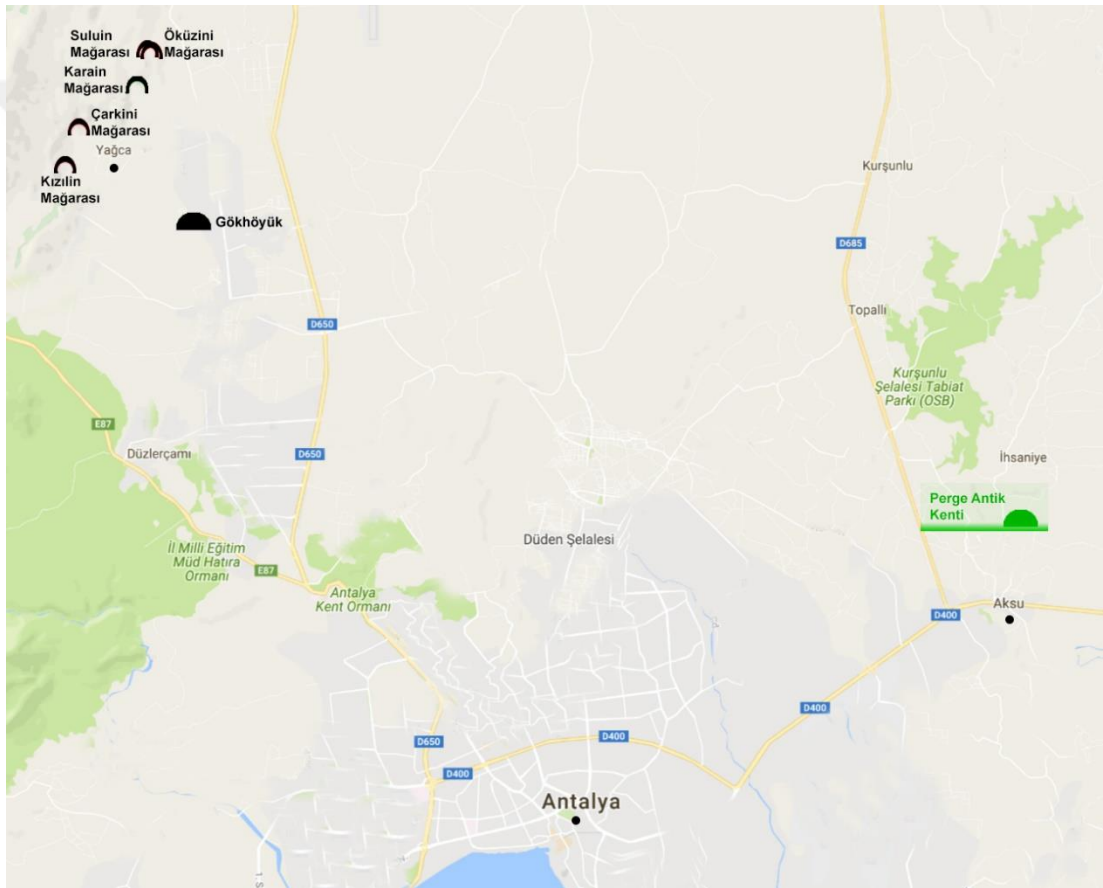
1.3.3.5. Perge Antik Kenti Akropolisi

Perge Antik Kenti'nin kazıları 1946 yılında A. Müfit Mansel başkanlığında başlamış, daha sonra Jale İnan ve Haluk Abbasoğlu Başkanlıklarında devam etmiştir. Günümüzde Perge Antik Kenti'nde yapılan kazılar Antalya Müzesi Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Perge Antik Kenti Akropolisi'nin araştırmaları 1994 yılında 4 yıllık bir proje olarak planlandığında Helenistik ve Roma Dönemi Perge kentinin Roma öncesi dönemini aydınlatması amaçlanmıştır (Abbasoğlu ve Martini 1996, 1999).

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Perge Antik Kenti Antalya İlinin doğusunda yer alan Aksu İlçesine bağlıdır. Perge'nin Antalya'ya olan uzaklığı yaklaşık 18 km dir. Antik kent, Düden ve Aksu Nehirlerinin arasında yer alır (bkz. **Resim 60**). Akropol ise Hellenistik ve Roma Dönemi'ne tarihlenen Perge Antik Kenti'nin kuzeyindeki yüksek bir plato üzerinde yer almaktadır (Abbasoğlu ve Martini 1996, 121)

***Resim 60:** Perge Antik Kenti'nin konumu (Google Maps 2016c)*

Tabakalaşma

Perge Antik Kenti Akropolis'i'nin Kalkolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağı II'ye kadar yaklaşık bin yıl süre ile yerleşime sahne olmuştur. Orta ve Son Tunç Çağları ile Erken Demir Çağı'na ait olduğu tahmin edilen bazı çanak çömlek parçaları ele geçmişse de bu parçaların tarihlendirilmesi mümkün olamamıştır. Akropoliste M.Ö. 700 yılından

itibaren Klasik yerleşmelerin başladığı görülmüştür. Buradaki Klasik Çağlara ait yerleşmeler kesintisiz olarak Arkaik Çağ'dan Erken Bizans Dönemi'ne kadar devam etmiştir (Abbasoğlu ve Martini 1999, 179–80).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Perge Antik Kenti'nin Akropolisi'nde 1994 yılında yapılan yüzey araştırmalarında Arkaik tabakanın hemen altında, kayalık zeminin üzerinde Kalkolitik Çağ'a ait çanak çömlek parçaları ile çakmaktaşıdan yapılma aletler bulunmuştur (Martini 2004, 485). Perge Akropolis'inde yüzeyin 15-20 m altındaki kil tabakasını yağmur suyunu tutması sayesinde suya ulaşımın kolay olması sebebiyle Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşmenin olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Martini 2015, 279). K5 sondajında Geç Roma duvarının altında üstü taşlarla örtülü hoker tipi bir gömüte rastlanmıştır. 1995 yılında yapılan çalışmalarda el yapımı yumuşak hamurlu, yer yer açık, kahverengi ve koyu gri tonlarında küçük çanak çömlek parçaları bulunmuşsa da tarihlendirilememişlerdir (Abbasoğlu ve Martini 1997, 52).

1996 yılı çalışmalarında akropolisin “Doğu Tepe” olarak adlandırılan kısmında İTÇ'ye ait olduğu tespit edilen bir adet gaga ağızlı kap parçası dışında kalan, buluntular tarihlendirilememiştir (Abbasoğlu ve Martini 1998, 94). Akropolisteki yüzey araştırmalarının son yılında da Doğu tepede İTÇ I ve II'ye ait malzemeler bulunmuştur (Abbasoğlu ve Martini 1999).

1996 ve 1997 yıllarında yapılan çalışmalarda bulunan çanak çömlek parçaları Gülsün Umurtak tarafından incelenmiş ve yayımlanmıştır. G. Umurtak, sınırlı sayıda olan bu parçaların tabakalaşmayı anlamak için açılan açmalardan geldiğini ancak hangi mimari tabakaya ait olduklarının net olmadığını belirtmektedir. Farklı açmalardan gelen küçük, çok bozulmuş durumda olan parçaların içinden bazıları seçildikten hamuruna, yapılışına ve şekline göre değerlendirilmiştir. G. Umurtak tarafından 5 grup -kırmızı malla, gri-siyah malla, açık kahverengi ve turuncu malla, grimsi-bej kaba malla ve gömüt kabı- altında değerlendirilen bu parçaların İTÇ'ye tarihlenebileceği belirtilmiştir (Umurtak 2003a).

Perge Antik Kenti'nin Akropolis'inden bulunan parçaların tarihlendirilmesinde Kuruçay ve Bademağacı Höyükleri'nin kazılarında bulunan parçalar ile benzerlikleri göz önünde bulundurulmuştur. Parçaların arasında bir zaman farkı olup olmadığı anlaşılamamıştır ancak bu benzerlik Perge Akropolisi'nden elde edilen parçaların İTÇ'ye tarihlenebileceğini göstermiştir (Umurtak 2003a).

Perge Akropolisi'nde bulunan gömüt kabının benzerleri Kuruçay Höyüğü'nün Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlenen 3. ve 6. tabakalarından ve Beycesultan'ın XXIV ve XXII tabakalarından bilinmektedir. Erken dönemlere ait olan gömüt kaplarının genellikle kaba mallar olduğu, bu sebeple belli bir bağlam içinde bulunmayan kapların tarihlenmesinin zor olduğu belirtilmiştir. Perge Akropolis'inde bulunan gömüt kabının içinde ya da dışında bu parçanın tarihlenmesinde yararlanılabilecek herhangi bir buluntu ele geçmemiştir. Bu sebeple sadece Kuruçay ve Beycesultan'daki benzerleri ile karşılaştırılarak tarihlenmesinin imkânsız olduğu G. Umurtak tarafından belirtilmiştir (Umurtak 2003a).

Perge Akropolisi'nde 1998 yılında daha kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. Araştırılan alanlardan birinde "S" şekilli bir küçük bir tapınak bulunmuş ve M.Ö. 2. binyıldan M.S. 4. yüzyıla kadar kullanıldığı anlaşılmıştır. Buradan ele geçen çanak çömlek Orta Tunç Çağı özellikleri taşımaktadır (Martini 2010, 37).

Seçilmiş Kaynakça

- Abbasoğlu, H., ve W. Martini. 1996. "Perge Akropolisi'nde 1994 Yılında Yapılan Çalışmalar". *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, 121–27. Ankara.
- . 1997. "Perge Akropolisi'nde 1995 Yılında Yapılan Çalışmalar". *XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, 51–62. Ankara.
- . 1998. "Perge Akropolisi'nde 1996 Yılında Yapılan Çalışmalar". *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, 93–106. Ankara.
- . 1999. "Perge Akropolisi'nde 1997 Yılında Yapılan Çalışmalar". *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı II. Cilt*, 179–94. Tarsus.
- Martini, W. 2004. "Zur Lage Des Artemis-Heiligtums von Perge". *Anadolu'da Doğdu: 60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan/Festschrift für Fahri Isik zum 60. Geburtstag*, 479–92. İstanbul.

- . 2010. “Mit dem Spaten zurück in die Vergangenheit : 15 Jahre Grabungen auf der Akropolis von Perge in der Südtürkei”. *Spiegel der Forschung* 1.
- . 2015. “Nymphäum und Tor”. Turm und Tor: Siedlungsstrukturen in Lykien und benachbarten Kulturlandschaften. Akten des Gedenkkolloquiums für Thomas Marksteiner in Wien, November 2012, ed. B. Beck-Brandt, S. Ladstätter, ve B. Yener-Marksteiner. Wien.
- Umurtak, G. 2003. “A Short Report on a Group of Prehistoric Pottery Found at Perge Acropolis”. *Die Akropolis von Perge, 1. Survey und Sondagen 1994-1997*, ed. H. Abbasoğlu ve W. Martini, 81–85. Mainz.

1.3.4. Orta ve Son Tunç Çağları Yerleşmeleri

Anadolu’nun Orta Tunç Çağı’nın ne zaman başladığını gösteren kanıtlar yeterli olmadığı için başlangıç tarihi de net değildir. Ancak yapılan araştırmalar, 3. binyılın sonu, 2. binyılın başında Orta Tunç Çağı’nın başlamış olabileceğini göstermektedir. Batı Anadolu’daki kanıtlardan yola çıkarak bölgedeki İlk Tunç Çağı yerleşmelerinin istila edildiği, birçok yerleşmenin terkedildiği ve çoğunun vahşice yok edildiği belirtilmektedir (Sharp-Joukowsky 1996). Orta Tunç Çağı’nda yerleşmelerin nüfusunun arttığı ve özellikle İç Anadolu, Güney ve Güneydoğu Anadolu’da ticari merkezlerin ortaya çıkmaya başladığı, Mezopotamya ile olan ilişkiler doğrultusunda İç Anadolu’nun zenginleştiği ve Mezopotamya kültürünün Anadolu’ya girdiği bilinmektedir. Benzer bir şekilde Batı Anadolu’nun Girit Adası ile ilişki içinde olduğu ve denizcilikle ilgilendiği düşünülmekteyse de bölgeden elde edilen kaynaklar yeterli olmadığı için kesin bir bilgi verilememektedir. Buna ek olarak, İTÇ’de var olduğu bilinen Batı Anadolu ve İç Anadolu arasındaki ilişkilerin OTÇ’de azalmasının sebebinin iç kesimlerde Mezopotamya etkilerinin daha yoğun görülmeye başlaması olduğu belirtilmektedir (Özgüç 1964, 40–42; Sharp-Joukowsky 1996). İç Anadolu’da varlığı bilinen Hitit İmparatorluğu’nun Antalya’da yerleşimi yoktur. Hitit yazılı belgelerinden edinilen bilgiye göre bu dönemde Antalya çevresinde Arzawa Krallığı vardır, ancak Arzawa olarak adlandırılan bölgeden yazılı kanıt bulunmamıştır. Bununla birlikte araştırmacılar arasında Arzawa Krallığı’nın yerinin neresi olduğu ile ilgili görüş ayrılıkları da mevcuttur. Arzawa, Pamfilya Bölgesi’nde aranmış olsa da

Kilikya'nın batısında Son Tunç Çağı'na ait yerleşme bulunamamış olması dolayısıyla kesin kanıtlar yoktur (Bryce 1974, 103).

Yeterli kanıt bulunamaması sebebiyle Antalya'nın Orta Tunç Çağı ile ilgili elde edilen bilgiler de sınırlı kalmaktadır. Orta Tunç Çağı'nın sonlarına doğru yazının kullanılmaya başlanması Anadolu'da tarih çağlarının başladığı anlamına geldiği için önemlidir. Bademağacı Höyüğü'nden Orta Tunç Çağı'na tarihlenen buluntular elde edilmiştir, ancak bunlar çağı aydınlayabilecek kadar ayrıntılı değildir (Duru 2008). Bölgenin bir diğer buluntusu deniz altından gelmektedir ve Son Tunç Çağı'na tarihlenir. Kaş İlçesi'nin açıklarında bulunan Uluburun Batığı'nın Son Tunç Çağı'nın anlaşılmasında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Sharp-Joukowski 1996, 205).

Bu çalışma kapsamında kazısının yapılmış olması dolayısıyla OTÇ'ye tarihlenmiş yerleşme olarak Bademağacı Höyüğü ele alınmıştır.

1.3.4.1. Bademağacı Höyüğü

Bademağacı Höyüğü Antalya Bölgesi'nde var olan yerleşmelerin içinde şu ana kadar Orta Tunç Çağı'na buluntu vermiş tek yerleşmedir⁶. Höyüğün orta kesiminde, yüzeyin hemen altından gelen çok zayıf ve bozuk durumdaki taş temeller höyükteki Orta Tunç Çağı yerleşmesinin kanıtlarıdır. Buradaki buluntulardan hem mimari hem çanak çömlek hem de maden eserler bu temellerin OTÇ'ye tarihlenmesinde rol oynamıştır. Ancak yerleşmenin höyüğün ortasındaki Kilise'nin altında devam etmesi sebebiyle ayrıntılı araştırma yapılamamıştır. Buna ek olarak, tabakalaşmadaki karışıklıklar sebebiyle OTÇ ile İTÇ buluntularının bir kısmının doğru bir şekilde birbirinden ayrılmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Elde edilen buluntulardan bu döneme ait evlerin tek odalı ve dikdörtgen planlı olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir (**Resim 61**).

⁶ Bademağacı Höyüğü'nün coğrafi konumu ve tabakalaşması için bkz. sf. 35.

Kapı aralıklarının yeri gibi evlerin planlarına ait diğer özellikler buluntulardan anlaşılamamaktadır (Duru 2008, 178).

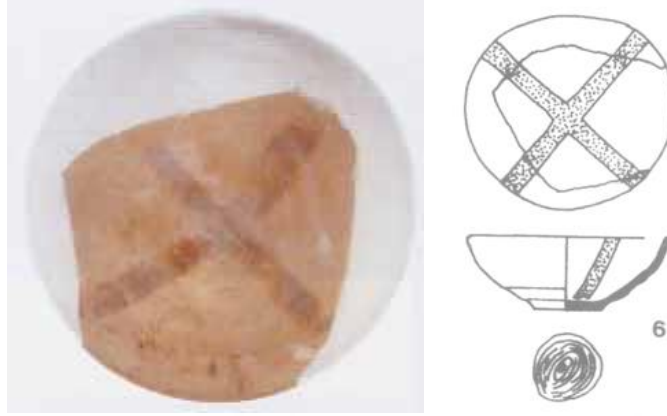
Resim 61: Bademağacı Höyüğü – OTÇ mimari kalıntıları fotoğrafı ve planı (Duru 2008, 178 res. 357-358)

Antalya Bölgesi'nde OTÇ Bademağacı Höyüğü'nden elde edilen az sayıdaki buluntu ile temsil edilmektedir ve yüzeye çok yakın olduğu için çok bozuk durumda olan mimari yıkıntının içinden çıkarılmıştır. Batı Anadolu'daki diğer OTÇ yerleşmelerinde bulunan çanak çömlekler ile benzer özellikler göstermektedir. Özellikle bir tabağın (**Resim 62**) iç yüzündeki dik kesişen kırmızı bant bezek OTÇ için tipiktir (Umurtak 2003b, 55; Duru 2016).

Bademağacı Höyüğü'nün az sayıda olan Orta Tunç Çağı buluntularının arasında çapı 2,5 cm olan bir kurşun mühür vardır (**Resim 63**). Mührün delikli bir tutamağı vardır ve baskı alanı İlk Tunç Çağı II mühürlerindeki gibi dörde ayrılmış, her çeyrek alana iç içe dik açı yaparak birleşen kesik kısa çizgiler çizilmiştir (Umurtak 2002, 159). R. Duru bu mühürün İTÇ II yerleşmelerinden karışmış olmasının güçlü bir ihtimal olduğunu belirtmektedir (Duru 2016).

Resim 62: Bademağacı Höyüğü - Orta Tunç Çağı'na tarihlenen kırmızı bant bezekli tabak (Duru 2008, 179 res. 359a; Umurtak 2003b, 66 şek. 1 çiz. 6)

Resim 63: Bademağacı Höyüğü – Orta Tunç Çağı kurşun mühürü (Duru 2008, 180 res. 361)

Seçilmiş Kaynakça

- Duru, R. 2008. *M.Ö. 8000'den M.Ö. 2000'e Burdur - Antalya Bölgesinin Altıbin Yılı*. İstanbul.
- . 2016. “Tarım”dan “Yazı”ya Burdur Yöresi ve Yakın Çevresi'nin Altıbin Yılı (MÖ 8000 - MÖ 2000). Antalya.
- Umurtak, G. 2002. “Some Observations on a Lead Stamp Seal from the Bademağacı Excavations”. *Anatolica* XXVIII: 159–69.
- . 2003. “A Study of a Group of Pottery Finds from the MBA Deposits at Bademağacı Höyük”. *Anatolia Antiqua* XI: 53–74.

1.3.5. Demir Çağı Yerleşmeleri⁷

Anadolu'nun Demir Çağı'nın M.Ö. 1200 yılında Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışı ile başladığı kabul edilir. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılması ile ortaya yeni devletlerin çıktığı görülür. Bu devletlerin arasında, Geç Hitit Kent Devletleri, Urartular, Frigler, Lidyalılar, Likyalılar ve İyonyalılar vardır. Demir Çağı'nın Anadolu'daki başlangıcında hem Thrako-Phryg toplumlarının hem de yarı-göçebe Kaşkalar'ın etkisinin olduğu belirtilmektedir (Dönmez 2010, 15). Çağa adını veren demir madeninin kullanımının bu dönemde yaygınlaştığı, M.Ö. 9. yy'ın sonlarında artık bütün silahların demir kullanılarak üretildiği görülmektedir (Kozbe vd. 2008).

Demir Çağı 3 alt evreye bölünmektedir. Erken Demir Çağı M.Ö. 1190 ile M.Ö. 850 yılları arasına, Orta Demir Çağı M.Ö. 850 ile M.Ö. 650/600 yılları arasına, Geç Demir Çağı ise M.Ö. 650/600 ile M.Ö. 330 yılları arasına tarihlenmektedir (Dönmez 2010, 15).

Kaynaklarda adları Deniz Kavimleri olarak geçen ve göçle geldiği düşünülen toplulukların varlığına dair arkeolojik kanıtların yeterli olmaması dolayısıyla net bilgi de bulunmamaktadır (Dönmez 2010, 16). Demir Çağı'nda Anadolu'da yazılı kaynakların sayısındaki azalma ile birlikte arkeolojik buluntuların da azlığı çağ yerleşmelerinin Orta ve Son Tunç Çağları merkezlerine kıyasla daha fakir olduğunu düşündürmektedir (Kozbe vd. 2008; Akurgal 2003).

Bu çağda Antalya'nın Batı'sında Likya Bölgesinin var olduğu, burada yaşayan halkın Lukkalılar olduğu ve Kadeş Savaşı'nda Hititler'in yanında yer aldığı kaynaklardan bilinmekte, Troia Savaşı'nda ise Priamos ile birlikte savaştıkları belirtilmektedir. Antalya'nın doğu kesimine ise bu dönemde Pamphylia Bölgesi denmektedir ve halkları Luvi kökenlidir. Bölgenin, Demir Çağı'nın başlarında Batı Anadolu'dan gelen bir göç dalgasından etkilendiği düşünülmektedir (Kozbe vd. 2008).

⁷ Demir Çağı'na ait genel bilgiler verdiğim bu başlığı yazarken yaptığı yönlendirmeler için Prof. Dr. Şevket Dönmez'e çok teşekkür ederim.

Resim 64: Demir Çağı Merkezlerinin Konumu (Google Maps 2016b)

Antalya ve çevresinde Demir Çağı'na tarihlenen yerleşme sayısı çok kısıtlıdır ve bu bölgeden bu çağa ait elde edilen bilgiler bu sebeple sınırlı kalmıştır. Bunun yanında Elmalı ilçesi sınırlarında kalan Bayındır-Elmalı Tümülüsleri'nden elde edilen buluntular bölgenin Demir Çağı'nın anlaşılmasında önemli yere sahiptir. Patara Antik Kenti içindeki Tepecik Akropolü ise az sayıda Demir Çağı buluntusu veren yerlerdendir.

Bu çalışma kapsamında incelenen Demir Çağı'na tarihlenmiş yerleşmeler ve mezarlık alanları arasında Bayındır-Elmalı Tümülüsleri ile Patara Antik Kenti'ndeki Tepecik Akropolü bulunmaktadır.

1.3.5.1. Bayındır – Elmalı Tümölüsleri

Bayındır-Elmalı Tümölüsleri, Antalya Müzesi Müdürlüğü tarafından 1984 yılında gelen bir ihbar üzerine Elmalı bölgesinde yapılan bir araştırma sırasında fark edilmiştir. Bu tümölüsler bulunduklarında sanki tarla açmak için toplanmış yığma taş tepecikleri gibi görünmektedirler. Bölgede 16 adet tümölüs olduğu belirtilmiştir. Yapılan araştırmalar Tümölüslerin kaçak kazılar ile yoklandığını hatta 1 tanesinin yine kaçak kazılar ile tahrip edildiğini göstermiştir. Bu sebepler Elmalı – Bayındır Tümölüslerinde 1986 ve 1987 yıllarında kurtarma kazıları yapılmıştır (Dörtlök 1988, 1995).

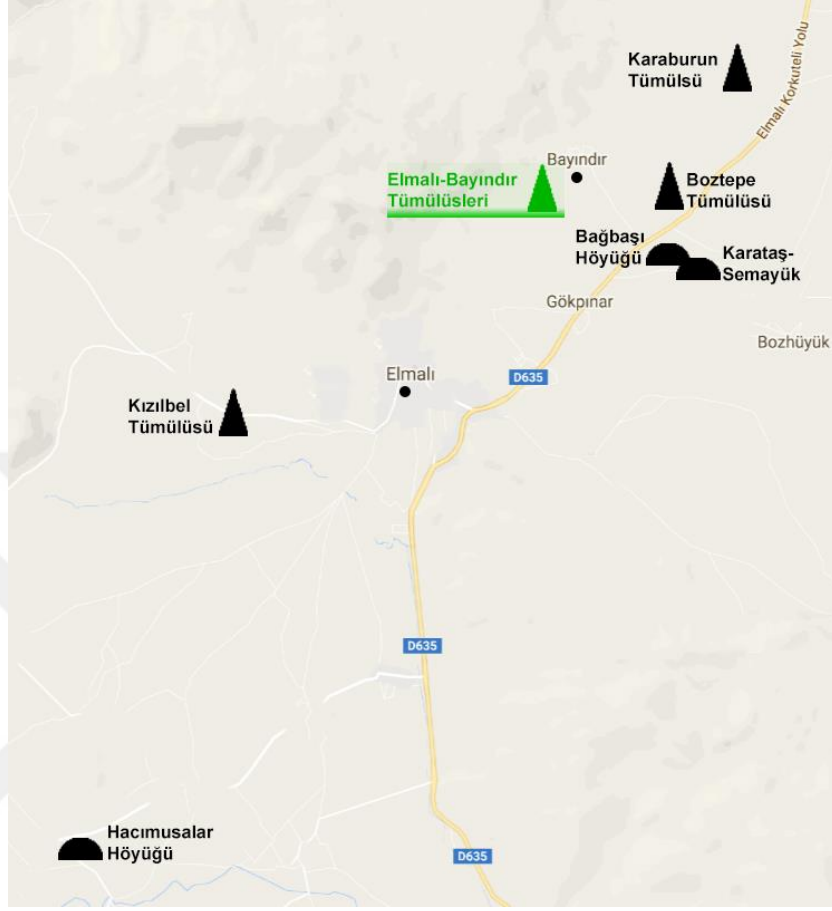
Coğrafi Konumu ve Çevresi

Elmalı – Bayındır Tümölüsleri Çağıltmeler Mevkiinde, Elmalı-Antalya karayolunun 10. km’sindeki Gökpınar Köyü’nün 2 km kuzeyinde, Bayındır Köyü’nün sınırları içindedir (bkz. **Resim 65**). İlk çalışmalar iki tane kurumuş dere yatağının arasında kalan A’dan E’ye isimlendirilen 5 adet taş yığma tepecikte gerçekleştirilmiştir (Dörtlök 1995, 97).

Tabakalaşma

Elmalı – Bayındır Tümölüslerinde yapılan çalışmalar sonucunda özellikle bulunan mezar hediyeleri dolayısıyla Tümölüslerin Frig Çağı’na tarihlenebileceği belirtilmiştir. Bu değerlendirme ile Friglerin yayılım alanının Elmalı’ya kadar uzanması ihtimalinin önemli bir sonuç olduğu vurgulanmıştır ve ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda Friglerin tarihi coğrafyasının yeniden değerlendirilmesinin önemli sonuçlar ortaya koyabileceği belirtilmiştir (Dörtlök 1988, 1995).

Resim 65: Elmalı-Bayındır Tmlsleri'nin konumu (Google Maps 2016b)

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

İlk çalışmaların yapıldığı C tmls yaklaşık 36-38 m çapında ve 4,20 m yüksekliğindedir. Tmlsn tüm tabanını kaplayan taş blokajdan sonra ulaşılan koyu renkli taşıma kil tabakasının hemen altında ana toprağa varılmıştır. Tam merkezde bir adet demir ayağın bulunması burada bir mezar olduğunu göstermiştir. Amanın genişletilmesi ile bulunan kremasyon çukurunu çevreleyen yanık alan ölünün bu çukura bırakıldıktan sonra kendisine adanan hediyeler, kurban edilen hayvan ve l ziyafetinden arta kalan malzeme ile birlikte yakıldığını göstermektedir. Bu yanık alanda bol miktarda odun kömürü, çanak çömlek parçaları, demir ok uçları, karbonize incir ve badem gibi meyvelere rastlanmıştır. Ölünün yakılmasından sonra üzeri kil, blokaj ve yığma taş ile örtülerek tmls oluşturulmuştur (Drtlk 1988, 1995).

Ölünün kendisine verilen hediyeler ile birlikte yakılması sonucunda ölü hediyelerinin çoğu yok olmuş ya da zarar görmüştür. Bulunan mezar hediyeleri arasında en çok dikkat çekici olanlar, üçayaklar, 46 tane ok ucu, 2 mızrak ucu, kabzası altın kabartmalı 1 demir hançer, büyük bir bronz kazana ait grifon protomları, fallus görünümlü çok başlı 2 tören aleti (**Resim 66**), makara kulplu tas, koşumla ilgili demir parçalar, tümlenemeyecek kadar kötü durumda çanak çömlek parçaları, kemik ve diş parçalarıdır. Bunlarla birlikte tesadüfen yangından kurtulmuş olan bir çift altın küpe, elektrondan yapılma bir adet aslan başı ve ördek şeklinde iğne topuzu kremasyon toprağının elenmesi sonucunda bulunmuştur. Buna ek olarak kremasyon toprağından 218 gr erimiş halde altın, elektron ve gümüş çıkmıştır (Dörtlük 1988, 1995).

Resim 66: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri – C Tümülüsü Fallus Tören Aleti (Dörtlük 1995 lev. III res. 5)

C tümülüsünün verdiği bu ilginç buluntular sebebiyle hemen yanında yer alan D tümülüsünün de araştırılmasına karar verilmiştir. D tümülüsü 40x45 m boyutlarında ve 5,10 m yüksekliğindedir. Üzerinde 3,5 m derinliğinde bir kaçak kazı çukuru vardır. C tümülüsünde olduğu gibi bir kremasyon çukuru ile karşılaşılması beklenmiş ancak ana toprağı açılan ve mezar odası (**Resim 67**) olduğu anlaşılan büyük bir çukur ile karşılaşmıştır. Yaklaşık 1,85 m aşağıda mezar buluntularına ulaşılmıştır. Ölü iki ucu demir konstrüksiyonlu ahşap klineye, başı doğruya gelecek şekilde yatırılmıştır. Mezar hediyeleri arasında, belinde bir gümüş kemer, göğsünde 10 adet tunç fibula, çenesinin yanında 9 tane gümüş fibula, ayak tarafında tunçtan yapılma boğa protomlu 2 kap, çevrede koşum takımları ile ilgili olduğu düşünülen gümüş eşyalar, yine zırha ait

olduğu düşünölen ay şeklinde gümüş parçalar, demir at gemleri ile çok sayıda gümüş plaka ve kaplama parçaları olduğu görölmektedir (Dörtlök 1988, 1995).

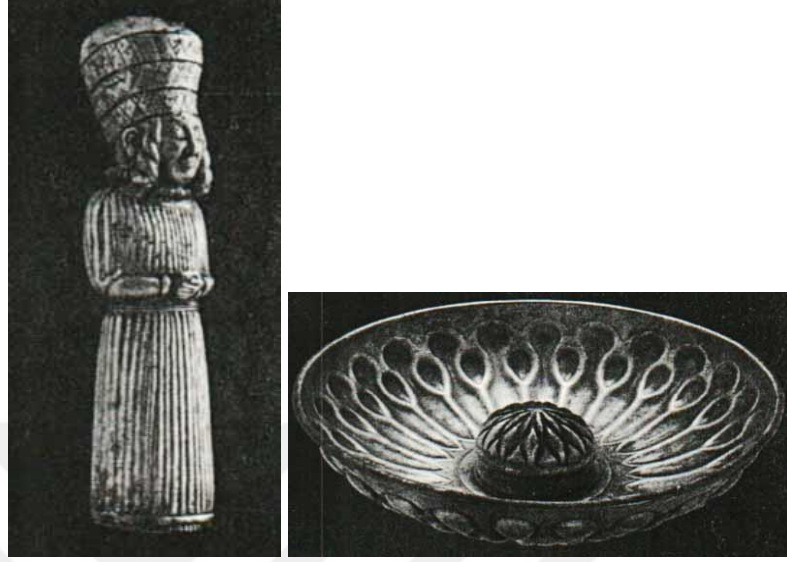
Resim 67: Elmalı-Bayındır Tümölüsü – D Tümölüsü mezar odası (Dörtlök 1995 lev. III res. 4)

Çukurun batı ve güneyine doğru devam eden çalışmalar sırasında taşların altında ezilmiş iki kulplu bir kazan ve kazanın güney-batı kısmında 5 adet Omphaloslu gümüş tas, 1 gümüş ve bir tunç kepçe, 2 situla, 2 dinos formlu ve omuzu yazıtlı gümüş kap, tunç kâseler, bir gümüş bir fildişi iki rahip heykelciğı (**Resim 68**), yanında ve omzunda tuttuğu çocuklarıyla fildişi kadın heykelciğı ile fildişinden yapılma Kybele heykelciğı vardır (Dörtlök 1988, 1995).

B Tümölüsü 25-26 m çapında ve 2,5 m yüksekliğindedir. Yapılan kazıda birbirine bitişik iki kremasyon alanının varlığı ile birlikte etrafı kömürleşmiş ağaç kütükleri ile çevrili yanmış bir kazan, çanak çömlek parçaları, tunçtan yapılma fibulalar ve ağırşaklar bulunmuştur. Ölünün hediyeleri ile birlikte yakıldığı anlaşılmıştır (Dörtlök 1995, 100).

Resim 68: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri – D Tümülüsü gümüş rahip heykelciği ve gümüş tas (Dörtlük 1995 lev. 5 res. 7-8)

Seçilmiş Kaynakça

- Dörtlük, K. 1988. “Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı”. *10. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1:171–74. Ankara.
- . 1995. “Antalya Müzesi Müdürlüğü Kurtarma Kazıları ve Örenyeri Çevre Düzenleme Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”. *1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, 97–109. Ankara.

1.3.5.2. Patara Antik Kenti Tepecik Akropolü

Patara Antik Kenti’nin kazıları 1989 yılında Fahri Işık Başkanlığı’nda başlamıştır. F. Işık Patara Antik Kenti’ni “*Xantos ırmağı ağzının yakınında konumlanmış, önemini tüm antik çağlar boyu görkemli limanına, Delphi ve Delos’la eşdeğerde Apollon önbiliciliğine borçlu, adını söylencede Apollon’un Xantos kızı Lykia’dan olma oğlu Pataros’tan alan, yerli dilinde Patara’dan uyarlama bir Lykia kenti.*” olarak tanımlamıştır (Işık ve Yılmaz 1990, 1).

Coğrafi Konumu ve Çevresi

Patara Antik Kenti Antalya ilinin Kaş ilçesine bağlıdır. Antik Kent Kalkan Bucağının batısında kalan Gelemiş köyünün sınırları içinde yer alır. Antalya ve Muğla illerinin sınırını belirleyen Eşen Çayı'nın hemen doğusundadır. Antik Kente ulaşım Kalkan-Fethiye karayolu ile yapılmaktadır. Patara Antik Kenti Ksanthos Vadisi'nin güneydoğu ucunda, Ksanthos'un denize döküldüğü Çayağzı'nın 4 km doğusunda karaya 2 km kadar sokulan bir halicin çevresinde kurulmuştur. (Işık 2011, 11).

Resim 69: Patara Antik Kenti'ndeki Tepecik Akropolü'nün konumu (Google Maps 2016b)

Tepecik Akropolü ise kentin girişi kabul edilen, M.S. 100 yılı civarında Roma'nın Lykia ve Pamphylia eyaletleri genel valisi olan C. Trebonius Proculus Mettius Modestus tarafından yaptırıldığı F. Işık tarafından belirtilen ve "Utku Takı" olarak adlandırılan 3 kemerli anıtsal yapının batısında kalmaktadır (Işık ve Yılmaz 1990, 4).

Akropol, kent merkezinin kuzeyinde, antik limanın ise doğu kıyısındadır. Bu coğrafi konumu sebebiyle kentin bilinen en eski yerleşim noktası olmuştur (İşkan vd. 2016, 364).

Tabakalaşma

Patara Antik Kenti'nin Tepecik Akropolü'nden elde edilen buluntular doğrultusunda bölgede İlk Tunç Çağı'nda yerleşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle Hitit kaynaklarından elde edilen bilgiler Patara'nın Hititler ile aynı dönemde var olduğu da kanıtlanmaktadır. Homeros ve Herodotos'un kaynaklarında da adı geçmektedir ve Lykia Bölgesi'ndeki diğer kentlerle bir düşünülmesi gerektiği belirtilmektedir. Perslere karşı giriştiği bağımsızlık savaşını kaybeden Lykia'nın daha sonra Hellenistik Dönemde de varlığını sürdürdüğü belirtilen kentlerinden biridir (Işık 2011, 12). Bu bilgilerin ve Akropolden elde edilen çanak çömlek buluntularının ışığında Patara Antik Kenti'nin Akropolünde İlk Tunç Çağı'ndan Bizans Dönemine kadar yerleşim olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Işık 2001).

Yapılan Araştırmaların Sonuçları

Klasik Dönem yerleşmelerinin hemen hepsinde olduğu gibi Patara Antik Kenti'nin Akropolünde de Klasik Çağlar öncesine ait araştırmalar sınırlıdır ve elde edilen birkaç buluntu ile değerlendirilmektedir. Akropol kazıları sırasında güney-kuzey doğrultusunda uzanan çok iri ve düzensiz taşlardan örülü bir duvara rastlanmıştır. Batı kısmında bu duvara dik olarak uzanan başka bir duvar olması, bu iki duvarın arasında kalan oda görünümlü bir boşluk yaratmıştır. Bu mekânın verdiği buluntular sebebiyle burada bir açma ile kazı yapılması gerektiği sonucuna varılmış ve düz set duvarı üzerinde 2x5 m genişliğinde, 75 cm derinliğinde bir açma açılmıştır. Bu açmadan elde edilen bir el işi kulp parçası ile yanık olan başka bir parçanın M.Ö. 3. binyıl sonu, 2. binyıl başına tarihlenebileceği ve yerli yapım olduğu R. Duru, G. Umurtak, A. Müller-Karpe ve İ. Ünlüsoy tarafından yapılan incelemeler sonucunda belirtilmiştir. Bu durum bulunan düz set duvarının da İlk Tunç Çağı'na tarihlenebileceğini düşündürmüştür (Işık 2001, 81). Bu buluntular üzerine 2005 yılında Tepecik'te yapılan çalışmalarda,

anakayaya çok hızlı ulaşılmış olsa da, Tunç Çağı'na tarihlenen bazı parçalar elde edilmiştir (Işık 2007, 21–22). 2014 yılında Tepecik Akropolünde geniş bir alanda kazılar devam etmiştir. Bu kazılar sırasında bulunan pişmiş topraktan yapılmış, yaklaşık 6 cm boyutlarındaki çıplak kadın figürünün İlk Tunç Çağı I ya da II'ye tarihlendirilmesi dolayısıyla Patara Antik Kenti Tepecik Akropolünün, kentin ve bölgenin en erken buluntuları arasında sayılmaktadır (İşkan vd. 2016, 365).

Seçilmiş Kaynakça

- Işık, F., ve H. Yılmaz. 1990. "Patara 1988". *11. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, 1–22. Ankara.
- Işık, F. 2001. "Patara 1999". *22. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 79–94. Ankara.
- . 2007. "Patara 2005 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları". *28. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 15–28. Ankara.
- . 2011. "*Caput Gentis Lyciae*" *Patara Lykia Soyunun Başkenti*. İstanbul.
- İşkan, H., vd. 2016. "Patara 2014 Kazıları". *37. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt*, 363–82. Ankara.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTALYA'DAKİ KLASİK ÇAĞLAR ÖNCESİ YERLEŞMELERDE YAPILAN KORUMA, SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KÜLTÜR TURİZMİ AMAÇLI UYGULAMALAR

Antalya, 3S turizmi olarak adlandırılan deniz, güneş, kum turizminin katılımcısı olan turistler tarafından çok tercih edilmektedir. Ancak ilin tek turistik çekiciliği yılın uzun dönemlerinde deniz, güneş, kum turizmine uygun olması değildir. Antalya, özellikle Klasik Çağlara tarihlenen arkeolojik zenginlikleri ile de bilinen bir bölgedir. Dolayısıyla, bu zenginlikler bölgenin turizm ürünleri arasında yer almaktadır. Ancak özellikle turistik çekicilik olarak pazarlanan bu arkeolojik kültürel miras genellikle Klasik Çağlara tarihlenmektedir. Klasik Çağlar öncesine tarihlenen yerleşmeler ise tanıtım eksiklikleri ve turistlerin etkilenebileceği anıtsal kalıntıların bulunmaması gibi çekicilik unsurlarının olmaması dolayısıyla turizm planlamaları arasında gerekli yeri alamamaktadır. Bu sebeple, çoğu yerleşme kazısı bittikten sonra korunamayarak zaman içinde yok olmaya terk edilmektedir. Bu bölümde Klasik Çağlar öncesine tarihlenen yerleşmelerde var olan turizme yönelik uygulamalar, planlamalar ve koruma ile ilgili çalışmalar ele alınacaktır.

2.1. Antalya'da Kültür Turizmi

Antalya, kültürel çekicilikleri ile kültür turistlerine, doğal cazibeleri ile de deniz, güneş, kum turistlerine ev sahipliği yapan, Türkiye'nin ilk sırada gelen turizm kentlerinden biri olarak her yıl daha fazla ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Kent için “Üç mevsim bahar, bir mevsim yaz” terimi sıklıkla kullanılmaktadır. Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü verilerine göre 2015 yılında kente 10.868.688 yabancı, 463.152

yerli olmak üzere toplam 11.331.840 ziyaretçi gelmiştir (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2016a). 2016 yılında ise 5.952.496'sı yabancı, 470.577'si yerli toplam 6.423.073 ziyaretçi ile Türkiye'nin İstanbul'dan sonra en çok ziyaret edilen ikinci kenti olmuştur (Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü 2017).

Kültür Varlıkları Genel Müdürlüğü'nün 2015 yılı sonu itibariyle açıkladığı istatistik verileri ışığında Antalya ili sınırlarında 727 arkeolojik sit alanı, 16 kentsel sit alanı, 2 tarihi sit alanı, 3 karma (arkeolojik ve kentsel) sit alanı, 12 arkeolojik ve doğal sit alanı ile 1 arkeolojik, doğal, tarihi, kentsel sit alanı vardır (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 2016). 2016 yılı sonunda arkeolojik sit alanlarının sayısı 779'a yükselmiştir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 2017). Antalya ili sınırlarında -bu çalışmaya konu olan yerleşmelerin bağlı olduğu- Antalya, Elmalı ve Demre Müzeleri dahil olmak üzere 1'i özel 6 müze vardır (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2016b). Bu müzelere ait ziyaretçi sayıları istatistiğine bakıldığında Antalya Müzesi'nin 2015 yılı toplam ziyaretçi sayısının 121.912, Elmalı Müzesi'nin 2015 yılı toplam ziyaretçi sayısının 27.357, Demre Müzesi'nin 2015 yılı toplam ziyaretçi sayısının ise 362.479 olduğu görülür. İldeki diğer müzelere 2015 yılında gelen ziyaretçi sayılarına bakıldığında Alanya Müzesi'nin ziyaretçi sayısının 21.279, Side Müzesi'nin ziyaretçi sayısının ise 46.376, olduğu görülür. İlde var olan müzeler ile ören yerlerinin hepsine 2015 yılında gelen ziyaretçi sayıları toplamı ise 2.618.907'dir. Antalya iline 2015 yılında gelen yaklaşık 11,5 milyon ziyaretçinin yaklaşık 2,5 milyonu müze ve örenyeri ziyaretinde bulunmuştur. Bu sayılardan da anlaşılacağı üzere kentin arkeolojik ve kültürel mirasının sergilendiği alanlara gelen ziyaretçi sayısı kente gelen toplam ziyaretçi sayısının 4'te 1'inden daha azdır. Kentteki müze ve örenyeri ziyaretçilerinin bir kısmının mükerrer olabileceği de göz önünde bulundurulduğunda kültür turizminin Antalya ili için ilk sırayı alan turizm biçimi olmadığı net bir şekilde görülmektedir (Antalya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2016c).

Antalya'da Mayıs-Kasım ayları arasında deniz suyu sıcaklığının 20°C ve üstünde olması deniz, kum, güneş turizminin bölgede en çok gelişen turizm türü olmasını

sağlamıştır (Köksal 1994; Zengin 2006). Türkiye'nin Akdeniz'e kıyısı olan illeri arasında en çok turist ise var olan tesislerin bölgede yoğunlaşması sebebiyle Antalya'ya gelmektedir. Bu turistler için 640 km uzunluğundaki sahil kesiminde çok sayıda otelin var olduğu ve bölgedeki yatak sayısının her geçen gün arttığı bilinmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ise turizm politikası olarak verdiği teşvikler ile yatak sayısını daha da arttırmaya çalışmaktadır (turizmguncel.com 2015; Sarı vd. 2012). Artan yatak sayısı ile daha yüksek bir gelir hedeflenmiş olsa da deniz, kum, güneş turizmi için Türkiye'yi tercih eden ziyaretçilerin kalitesi değişmediği sürece artan yatak sayısı sadece doğal ve kültürel varlıkların olması gerektiğinden daha fazla kullanılması sonucunu yaratacaktır.

Antalya'nın tek turizm ürününün deniz, kum, güneş turizmi olmadığı turizmcilerin çok iyi bildikleri ve kullandıkları bir konudur. Özellikle oteller çevredeki seyahat acenteleri ile yaptıkları anlaşmalar doğrultusunda konaklayan misafirleri için ören yeri gezileri düzenlemektedirler. Ancak, müze ve örenyeri giriş istatistiklerinden de anlaşılacağı üzere aslında Antalya'ya gelen turistlerin çoğu otellerinden çıkıp çevrede var olan arkeolojik kültürel mirası ziyaret etme konusunda pek hevesli olmamasına rağmen geliş amacı kültür olmayan turist Antalya'nın arkeolojik kültürel mirasını da deneyimleyebilme şansı bulmaktadır. Çünkü arkeolojik kültürel miras başta Kültür ve Turizm Bakanlığı ve yerel yönetimler ve turizm paydaşları, sonrasında da halkın bakış açısı ile “turizmde kalkınmayı sağlayacak” kaynaklar olarak görülmektedir ve yaptırılan bu gezilerdeki amaç kültürel mirasın tanınması ve gelecek nesillere aktarılması değil bu turların satışı üzerinden gelir elde etmektir.

Seyahat acenteleri ile otellerin arkeolojik kültürel mirasın pazarlanması yolu ile gelir elde etmeye yönelik girişimlerine rağmen istatistiki bilgiler ildeki müze ve örenyeri ziyaretçi sayılarının kente gelen ziyaretçi sayısına göre çok az olduğunu göstermektedir. Bu durum Antalya İli'nin en önemli turizm ürününün hala deniz, kum, güneş turizmi olduğunu, kültür turizminin ise gelen turistler tarafından tercih edilen bir turizm şekli olmadığını göstermektedir. Antalya ilinde kültür turisti sayısının

arttırılması için kültür turizmine yönelik ürünlerin kültür turizmi amacı taşıyan turistlere sunulması gereklidir.

2.2. Antalya'daki Klasik Çağlar Öncesi Kazı Yapılmış Merkezlerde Günümüzdeki Durum

Bu çalışma kapsamında aşağıda ayrıntıları verilen yerleşmeler yerlerinde incelenerek var olan koruma ve turizm uygulamaları değerlendirilmiştir.

2.2.1. Bademağacı Höyüğü

Bademağacı Höyüğü'ne ulaşım Antalya-Burdur karayolu ile yapılmaktadır. Antalya Otogarı'ndan hareket eden Burdur Bucak otobüsleri, Höyüğün önünden geçen karayolunu kullanmaktadır. Bu otobüsler ile höyüğe ulaşılabilir, ancak yol üzerinde höyüğün yerini belirten herhangi bir tabela yoktur. Bu durum Bademağacı Höyüğü'nün yerini bilmeyen bir insanın höyüğü bulmasını zorlaştırmaktadır. Höyük Antalya-Burdur karayolundan görülebilir olmakla birlikte ulaşımı içerde kalan köy yönündendir. Araba ile ulaşım ise yine Bademağacı Beldesi'nden olmaktadır. Bademağacı Höyüğü'nde kazıların tamamlanmasının ardından ziyaretçi yürüme yolları, bilgi tabelaları gibi uygulamalar yapılmıştır. Höyük kafes tel ile çevrilidir. Giriş kapısı arka tarafta, höyüğün batısındadır. Höyük üzerinde yapılmış olan gezi yolu bu kapıdan başlamaktadır.

Bademağacı Höyüğü'nün ziyaretçilerin höyük üzerinde kazı yapılan alanları rahatlıkla ziyaret edebilmesi için yapılmış olan söz konusu yürüyüş yolu, höyük üzerinde kazısı yapılmış yerlerden birçoğuna rahatlıkla ulaşım sağlayacak şekilde planlanmış ve oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu yürüyüş yolu üzerinde ziyaretçilerin gerek höyükteki kazı çalışmalarının tarihçesini gerek Bademağacı Höyüğü'nün eski sakinlerinin yaşam şekillerini öğrenebilmesi için hazırlanmış bilgilendirme panoları

vardır. Bu panolar Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde hazırlanmıştır (**Resim 71**).

Resim 70: *Bademağacı Höyüğü giriş kapısı ve ziyaretçi yürüyüş yolu başlangıcı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)*

Resim 71: *Bademağacı Höyüğü yürüyüş yolu (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)*

Resim 72: Bademağacı Höyüğü bilgilendirme panosu (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 73: Bademağacı Höyüğü 2015 yılı genel görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Bademağacı Höyüğü'nün çevresinde özellikle ziyaretçilerin ihtiyaçlarını gidermek üzere planlanmış otopark, tuvalet, yiyecek-içecek mekânları gibi alanlar bulunmamaktadır. Höyüğün çevresinin tamamen tarlalarla çevrili olması, höyüğe giriş ve çıkışları düzenleyecek bir gişe ya da bekçi sisteminin olmayışı dolayısıyla bölge ziyaretçiler açısından güvenli olmadığı gibi koruma uygulamalarının eksik olması dolayısıyla kötü niyetli kişilerin zarar vermesinin önüne geçilemeyecektir.

Bademağacı Höyüğü'nden çıkarılan eserler Antalya Müzesi'nde sergilenmektedir. Müzede, ziyaretçileri Bademağacı Höyüğü'ne yönlendirecek herhangi bir bilgilendirme bulunmamaktadır. Bölgenin jandarma korumasında olduğunu, dolayısıyla müze tarafından hazırlanmış bir izin belgesi olmaması durumunda höyük üzerinde ziyaretçi görülmesi durumunda hakkında hukuki işlem başlatılacağı bilgisi, bölgeden sorumlu olan Jandarma Komutanlığı tarafından 30.07.2015 tarihli ziyarette sözlü olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte 2010 yılında kazıları tamamlanan höyükte Neolitik Çağ'a ait yapıların geçtiğimiz zaman içinde doğa tarafından tahrip edildiği de görülmektedir.

Refik Duru ve Gülsün Umurtak'ın 2016 yılının Kasım ayında yaptıkları ziyarette çektikleri fotoğraflarda höyüğün üzerindeki otların temizlendiği görülmektedir (**Resim 74**). Höyüğe girişi sağlayan ve daha önce kırık olan kapı (bkz. **Resim 70** ve **Resim 75**) ve çitler onarılmıştır. Aynı zamanda **Resim 72**'te görülen bilgilendirme panosunda olduğu gibi bazı panolar düzgün iken, bazı panolardaki yazılar soyulmuştur (**Resim 76**)¹.

¹ Prof. Dr. Gülsün Umurtak ile yapılan görüşmede daha önce tarafımdan yapılan ziyarette görülen devrik bilgilendirme panosunun olmadığı bilgisi edinilmiştir.

Resim 74: Bademağacı Höyüğü'nün 2016 yılının Kasım ayındaki genel görünümü (Refik Duru ve Gülsün Umurtak Arşivi)

Resim 75: Bademağacı Höyüğü'nün giriş kapısının 2016 yılının Kasım ayındaki durumu (Refik Duru ve Gülsün Umurtak Arşivi)

Resim 76: Bademağacı Höyüğü'ndeki yazıları soyulmuş Pano (Refik Duru ve Gülşin Umurtak Arşivi)

2.2.2. Karain Mağarası

Karain Mağarası'nın bağlı olduğu Yağca Köyü'ne Antalya merkezden otobüs yolculuğu ile ulaşılması mümkündür. Antalya'dan hareket eden ve Döşemealtı ilçesine giden otobüslere binilerek Yağca Köyü meydanında inilir. Buradan sonra yaklaşık 2 km'lik bir yürüyüş yolu ile Karain Mağarasının üzerinde bulunduğu Katran Dağı'nın eteklerine ulaşılabilir. Yağca Köyü'ne ulaşımın kolay ve Katran Dağı'nın eteklerine çıkan yolun yapılı olması mağaranın üzerinde bulunduğu dağın eteklerine ulaşımı kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda Karain Mağarası, uzun zamanlardan beri ziyaretçiler tarafından bilinen Antalya'daki önemli turistik merkezlerden biri konumundadır. Bu sebeple de Karain Mağarası'nın bulunduğu bölgeye ulaşım kolaydır.

Resim 77: Karain Mağarası gişe binası (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 78: Karain Mağarası'nın yürüyüş yolunun başında bulunan ve inşaatı devam eden müze binası (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Karain Mağarası kazıları günümüzde hala devam etmektedir. Bu sebeple mağaranın bulunduğu dağın eteğinde kazı evi yer almaktadır. Aynı zamanda mağaraya çıkan yolun hemen başında küçük bir müze binası ve gişe vardır (**Resim 77**). Müze binası yenileme çalışmaları yapılması dolayısıyla ziyaret edilen tarihte kapalıdır (**Resim 78**).

Karain Mağarası'nın girişine Katran Dağı'nın eteklerinden uzun bir merdiven yolu ile ulaşılmaktadır (**Resim 79**). Merdivenler yenilenmiştir ve mağaraya çıkan yolun rahat yürünmesini sağlamaktadır. Bu durum bilinen bir merkez olana Karain Mağarası'nın ziyaretçi sayısını arttırmasa da dağın eteklerine kadar gelip yolun zorluğunu görerek vazgeçen ziyaretçilerin mağaraya ulaşmasını ve ziyaret edebilmesini sağlamıştır. Ayrıca merdivenler üzerinde ve mağara girişinde aralıklı olarak yerleştirilmiş olan banklar çok dik bir yamacı tırmanan bu merdivenlerin daha rahat çıkılmasına olanak vermektedir (**Resim 80**).

Karain Mağarası'na çıkan merdivenlerin başında 1 adet (**Resim 81**) ve mağara girişinde 1 adet (**Resim 82**) olmak üzere 2 adet bilgilendirme panosu vardır. Bu panolar İngilizce ve Türkçe dillerinde hazırlanmıştır ve bunların dışında ne içerde ne de dışarda bilgilendirme panoları görülmemiştir.

Resim 79: Karain Mağarası'na çıkan merdivenli yol (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 80: Karain Mağarası'nın girişindeki banklar (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 81: Karain Müzesinin yanındaki bilgilendirme panosu (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 82: Karain Mağarası girişindeki bilgilendirme panosu (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 83: Karain Mağarası'nın içindeki basamaklar ve tahribat (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Mağaranın E gözü olarak isimlendirilen büyük boşluğu ziyaretçilere açıktır, buradaki kazı çalışmaları mağaranın ağız kısmında devam etmektedir. B gözü ise çalışmaların devam etmesi sebebiyle ziyarete kapalıdır. Mağaranın iç kısmı ziyaretçilerin en alt göze rahatlıkla inip çıkabilmesini sağlayacak şekilde ışıklandırılmış ve aşağı doğru inen bölgelerde yer dokusu üzerine basamaklar (**Resim 83**) oluşturularak ziyaretçilerin mağarayı daha rahat gezebilmeleri sağlanmıştır.

Türkiye’de birçok tarihi eser üzerine yazı yazılması yoluyla tahrip edilmektedir. Karain Mağarası da bu sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Mağaranın ziyareti sırasında kazı başkanı Harun Taşkiran ile yapılan görüşmede aralıklı olarak mağaranın duvarlarına yazılan yazıların temizlendiği öğrenilmişse de Karain Mağarası’nın duvarlarında var olan yazılar (**Resim 83**) bu tahribatın önüne tam olarak geçilemediğinin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu tahribatın önlenmesi için Karain Mağarası’nın sadece kazı sezonunda değil, bütün yıl boyunca kontrol edilmesi gerekmektedir.

2.2.3. Gökhöyük

Gökhöyük, Döşemealtı İlçesinin merkezine çok yakın bir konumda yer alsa da tepeye toplu ulaşım ile gidilmesi oldukça zordur. Günümüzde neredeyse tamamen yerleşimin arasında kalmış küçük bir tepecik olan Gökhöyük'ün çevresi tarım arazileri ve Döşemealtı İlçesi'nin kanal tarafına genişlemiş olan yerleşimi ile çevrilidir. Yol üzerinde tepenin yerini belirten herhangi bir tabela yoktur ve ulaşım kanalın hemen yanındaki patika yol ile olmaktadır. Yerini belirten herhangi bir tabela olmaması ve günümüzdeki yerleşimin ortasında kalmış olması dolayısıyla yerini bilmeyen kişiler tarafından bulunması neredeyse imkânsız olmakla birlikte profesyonel gözler dışında tanınması da zorlaşmıştır ².

Günümüzde tepeye ulaşılabilmesi için tarlaların içinden geçilmesi gerekmektedir. Ancak tarlaları birbirinden ayırmak amacı ile yapılmış olan çitler bu duruma engel olmaktadır. Dolayısıyla tarla sahipleri ile tarlalarını kullanarak tepeye ulaşılabilmesi konusunda bağlantı kurulması gerekmektedir.

Kanala çok yakın bir konumu olan tepenin üzerine çıkan bir patika yol yoktur, çitle çevrilerek koruma altına alınmamıştır ve bakıldığında bir giriş kapısı görülmemektedir. Aynı şekilde gerek kanaldan gerekse Döşemealtı yönüne devam eden yoldan tepeye bakıldığında üzerinde ziyaretçilerin rahatça dolaşmasını sağlayacak gezi yollarının ve bilgilendirme panolarının olmadığı görülmektedir. Burada tepe üzerinde sergilenecek mimari bir kalıntının olmaması sebebiyle ziyaretçiye yönelik bir çalışma yapılmamış olduğu vurgulanmalıdır. Bununla birlikte tepenin üzerini çok sık bir ot örtüsü kaplamıştır ve güvenlik açısından sıkıntı yaratmaktadır (**Resim 84**). Tepenin günümüzdeki hali göz önünde bulundurulduğunda korunduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

² Karain Mağarası'nı ziyaretim sonrasında Gökhöyük'ün fotoğraflarını çekebilmem için beni Döşemealtı yolu üzerinden Antalya merkeze ulaştıran sayın Prof. Dr. Harun Taşkıran'a bu yardımı dolayısıyla çok teşekkür ederim.

Resim 84: Gökhöyük'ün kanal tarafından görünümü (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

2.2.4. Perge Akropolis

Perge Antik Kenti Antalya'nın Aksu ilçesindedir. Antalya merkezden toplu taşıma ile Aksu'ya ve buradan Perge Antik Kenti'ne ulaşılması mümkündür. Antalya merkezden otobüs yolculuğu ile Aksu'ya gidildikten sonra Perge Antik Kentine yaklaşık 2 km lik bir yol yürüyerek ulaşılması mümkündür. Aksu ilçesine ulaşımın kolay olması ve Perge Antik Kentine giden yolun düzgün olması Antik Kent'e ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Perge'nin uzun zamandır bilinen ve ziyaretçiler tarafından tercih edilen bir Antik Kent olması dolayısıyla turistik çekiciliği vardır. Bu çekicilik de Antik Kente ulaşımın kolay olmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Perge Antik Kenti'nin kazıları günümüzde Antalya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında devam etmektedir. Antik Kentin girişinde bir gişe binası vardır. Gişe binasının arkasındaki tuvaletler ziyaretçilerin kullanımına açıktır. Ziyaretçilerin Antik Kenti gezebilmesi için yapılmış yürüme yolları ve kent ile ilgili bilgi veren bilgilendirme

panoları da mevcuttur. Kazılar Antik kent üzerinde yoğunlaşmıştır, akropoliste çalışma yapılmamaktadır. Bununla birlikte kent içinde Akropolise nasıl çıkılacağını belirten herhangi bir levha ya da yönlendirme de bulunmamaktadır.

Perge Antik Kenti'nin Akropolisine kenti panoramik olarak görmeyi sağlayan platforma (**Resim 85**) çıkan yol ile ulaşılmaktadır. Bu yol, Antik Kentin kuzeyinde yer almaktadır ve yolun platforma kadar çıkan kısmında basamaklar vardır. Platforma çıkmayı kolaylaştırması gereken bu basamakları kaplayan ve neredeyse bir insan boyuna ulaşan otlar çıkmayı zorlaştırmaktadır (**Resim 86**). Kazı ekibi basamakların üzerinde yetişen otları aralıklı olarak temizlediklerini belirtmişlerdir. Merdivenler ile platforma ulaştıktan sonra Akropolise tırmanan yol daha çok patika şeklindedir ve Akropolise nasıl çıkılacağını gösteren tabelalar yoktur. Bu sebeple yolu bilmeyen bir ziyaretçinin buraya çıkması zordur (**Resim 87**).

Resim 85: Perge Antik Kenti'ni panoramik olarak izlemeyi sağlayan platform (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 86: *Perge Antik Kenti Akropolisine doğru çıkan yolun basamaklı kısmı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)*

Resim 87: *Platformdan Akropolise doğru çıkan patika yol (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)*

Resim 88: *Perge Antik Kenti Akropolisi genel görünümü (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)*

Akropolise varıldığında herhangi bir koruma önleminin alınmadığı dikkat çekicidir. 1994-1998 yılları arasında yapılan kazılarda açığa çıkarılan mimari, doğanın tahribine açık bir şekilde durmaktadır. Akropoliste açığa çıkarılmış bütün mimari eserler üzerinde otlar yetişmiştir (**Resim 88**). Bu otlar sebebiyle kazılan alanların görülmesinin zorlaşması buraya çıkan ziyaretçinin güvenliğini de tehlikeye atmaktadır.

2.2.5. Bayındır-Elmalı Tümülüsleri

Bayındır-Elmalı Tümülüsleri Elmalı ilçesinin 5 km kadar kuzeybatısındadır. Elmalı ilçesine Antalya Otogarı'ndan ulaşılması mümkünse de Elmalı'dan Bayındır Köyü sınırları içinde kalan Elmalı Tümülüslerine toplu taşıma ile ulaşmak imkânsızdır. Elmalı ilçesinin merkezinden Bayındır köyüne giden herhangi bir araç olmamasının yanında Tümülüslerin yerini belirten herhangi bir işaret de yoktur. Bu durum sebebiyle Tümülüslerin yerini bilmeyen ziyaretçinin burayı bulması mümkün değildir. Ancak, Bayındır Köyü'ne ulaşıldıktan sonra köylülerin yönlendirmesi ve rehberliğinde

tümölüslele ulaşılması mümkündür. Bayındır-Elmalı Tümölüsleri Elmalı-Korkuteli yolunun kuşbakışı 2 km kuzeybatısında yer alsa da tümölüslele giden herhangi bir yol yoktur. Köyden çıkan patika yolun bitiminden itibaren düz bir araziden yürüyerek ulaşım sağlanmaktadır.

Tümölüslerin bulunduğu bölge koruma altına alınmamıştır. Çevrelerinde herhangi bir çit ya da ziyaretçiler için bir yürüyüş yolu ve bilgilendirme panosu yoktur. Ziyaretçiler için bir gişe ya da danışma bürosu bulunmamaktadır. Tümölüsler boş, açık bir arazinin üzerine yayılmış taş yığınları şeklinde gerek doğal gerek insan tahribine açık olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Taş yığma tepeciklerin çevrelerinde ağaclar yetişmiştir (**Resim 89**).

Resim 89: Bayındır-Elmalı Tümölüsleri genel görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 90: Elmalı-Bayındır Tümölüsleri genel görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 91: Elmalı-Bayındır Tümölüsleri – C Tümölüsü'nden bir görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 92: Elmalı-Bayındır Tümülüsleri – C Tümülüsü'nden görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

2.2.6. Karataş-Semayük

Karataş-Semayük Elmalı İlçesi'nin 8 km kadar kuzey doğusundadır. Çevresindeki diğer bütün yerleşmeler gibi Karataş-Semayük için de Elmalı'ya Antalya otagarından ulaşım sağlanmaktadır. Karataş-Semayük'e ulaşım ise ancak araba ile mümkün olmaktadır. Günümüzde Bozüyük köyü sınırlarında olsa da Elmalı-Korkuteli yolunun 2 km doğusunda, yola yakın sayılabilecek bir konumdadır. Elmalı İlçesi'nden buraya giden herhangi bir araç yoktur. Bununla birlikte höyüğün yerini gösteren tabelaların olmaması bulunmasını zorlaştırmaktadır. Höyüğe ulaşım Bozüyük Köyü'nün yaşlılarının yolu tarif etmesi ile ya da rehberlik etmesi ile yapılabilmektedir. Höyüğün yolunun olmaması, ziyaretçilerin buraya gelmesini zorlaştıran etkenlerden biridir.

Karataş-Semayük'ün çevresi tamamen tarlalarla çevrilidir. Bölgede herhangi bir koruma önlemi alınmadığı görülmektedir. Etrafı çitle çevrilmemiştir. Çevresinde ziyaretçilerin faydalanabileceği olanakları sağlayacak herhangi bir yapı

bulunmamaktadır. Höyükle ilgili bilgi verebilecek bilgilendirme panoları ve ziyaretçilerin rahatlıkla dolaşmasını sağlayacak yürüyüş yolları yoktur (**Resim 93**).

Resim 93: Karataş-Semayük uzaktan görünüm (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 94: Karataş-Semayük mezarlık alanı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Köyün yaşlılarının bir kısmı M. Mellink dönemindeki kazılarda çalışmıştır. Bu kişiler dışında höyüğün yerini bilen kimse kalmamıştır. Küçük bir tepecik olarak kalmış olan Karataş-Semayük'ün hemen yanındaki mezarlık alanını tanımak mümkün değildir, mezarlık kazısından geriye kalan her şey doğa tarafından tahrip edilmiştir (**Resim 94**).

2.2.7. Kızılbel ve Karaburun Tümülüsleri

Kızılbel Tümülüsü Elmalı İlçe merkezinin kuş uçuşu 5 km güneybatısında yer almaktadır. Elmalı İlçesi'ne Antalya otoyolundan Elmalı otobüsleri ile ulaşmak mümkündür. Antalya otoyolundan Elmalı ilçesi yaklaşık olarak 100 km uzaklıktadır ve otobüs ile 1,5 saat civarında sürmektedir. Kızılbel'in bulunduğu alana toplu taşıma aracı yoktur, ulaşım kişisel araçla yapılabilmektedir. Kızılbel Tümülüsü, Elmalı ilçesindeki yerleşmelerin içinde merkeze en yakın olanıdır. Tümülüs'ün yerini gösteren herhangi bir tabela yoktur. Bununla birlikte, çok yakınında yer alan Likya Şarap Fabrikası dolayısıyla tümülüse ulaşım nispeten kolaydır.

Tümülüsün bütün çevresi şarap fabrikası için üzüm üretimi yapan bağlarla kaplıdır. Tümülüs, bağların arasında kaybolmuş durumdadır. Kızılbel ve Karaburun Tümülüslerinin mezar odaları geçtiğimiz yıllarda Karaburun Tümülüsü'nün³ mezar odasında yaşanan tahribattan (bkz. **Resim 95** ve **Resim 96**) sonra betonarme bir binanın (bkz. **Resim 97**) içine kapatılmıştır. Her iki tümülüsün mezar odaları da aralıklı olarak müze tarafından yapılan nem ölçümlerinin dışında ziyarete kapalıdır.

Mezar odasının çevresinde yer alan ve Geç Kalkolitik Çağ buluntularını veren arazide (bkz. **Resim 98**) herhangi bir koruma önlemi yoktur. Sergilenebilecek herhangi bir eserin olmaması sebebiyle ziyaretçilere yönelik çalışma da yapılmamıştır. Bir bilgilendirme tabelası ya da yürüyüş yolu mevcut değildir. Yine ziyaretçilerin buraya

³ Kızılbel Tümülüsü ziyaretim sonrasında Elmalı Müzesindeki yetkiliye Karaburun Tümülüsü'nün yerini sorduğumda görülecek bir şey olmadığı için gitmeme izin verilmeyeceği bilgisi aldım.

gelmesi düşünülmediği için çevrede bir gişe binası ya da tuvalet yapısı bulunmamaktadır.

Resim 95: Karaburun Tümülüsü'nün mezar odasındaki tahribat (Elmalı Müzesi Arşivi 2015)

Resim 96: Karaburun Tümülüsü'nün mezar odasındaki tahribat (Elmalı Müzesi Arşivi 2015)

Resim 97: Kızılbel Tmls mezar odasının çevresine rlm olan beton yapı (ebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Resim 98: Kızılbel Tmlsnn çevresinden bir görünüm (ebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Zamanla büyüyen bağlar mezar odasının çok yakınına kadar gelmektedir. Günümüzde arazinin etrafına sınırlarının nereye uzandığını belirten bir çit çevrilmediği için bağların Geç Kalkolitik Çağ buluntuları veren araziye aktif bir şekilde tahrip ediyor olması yüksek bir ihtimal gibi görünmektedir.

2.2.8. Hacımusalar Höyüğü

Hacımusalar Höyüğü Elmalı ilçesi sınırlarında kalan yerleşmelerden bir tanesidir ve ilçeye uzaklığı yaklaşık 15 km civarındadır. Hacımusalar Höyüğü'ne gitmek için Elmalı ilçesine Antalya otogarından yapılan 1,5 saatlik otobüs yolculuğu ile ulaşılabilir. Elmalı ilçesinden Hacımusalar Höyüğü'ne giden bir toplu taşıma aracı yoktur. Bu sebeple Höyüğe ulaşmak için kişisel araca ihtiyaç vardır. Kişisel araç ile Elmalı-Akçay yolu kullanılarak Höyüğün bağlı olduğu Hacımusalar Köyüne, oradan da sarılar Köyü yolu ile höyüğe ulaşım sağlanabilir.

Resim 99: Hacımusalar Höyüğü – Batı yamaçtaki koruma çatılı İTÇ Mimarisi (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Hacımusalar Höyüğü kazısı devam eden yerleşmelerden bir tanesidir. Kazısının devam etmesi dolayısıyla höyükte koruma önlemleri mevcuttur. Höyüğün üzerinde bulunduğu arazinin çevresi çit ile çevrilidir. Höyük ziyarete açık değildir, kazı başkanının⁴ izni ile gezilmesi mümkün olmuştur.

Höyüğün ziyarete açık olmaması dolayısıyla çevresinde ziyaretçiler için yapılmış tuvalet ve gişe gibi binalar bulunmamaktadır. Ayrıca höyük üzerinde yürüyüş yolları ve bilgilendirme panoları da yoktur. Açığa çıkarılan mimari kalıntıların korunması için bazı önlemler alınmıştır. Batı yamacında ortaya çıkan ve İTÇ'ye tarihlenen mimari, koruma çatısı (bkz. **Resim 99** ve **Resim 101**) ile kapatılmıştır. Kuzey yamaçtaki İTÇ mimarisi ise jeotekstil örtü (bkz. **Resim 100**) ile koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak örtünün doğal tahribe engel olamaması ve yer yer kalkmış olması sebebiyle kuzey yamaçtaki mimari doğanın tehdidi altında kalmaktadır.

Resim 100: Hacımusalar Höyüğü kuzey yamaçtaki jeotekstil örtü ile koruma altına alınmak istenen İTÇ tabakaları (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

⁴ Kazı sezonunun kapanmasına rağmen bana yardımcı olup öğrencilerinden birinin eşliğinde höyüğü gezmemi ve fotoğraflarını çekmemi sağlayan sayın Doç. Dr. İlknur Özgen'e bu yardımı dolayısıyla teşekkür ederim.

Resim 101: *Hacımusalar Höyüğü batı yamaç – İTÇ megaron tipli yapı (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)*

2.2.9. Patara Antik Kenti Tepecik Akropolü

Patara Antik Kenti, Antalya'nın Kaş İlçesi'nin Gelemiş Köyü sınırlarında yer almaktadır. Kaş'a Antalya otogarından kalkan otobüslerle 190 km'lik sahil yolundan yaklaşık 4 saatte ulaşılabilir. Patara Antik Kenti'ne ise Kaş otogarından kalkan otobüslerle gitmek mümkündür. Yol yaklaşık 43 km dir ve otobüs yolculuğu ile 1 saat civarında sürmektedir.

Patara Antik Kenti'ne ulaştıktan sonra kente giriş gişeden yapılmaktadır. Otobüsler kentin içinden geçerek Patara Plajı'na kadar gitmektedir. Bu sebeple bu çalışma kapsamında ziyaret edilen yerleşmelerin içinde toplu taşıma ile ulaşımı en kolay olan yerleşme Patara Antik Kenti olmuştur. Aynı zamanda kent gerek önünde uzanan güzel

kumsal plajı gerek Roma Dönemi kalıntıları ile uzun zamandan beri ziyaretçilerin ilgisini çeken bir turistik merkez konumundadır.

Patara Antik Kenti'nin içinde ziyaretçilerin kenti daha rahat gezebilmelerini sağlayan yürüyüş yolları ve kentin kazılarının ve tarihçesinin anlatıldığı bilgilendirme panoları vardır. Patara Antik Kenti'nin tepecik akropolünde aralıklı olarak kazı çalışmaları devam etmektedir. Gişe binası geçildikten kısa bir mesafe sonra Utku Takı ve Tak'ın hemen batısında Tepecik Akropolü yer almaktadır. Akropol üzerinde bilgilendirme panosu mevcuttur. Ancak yol üstünde buranın akropol olduğunu belirten bir tabela görmek mümkün değildir.

Resim 102: Patara Antik Kenti Tepecik Akropolüne çıkan yol (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

Tepecik Akropolü'nün çevresi çitlerle kapatılmış durumdadır ve ziyaretçilere açık değildir⁵. Akropolün ziyarete açık olmaması dolayısıyla çitin dışından gözlem

⁵ Patara'da kazı başkan vekili ile Akropolün ziyareti için konuşulmuş ancak ziyaret edilemeyeceği bilgisi edinilmiştir. Bununla birlikte çit dışından dahi olsa akropolde fotoğraf çekilmesine izin verilmemiştir.

yapılmıştır ve içeride yürüyüş yollarının ve bilgilendirme tabelalarının olmadığı görülmüştür.

Resim 103: Patara Antik Kenti Tepecik Akropolünden Utku Takının görünüşü (Şebnem Kurtuluş Kıvanç 2015)

2.3. Antalya'daki Yerleşmelerin Sürdürülebilirliğinin Sağlanması için Yapılması Gerekenler

Antalya'da kazısı yapılmış Klasik Çağlar öncesi yerleşmelerinin devamlılığı ile ilgili koruma anlamında eksikliklerin olduğu ziyaret edilen yerleşmelerin neredeyse hepsinde fark edilmiş bir durumdur. Bunların dışında kalan yerleşmelerin ise yerleri kimse tarafından bilinmediği ya da güvenli olmadığı için ziyaret edilemediği göz önünde bulundurulduğunda buralardaki durumun ziyaret edilebilenlerden çok daha kötü olduğunu tahmin etmek zor değildir. Dolayısıyla Antalya'da Klasik Çağlar öncesine tarihlenen yerleşmelerde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı konular vardır.

Bu çalışmaya konu olan yerleşmelerin tarihi Paleolitik Çağ'a kadar geriye gitmektedir. Dolayısıyla her bir yerleşmenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için yerleşme özelinde planlamalar yapılması ve bu planlamalar doğrultusunda koruma ve onarımların yapılması gerekliliği ilk sırada belirtilmelidir. Korumadaki önemi dolayısıyla bir arkeolojik yerleşmeye uygun olan bir planlamanın diğer bir yerleşme için uygun olmayabileceği konusuna dikkat edilmeli ve her dönem yerleşmesi için ayrı koruma ve ziyarete açma yöntemleri planlanmalıdır. Ancak bu çalışmada yapılan araştırmalar doğrultusunda Antalya'nın Klasik Çağlar öncesine tarihlenen yerleşmeleri için geliştirilmiş arkeolojik alan yönetim planlarına rastlanmamıştır. Bölgenin deniz güneş kum turizmi dolayısıyla çektiği yüksek turist sayısı da göz önünde bulundurularak bu yerleşmelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için arkeolojik alan yönetimi planlarının hazırlanması önemlidir.

Antalya'da ziyaret edilen yerleşmelerden elde edilen sonuçlar doğrultusunda kazılar bittikten sonra koruma ile ilgili yapılması gerekenlerin yapılmadığı izlenimi edinilmiştir. Bu bölgedeki yerleşmelerin devamlılığının sağlanması için yapılması gerekenler her bir yerleşme için ayrı ayrı ele alınacaktır. Burada sunulan öneriler çalışmaya konu olan yerleşmelerde alanın arkeolojik niteliklerinin birinci sırada korunarak zaman içinde kaybedilmesinin önlenmesi adına ziyarete açılmaları ile ilgili yapılması gerekenlerdir.

2.3.1. Bademağacı Höyüğü

Kazısı tamamlanmış yerleşimlerden Bademağacı Höyüğü'nün gezi platformu ve ziyaretçiler için bilgilendirme panoları yapılmış, sit alanının çevresi tel örgü ile çevrilmiştir. 2012'de tamamlanan bu çalışmaların bitirilmesinin ardından 3 sene gibi kısa bir süre içinde bilgilendirme panoları kısmen paslanmıştır. Tel örgü höyüğün yola bakan arka tarafında tamamen yırtılmış, höyüğün batısındaki giriş kapısı ise kırılarak açılmıştır. Bu bilgilere dayanılarak Bademağacı Höyüğü'nde koruma ve sürekliliğin sekteye uğradığı görülmektedir. Höyükte yapılan koruma çalışmalarının sürdürülebilirliği için höyüğün düzenli aralıklarla bakımının yapılması gerekmektedir.

Bunun için gezi yolu üzerinde ve çevresindeki otların belirli aralıklarla temizlenmesi, bilgilendirme panolarının boyalarının aşınmaya karşı korunması gereklidir. Bununla birlikte taşınmaz mimari kalıntıları onarılarak tutulmalıdır.

Bademağacı Höyüğü'nün ulaşımı daha önce de belirtildiği üzere Antalya otogarından kalkan Burdur-Bucak minibüsleri ile yapılmaktadır. Höyüğün hemen önünden karayolu geçmesine rağmen höyüğün yerini belirten bir tabelanın olmayışı höyüğün bulunmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum Antalya şehir merkezine bu kadar yakın olan ve ulaşımı nispeten kolay olan Bademağacı Höyüğü'nün ziyaretçiler tarafından bilinmemesinin sebeplerinden biridir. Bununla birlikte Antalya yönünden gelirken karayolundan karşıdan karşıya geçilmesi gerekmektedir ve yayanın karşıya geçmesini kolaylaştıracak herhangi bir trafik işaretinin olmaması güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Höyüğün yerini belirten tabelalar ve höyüğün üzerinde bulunduğu karayoluna trafik işaretleri konularak yayanın höyüğe ulaşımın kolaylaştırılması gerekmektedir.

Bademağacı Höyüğü'nün ziyaretçi merkezi eksikliği olduğu göze çarpan bir konu olmuştur. Ziyaretçilerin höyük hakkında daha ayrıntılı bilgi edinebilecekleri bir ziyaretçi merkezinin höyüğün çevresi ile uyum içinde planlanarak içinde bir dinlenme alanını bulundurarak şekilde yapılması önerilebilir. Ziyaretçi merkezinde dönemin yaşam şeklinin anlaşılmasını sağlayacak video gösterimleri ya da dokunmatik ekranlar aracılığıyla ziyaretçinin interaktif rol almasını sağlayacak görsel bilgilendirme tabelaları ile yine dönemin yaşam şeklini yansıtan küçük uygulamalar her yaş ve eğitim durumuna sahip ziyaretçiler için alanı çekici kılacaktır. Höyüğün 3 boyutlu bir maketi mimarinin ziyaretçi tarafından anlaşılmasını kolaylaştırarak alana yapılan ziyaret deneyiminin en üst seviyede olmasına yardımcı olacaktır. Gerek höyükte geçirilen zaman gerek höyüğe kadar gelen gidiş dönüş yolunun uzun olması dolayısıyla höyüğün dışında planlanacak olan ziyaretçi merkezinde küçük bir dinlenme ve yiyecek içecek alanının oluşturulması turistlerin dinlenme ihtiyaçlarını karşılayabilecektir.

Bademağacı Höyüğü'nün en önemli koruma eksikliklerinden birinin höyükte bir bekçi olmaması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bekçi korumasının olmadığı arkeolojik sitler insan kaynaklı tahribata daha açık kalmaktadır. Bu durum sitin yok olmasını hızlandırmaktadır. Bademağacı Höyüğü'nde bekçi olmamasının etkileri de sit alanını çevreleyen tel örgünün yırtılmış olması ve höyüğün kapısının kırılmış olması çok açık bir şekilde göstermektedir. Bademağacı Höyüğü'nün yöredeki diğer Klasik Çağlar öncesine tarihlenen ve yok olmuş olan yerleşmelerle aynı kaderi paylaşmaması için bir an önce 24 saat alanda görev yapabilecek bekçilerin görevlendirilmesi yapılmalıdır⁶. Bekçi kulübesi ile birlikte höyüğün yakın çevresinde tuvalet, otopark ve mağaza ihtiyaçları da mevcuttur.

Bademağacı Höyüğü'nün buluntuları Antalya Müzesi'nde sergilenmektedir. Ancak müzeye gelen ziyaretçileri höyüğe yönlendirecek herhangi bir çalışma yoktur. Dolayısıyla müze ziyaretçileri höyüğü ziyaret edebileceklerinden habersizdirler. Müzeye gelenlerin Bademağacı Höyüğü'nü merak edip ziyaret etmeleri için, höyüğün yol tarifinin de olduğu broşürler hazırlanması ve bu broşürlerin höyükten çıkarılan eserlerin sergilendiği salonda ziyaretçiye sunulması höyüğün ziyaret edilirliliğini yükseltecek etkenlerden olacaktır.

2.3.2. Karain Mağarası

Karain Mağarası bu çalışmanın konusu olan yerleşmelerin içinde kazısı henüz devam eden yerleşmelerdendir. Koruma önlemlerinin alındığı ve yukarı çıkan merdivenlerin yenilendiği mağara ziyaretçiye açıktır. Ancak Mağara'nın içinde ziyaretçilerin mağaraya zarar vermesini engelleyecek önlemler bulunmamaktadır. Bu sebeple de her sene mağara duvarları ziyaretçilerin yazdıkları yazılardan temizlenmek zorunda kalmaktadır.

⁶ Prof. Dr. Refik Duru ve Prof. Dr. Gülsün Umurtak 18 yıl süren kazılar boyunca, pek çok kez başvurdukları halde kazı alanında sürekli bekleyecek bir bekçinin görevlendirilmediğini belirttiler.

Karain Mağarası'nın ulaşımı nispeten kolaydır. Antalya Meydan durağından kalkan ve Yağca Köyü'ne giden belediye otobüsleri ile Yağca Köyü'ne ulaşıp 2 km lik yürüyüş yolu ile mağaraya çıkan merdivenlerin başına gelmek mümkündür. Ancak Karain Mağarası'nın Antalya ilinin en çok bilinen yerleşmelerinden biri olduğu düşünüldüğünde mağaraya ulaşımın çok da kolay olmadığı söylenebilir. İlgili kamu kuruluşları turistin yoğun olduğu mevsimlerde Yağca Köyü'ne gelen bu otobüslerin mağaranın girişine kadar devam etmesini sağlayarak mağaraya ulaşımı kolaylaştırabilir.

Karain Mağarası'nda Karain Müzesi adı altında bir ziyaretçi merkezi mevcuttur. Bu merkez aktif kullanıma açılarak ziyaretçilerin Karain Mağarası'nı daha iyi tanımasını sağlanmalıdır. Ziyaretçi merkezinde turistin alan hakkında bilgi edinebileceği interaktif uygulamalar ile mağaranın yaşayan bir yer haline getirilmesi gerekmektedir. Mağaranın merdivenlerini tırmanmaya başlamadan önce ve merdivenler bittikten sonra mağara girişinde 2 ayrı bilgilendirme panosu vardır. Ancak bu bilgilendirme panolarında akılda kalıcılığı arttıracak görsel materyal sınırlıdır. Ziyaretçi merkezinde uygulanacak film gösterimi gibi görsel materyaller mimari kalıntıları olmayan bir yerleşme olan Karain Mağarası'nın hatırlanmasını arttıracaktır. Ayrıca kazı evi ile ziyaretçi merkezi arasında ziyaretçiler için yiyecek içecek alabilecekleri bir alan ile bir mağazaya ihtiyaç vardır. Tuvalet ve otopark Karain Mağarası'nın göze çarpan ihtiyaçlarındandır.

2.3.3. Gökhöyük

Hemen yanından geçen kanal dolayısıyla kurtarma kazısı yapılarak kısa bir süre içinde doğa ile baş başa bırakılan Gökhöyük'te yukarıda belirtildiği gibi gözle görülebilecek bir koruma çalışması yoktur. Tepe üzerine güvenlik sebebiyle çıkmak mümkün olmadığı gibi ulaşım için hemen eteklerindeki tarlaların sahiplerinden izin alınması da gerekmektedir. Günümüzde Gökhöyük'ten geri küçük bir yükseltiden başka bir şey kalmamıştır. Herhangi bir koruma önlemi alınmadığı açıkça görülen üzeri tamamen otlarla kaplı olan höyükte yürüyüş yolları ya da bilgilendirme panoları da yoktur.

Gökhöyük’ün sürdürülebilirliğinin sağlanması için günümüzde var olan küçük tepecik üzerinde temizleme ve koruma çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Tepeciğin çitle çevrilerek tarlalardan ayrılması ve korunması bir zorunluluk gibi görünmektedir. Ancak bu uygulamaların tepenin sürdürülebilirliğini ne kadar sağlayacağı ise tartışmalı bir konudur. Çünkü alınacak koruma önlemlerinin tepeyi kurtarmaya yetmeyeceği izlenimi oluşmaktadır. Günümüzdeki hali ile bırakılmaya devam ettiği sürece çok kısa bir süre içinde Döşemealtı ilçesinin genişlemesi dolayısıyla insan ve doğa tarafından tahrip edilerek tamamen yok olacaktır.

2.3.4. Perge Akropolisi

Kazısı devam eden yerleşmelerden Perge Antik Kenti’nin Akropolisi’nde günümüz çalışmalarında herhangi bir koruma önleminin alınmadığı görülmektedir. Akropoliste Klasik Çağlar öncesinden kalma sergilenebilecek bir mimari yoktur. Ancak doğa tarafından tahrip edilmek üzere terk edilmiş olan diğer mimari kalıntılar için koruma önlemlerinin alınması ve panoramik seyir terasından Akropolise çıkan yola gezi platformu yapılması gereklidir.

Perge Antik Kenti, Helenistik ve Roma Çağları’na tarihlenen bir kent olması dolayısıyla turistler tarafından bilinen bir kettir. Bu sebeple kente ulaşım kolaydır ve kentin girişinde var olan gişe, mağaza, tuvaletler, otopark gibi ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik uygulamalar aktiftir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın TÜRSAB ile ortak projesi olan Müze Kart Projesi kapsamındaki açık hava müzelerinden olan Perge Antik Kenti’nin bu bağlamda güvenlik önlemleri alınmıştır. Akropolisin koruma ve onarımının yapılması ve akropolise çıkan bir yürüyüş yolu oluşturulması ile Perge Antik Kenti Akropolisi’nin sürdürülebilirliğini sağlamak mümkündür.

2.3.5. Bayındır-Elmalı Tümölüsleri

Bayındır-Elmalı Tümölüsleri de kurtarma kazıları bitirildikten sonra doğanın ve insanın tahribi ile baş başa bırakılmış gibi görünmektedir. Kurtarma kazılarının sonucunda yapıldığı belirtilen koruma çalışmaları günümüzde devam etmemektedir. Elmalı Müzesi ile yapılan görüşmede Tümölüslerin belirli aralıklarla kontrol edildiği bilgisine ulaşılmışsa da bölgede koruma çalışması yapılmadığı da belirtilmiştir. Tümölüslerin nerede olduğunu köylülerin dışında müze çalışanlarından kontrol etmekle sorumlu olan kişiler dışında bilen yoktur. Bu sebeple tümölüsler hem insan hem de doğanın tahribine çok açıktır. Bayındır-Elmalı Tümölüslerinin taş yığma tepeciklerinin bulunduğu alan bir tel örgü ile çevrilmeli ve korunma uygulamaları düzenli hale getirilmelidir. Bununla birlikte tümölüslerin bulunduğu alanda güvenliği sağlayacak herhangi bir bekçinin görevlendirilmemiş olması tepeciklerin insan tahribine daha açık hale gelmesine sebep olmaktadır. Tümölüslerin açık düz bir arazide çevreye serpiştirilmiş gibi görünmesi dolayısıyla tümölüslerin yakınından geçen bir gezi yoluna, en az iki dilde hazırlanmış olan ve tümölüslerin hangi döneme, kimlere ait olduğu anlatan bilgilendirme tabelalarına ihtiyacı vardır.

Bayındır-Elmalı Tümölüsleri'ne ulaşım çok zordur. Özel araç ile ulaşabilmek için tümölüslerin yerinin bilinmesi gerekmektedir. Yol tarifini gösteren herhangi bir bilgilendirmeye rastlanmamıştır. Elmalı İlçesi'ne ulaşılsa bile tümölüslerin bulunduğu Bayındır Köyü'ne toplu ulaşım yoktur. Köye ulaşım sağlandıktan sonra da tümölüslerin yerlerini belirten herhangi bir tabela olmaması dolayısıyla bulunmaları neredeyse imkânsız sayılabilir. Tümölüslere ulaşımın bu kadar zor olması bölgenin ziyaretçiler tarafından bilinmemesi anlamına gelmektedir. Bayındır-Elmalı Tümölüsleri'nin koruma önlemleri alındıktan sonra buraya ulaşım imkânı yaratılması gerekmektedir. İlgili kamu kuruluşları tarafından Bayındır Köyü'ne ulaşımın sağlanması ve köyün içine tümölüslerin yerlerini göstere tabelaların koyulması araçla ulaşımın zor olduğu tümölüslere ulaşımı biraz daha kolaylaştıracaktır.

Antalya özellikle yaz aylarında tercih edilen bir turistik merkezdir. Elmalı İlçesi'nde her Eylül başında yağlı güreş etkinliği düzenlenmesi dolayısıyla bu tarihlerde ilçeye

çok sayıda turist gelmektedir. Gelen bu turistlerden Elmalı Müzesi'ni ziyaret edenlerinin tümölüslemlere yönlendirilebilmesi adına müzede içinde bölgenin haritasını ve nasıl ulaşılacağını anlatan bilgileri barındıran bir broşür hazırlanması en azından başlangıçta bölgeye gelen turistin alana yönlendirilmesi adına önemlidir. Bu uygulama ile zaman içinde Elmalı Bölgesi'nin arkeolojik zenginliğine olan farkındalığın artmasına, dönemli kültür turizmi yapılabilmesine ve arkeolojik varlıkların yok olmaları yerine ziyaret edilerek yaşatılmalarının sağlanmasına olanak verecektir. Aynı zamanda alanı ziyaret etmek isteyebilecek turistler için en azından yağlı güreşlerin yapıldığı dönemde bir araç tahsis edilmesi ve bu turistlerin alanı ziyaret etmelerinin sağlanması önerilebilir. Bayındır-Elmalı Tümölüsleri gibi kazısı tamamlandıktan sonra ziyarete açılmayan malzemesi hızlı bir şekilde bozulmaya müsait sit alanlarının -höyük, mağara, mezarlık alan ve tümölüs- ziyaret edilebilirliğinin arttırılması ile ilgili çalışmalar sürdürülebilirliklerini de arttıracaktır.

Bayındır-Elmalı Tümölüsleri'nin bulunduğu bölgede ziyaretçiler için yapılmış herhangi bir uygulama yoktur. Tümölüslerin bulunduğu alanın açık bir düzlük olduğu düşünüldüğünde ziyaretçilerin dinlenebilecekleri ve yiyecek içecek temin edebilecekleri gölgelikli bir dinlenme alanı ihtiyacı mevcuttur. Bununla birlikte tümölüslerin güvenliğinin sağlanabilmesi adına 24 saat bekçi bulundurulması, gelen ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılanması adına tuvalet, otopark ve ziyaretçi merkezi gibi ziyarete açılmış olan bütün sit alanlarının ortak ihtiyaçlarının Elmalı Tümölüsleri için de giderilmesi gerekmektedir.

Bir kültürel mirasın ziyaretçileri amaçları aynı olsa da yaşları, eğitim durumları ve mesleklerinin farklı olacağı unutulmamalıdır. Bu sebeple ziyarete açılmış her arkeolojik sitin yakın çevresinde o sit ile, yaşadığı dönem ile alakalı bilimsel bilgileri her tipten insanın anlayabileceği dille anlatan bir ziyaretçi merkezi yapılması sürdürülebilirliğin sağlanması adına önemlidir. Bayındır-Elmalı Tümölüsleri'nin de bir ziyaretçi merkezine ihtiyacı vardır. Buraya yapılacak ziyaretçi merkezi tümölüslerle ilgili ayrıntılı bilgileri video gösterimi ve dokunmatik ekranlar aracılığı ile interaktif uygulamalar yoluyla anlatabilir. Aynı zamanda böyle bir ziyaretçi

merkezine tümölüslerin mezar odalarının imitasyonlarının yapılması görselliği arttıracak ve akılda kalıcılığı sağlayacaktır. Akılda kalıcılığı artan bir kültürel mirasın sürdürülebilirliği de artar.

2.3.6. Karataş-Semayük

Karataş-Semayük ziyaret edilen yerleşmeler içinde koruma konusunda eksiklikleri ile en çok göze çarpan yerleşmedir. 1960'lı yılların ortalarında başlayan ve 10 yıl devam eden kazılar sonucunda günümüzde bölgede görülebilecek küçük bir tepeciğın dışında hiçbir şey kalmamıştır. Bozüyük Köyü'nün yaşlıları dışında höyüğün yerini bilen yoktur ve herhangi bir koruma uygulaması mevcut değildir. Tarlaların arasında kalmış olan höyük tamamen doğanın tahribi ile baş başa bırakılmıştır.

Karataş-Semayük'ten geriye neredeyse hiçbir şey kalmamış olması dolayısıyla burada uygulanabilecek koruma ve onarım uygulamaları ile ziyarete açma uygulamalarının ne kadar gerekli olduğu, sürdürülebilirliği ne kadar sağlayabileceği konusu tartışmalıdır.

2.3.7. Kızılbel Tümölüsü

Kazısı tamamlanmış tümölüsler olan Kızılbel ve Karaburun Tümölüslerinde ileri seviyede koruma önlemleri alınmıştır. Bu tümölüslerde alınan önlemlerin en önemli sebebi geçtiğimiz yıllarda Karaburun Tümölüs'ünde yaşanan vandallıktır. Bu iki tümölüsün koruma önlemleri çerçevesinde ziyaret edilmeleri tamamen yasaklanırken, Elmalı Müzesi'nde her iki tümölüsün mezar odalarının imitasyonları yapılmış ve ziyaretçilerin imitasyon mezar odalarını görmeleri sağlanmıştır. Ancak tümölüsler müze çalışanlarının belli aralıklarla yaptıkları kontrol ziyaretleri dışında kapalıdır. Tümölüslerin sadece mezar odasını korumaya yönelik olan bu koruma yöntemi dışında çevresindeki alanı koruma altına alan çitlerin de yapılması ve bölgeye 24 saat boyunca bekçi görevlendirilmesi tümölüsün çevresinin de korunmasını sağlayacaktır. Ancak Kızılbel Tümölüsü'nün çevresinde böyle bir çalışma görülmemiştir.

Kızılbel Tümölüsü'nün mezar odasını çevreleyen bölgede görülebilecek hiçbir şey olmaması, zaman içinde doğanın ve insanın tahribi ile yok olmuş olması ve mezar odalarının da tamamen ziyarete kapalı olması dolayısıyla çevrede ziyarete açma ile ilgili yapılacak girişimlerin ne kadar başarılı olacağı konusu tartışmalıdır. Müzede yer alan imitasyon mezar odalarının sürdürülebilirlikte ne kadar etkili olduğu ve yerinde deneyimlenemeyen bir kültürel mirasın akılda kalıcılığının ne kadar olduğu soruları sorulmalı ve koruma çalışmaları bu soruların cevapları doğrultusunda yeniden gözden geçirilmelidir.

2.3.8. Hacımusalar Höyüğü

Hacımusalar Höyüğü kazısı devam eden yerleşmelerdendir. İlk Tunç Çağı'na tarihlenen megaron tipli yapıların açığa çıkarıldığı alan koruma çatısı ile koruma altına alınmıştır. İlk Tunç Çağı buluntuları veren diğer kalıntılar ise jeotekstil ile koruma altına alınmıştır. Höyüğün etrafı tel örgü ile çevrilmiştir. Kazının devam etmediği dönemlerde Elmalı Müzesi tarafından düzenli olarak kontrol edilmektedir. Höyük ziyaretçiye açık olmadığı için ziyaretçiler için bir planlama yapılmamıştır.

2.3.9. Patara Antik Kenti Tepecik Akropolü

Patara Antik Kenti'nin girişine çok yakın bir yerde olan Tepecik Akropolünün kazıları henüz devam etmektedir. Akropol ziyaretçiye açık olmamakla birlikte ziyaretçilerin akropolü çeviren tel örgünün arkasından içeriye görmeleri mümkündür. Antik Kenti gezmek için oluşturulmuş olan gezi yolundan akropole çıkan yol vardır.

Patara Antik Kenti hem kentin bitimindeki sahili dolayısıyla hem de Helenistik ve Roma Dönemlerine tarihlenen yapılarıyla turistler tarafından bilinen ve ziyaret edilen bir kettir. Kaş İlçe merkezinden kente ulaşım minibüslerle yapılmaktadır ve minibüsler kentin içinden geçerek Patara Sahili'ne kadar devam etmektedirler. Kentin girişindeki gişe Kültür ve Turizm Bakanlığı ile TÜRSAB'ın ortak çalışması olan Müze Kart Projesi kapsamındadır. Kentin turiste açık olması ve kazılarının devam etmesi

dolayısıyla alınmış olan güvenlik önlemleri Tepecik Akropolü için de geçerlidir. Kentte turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak mağaza ve tuvalet gibi olanaklar mevcuttur. Günümüzdeki durumu ile Patara Antik Kenti'nin Tepecik Akropolünün sürdürülebilirliği sağlanmış gibi görünmektedir. Ancak arkeolojik kentlerin sürdürülebilirliği koruma uygulamalarının devam etmesine ve taşıma kapasitelerinin aşılmamasına bağlıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜR TURİZMİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Kültür kavramı olmadan kültür turizmini düşünmek doğru değildir. Dolayısıyla kültür turizmini incelemeden önce kültür kavramını incelemek gerekir. Bu bölümde kültür turizmi kavramı kültür kavramı ile birlikte incelenecektir.

3.1. Kültür Kavramı

Kültürün tanımını yapmak kültür turizminin tanımlanmasını yapmayı kolaylaştırırsa da kültürün kendi içinde tanımlanması zor bir kavram olduğu da açıktır. Kültür, üzerinde birçok tartışma yapılan ve ilerde de yapılacak olan bir kavramdır.

R. Williams kültür kelimesinin İngilizcedeki tanımlanması en zor olan karmaşık iki ya da üç kelimeden biri olduğunu belirtmektedir. Bu zorluğun sebebinin ise farklı disiplinlerde farklı anlamlarda kullanılan bir kelime olan kültür kelimesinin tarihsel gelişiminden kaynakladığını vurgulamaktadır (Williams 1985). Kelimenin Latince “cultura” veya “colere” kelimelerinden türediği ve diğer dillere de Latince’den geçtiği düşünülmektedir. Latince “cultura” kelimesi aslında “colere” fiilinin geçmiş zamanda çekimidir. Bununla birlikte “cultura” kelimesi günümüzde “ekin”, “colere” kelimesi ise “sürmek” anlamlarında kullanılmaktadır (Harper 2001). Kültür kelimesinin kullanım yerine göre farklı anlamları vardır. Bazıları kültür kelimesini edebiyat, müzik, sanat, hatta yemek için kullanır; bir biyolog için kültür bakterinin veya mikroorganizmanın gelişmesi için laboratuvar ortamında hazırlanan besin aracıdır. Ancak antropologlar ve davranış bilimciler kültürü “öğrenilmiş insan davranış biçimi” olarak tanımlarlar (O’Neil 2006).

Kültür, bugüne kadar üzerinde birçok tartışmanın yapıldığı ve ilerde de yapılacağı bir kavramdır. Kavram, günümüzde eskiden olduğu anlamının dışında kullanılmaktadır. Kültür kavramı, 18. yy’a kadar toprakla ilgili, ekip biçmeyi anlatan bir sözcük olarak

kullanılmıştır. 18. yy'da ilk kez insanın düşünsel yapısının ekilmesi ve hasat edilmesi düşüncesinden yola çıkılarak “insanın zihinsel kapasitesinin yarattığı bir değer” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Kelimeyi bu anlamıyla ilk kez Fransız yazar ve filozof Voltaire kullanmıştır. 1843 yılında Etnolog Gustav Klemm'in yazdığı ‘İnsanlığın Genel Kültür Tarihi’ isimli kitapta “bir insan topluluğunun yetenek ve becerileri, sanatları ve gelenekleri olarak topyekûn yaşama tarzı” anlamını kazanmıştır (Meydan-Uygur ve Baykan 2007). Kültür kavramının tanımı sadece kullanıldığı yere göre değişiklik göstermez, aynı zamanda kavram insanın gelişimi anlamında kullanıldığında da çok sayıda tanımı vardır. Ancak, günümüzde en çok kabul edilen tanım antropolog Edward Tylor tarafından yapılmış olan tanımdır. Tylor, kültür kavramını “insanın bir toplumun üyesi olarak sahip olduğu bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve diğer yetenek ve alışkanlıkların tümünün oluşturduğu karmaşık bir bütün” olarak tanımlamıştır (Gürsoy 1995). Marx kültürü “doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şey” olarak tanımlar (Ören 1998). Geçmişte, Türkçede kültür yerine farklı kelimeler kullanılması önerilmişse de bu öneriler yaygınlaşamamıştır ve günümüzde kültür kelimesi kullanılmaktadır. Kültür kelimesinin günümüz Türkçesinde tarımdan tarihe kadar birçok konuyla ilgili birden fazla anlamı vardır (Turan 1990). Kültür, aynı zamanda insanların yaşayış biçimlerini, sanatlarını ve gelenek göreneklerini de anlatan bir kavram olarak kullanılmaya devam etmektedir (Öter ve Özdoğan 2005). Bu değişik anlamlardan ortaya şu sonuç çıkmaktadır; kültür sözcüğü sadece bu kavramı oluşturan öğelerin anlatılmasında değil aynı zamanda uygarlık anlamında da kullanılmaktadır (Turan 1990). Bu sebeple, kültür kelimesini tek bir geniş ve kabul gören ifade ile tanımlamaya çalışmak tanımı kullanışsız kılar (Richards 1996).

3.2. Turizm Kavramı

Seyahat, belki de insanlığın var olduğu günden bugüne var olan olgulardan biridir. Afrika'dan çıkan ilk insanların Dünya'ya yayılışı ve avcı-toplayıcı toplumların yeni avlaklar bulmak için seyahat ettikleri de hesaba katıldığında insan evriminde hiç de

küçümsenmeyecek bir yerinin olduğu görülür. Arkeolojik kazılar, bu seyahatleri kanıtlayacak buluntular vermektedir. Zaman içindeki teknolojik gelişmeler ile insanlık bu en büyük tutkusunu daha kolay ulaşılabilir bir hale getirmiştir. 18. yy'da Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi buharlı makinaları, 19. yy'da buharlı makinaların gemi ve trenlerde kullanılması ise uzak yerlere seyahati yapılabilir kılmıştır. 20. yy'da yaşanan iki büyük Dünya Savaşı ise motorlu taşıtların üretilmesinin önünü açıp teknolojik gelişmelere bir ivme kazandırarak günümüz seyahat kavramının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Günümüzdeki anlamıyla turizm, yukarıda belirtilen seyahat kavramından farklı ve daha geniş bir kavramdır. Her ne kadar turizm de tıpkı kültür gibi tanımlanması kolay olmayan kavramlardan biriyse de UNWTO (United Nations World Tourism Organization – Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü) istatistiksel yöntemlerin uygulanabilmesini sağlayabilmek adına genel bir turizm tanımı geliştirmiştir. Bu tanım; “insanların ikamet ettikleri yerlerin dışına eğlence, dinlence ve iş vb. amaçlarla bir yıldan kısa süreli seyahat etmeleri” şeklindedir (World Tourism Organization 1995, 12). Bu tanım doğrultusunda turizm kavramının 3 ayrı alt kavramı olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu 3 alt kavram ayrı ayrı ele alındığında, bir seyahatin turizm aktivitesi sayılabilmesi için yaşanan yerin dışına yapılması, bir amacının olması ve belli bir süreliğine gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.

Turizm, İkinci Dünya Savaşı sırasında büyük bir ivme kazanmış olan uçak teknolojisinin savaştan sonra sivil havacılıkta kullanılmaya başlanması ile büyük bir gelişme yaşamış ve günümüzde halen gelişmekte olan bir kavramdır. Gerek çalışanların gelirlerinde yaşanan artış gerekse ortalama insan ömrünün uzaması bu artışı destekleyen önemli faktörler arasındadır. Ancak, turizmin bu gelişmesine Sanayi Devrimi'nden bugüne yaşanan teknolojik gelişmeleri ve insanlık tarafından doğal ve kültürel varlıkların bilinçsizce kullanımını eklediğimizde bu gelişimin kültürel varlıklar üzerindeki olumsuz etkilerinin olduğu net bir şekilde ortaya çıkar. Bu durum bilim insanlarını bu konuda çalışmalar yapmaya itmiştir. Doğal ve kültürel varlıkların korunabilmesi için kitle turizminden farklı turizm çeşitleri geliştirilmiştir ve

turizmciler alternatif turizm çeşitleri adı altında değerlendirilen bu yeni turizm çeşitlerine yönelmişlerdir. Kültür Turizmi kavramı bu gelişen alternatif turizm çeşitleri ile birlikte ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu sebeple, alternatif turizm çeşitlerine değinerek kültür turizminin ayrıca incelenmesi ve kültürel varlıkların korunmasındaki yerinin değerlendirilmesi gereklidir.

3.2.1. Turizm Çeşitleri ve Kültür Turizmi

Turizm çeşitlerinin ortaya çıkmasında kitle turizminin doğal ve kültürel varlıklar üzerindeki negatif etkilerinin görülmesi çok önemli bir rol oynamıştır. Negatif etkilerin en aza indirilmesi için ilk uygulama düzgün planlama ve geliştirme yapılması şeklinde olsa da zaman içinde yeni ve “*alternatif*” turizm çeşitleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Alternatif turizmin ortaya çıkmasında doğal ve kültürel değerlere daha duyarlı olma düşüncesi ön plandadır. Ancak alternatif turizm çeşitleri düzgün planlama ve koruma kurallarına uygun olarak geliştirilmedikleri zaman kitle turizmine çok hızlı bir şekilde dönüşebilecekleri için tek başına turizmin doğal ve kültürel varlıklara zarar vermesinin önüne geçemez.

Alternatif turizm, geniş bir tanım ile “doğal, sosyal ve insani değerler ile uyumlu ve hem ev sahibinin hem de misafirin pozitif ve faydalı bir iletişim içinde yaşanan deneyimden keyif almasını sağlayan turizm çeşitleri” olarak tanımlanmaktadır (Eadington ve Smith 1994, 3). Önemli alternatif turizm çeşitlerinin arasında kırsal turizm, macera turizmi, eko-turizm ve kültür turizmi vardır.

Kültür turizmi, alternatif turizm çeşitleri içinde tarihi en geriye giden turizm çeşididir. Neredeyse günümüzde anladığımız anlamda ilk turizm hareketlerinden sayılan ve 18. yy’da Avrupa’nın üst düzey ailelerinin genç erkek çocuklarının eğitim amaçlı yaptıkları “Grand Tour” aynı zamanda bir kültür turizmi aktivitesidir. Diğer taraftan kültür turizmi gelecekte en çok tercih edilecek turizm çeşitlerinden biri olarak düşünülmekte ve turizm politikaları bu doğrultuda oluşturulmaktadır (Richards 2003). 2002 yılında yapılmış bir araştırma Avrupalıların en az kendi yaşadıkları yer kadar

turistik amaçlı gittikleri yerlerde müze ziyaretinde bulunduklarını göstermiştir. Bu durum turizm politikalarının kültür turizmi yönünde geliştirilmesinin önünü açmıştır.

Politika koyucuların kitle turizminin kültür turizmi yönünde evrilmesini turizm politikası olarak geliştirme çalışmalarına rağmen kültür turizmi hala çok iyi anlaşılamayan bir kavramdır. Bunun sebebi ise kültür turizmi ve kültür turisti kavramlarının açıklanmasındaki zorluktur. “Kültür turisti kimdir? Kültür turizmi yapmak için bu turist tipini harekete geçiren nedir? Bu turist tipi nereleri ziyaret etmeyi tercih eder?” soruları bu kadar gelişen bir turizm çeşidi olan kültür turizminin içinde henüz cevap bulamamıştır. G. Richards bu soruların cevaplarının olmamasındaki en önemli sebebin kültür turizmi tanımının yapılamamış olmasının altında aranması gerektiğini vurgulamaktadır (Richards 2003).

Kültür kelimesi başlı başına zor bir kavram iken bu kelimenin turizm ile birleşmesi sonucunda ortaya tanımlanması daha da zor bir kavram çıkmaktadır. Ancak, genel bir tanımlama olmasa da bazı tanımlamalar mevcuttur (Richards 2003). Bob McKercher ve Hilary Du Cros “kültür turizmi kavramı nedir?” sorusunun cevabının basit görünmesine rağmen çok zor olduğunu belirtmişlerdir. Bunun sebebi kültür turisti sayısı kadar kültür turizmi tanımı yapılabilecek olmasıdır (McKercher ve Du Cros 2002).

Var olan kültür turizmi tanımlarının incelendiği bir araştırmaya göre kültür turizminin tanımlanmasında iki yaklaşım vardır. Bunlardan bir tanesi ziyaret edilen yerler ile ilgili yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre kültür turistlerinin ziyaret etmeyi en çok tercih ettikleri yerler şu şekilde sıralanabilir (Richards 2005);

- **Arkeolojik sitler ve müzeler**
- **Mimari (Kalıntılar, ilgi çekici binalar ve hatta bütün bir kent)**
- Sanat, heykel, galeriler, festivaller, organizasyonlar
- Müzik ve dans (klasik, folk müzik, çağdaş)
- Drama (tiyatro, film)
- Dil ve edebiyat ile ilgili aktiviteler

- Dini amaçlı seyahatler ve Hac
- Bölge kültürünü ve alt kültürlerini tanıma

İkinci yaklaşım ise daha çok kişilerin ziyaret etme amaçlarını ele alan tanımlamalardır. Bu yaklaşıma göre C. R. Goeldner ve J. R. B. Ritchie kültür turizmini şu şekilde tanımlamıştır (Goeldner ve Ritchie 2003); “Kültür turizmi seyahat eden kişinin ziyaret ettiği yerlerde yaşayan insanların yaşam ve düşünce şekillerini öğrendiği bütün seyahat şekilleridir.”

3.2.2. Kültür Turizmi ve Kültürel Miras Yönetimi

Teknolojinin gelişmesi dolayısıyla seyahat engellerinin yavaş yavaş ortadan kalkmasına meraklı turistlerin keşfedilmemiş yerleri görme isteği de eklendiğinde kültür turizminin gelişmesinin de kaçınılmaz olduğu görülebilir. Doğru planlandığında ve yönetildiğinde kültürel varlıklar üzerinde pozitif etkiler yapabilecek olan kültür turizminin ürünleri olacak arkeolojik sitlerin seçilmesinde neyin önemli olduğuna karar verilmesi, bu turizm çeşidinin planlanmasında önemli bir yere sahiptir.

Kültür turizminin tanımlanmasındaki iki yaklaşımdan biri olan ve temelde ziyaret edilen yerleri ele alan yaklaşıma göre kültür turistlerinin ziyaret etmeyi en çok tercih ettikleri yerlerin ilk sırasında arkeolojik sitler ve müzeler gelmektedir (Richards 2005). Bu yaklaşımdan yola çıkılarak kullanılan arkeolojik turizm kavramı ise son dönemde kültür turizminin alt başlıklarından biri olarak ortaya çıkmıştır ve AIA (American Institute of Archaeology), Archaeology Magazine ve ATTA (Adventure Travel Trade Association) tarafından “Antik sitler ile tarihi mekânları ziyaret ederek deneyim kazanma üzerine yoğunlaşan seyahat biçimi” olarak tanımlanmaktadır. Bu turizm türünü tercih edenlerin destinasyon seçimlerine karar vermelerindeki en önemli etken ise geçmişe duyulan merakın yönlendirmesiyle ziyaret edilen destinasyonda eskiden yaşamış olan insanların yaşam şekillerinin öğrenilmesi isteğidir. Bu sebeple turistik çekiciliği olduğu düşünülen arkeolojik sit alanları arkeolojik parklar ve/veya açık hava müzeleri şeklinde düzenlenmektedir (AIA, Archaeology Magazine ve ATTA 2009).

W. Willems, kültürel mirasın yönetiminde değişik yaklaşımlar olmasına rağmen 3 konunun bütün yaklaşımların ortak noktalarından olduğunu belirtmektedir. Bunlar kanunlar, dil ve eğitim konularıdır. Her ülkenin arkeolojik mirasa yaklaşımı kendi kanunları çerçevesindedir. Bu durum günümüzde değişmeye başlamışsa da kültürel mirasın yönetimi dendiğinde devletler tarafından konulan kanunların büyük bir yerinin olduğundan bahsedilebilir. Arkeolojik kültürel mirasın yönetiminde dil konusunun ne kadar etkili olduğu tam araştırılmış bir konu olmasa da akademik araştırmalarda dilin önemi çok büyüktür. Özellikle bilimsel arkeolojik araştırmalarda yerel dille sınırlı kalınması kültürel mirasın yönetimi konusunda karar alırken de yerel dili kullanan bilim insanlarının bilgileri ile sınırlı kalmak anlamına gelebilmektedir. Eğitim konusu ise kültürel miras yönetimi üzerine çalışan arkeologların aldıkları eğitimin farklılığı ile ortaya çıkmaktadır ve kültürel miras yönetiminde standart bir uygulamanın olmaması sonucunu doğurmaktadır. Günümüzde arkeolojik miras yönetimi ile ilgili değişimler söz konusudur. Öncelikle arkeolojik kültürel mirasın sadece toprak altından çıkmış maddi eserlerle sınırlı olmadığı, geniş bir tarihi çevre çerçevesinde ele alınması gerektiği kültürel mirasın yönetimi ile ilgilenen uzmanların kabul ettikleri bir görüştür. Bununla birlikte kültürel mirasın en iyi in-situ korunabileceği düşüncesinden yola çıkılarak son dönemde toprak altında koruma çabalarının önem kazanmaya başladığı belirtilmektedir. Bu anlamda özellikle Avrupa’da arkeolojik kültürel mirasın turizm ürünü haline getirilmesi ile ilgili yaklaşımlarda da değişim görüldüğünden bahsetmek mümkündür. Arkeolojik kültürel mirasın turizm geliri getiren bir araç olarak görülmesi düşüncesi yerini kültürel mirastan elde edilecek sosyal fayda ile birlikte uzun dönemde kaliteli ziyaretçilerden gelecek gelirdeki artış olacağı düşüncesine bırakmıştır (Willems 2010).

AIA, Archaeology Magazine ve ATTA ise kültürel turizmin yeni olmadığını ancak son zamanlarda giderek yükselen bir eğilim olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir (AIA, Archaeology Magazine ve ATTA 2009). Bu durum kültürel miras kavramının önemi konusunda insanlığın farkındalığını arttırırken çok hassas ve kırılgan bir yapısı olan kültürel mirasın zarar görmesi sonucunu ortaya çıkarabilmektedir. Bu sebeple

yönetiminde çok dikkatli olunması gerekliliği bilim insanları tarafından üzerinde durulan bir konu halini almıştır (Pinter 2005).

T. Pinter, kanun koyucuların arkeolojik sit alanlarını çoğunlukla ekonomik gelir kaynağı olarak gördüklerini ve eserlerin yanlış planlamalar ile turizme açılması sebebiyle kültürün metalaşması ve hem somut hem de somut olmayan kültürel mirasın zarar görmesi durumu ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir (Pinter 2005).

3.3. Kültür Turizminin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri

Kültür kavramının çok değişken tanımlarının olması ve aynı zorlukların Kültür Turizmini tanımlarken de ortaya çıkması sebebiyle günümüzde kültür turizmi dendiğinde akla yöresel yemek kültürlerinden arkeolojik alan/müze ziyaretlerine kadar geniş bir yelpazede insan tarafından ortaya çıkarılan bütün kültürel etkinlikler gelmektedir. Bu kültürel varlıkların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması da önemli bir insani sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel mirasa en büyük zararı kentleşme faaliyetleri, definecilik, savaşlar ve ideoloji sebepleri ile insan vermektedir. Turizm ise kentleşme faaliyetlerinin altında ele alınan başlıklardandır. Özellikle endüstrinin geliştirilmesi, yazlık alanlarda tercih edilen ikincil konutlar, turizm yatırımları ve kent alanlarının genişletilmesi gibi kentleşme faaliyetleri sebebiyle yakın zaman öncesinde hiçbir kentleşme tehlikesi altında olmayan birçok kültürel varlık, giderek artan turizm uygulamalarının tehdidi altındadır (Tok 2005).

Turizm kavramının ortaya çıktığı günden günümüze turistlerin seyahat amaçları kültür turizmi olmasa bile kültürel mirasın kullanıcıları olduğunu bilinen bir gerçektir. Bu sebeple her dönemde kültürel miras kavramı ile turizm kavramları arasında bir ilişki olmuştur. Bu ilişkinin doğal sonucu olarak turizm kültürel mirasın korunması konusunda önemli bir yere sahiptir. Ancak turizmin bu yerinin yapıcı bir amaca mı yoksa yıkıcı bir araca mı dönüşeceğini yapılan turizm uygulamalarının ne kadar doğru ya da yanlış olduğu belirler. Bu bakış açısı ile ele alındığında turizm uygulamalarının, alınacak önlemler ve yapılacak kısıtlamalar doğrultusunda, kültürel mirasın insanlık

tarafından tanınmasını sağlarken korunmasına katkı sağlanması da mümkündür. Dolayısıyla turizmin kültürel varlıklar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Du Cros ve McKercher 2015; Pedersen 2002).

3.3.1. Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Olumlu Etkileri

Kültür turizmi bölge halkını ekonomik anlamda kalkındırmaktadır. Bu ekonomik etki genel kabul gören ve ilk akla gelen olumlu etkilerden biridir. Ancak B. McKercher ve P. Ho, kültür turizminin olumlu etkilerini 5 ana başlık altında toplamış ve bu etkileri de alt başlıklara ayırmışlardır (McKercher ve Ho 2012). Bu 5 ana başlık ekonomik, koruma ve yeniden kullanma, ulusal kimlik, toplum ile eser arasındaki bağ, dinlence ve eğlence faaliyetlerinin artışı olarak ele alınabilir (Du Cros ve McKercher 2015). Bu bağlamda turizmin kültürel miras üzerindeki olumlu etkileri ele alındığında aşağıdaki alt başlıkların sayılabilmesi mümkündür.

- Kültürel varlığın korunmasında kullanılacak geliri yaratır. Elde edilen gelirin belgeleme, planlama ve kültürel mirasın yönetimine harcanması ile varlığın sürdürülebilirliği sağlanabilir, ziyaret edilebilirliği artar
- Kültürel varlığın yeniden kullanılması yoluyla kültürün yaşamasını sağlar
- Kişilerin yerel kimliklerini tanımalarını, bu tanıma sayesinde kültürel mirasın önemini kavramalarını sağlar. Halkın ve turistin kültürel varlıklar hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayarak farkındalık seviyesini artırır
- Yerel halkın kendilerini kültürel mirasın koruyucusu olarak görmelerini sağlar
- Bazı durumlarda yeniden kullanıma uyarlama kültürel varlığın fiziksel yapısının korunmasında rol oynar (yeniden kullanıma uyarlama çok dikkatli ele alınması gereken bir konudur, koruma ve restorasyon doğru yapılmadığı zaman fiziksel yapının tamamen yok olması ile sonuçlanır)
- Kültürel miras üzerinden gelir elde edilebileceğinin görülmesi kültürel miras kaçakçılığının önüne geçilmesini sağlar
- Kültürel kimlik üzerine kurulan ulusal kimliğin yerel halk tarafından benimsenmesini ve kültürel mirasın korunmasını sağlar

- Kültürel varlığın tanınmasını, bilinmesini ve turistlerin kültürel varlıkların korunması gerektiğini anlamasını sağlar, varlığın gelecek kuşaklara aktarılmasında önemlidir

3.3.2. Turizmin Kültürel Varlıklar  zerinde Olumsuz Etkileri

Kültür turizmi düzgün planlandığı ve olması gerektiği gibi uygulandığında kültürel mirasın yaşamasında önemli bir yere sahiptir. Ancak sürdürülebilir altyapı ile planlanmayan, zayıf yönetilen kültür turizmi kültürel varlıklar üzerinde geri dönüşü olmayan hasarlar bırakır ve bu hasarlar kültür turizminden elde edilecek bütün faydanın önüne geçer. Bu bağlamda B. McKercher ve H. Du Cros kültür turizminin kültürel varlıklar üzerinde olumsuz etkilerinin var olduğundan bahsetmektedir. Bu etkiler kültürel varlığın olması gerektiğinden fazla ya da az kullanılması, kültürel varlığın yanlış kullanılması ve turistlerin olumsuz davranışları, kültürel mirasa yabancılaşma, planlama sürecinin doğru yapılmaması ve kısa dönemli k r düşünülmesi başlıkları altında ele alınabilir (Du Cros ve McKercher 2015).

- Kültürel varlığın gereğinden fazla ya da az kullanımı
- Kültürel varlığın yanlış kullanılması ve turistlerin olumsuz davranışları
- Kültürel mirasa yabancılaşma
- Planlama sürecinin doğru yapılmaması ve kısa dönemli k r düşünülmesi

Kültürel varlığın gereğinden fazla ya da az kullanılması: Bir kültürel varlığı ziyaret eden turist sayısı ne kadar fazla olursa kültürel varlık üzerinde meydana gelen fiziksel bozulma da o kadar artmaktadır. Özellikle küçük toplulukların yaşadığı yerlerde bulunan kültürel miraslar bölgedeki altyapının gelen turist sayısını kaldıramaması sebebiyle ciddi tahrip sorunu ile karşı karşıya kalırlar. Kültürel mirasın fazla kullanımı sonucunda ortaya çıkan ve mirasın tahribine sebep olacak problemlerden bazıları arasında kültürel mirasın bulunduğu alanın uygunsuz kullanımı, bölgeye ulaşım sağlanması adına yapılan inşaatlar ve trafik sorunu, hava ve su kirliliği ile gelen ve kültürel miras üzerinde bozulma yaratabilecek kirlilik, kötü kokular,   p kovalarının

fazla dolması sebebiyle mirası kirleten çöpler, turistlerin yerlere çöp atması sayılabilir (Du Cros ve McKercher 2015; Du Cros 2008). Bunlarla birlikte küçük bir alana çok fazla turist sığdırılmaya çalışılması dolayısıyla kültürel mirasta bozulma meydana gelmesi de yine kültürel mirasın gereğinden fazla kullanımı sebebiyle ortaya çıkan sorunlardandır. Burada dikkat çeken bir diğer konu ise bir kültürel mirasın göstergesi haline gelmiş olan bir yapının turistler tarafından daha fazla dikkat çekmesi sebebiyle bu küçük alanda turist birikmesi yaşanırken, bölgenin daha az ünlü olan yapılarında neredeyse hiç turist olmaması dolayısıyla yaşanan dengesiz turist dağılımıdır. H. Du Cros ve B. McKercher, Giza Piramitlerinden verdikleri çarpıcı örnekte piramitlerin yakınındaki en çok ilgi çeken panoramik görüntü veren platformun üzeri ve çevresi binlerce insanla dolu iken piramitlerin arka tarafına geçildiğinde kimsenin gitmediği çölde yalnız kalınacağından bahsetmektedirler (Du Cros ve McKercher 2015).

Her kültürel miras için hangi sayıda turistin fazla kullanıma sebep olacağı değişkenlik gösterir. Bu sebeple taşıma kapasitelerinin planlaması yapılırken bölgeye gelen turist sayıları da göz önünde bulundurulmalı ve bu sayının aşılmamasına özen gösterilmelidir. Ancak taşıma kapasitesi mutlak ve bağıl olarak ikiye ayrılır. Mutlak taşıma kapasitesi bir kültürel mirasta fiziksel bozulma olmadan ziyaret edilmesini sağlayan, çevredeki tuvalet altyapısının kaç kişiyi kaldırabileceği, otoparkların kaç araç alabileceği gibi bölgenin fiziksel gücünü belirten sayıdır. Bağıl kapasite ise bölgeyi ziyaret eden kişilerin kaliteli bir deneyim yaşamasını sağlayacak sayıdır. Bu sayı insan kalabalığına ve gürültü oranına bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bu doğrultuda UNWTO ve ICOMOS taşıma kapasitesi ölçümlerinin nasıl hesaplanması gerektiğini anlatan bir rehber yayınlamışlardır (Du Cros ve McKercher 2015; UNWTO 2004).

Kültürel mirasın olması gerektiğinden az kullanılması da fazla kullanılması gibi bir tehdittir. Özellikle çok fazla önemsenmeyen bir konu olan az kullanım da kültürel mirasın yok olması ile sonuçlanabilir. Bunun en önemli sebebi kültürel mirasın korunması ve restorasyonu ya da devam eden bilimsel çalışmaları desteklemek için harcanabilecek gelirin elde edilememesi olarak belirtilebilir. Bunun sonucu olarak

yerel halk kültürel mirasın korunması için gerekli çabayı göstermeyi bırakabilir, bu da korunmayan kültürel mirasın yok olması ile sonuçlanabilir.

Kültürel varlığın yanlış kullanımı ve turistlerin olumsuz davranışları: Turistlerin kültürel mirası ziyaretleri sırasında sergiledikleri olumsuz davranışlar kültürel mirasta geri dönüşü olmayan hasarlar bırakabilir. G. Brooks, turistlerin kutsal sayılan kültürel mirasa saygı duymamasının hem bu kutsal merkezlerin cemaatine, hem de kutsal merkezin kendisine zarar verebileceğinden bahsetmektedir (Brooks 2016). Bunun uygunsuz bir davranış olduğunu belirten H. du Cros ve B. McKercher, izin verilmemesine rağmen bir kültürel mirasın fotoğrafının çekilmesi kadar basit olabileceği gibi turistin kültürel mirastan bir taş veya parçayı kendisine hatıra olarak alması (**Resim 104**) ya da üzerine yazı yazması kadar kültürel mirasa fiziksel zarar veren uygunsuz davranışlar olabileceğini de belirtmektedir (Deacon 2006; Du Cros ve McKercher 2015).

Resim 104: Büyük Giza Piramidi'nden hatıra toplayan turist (Du Cros ve McKercher 2015, 42 res. 3.13)

Turistlerin sergiledikleri bu olumsuz davranışların arkasında iki sebep olabileceğinden bahsedilebilir. Bunlar turistin kültürel mirası ziyaret ediş amacının kültürel mirası deneyimlemek olmaması ve turistlerin kültürel mirasın nasıl ziyaret edilmesi gerekliliği konusunda yeterince eğitilmiş olmamalarıdır (McKercher ve Ho 2011).

Kültürel mirasın turistik ürün olarak pazarlaması yapılırken tercih edilen turist tipinin yanlış olmasının kültürel mirasın kötüye kullanımını arttıran sebeplerden birisi olduğu H. du Cros ve B. McKercher tarafından belirtilmiştir. Kötüye kullanıma örneklerden biri olarak **Resim 105**'te tırmanma yasağına dair ikaz tabelası olmasına rağmen tırmanan turistler görülmektedir (Du Cros ve McKercher 2015, 40).

Resim 105: Avustralya Uluru'daki Aborijinlere ait kültürel miras alanı (Du Cros ve McKercher 2015, 40 res. 3.11)

Kültürel mirasın turiste sunumu, otantik yapısı ve masallaştırılması da mirasın kötüye kullanımı olarak sayılabilir. Çoğu kültürel mirasın olduğu yerde birden fazla çağda yerleşme olmaktadır. Örnek olarak, Antalya'daki birçok merkezin Neolitik Çağ'dan Klasik Çağlar'a kadar yerleşmeye sahne olduğu görülmektedir. Bunun gibi bir durumda merkezin hangi çağına ait hikâye ile yörede turizmin geliştirileceğine çok dikkatli karar verilmelidir. Çünkü, hikayesi anlatılmayan çağların kaybolması ve

kültürel mirasın unutulması ortaya çıkabilecek tehlikeli bir sonuçtur (Du Cros ve McKercher 2015).

Kültürel mirasa yabancılaşma: Turizmin kültürel miras üzerindeki olumsuz etkilerinden bir diğeri olan kültürel mirasa yabancılaşma kültürel mirasın ticarileşmesi dolayısıyla yerel halkın kendi kültürel mirasına yabancılaşması bununla birlikte de kültürel mirasın otantik yapısını kaybetmesi olarak ele alınabilir. Fazla ticarileşerek otantikliğini kaybetmiş bir kültürel miras ve ona bağlı olarak sunulan sıradan ürünler kültürel mirasa zarar vereceği kadar turistin kültürel miras deneyimine de zarar verecektir.

Planlama sürecinin doğru yapılmaması ve kısa dönemli kar düşünülmesi: Bir kültürel mirasın turizme açılmasının arkasında yatan en önemli sebeplerden biri olan ekonomik gelir elde etme düşüncesi ile kültürel mirasın bilimsel değerinin gerçekleştirilmesinin arasında zamansal farklar vardır. H. Du Cros ve B. McKercher, ekonomik gelir getirmeyeceği düşünülen kültürel mirasa yatırım yapılmadığını vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla kültürel miras turizme kazandırılırken kısa sürede büyük kazanç elde etme prensibi ile yaklaşılması neredeyse bütün turizmciler tarafından kabul gören yaygın bir yanıştır ve kısa dönemde kâr elde etme düşüncesi mirasın bilimsel değerinin ortaya çıkarılmasının önüne geçmektedir. Turist kalitesine bakılmaksızın turist sayısını arttırmaya yönelik ticarileştirme yapılmaktadır. Bunun sonucu olarak da kültürel mirasın yok olmasının yanında turistin yaşadığı deneyimin de olağanlaşması ortaya çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde hızlı bir şekilde döviz akışını sağlamak amacıyla daha sık görülen bu yanlış uygulama ile kültürel miras, kötü planlanmış altyapılar ile ticarileşmiş ve olağan hale getirilmiş turistik ürünler haline gelmektedir. Bu durum kısa vadede kültürel mirasın içerdiği bilginin kaybedilmesi ile sonuçlanabileceği gibi uzun dönemde turizmin de kötü bir uygulama olduğu sonucunu ortaya çıkaracaktır (Du Cros ve McKercher 2015).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARKEOLOJİK KAZILAR, TAHRİBAT VE KORUMA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

4.1. Arkeolojik Kazılar ve Koruma

Arkeolojik sit alanlarında koruma ile ilgili ayrıntılara girmeden önce bazı kavramların açıklanması gerekir. Bu sebeple bu bölümde sit tanımı ve sit alanları başta olmak üzere arkeolojik sit, höyük, mezarlık alanı, tümülüs ve mağara tanımlamaları yapılacaktır. Arkeolojik sitlerin oluşma şekilleri ile ilgili bazı teknik bilgiler verildikten sonra arkeolojik sit alanlarının korunmasında izlenen ve izlenmesi gereken yöntemlerden bahsedilecektir. Bununla birlikte arkeolojik sit alanlarında tahribatın nedenlerine bakılacak ve arkeolojik sit alanlarının korunması için Türkiye’de ve Dünya’da yapılan çalışmalar incelenecektir.

4.1.1. Sitler ile ilgili Tanımlar

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. Maddesinde (Ek 1) sit tanımı şu şekildedir (*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu* 1983);

"Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

Aynı kanuna bağlı biri 1987 tarihli, diğeri 2012 tarihli iki yönetmelikte (Ek 2) sit alanlarının alt başlıkları kentsel sitler, tarihi sitler, arkeolojik sitler ve tabii (doğal) sitler olarak belirtilmiştir. Bu başlıklar aşağıda açıklanmaktadır (*Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik* 2012).

Tabii (Doğal) Sitler: İlginç özellikleri ve güzellikleri olan ve ender bulunan, korunması gerekli alanlar ve taşınmaz tabiat varlıklarıdır.

Kentsel Sitler: Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, vb.) birlikte bulundukları alanlardır.

Tarihi Sitler: İnsanlık tarihi, milli tarih veya askeri harp tarihi açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerlerdir.

Arkeolojik Sitler: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlarıdır. Arkeolojik sitler 3 grupta toplanır. Bunlar; birinci derece arkeolojik sitler, ikinci derece arkeolojik sitler ve üçüncü derece arkeolojik sitlerdir.

Arkeolojik sitler de kendi içinde alt başlıklarda incelenebilir. Bu çalışma kapsamında höyükler, mezarlık alanları ve tümülüsler ile mağaralar ele alınmıştır.

Höyük, Çağlar boyunca insanlar tarafından aynı yerde üst üste kurulan yerleşmelerin herhangi bir nedenle yıkılması sonucunda oluşan ve içinde yapı kalıntılarının gömülü olduğu tepe şeklinde tanımlanmaktadır. Çoğunlukla Önasya ve Güneydoğu Avrupa gibi kerpicin mimarlıkta yapı ögesi olarak kullanıldığı bölgelerde bulunmaktadır (Türkiye Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Sözlüğü 2011). Höyük yerleşmeleri binlerce yıl boyunca insanların belirli bir bölgede yaşamış olması sebebiyle üst üste kurulup yıkılan yerleşmeler oldukları için çok tabakalıdır. Höyüklerde bulundukları bölgelere göre hüyük, tepe, tell, til, tumba ve magula gibi isimler de verilmektedir.

Mezarlık Alanları, bilimsel adı gömütlük olan ve bir kentin ya da kasabanın sınırları içinde ve yoğun yerleşim yerlerinden belli bir uzaklıkta bulunan, kentin en az verimli ya da verimsiz toprakları üzerinde kent yönetimince kurulan, kamu sağlığı yasalarının aradığı niteliklere uygun bir biçimde düzenlenen, ölü gömmeye ayrılmış alan olarak tanımlanmıştır. Mezarlık alanlarında genellikle birden fazla mezar bulunmaktadır. Gömüt ise içine ölünün gömüldüğü çukurdur (Türkiye Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Sözlüğü 2011). Ölü gömme gelenekleri intramural (ev içinde bir odanın tabanına veya yerleşme alanı içinde başka bir yere gömme) ve extramural (yerleşme dışındaki mezarlık alanlarına gömme) olabilir. Bu sebeple mezarlık alanları her zaman yerleşmenin dışında değildir, kimi zaman kazısı yapılan bir evin tabanından insan kalıntılarının ele geçirilmesi mümkündür.

Tümülüs Eskiçağ'da gömüt ya da gömüt odalarının üzerinin taş ve/veya toprak yığılarak oluşturulan tepelere verilen isimdir (Türkiye Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Sözlüğü 2011). Tümülüslerin özellikle kral, kraliçe, prens ve prenses gibi toplumda önemli yere sahip insanlar için yapıldığı bilinmektedir.

Mağara, doğa tarafından yer altında ya da kayaların içinde oluşturulmuş boşluklar olarak tanımlanabilir. Mağaraların bir kısmı kültürel gelişim sırasında zaman zaman insanlar tarafından barınma yeri olarak kullanılmıştır. Bu durum sebebiyle arkeolojik sit alanları içinde sayılan mağaralar mevcuttur (Aktar ve Dalfes 2006).

4.1.2. Arkeolojik Sit ve Arkeolojik Kazılar

Arkeolojik sit, kanunda insanlığın toprak ve su altındaki kültürel geçmişinin özelliklerini taşıyan eserlerin bulunduğu yerleşme ve alanlar olarak geçmektedir. İnsanlığın kültürel mirasını barındıran ve kültür toprağı olarak isimlendirilen toprağın incelenerek geçmişte yaşamış insanların yaşam şekillerine ait bilgi edinmeye çalışmak arkeoloji biliminin en önemli amaçlarından biridir. Arkeolojik sitlerde binlerce yıl boyunca birikmiş olan kültürel varlıkların gün yüzüne çıkarılması için bilimsel arkeolojik kazılar yapılması gereklidir.

4.1.2.1. Dünyada ve Türkiye’de Arkeolojik Kazı Faaliyetlerinin Geçmişi

İnsanlar çok eski zamanlardan beri geçmişe ilgi göstermişlerdir. Bu ilgi başlangıçta dinsel ve efsanevidir. Geçmişe olan bu ilgiye göre, dünya ve insan ilahi bir varlık tarafından yaratılmıştır ve bu yaratılıştan sonra hiçbir değişiklik olmamıştır. Hatta Piskopos Usher, din kitaplarını yorumlayarak dünyanın M.Ö. 4004 yılından daha geriye gitmediğini hesaplamıştır (Özdoğan 2011b). İnsanlığın geçmişe olan bu ilgisi değerli şeyler bulmak amacıyla toprağı kazma tutkusu ile birleştiğinde arkeolojinin zeminini hazırlamıştır.

4.1.2.1.1. Dünyada Arkeolojik Kazıların Geçmişi

Arkeoloji kavramının ortaya çıkışı, Rönesans Dönemi’ne kadar geri gider. Özellikle Antik Yunan ve Roma eserlerinin okunup yorumlanması ve bu kültürlerin yeniden yaşatılmaya çalışılması ile başlayan ilgi edebiyat, güzel sanatlar ve mimari alanlarını kapsamıştır. Bu dönemde Avrupa, Grek, Helen ve Roma uygarlıklarından kalma kaynakları incelemeye başlamıştır. Klasik arkeolojinin doğuşunda öncü olan bu durum arkeolojinin başlangıcı olarak da düşünülebilir (Özdoğan 2011b). Ancak zaman içinde yazılı kaynakların incelenmesinin yetersiz kalmaya başlaması kazı yapma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İlk kazılar bilimsel olmaktan çok define arama şeklindedir. Bu dönemde özellikle heykeltıraşlık örnekleri ve sikkeler insanlığın ilgi odağını oluşturmuştur ve bulunan eserleri yapan insanların kimler olduğu, bu eserlerin yapıldığı dönem, buluntuların tarihlenmesi ve yorumlanması konularına ilk kazılarda önem verilmemiştir (Arsebük 1983, 66–75).

Arkeolojinin bilim olarak yapılması için 18. yy’a kadar beklenmesi gerekmiştir. Modern arkeolojinin kurucusu sayılabilecek Johann Joachim Winckelman isimli Alman bilgini 1764 yılında yayımladığı *Geschichte der Kunst des Alterthums* isimli eserde insanlığın geçmişini anlamak için yazılı kaynakların yeterli olmayacağını, onlardan toprak altında kalan eserleri kazı yaparak ortaya çıkarmak gerektiğini belirtmiştir. Tevrat ve İncil’de adı geçen yerleri bulmak ve anlatılan olayları

kanıtlamak isteyen İngiliz ve Fransız araştırmacılar 19. yy'ın ilk yarısında Yakındoğu'ya gelir ve kazı yapmaya başlarlar. Altında dolaylı olarak insanlığın yaratılış hikâyesinin kanıtlarını arama çalışmaları olsa da özellikle Mezopotamya'da yapılan bu kazılar Önasya Arkeolojisinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır (Özdoğan 2011b; Arsebük 1983). Ancak, 18. ve 19. yüzyıllarda yapılan bu kazıların çoğu müzelere eski ve kıymetli görsel eserler kazandırmayı hedeflemiştir. Eserlerin toprak altından çıkarılmaları sırasında eserlere büyük zararlar verilmiştir (Arsebük 1983).

Arkeolojik kazıların bilgi edinmeye yönelik olmaya başlaması ise 19. yy'ın sonları, 20. yy'ın başlarına denk gelmektedir. Bu gelişmede insanın ve gelişiminin eserlerden daha önemli olduğu düşüncesinin yaygınlaşması ve dünyanın oluşumunun doğa bilimleri yönünden incelenmeye başlanması önemli bir yeri olmuştur (Arsebük 1983). 20. yy'ın başlarında önce jeoloji ve tarih bölümlerinde bir ders olan arkeoloji zaman içinde üniversitede bir bölüm haline gelir. 20. yy'ın ortalarında ise alt dallarına ayrılan ve artık bilimsel kimliğini kazanmış olan arkeoloji, diğer bilimlerle ortak çalışmalar yürütmeye de başlamıştır. Bunun sonucunda ise arkeolojinin bilim olmasında önce elde edilmesi mümkün olmayan yeni sonuçlar elde edilmeye başlanmıştır (Özdoğan 2011b).

4.1.2.1.2. Türkiye'de Arkeolojik Kazıların Geçmişi

Arkeolojinin Dünya'daki gelişimiyle kıyaslandığında Türkiye'deki geçmişi çok kısa bir süre öncesine gidiyor gibi görünse de Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişmeye başladığı döneme bakıldığında birkaç Avrupa ülkesinin dışında Türkiye'nin arkeolojide öncü konumda olduğundan bahsetmek mümkündür. Osmanlı'nın tarihe bakış açısı göz önünde bulundurulduğunda arkeolojide yaşanan bu gelişmenin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü sadece Osmanlı Devleti'nin değil, bütün Doğu ülkelerinin eskiye bakış açısı söylentilere dayalıdır. Doğulu toplumlar arkeolojik kalıntıların veri niteliği taşıdıkları düşüncesine sahip değildir. Yüzlerce yıl toprak üstünde kalan ören yerleri bile Osmanlı İmparatorluğu'nun

dikkatini çekmemiştir (Özdoğan 2008). Osmanlı'nın bu tutumunun yanında Türkiye tarihöncesi çağlardan günümüze kadar kesintisiz yerleşime sahne olması dolayısıyla insanın kültürel evrimi ile arkeolojik tabakalaşmanın rahatlıkla görülebildiği önemli yerlerden biridir ve Türkiye topraklarındaki kalıntılar 16. yy'dan itibaren gezginlerin ilgisini çekmiştir. 18. yy'da eski Yunan ve Roma uygarlıklarının varlığını saptamak amacıyla Türkiye'ye araştırma gezileri düzenlenmiştir (Arsebük 1983).

Batılı gezgin ve araştırmacılar gelene kadar Osmanlı Devleti'nin topraklarındaki kültürel zenginliğin farkına varmadığı, hatta yabancıların bu ilgisi başlangıçta garip karşıladığı söylenebilir. Ancak Batılılaşma süreci ile Osmanlı'da da arkeoloji ile ilgilenenler olmuş, arkeoloji ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmaya ve müzeler kurulmaya başlanmıştır (Özdoğan 2008). 18. ve 19. yy. boyunca Türkiye'de gerçekleştirilen kazıların çoğu Batılı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Batılı araştırmacılar Türkiye'deki eserleri toprak altından çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda bu eserleri kendi ülkelerindeki müzelerde sergilenmek üzere götürmüşlerdir (Hitzel 2015). Bu dönemde yapılan kazıların en önemlileri içinde; 1834 yılında Charles Texier tarafından bulunan Hattuşa (Boğazköy), 1835 yılında W. Hamilton tarafından keşfedilen Alacahöyük kazıları, 1857 yılında C. T. Newton tarafından Bodrum'da Mausoleum'da yapılan kazılar ve 1870 yılından başlayarak aralıklı olarak 1893 yılına kadar devam eden Heinrich Schliemann'ın Troya kazıları sayılabilir (Arsebük 1983).

Osmanlı Devleti'nin ilk arkeoloji müzesi 1846 yılında Aya İrini Kilisesi'nin müzeye çevrilmesi ile oluşturulmuştur. Bu müzeye 1881 yılında Osman Hamdi Bey müdür olarak atanmıştır (Hitzel 2015; Cezar 2009). Osman Hamdi Bey, arkeolojinin batı ülkelerine özgü bir bilim dalı olmasını istememiş, müzelerin sadece eski eserlerin sergilendiği yer olarak kalmasındansa yeni eserlerle zenginleştirilmesi gerektiğini düşünmüştür ve Osmanlı İmparatorluğu'nda arkeoloji ile ilgili gelişmelerin yaşanmasının önünü açmıştır (Hitzel 2015; Özdoğan 2008).

Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğünden önce Türkiye'de yapılan kazıların hemen hepsi yabancılar tarafından yapılmış ve eski eserlerin yurtdışına çıkarılması ile

sonuçlanmıştır. Bilimsel anlamda geçmişe ilginin olmadığı bu dönemde Osman Hamdi Bey ulusal arkeoloji ve korumacılık gibi kavramlar getirmekle birlikte arkeolojinin üzerinde kurulduğu temelleri atmıştır (Özdoğan 2008; Arsebük 1983). 1884 yılında hazırladığı yeni Âsâr-ı Atıka Nizamnamesi de arkeolojik eserlerin korunmasına verdiği önemi göstermektedir (Arsebük 1983; Esin 1993).

Osman Hamdi Bey ilk araştırmasını 1883 yılının mayıs ayında Nemrud Dağı'nda yapmıştır. Nemrud Dağı'ndaki bu kazılar Türkiye'deki ilk milli kazıdır. İkinci kazısını 1887 yılının başında bugünkü Lübnan sınırlarında kalan Sidon (Sayda) kentinde yapmıştır (Başgelen 2011; Cezar 2009).

Cumhuriyet döneminin başlangıcında, özellikle Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı yaptığı yıllarda, bilimsel çalışmalara büyük önem verilmiştir. Atatürk'ün geçmişte yaşayan toplulukları bilmeden üzerinde yaşanan toprakların sahibi olunamayacağı düşüncesi ve Türkiye'nin toprak altında kalmış varlıklarının ne kadar çok olduğunun bilincinde olması sayesinde arkeoloji bu dönemde büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Bu bilinçle 1931 yılında Başbakan İsmet İnönü'ye çektiği telgrafta “Memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan kadim (eski) medeniyet eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir surette muhafaza ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerine ve hafriyat (kazı) işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji mütehassıslarına kat'î lüzum vardır.” diye belirtmiştir (Yaldız 1993). Bunun üzerine 1931 yılında Türk Tarih Kurumu, 1934 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Türk Arkeoloji Enstitüsü ve 1936 yılında da Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi kurulmuştur (Arsebük 1983).

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk resmi kazıları, Hamit Zübeyir Koşay'ın 1932 yılında Ankara Gazi Orman Fidanlığındaki sondaj kazısı ile Ankara'nın 14 km güneybatısında Haymana yolu üzerindeki Ahlatlıbel kazısıdır (Doğan 2014; Gökalp 2014). Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı döneminde yurt dışına çok sayıda öğrenci arkeoloji okumak için gönderilir. Aynı zamanda, Nazi Almanyası döneminde Türkiye'ye gelen bilim

adamlarının yaptığı çalışmalar ve yetiştirdikleri öğrenciler arkeoloji biliminin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır.

Arif Müfid Mansel ise Türkiye'nin Klasik Arkeoloji'de sistemli arkeolojik araştırmalarının öncülerinden olmasının yanında İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nün kurucusudur. Arif Müfid Mansel alan bilgisi ile uluslararası bir otorite olmuştur ve Türkiye'nin dünyada bilinen ilk bilim adamlarından biridir. Antalya (eski adıyla Pamphylia) bölgesinde çalışmış, özellikle Perge ve Side Antik Kentleri'nde yüzey araştırmaları, kazılar ve düzenlemeler yapmıştır.

1950'li yılların sonlarından itibaren kazılar daha sistemli ilerlemeye, ekip halinde yapılmaya ve arkeologlarla birlikte insanlığın geçmişini aydınlatmak için diğer bilim dallarından uzmanlar çalışmaya başlamıştır (Arsebük 1983). 1968 yılında başlayan Keban Barajı inşaatı ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan kurtarma kazıları bölgenin kültür tarihinin aydınlatılmasında önemli bir rol oynamıştır (Özdoğan 2010). Bölgede yapılan diğer barajlar sebebiyle yapılan kurtarma kazıları Doğu Anadolu'nun tarih öncesi çağlara ve tarih çağlarına ait kültürlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Esin 2006).

4.1.2.2. Türkiye'nin Arkeolojik Kazı Politikası

Arkeoloji, çağlar boyunca her zaman devletlerin politikasının bir parçası olmuştur. Devlet politikalarının gerek kazılar üzerinde gerekse de kültürel varlıklar üzerinde yapılan bilimsel çalışmalarda negatif bir etkisinin olduğu genel kabul gören bir görüştür. Arkeolojiden elde edilen verilerin kültürlerin anlaşılmasında ne kadar önemli olduğundan bahsedilse de modern kültürün arkeolojik eserler üzerindeki etkilerinin göz ardı edilmemesi gereklidir (Knapp ve Antoniadou 1998).

Arkeoloji ve geçmişteki yaşamlara yönelik merak Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise hemen hemen bütün devletlerin kendi geçmişleri ile ilgili araştırmalar yaptıkları görülmektedir. M. Özdoğan, bazı milletlerin arkeoloji konusunda teorik çalışmalar yapmasının yanında bazı milletlerin bilinçsiz bir şekilde yaptığı pratik

alışmalarının olduğundan bahsetmektedir (Özdoğan 2002). Türkiye gerek toprak altındaki zenginliği gerekse de arkeoloji biliminin gelişmesine olan tarihsel katkısı ile arkeolojide önemli ülkelerden biri konumundadır ve aynı zamanda coğrafi konumu dolayısıyla da tarih boyunca kùltürün geliştiği yerlerden biridir. Kùltür ve Turizm Bakanlığı ise bu durumun korunabilmesi adına son yıllarda kùltür varlıklarına ilişkin yeni düzenlemeler yapma çabasındadır. Kùltür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan düzenlemelerin dünyadaki bakış açılarını ve terminolojiyi Türkiye'ye kazandırdığı bir gerçektir. Ancak kùltür varlıklarının turizm açısından önemli bir kaynak olduğu da gözlerden kaçmamıştır. Dolayısıyla bakanlık tarafından yapılan düzenlemeler kùltür varlıklarının içerdiği bilginin ortaya çıkartılması, topluma ve bilime kazandırılması konuları üzerinde değil, çoğunlukla bu eserlerin turiste sergilenmesi ve bu sergileme üzerinden gelir elde edilmesi üzerine yoğunlaşmaktadır (Özdoğan 2006). Ancak kùltür varlıkları sadece toprak altından çıkarılıp sergilenmesi gereken varlıklar değildir ve toprak altından çıkarıldıktan sonra gelecek nesillere bilgi aktarabilmek için önemli bilimsel çalışmalar yapılmalıdır.

Kùltür varlıkları 3 ana ayaklı bir kavram olarak tanımlanabilir. Bunlardan ilki bilgi, ikincisi varlığın topluma kazandırılması ve üçüncüsü de gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Bilgi, varlığın binlerce yıldır toprak altında sakladığı ve tüm insanlığa ait olan bilimsel bilgiyi ifade eder. Bir kùltür varlığına sahip olmanın en önemli sorumluluklarından biri içerdiği bilimsel bilginin ortaya çıkarılmasıdır. Kùltür varlığı tanımının ikinci ayağı ise ortaya çıkarılan bilginin tüm insanlığın yararına kullanılması gerekliliğidir. Topluma kazandırılmayan bilgi anlamsızlaşacaktır. Üçüncü ve son ayak, kùltür varlığının yalnızca günümüzün sosyal ve kùltürel zenginliği olmadığının bilincine varılarak elde edilen ve topluma kazandırılan bilginin kùltür varlığı ile birlikte gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli koruma önlemlerinin alınmasıdır. Bu, kùltür varlığına sahip olan toplumların üstlenmesi gereken önemli bir sorumluluktur (Özdoğan 2006, 9).

Günümüzde, kùltür varlıkları üzerinden elde edilecek olan gelirin, toplumun gelişmesinde ve varlıkların geleceğe aktarımında önemli olan sosyal kazanımın önüne

geçtiğinden bahsetmek mümkündür (Özdoğan 2006, 11). Bununla birlikte, Türkiye'nin her zaman topraklarındaki kültürel mirasın zenginliği ile övünen bir ülke olmasına rağmen övündüğü bu kültürel mirasının korunması ile ilgili yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmediği söylenebilir. Kültürel mirasın tüm insanlığa ait olduğu göz ardı edilmemeli ve bu mirasın korunması ile ilgili sorumluluklar yerine getirilmelidir (Özdoğan 2011a).

Türkiye Cumhuriyeti'nin günümüzde yürürlükte olan Anayasasının, Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler alt başlıklı 3. Bölümünün altında yer alan 63. Maddesinde “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.” ve “Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.” hükmü ile devletin kültürel varlıkların koruyucusu olduğu vurgulanmıştır (1982 Anayasası 1982). Bu anayasa maddesine bağlı olarak 21.07.1983 tarihinde 2963 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yayınlanmıştır. Halen yürürlükte olan kanun hükümleri kültürel varlıkların korunması ile ilgili tüm düzenlemelerde geçerlidir. Kanun (Ek 1) 7 bölüm ve 78 maddeden oluşmaktadır (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 1983).

4.1.3. Kazılarda Açığa Çıkartılan Kültür Varlıklarının Korunması

2963 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. Maddesinde (Ek 1) yapılan tanıma göre taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve korunması muhafaza, bakım, onarım, restorasyon ve fonksiyon değiştirme işlemleridir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 1983). Koruma “soyut ya da somut geçmişe ait kültürel mirasın, emeğin yahut üretimin istenmeyen gelişmelere karşı yasal, kurumsal, bilimsel ve teknoloji desteğiyle korunması olarak” tanımlanabilir.

“Arkeolojik kültür varlıkları başta olmak üzere tüm kültür varlıklarının bir bütün halinde ulusal ve uluslararası düzeyde birbirine paralel olarak ciddi bir şekilde

korunması” düşüncesinin ortaya çıkışı çok eski değildir. Bu düşünce 20. yy’ın başlarında, Birinci Dünya Savaşı’ndan hemen önce ortaya çıkmıştır. İki dünya savaşının arasında köklenen düşünce 1946 yılında UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu*)’nun kurulmasıyla somutlaşmıştır (Tezcan 1996).

Türkiye’de yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan eserlerin korunması düşüncesi kendi kendine gelişen bir düşünce olmaktan çok devlet tarafından yapılan yasal düzenlemeler ve yaptırımlar ile uygulanmaya çalışılmaktadır (Savrum-Kortanoğlu 2012). Türkiye’de koruma düşüncesinin devletin düzenlemeleri ile oturtulmaya çalışılması, benimsenmiş bir düşünce olmaması sonucunu doğurur ve bu durum uygulamada sorunlar yaşanmasına sebep olur. Korumanın benimsetilebilmesi ise yerel halk başta olmak üzere arkeoloji ile ilgili bütün birimlerde çalışanların eğitilmesi sonucunda gerçekleştirilebilir.

4.2. Arkeolojik Sit Alanlarında Tahribe Neden Olan Etkenler

İnsanlar günümüzde halen eskiden yaşamış insanların yaşadıkları yerlerde yaşamayı tercih etmektedirler. Ancak günümüzün modern toplulukları tarafından makinalar kullanılarak yapılan inşaatlar binlerce yıl öncesinden kalan arkeolojik kalıntılara ciddi zararlar vermektedir. Günümüzde insanların yaşamak için yerleştikleri yerlerin dışında kalan yerlerde de çoğunlukla tarım yapılmaktadır. Tarım da tıpkı inşaatlar gibi toprak altındaki arkeolojik materyale zarar vermektedir. Höyük yerleşmeleri başta olmak üzere bütün arkeolojik sitler gerek insan eliyle gerek doğal olayların etkisiyle tahrip olmaktadır. Bu tahribat kazı yapılmadan önce olmuş olabileceği gibi, kazı sırasında ve kazıların tamamlanmasından sonra da gerçekleşebilir. Toprak, kalıntıların korunmasında önemli bir yere sahiptir. Toprak altındaki kalıntılar binlerce yıl boyunca bozulmadan kalabilmektedirler. Ancak bu kalıntılar toprak altından çıkarıldıktan sonra tahrip olurlar. Bazı durumlarda ise arkeolojik kalıntılar kentsel dönüşüm ve gelişme faaliyetleri sebebiyle daha bilimsel kazıları yapılamadan yok olabilmektedir. Bu

tahribatın önüne geçilebilmesi için koruma ile ilgili önlemlerin alınması ve bu önlemler doğrultusunda hareket edilmesi gerekmektedir. Arkeolojik yerleşmelerde tahribe neden olan iki önemli faktör vardır. Bunlardan biri insanların yarattığı tahribat, diğer ise doğanın yarattığı tahribattır.

İnsanların arkeolojik sit alanlarında yarattığı tahribat bilinçli ya da bilinçsiz olabilir. İnsan tarafından yapılmış tahribat bayındırlık faaliyetleri, tarımsal faaliyetler, definecilik (bu amaçla yapılan izinli ya da izinsiz kazılar), savaşlar ve ideoloji olarak adlandırılabilir. İnsanlar tarafından höyüklerin tahrip edilmesi yasal eksikliklerden kaynaklanabileceği gibi ulusal ya da uluslararası kuralların hayata geçirilmemesinden de kaynaklanabilmektedir (Savrum-Kortanoğlu 2012).

Kentleşme ve Tarım: Dünya sanayi devriminden günümüze kadar kültürel miras modern yaşamın ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğinin tehdidi altındadır. Sanayi devrimi yeryüzü şekillerini değiştirebilecek büyüklükte yatırımların yapılmasının yolunu açmıştır denebilir. Bu büyük değişiklikler karşısında insanlığın geçmişini oluşturan kültür varlıklarının dayanabilmesi giderek güçleşmiştir ve güçleşmektedir. Türkiye ise son dönemde ciddi bir altyapı yenilenmesi yolundadır. Bu yenilenme kapsamında hızla yeni yollar, limanlar, fabrikalar, hidroelektrik santralleri, turizm yatırımları, makineli tarım, kentleşme ve kent yaşamını düzenleme faaliyetleri yapılmaktadır. Bu faaliyetler arkeolojik eserlerin toprak yüzeyine çıkarılmadan yok edilmesi sonucunu doğurmaktadır ve bu faaliyetlerle arkeolojik eserlere verilen zararlar çok büyüktür (Duru 2006). Dolayısıyla ülke kalkınmasına katkı sağlayacağı düşünüldükçe yapılan ancak iyi planlanmayan bayındırlık hareketleri kültürel mirasın yok olmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Özellikle elektrik üretmek amacıyla yapılan, ömrü ortalama 50-60 yıl olan barajlar tarihi ve doğal değerleri tehdit eden tehlikelerden sayılmaktadır. ICOMOS (*International Council on Monuments and Sites – Uluslararası Anıtlar ve Sitler Kurulu*) ise her zaman barajların yarattığı tehlikenin sonuçlarının geri dönülemez sonuçlar olduğu üzerinde durmaktadır (Akın 2010). Barajlar, üzerine yapıldıkları nehrin beslediği bölgede yerleşim için her dönemde en çok tercih edilen bir coğrafi

birimi, bir ovayı ya da vadiyi daha önce orada kurulmuş olan yerleşimlerden geriye kalan her türlü kültür varlığıyla birlikte yok ederler. Çünkü binlerce yıl boyunca insanoğlu akarsuların beslediği verimli vadilerde yerleşmişlerdir. Türkiye’de yapılan barajlar yapıldıkları bölgedeki kültürel mirası her zaman tehdit etmiştir. Bu tehdidin en önemli sebeplerinden biri ise barajların yapımı sırasında sular altında kalacak olan kültürel mirasların neredeyse hiç önemsenmemiş olmasıdır. Bu önemsememeye bir örnek 1955 yılında Seyhan Baraj görülünün altında kalan Augusto kentidir. Göl suları kente ulaşmadan önce sadece 10 gün boyunca yapılan kurtarma kazısında bazı heykeller ve mimari eserler kurtarılabılmıştır (Akok 1957). Keban ve Karakaya Barajları yapılırken bölgedeki çalışmalar Ortadoğu Teknik Üniversitesi önderliğinde, Aşağı Fırat Projesi adı altında yürütülmüştür. Ancak bu çalışmalarda kurtarılan kültür varlıkları kaybedilenlerin yanında çok küçüktür. Zeugma mozaiklerinin kısa bir sürede sistemsiz bir şekilde kurtarılmaya çalışılması günümüze daha yakın örneklerden biridir ve harç ve kumla kaplanarak korunduğu düşünülen Alliano’ının Yortanlı Baraj Gölü’nün suları altında kalması da bir diğer örnektir. ICOMOS’un 2000 yılından beri aralıklı olarak yayımladığı “Heritage at Risk (Risk Altında Kültürel Miras)” raporları Türkiye’deki barajların Alliano ve Hasankeyf gibi diğer birçok kültür mirasımız için büyük bir tehlike oluşturduğunun ve özellikle Alliano için alınan tedbirlerin koruyuculuktan çok uzak olduğunun altını çizmektedir (ICOMOS 2008).

Barajlar bayındırlık faaliyetleri içinde en büyük zararı veren faaliyetlerin içinde yer alsalar da tek değıllerdir. Yol çalışmaları da toprak altındaki kültür varlıklarına önemli zararlar vermektedirler. 1965 yılında, Ankara-Çankırı karayolunun yapımı sırasında burada çalışan teknisyenlerden birinin İnandık Vazosu’nun parçalarını bulmasıyla burada bir tapınağın olduğu öğrenilmiştir (Özgüç 1988, xx). Ayrıca sulama amacıyla yapılan baraj ve göletler, üzerinden geçtikleri arazide belli bir eğimin olmasını gerektirmektedirler, bu eğimin oluşabilmesi için düzleştirme yapılır. Bu düzleştirme de kültür varlıklarının yok olmasına sebep olmaktadır. Bunun dışında doğalgaz, petrol ve su için döşenen borular, höyük üstlerine kurulan su depoları, sanayi binaları, turistik tesisler veya konut yapılaşmaları ile birlikte karayolu, kavşak, liman ve havalimanı

gibi yapılaşmalar kültür varlıklarının yok olmasına sebep olan kalkınma faaliyetlerindendir.

Definecilik: İzinli ve izinsiz kazılar yoluyla yapılan define aramaları toprak altında yatan kültürel miras için bir tehdit unsurudur. İzinli veya izinsiz olmasından bağımsız olarak define aranması uzman olmayan kişiler tarafından yapılır. Bu sebeple geri dönüşü olmayan tahribata sebep olabilmektedir. Çünkü bir arkeolojik eserin değeri eserin çıktığı yerle, tarihiyle, ait olduğu kültürle, işleviyle ve birlikte olduğu diğer nesnelerle yakından bağlantılıdır. Uzmanlık alanı arkeoloji olmayan insanlar tarafından yapılan bütün kazılarda bilimsel yöntemler kullanılmadığı gibi eser dışında kalan hiçbir şeyle ilgilenilmediği, kayıt tutulmadığı ve belgeleme yapılmadığı için esere ait bütün bilgiler kaybedilir (Pulhan 2007).

İzinsiz Kazılar: İzinsiz kazıların amacı çoğunlukla toprak altından çıkarılan eserin para karşılığında satılmasıdır. Uzman olmayan kişiler tarafından yapılan bu kazılar bilimsel yöntemlere dayanmadığı için eserin toprak altındaki durumunun bilinmesi olanaksızdır. Bu sebeple bu eserin artık kültürel bir belge olması da imkânsızdır (Asgari 2006). Ayrıca bu kazılar sırasında arkeolojik tabakalaşma göz önünde bulundurulmadığı için tabakalarda karışıklık meydana gelir ve bu da toprak altındaki bilginin geri getirilemez şekilde kaybedilmesi demektir. Oysaki arkeolojik kazıların amacı toprak altından çıkarılan kültürel mirasın incelenmesi yoluyla geçmişte yaşamış toplulukların anlaşılması ve bu bilginin bilimsel yazılar yoluyla geleceğe aktarılmasıdır (Savrum-Kortanoğlu 2012).

İzinli Kazılar: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun (Ek 1) 50. Maddesi ve bu maddeye bağlı olarak çıkarılan Define Arama Yönetmeliği define aramak isteyenlere yasal izin vermektedir. Adı geçen kanunun ilgili maddesinde "Define aramak isteyenlere, bu Kanunun 6'ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir." yazmaktadır (*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu* 1983). Define Arama Yönetmeliği ise kanunda belirtilen bu iznin ayrıntılarını

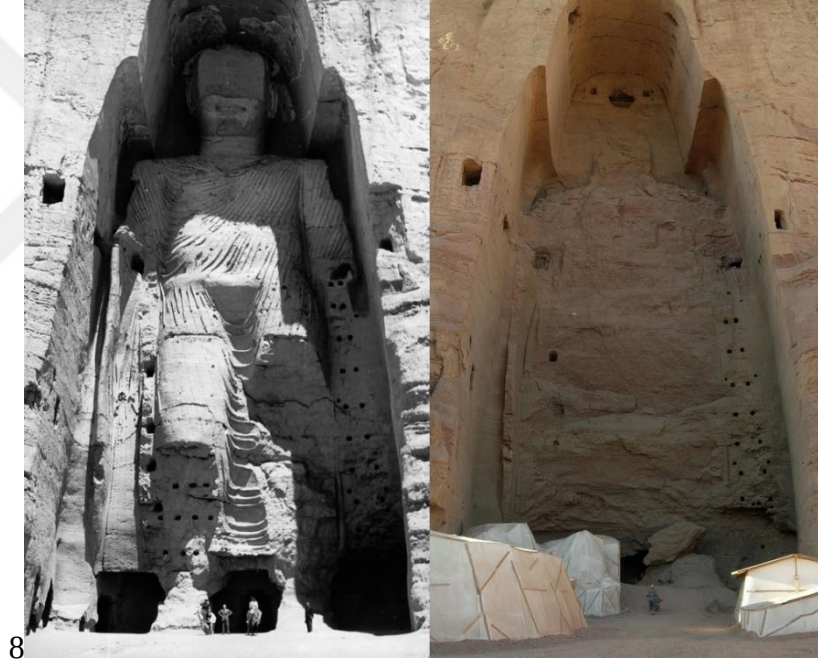
açıklamaktadır. Bu ayrıntılar, define arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın nasıl yapılacağı ve çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklardır (*Define Arama Yönetmeliği* 1984). Definecilik kazıları izinli yapılan kazılar olmalarına rağmen bilimsel çalışmalar değildir ve uzmanlar tarafından yapılmazlar (Savrum-Kortanoğlu 2012). Bu durum tıpkı izinsiz kazılarda olduğu gibi toprak altındaki kültürel varlığın kaybedilmesine yol açabilmektedir.

Savaşlar ve ideoloji: Savaşlardan kaynaklanan arkeolojik eser tahribatı ise önemli bir diğer insan kaynaklı tahribattır. Yakın zamana ait savaşlardan kaynaklanan tahribatın ne kadar büyük olduğunu gösteren çok çarpıcı örnekler vardır. Bu örneklerin içinde Türkiye'nin sınır komşusu olan ve uygarlığın doğduğu topraklar olarak bilinen Mezopotamya'nın büyük çoğunluğunu sınırlarında barındıran Irak önemli örneklerden biridir. Irak'ta Körfez Savaşı döneminde gerek yabancıların işgallerinden gerekse de iç çatışmalardan kaynaklanan kültürel tahribat yaşanmıştır. Irak'ta yaşananlar sadece kültürel tahribat ile sınırlı kalmamış aynı zamanda eski eser kaçakçılığı da yapılmıştır. Üstelik bu durum henüz işgal başlamadan önce biliniyor olmasına rağmen önüne geçilmesi mümkün olamamıştır. 1980'li yılların başından beri bölgede yaşanan savaş durumu başta bölgedeki sayısı tam olarak bilinemeyen höyüklerde eski eser bulmak adına yaşanan talan olmak üzere birçok arkeolojik eserin yok edilmesi, çalınması ya da ciddi şekilde hasarlanması ile sonuçlanmıştır (Deblauwe, Gimbel ve Selz 2013; Pulhan 2007).

Irak'ta 30 yılı aşkın süredir yaşanan savaşın yarattığı etkilerin benzerini günümüzde Suriye'de yaşanan savaş yaratmaktadır. Kurşunlar insanlarla birlikte kültürel mirası da öldürmekte, Suriye'nin kültürel mirası da tıpkı Irak'ın kültürel mirası gibi kurşunların hedefi olmaktadır. UNESCO bölgedeki tarihi binlerce yıl önceye giden 6 arkeolojik ve kültürel sitesi 2013 yılında "Tehlikedeki Dünya Mirası" listesine almıştır (UNESCO 2014b). Mirasların bu listeye taşınmasındaki nedeni ise 2011 yılının mart ayından itibaren bölgede yaşanan silahlı çatışmalar olduğu bilgisi açıklanmıştır (UNESCO 2014a).

Kültürel miras üzerinde savaşlar kadar etkili olabilecek bir diğer toplumsal durum ise belli bir ideoloji doğrultusunda kültürel mirasa bilinçli şekilde verilen zarardır. 2. Dünya Savaşı döneminde Nazi yanlılarının Yahudilere ait eserlere verdikleri zarar bu durumun örneklerindendir (Milligan 2008). 1990'lı yıllarda Taliban yönetimine geçen Afganistan'ın Bamiyan Vadisi'ndeki 1400 yıllık iki Buddha Heykelini 2001 yılında İslamiyet'e aykırı olduğu gerekçesi ile dinamitlerle patlatarak yok etmiştir (bkz. **Resim 106**). UNESCO, bu yıkımın üzerine 2003 yılında yapılan genel konferansta kültürel mirasa belli bir kasıtlı verilen zararın önünde geçilmesi gerekliliğini vurgulamış, bunun için alınması gereken önlemleri belirlemiştir (UNESCO 2004).

Resim 106: Taliban'ın 2001 yılında yok ettiği Uzun Buddha Heykeli'nin öncesi ve sonrası

Bununla birlikte, 2015 senesinin ağustos ayında Suriye'de bulunan Palmyra Antik Kenti'ne yapılan saldırı arkeolojik eserlere bilinçli verilen zararın ne boyutta bir tehdit olduğunu yeniden gözler önüne sermektedir. IŞİD tarafından antik kente yapılan saldırıda kentin Bel (Baal) Tapınağı (bkz. **Resim 107** ve **Resim 108**) tamamen yok edilmiştir (Jeffries 2015). Bu tarihsel olarak çok da uzak olmayan (hatta bir tanesi günümüzde gerçekleşen) ve rahatlıkla sayıları arttırılabilecek örnekler göstermektedir ki belli bir ideoloji sebebiyle ve bilinçli olarak kültürel mirasa zarar verme hâlâ devam eden ve önüne geçilmesi, durdurulması gereken önemli tahribat sebeplerinden biridir.

Resim 107: IŞİD'in yok etmesinden önce Suriye Palmyra'daki Baal tapınağı (Stanton 2015)

Resim 108: Palmyra'daki Baal Tapınağı'ndan geriye kalan (Stanton 2015)

Arkeolojik mirasa en büyük zararı insan veriyor olsa da zarar veren tek varlık insan değildir. Doğa da kültür varlıklarına verilen zarar üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Rüzgâr, yağmur, kar gibi doğa olayları ile birlikte zemin suları, hava kirliliği, sel, ısılarda yaşanan ani değişiklikler, höyük üzerini kaplayan bitki örtüsü, toprak altında yaşayan hayvanlar ile tavşan gibi toprağı kazan hayvanlar zaman içinde höyük yerleşmeleri başta olmak üzere arkeolojik sit alanlarında aşınmalara sebep olabilmektedir (Jones 2007, 21–22).

Doğal Tahribat: Arkeolojik sit alanlarında açığa çıkarılan kalıntıların biyolojik, fiziksel ve kimyasal koşullardan gördükleri zararların içinde zemin suyunda çözülmüş tuzların suyunun buharlaşması sebebiyle kristalleşmesi ve kristalleştikleri yerdeki yapıyı aşındırması, bu durumun tekrarlanması ile hasarın geri dönülemez boyutlara ulaşması, kazı alanındaki ıslanma-kuruma, donma-çözünme sebebiyle eserlerin tahrip olması, kerpiç duvarların sürekli nemli kalması sebebiyle yapısal olarak aşınması, su ve ışığın etkisiyle mantar, yosun, bakteri ve liken nüfusunun artması sayılabilir. Bu sebepler ortamın doğal koşullarından kaynaklansa bile arkeolojik eserin korunması için bu koşullara karşı önlemlerin alınması bir zorunluluktur (Dikilitaş 2010).

Arkeolojik sit alanları üzerinde doğanın yaptığı tahribat üç aşamada incelenebilir. Bu aşamalar toprak altı süreci, kazı aşaması ve kazı sonrası olarak isimlendirilir. Bu üç süreç birbirinden bağımsız değildir. Dolayısıyla höyüğün dış etkenlere karşı korunması için gereken önlemlerin kazılar başlamadan önce alınması gereklidir (Dikilitaş 2010).

Arkeolojik eserler içinde gömülü oldukları toprağın fiziksel kimyasal ve biyolojik yapısı eserlerin korunmasında ya da yok olmasında önemli bir yere sahiptir. Toprak gözenekli bir ortamdır ve çoğunlukla aktif mikroorganizmalar, buharlaşma, zemin ya da yüzeyden gelen su tarafından sürekli şekillenen bir yapıya sahiptir (Caple 2004). Aynı zamanda sürekli kuruma ve ıslanma döngüsünde olan toprağın yüzeye yakın alanlarında bir de donma ve erime döngüsü vardır. Bu döngüler topraktaki aşınmayı da hızlandırır. Kazı yapılmadan önce bölgedeki toprakta yapılan incelemeler toprak

altındaki eserlerin maruz kaldıkları durum hakkında bilgi verebileceği için daha sonrasında karşılaşılabilecek durumlara hazırlıklı olunmasını sağlar (Dikilitaş 2010).

Kazı çalışmaları devam ederken toprağının koruyuculuğunun ortadan kalkması sebebiyle arkeolojik eserler doğanın tahribine daha açık hale gelir. Kazılar başlamadan gerekli önlemlerin alınmaması durumunda açığa çıkarılan -özellikle yapı kalıntıları ve duvar resimleri- taşınmaz eserlerdeki bozulmanın hızlanması kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu bozulmanın asıl sebebi içinde bulundukları nemli ve serin ortamdan sıcak ve kuru bir ortama yapılan hızlı geçiş olarak gösterilebilmektedir. Toprakta var olan bitki örtüsü de yine kazı alanında açığa çıkarılan duvar kalıntıları gibi taşınmazlara zarar verir. Ancak duvar, içinde gömülü olduğu toprak tarafından desteklendiği için açığa çıkarılana kadar yıkılmamış olabilir. Bu durumdaki bir duvar kalıntısının doğanın etkisine karşı korunabilmesi için sağlamlaştırılması gereklidir (Dikilitaş 2010).

Kazılarda toprağın koruyucu örtüsün kaldırıldıktan sonra koruma altına alınmayan kerpiç duvar gibi yapılar üzerinde doğanın yaptığı tahribat daha büyüktür. Açıkta kalan duvar kalıntısı üzerinde bitki örtüsünün yetismeye başlaması kaçınılmazdır. Aynı zamanda rüzgâr ile taşınan küçük parçalar da kalıntılara zarar verir. Bina kalıntılarında görülen nemlenme ve rutubetlenme de kazılardan sonra ortaya çıkarılan ederele doğanın vereceği zararlara örnektir. Bu gibi sebeplerle kazıda ortaya çıkarılan arkeolojik kalıntılar çok kısa bir süre içinde yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır (Dikilitaş 2010; Massari ve Massari 1985).

Kültürel mirasa zarar veren diğer doğal etkenler arasında seller, hortumlar, depremler, yanardağ patlamaları gibi beklenmedik zamanlarda meydana gelen doğal afetler de vardır. Genel olarak Avrupa kıtasını en çok seller ve depremler etkilemektedir. Bu doğal afetler, önlem alınmadığı takdirde özellikle taşınamaz eserlere geri dönüşü olmayan zararlar verebilirler. Taşınabilir eserlerde ise bu afetlerden koruma, eserin güvenli bir yere aktarılabilmesi sağlanabileceği için çok daha kolaydır (Ebnöther ve Thurnherr 2007).

Resim 109: Ürdün'de Bizans Dönemi'ne ait bir kilisenin kulesinde görülen deprem kaynaklı hasar (Koellisch 2007)

4.3. Dünya’da ve Türkiye’de Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Kültürel varlıkların korunması kavramı arkeoloji bilimine göre çok daha yeni ve bütün ülkelerin üzerinde uzun yıllar tartıştığı bir kavramdır. Uluslararası kurum ve kuruluşların bu tartışmalar ışığında düzenlemiş olduğu uluslararası sözleşmelerle günümüzde koruma ve onarım kavramları belirli bir standardı ve uluslararası geçerliliği olan kavramlar olmuşlardır.

Türkiye’de ise arkeolojik sitlerin korunması Avrupa’yla kıyaslandığında çok geç başlamıştır. Arkeolojik eserlere yönelik ilk düzenlemeler Osmanlı’da “Asar-ı Atîka Nizamnamesi” ile yapılmıştır. Osmanlı’da “Eski Eser” anlamında kullanılan Asar-ı

Atıka, günümüzdeki kültür varlığı kavramı ile benzer bir anlama gelmektedir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda bu kavram günümüzden farklı tanımlanmıştır. Osmanlı'da eskiden kalmış olan eserlerden bahsederken kullanılan bu tanım eserlere günümüzde kullandığımız Kültürel Miras kavramının yüklediğine benzer bir değer yüklememiştir (Şimşek ve Dinç 2009). Dolayısıyla, 1869 yılında çıkarılan ilk nizamname dar bir alanda -sadece taşınabilir kültür varlıklarının korunmasını- korumayı kapsamaktadır ve nizamnamenin kapsamadığı taşınamayan kültür varlıkları ya yok olmuştur ya da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple, Osman Hamdi Bey 1884 yılında yeni bir nizamname yayınlamış ve tarihi eserlerin devletin malı olduğunu, hiçbir şekilde yurt dışına çıkarılamayacağı belirtilmiştir. Bu nizamname, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da 1960 yılına kadar kullanılmıştır. Bulunan eserlerin devlete ait olduğu ve yurt dışına çıkarılmasının yasaklandığı şu cümleler ile açıkça belirtilmiştir; “Memalik-i Osmaniye’de mevcut ve mekşuf ve bundan böyle hafriyat ile zâhire çıkarılacak kara, deniz, göl, nehir, çay ve dereye zuhur edecek olan her nevi âsâr-ı atıka kâmilen devlete aittir. ... Memalik-i Osmaniye’de zuhur eden âsâr-ı atıkanın diyar-ı ecnebiye nakil ve ihracı katiyen memnudur.” (Arsebük 1983; Esin 1993).

Günümüzde Türkiye'nin de içlerinde bulunduğu uluslararası düzenlemeler ile kültür varlıklarının korunması ile ilgili kurumlar ve bu kurumların yaptıkları çalışmalar mevcuttur. Kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalar yapan kurumların arasında UNESCO ve UNESCO'ya bağlı ICOMOS ve ICCROM sayılabilir. Koruma ile ilgili uluslararası çalışmalar olarak Venedik Tüzüğü ve UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi belirtilmelidir.

4.3.1. Venedik Tüzüğü

ICOMOS, Venedik Tüzüğü'nün (Ek 3) oluşturulmasının arkasında yatan nedenleri şu cümleler ile açıklamıştır;

“İnsan kuşaklarının tarihi anıtları, geçmişten bir bilgi taşıyarak günümüze eski geleneklerin yaşıyan (yaşayan) tanıkları olarak gelmektedir. İnsanlar, insani değerlerin bütünlüğünde gittikçe daha çok bilinçlenmekte ve eski anıtları ortak miras saymaktadır. Onları gelecek kuşaklara sağ salim ulaştırmak sorumluluğu iyice anlaşılmıştır. Orjinal (Oriijinal) zenginliklerine zarar vermeden onları bizden sonrakilere geçirmek görevimizdir. Eski yapıların korunması ve onarımıyla ilgili ilkeler üzerinde karara varmak ve bunları uluslararası bir temele yerleştirmek şarttır. Böylece her ülke kendi kültür ve gelenekleri çerçevesinde bu planı uygulamak sorumluluğunu yüklenecektir.” (ICOMOS 1964).

Yukarıdaki bu düşünce ışığında 1931 yılında Atina Tüzüğü koruma ve onarım ile ilgili ilkelerin ilk kez yayımlandığı tüzük olmuştur. Atina Tüzüğü koruma ve onarım ile ilgili ilkeleri tanımlamış, ulusal belgeler, ICOMOS ve UNESCO’nun çalışmaları doğrultusunda uluslararası bir hareketin gelişmesinde önemli bir yer edinmiştir (ICOMOS 1964).

Venedik Tüzüğü (Ek 3) ise 1964 yılında Venedik’te yapılan İkinci Uluslararası Tarihi Anıt Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nde Atina Tüzüğü’nün ilkelerinin yeniden ele alınması konusunun gündeme gelmesi sonucunda kabul edilmiş olan 16 maddelik bir tüzüktür. Bu tüzük ile arkeolojik sit alanlarında ve eserlerde yapılacak bütün koruma, onarım, restorasyon ve konservasyon çalışmalarının belli kurallar çerçevesinde yapılması zorunluluğu getirilmiştir (ICOMOS 1964; Erder 1977).

4.3.2. UNESCO Dünya Mirası Listesi

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1946 yılında Birleşmiş Milletlerin bir alt kurumu olarak kurulmuştur. 1945 yılında yapılan toplantıda 44 ülkenin katılımı ile kurulmasına karar verilerek yasası hazırlanmış olan UNESCO’nun yasasını imzalayan ilk 20 devlet içinde Türkiye 10. sırada yer almıştır (UNESCO 2011).

Bir insan ömrü süresi içinde iki ayrı dünya savaşı yaşanmış olması ve politik ve ekonomik anlaşmaların savaşı engellemediğinin fark edilmesi UNESCO'nun kuruluşunun sebeplerindendir. UNESCO uluslararası dayanışmayı sağlamak adına her insanın hakkı olan eğitim hakkının sağlanması, Dünya mirasının ve kültürel farklılıkların korunması, bilimsel işbirliğinin sürdürülmesi ile ifade özgürlüğünün korunması konularında çalışmalar yürütmektedir (UNESCO 2002).

UNESCO kurulduğu günden günümüze kadar kültürel mirasın korunmasında önemli bir rol oynamıştır. UNESCO'nun kültürel mirasın korunmasındaki en önemli görevi koordinasyonu sağlamaktır. UNESCO'nun desteklediği önemli kültürel mirası koruma projelerinden biri Aswan baraj gölünün sularının altında kalacak olan Abu Simbel Tapınağı'nın taşınmasıdır. 1960 yılından 1980 yılına kadar süren bu çalışmada UNESCO destek veren ülkeler ile Mısır ve Sudan'ın arasındaki koordinasyonu sağlamıştır (UNESCO 2016d).

UNESCO kültürel mirasın korunmasında sadece devletlerarası koordinasyonu sağlama görevini üstlenmemektedir. UNESCO tarafından oluşturulan Dünya Mirası Listesi tüm insanlığın ortak değerleri olarak kabul edilen kültürel ve doğal varlıklarını içeren bir listedir. İlk kez 1972 yılında düzenlenen konvansiyonda hayata geçirilen bu düşüncede Abu Simbel Tapınağı'nın taşınması ile ilgili çalışmaların önemli bir yeri vardır. 1965 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde düzenlenen konferansta doğal ve kültürel mirasların tek başlık altında ele alınması öne sürülmüştür. 1972 yılındaki konvansiyonda yapılan sunumların ardından bütün tarafların kabul ettiği tek bir metin yayımlanmıştır (UNESCO 2016c).

Bir mirasın UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne alınması ile ilgili bazı kriterler vardır. Toplam 10 tane olan bu kriterlerin 6 tanesi kültürel miras, 4 tanesi de doğal miras ile ilgilidir. Bir mirasın Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınması için bu 10 kriterden en az 1 tanesine uygun olması gerekir. UNESCO tarafından belirlenen bu kriterler (UNESCO 2016b; Kültür ve Turizm Bakanlığı 2016b);

- i. İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması,
- ii. Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere ilişkin insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi,
- iii. Yaşayan veya yok olan bir kültür geleneğinin veya uygarlığın istisnai, ender rastlanan bir temsilcisi olması,
- iv. İnsanlık tarihinin önemli bir aşamasını veya aşamalarını gösteren bir yapı tipinin, mimari veya teknolojik bütünün veya peyzajın istisnai bir örneği olması
- v. Özellikle geri dönülmez bir değişimin etkisi altında hassaslaşmış olan çevre ile insan etkileşiminin veya bir kültürün/kültürlerin temsilcisi olan, geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olması,
- vi. İstisnai evrensel önem taşıyan sanatsal veya edebi eserler, inançlar, fikirler, yaşayan gelenekler ve olaylarla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olması (Komite bu kriterin tercihen diğer kriterler ile birlikte kullanılması gerektiğini kabul etmektedir.)
- vii. Üstün doğal görünelere veya eşsiz doğal güzelliklere ve estetik öneme sahip alanları içermesi,
- viii. Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden önemli jeolojik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olması,
- ix. Kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemleri ve hayvan ve bitki topluluklarının evrim ve gelişiminde devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri sunan istisnai örnekler olması,
- x. Bilim veya koruma açısından istisnai evrensel değere sahip tehlike altındaki türleri içeren yerler de dahil, biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve dikkat çeken doğal habitatları içermesi.

2016 yılı itibariyle tüm Dünya’da UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne kayıtlı 1052 kültürel ve doğal varlık bulunmaktadır. Bu varlıkların 814 tanesi kültürel, 203 tanesi

doğal varlıklar iken 35 tanesi hem kültürel hem de doğal özelliklere sahip olan karma varlıklar olarak geçmektedir (UNESCO 2016; Kültür ve Turizm Bakanlığı 2016a).

4.3.3. Türkiye'nin Venedik Tüzüğü'nü İmzalaması ve Dünya Mirası Listesindeki Sit Alanları

Türkiye Venedik Tüzüğü'nü 5805 sayılı özel kanun ile kendisine verilen yetkilere uygun olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek kurulunun 24 Eylül 1967 tarih ve 3674 sayılı kararı ile kabul etmiştir (ICOMOS 1964). Kabul edilişinden 10 sene kadar kısa bir süre sonra yetersiz olduğuna dair tartışmalara konu olan tüzük günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır. Venedik Tüzüğü yazıldığı günden itibaren güçlü bir yaptırıma sahip olmuş ve günümüze kadar bu gücünü korumuştur (Erder 1977).

UNESCO'nun Dünya mirasını ve kültürel farklılıkları korumak amacıyla hayata geçirdiği Dünya Mirası Listesi belli kriterler doğrultusunda doğal ve arkeolojik sitlerin tescillenmesi yoluyla korunmalarının sağlanmasını amaçlamaktadır. Günümüzde 1052 doğal ve arkeolojik alan UNESCO'nun Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır (UNESCO 2016).

Türkiye Dünya Mirası Listesi Sözleşmesini 1983 yılında imzalamıştır. 1999 senesinde Listede Türkiye'den 2'si karma, 7'si kültürel olmak üzere 9 lokasyon listeye dâhil olmuştur. 2016 yılı itibariyle listede Türkiye'den 14'ü kültürel 2'si karma olmak üzere 16 lokasyon vardır (Zeren-Gülersoy vd. 2008; UNESCO 2016a).

Türkiye'nin Kültürel Miras Listesindeki Alanları (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2016a)

- 1985 yılında listeye giren İstanbul'un Tarihi Alanları,
- 1985 yılında listeye giren Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas)
- 1986 yılında listeye giren Hattuşa (Boğazköy) – Hitit Başkenti (Çorum)
- 1987 yılında listeye giren Nemrut Dağı (Adıyaman – Kahta)
- 1988 yılında listeye giren Xanthos-Letoon (Antalya – Muğla)

- 1994 yılında listeye giren Safranbolu Şehri (Karabük)
- 1998 yılında listeye giren Troya Antik Kenti (Çanakkale)
- 2011 yılında listeye giren Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)
- 2012 yılında listeye giren Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)
- 2014 yılında listeye giren Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir)
- 2014 yılında listeye giren Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa)
- 2015 yılında listeye giren Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri
- 2015 yılında listeye giren Efes Antik Kenti
- 2016 yılında listeye giren Ani Arkeolojik Alanı

Türkiye'nin Karma Miras Listesindeki Alanları (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2016a)

- 1985 yılında listeye giren Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir)
- 1988 yılında listeye giren Pamukkale-Hierapolis (Denizli)

4.4. Korumanın Sürdürülebilirliği

Koruma arkeolojik sitin kazısı bittikten sonra da devam etmesi gereken bir kavramdır. Çünkü sitler binlerce yıldır korunmalarını sağlayan toprak örtüsünün kalkması sebebiyle sürekli tahrip olmaktadır. Buna insan kaynaklı tahribat da eklendiğinde kazısı biten bir arkeolojik alanın hızlı bir şekilde yok olabileceğinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Ek olarak arkeolojik sitten çıkarılan fiziksel varlıkların korunması kendi dönemlerinde yaşanmış bir doğal afet ya da eski binanın yıkılıp yerine yenisinin yapılmış olması dolayısıyla da zordur. Bu durum arkeolojik mirasın yönetimi kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Arkeolojik miras yönetimi kavramına hem koruma ve onarım hem de bilgilendirme, eğitim ve ziyaretçi yönetimi kavramları dahildir.

Geçtiğimiz yüzyılda artan kentleşme faaliyetleri ile arkeolojik alanların korunması bir zorunluluk haline gelmiştir ve alan yönetimi ile birlikte arkeolojik yerleşmelerde korunma planlanması yapılmalıdır. M. Demas, korumanın yönetilmesi ve planlanması ile ilgili şu konulardan bahsetmektedir (Demas 2000, 27).

- Bir arkeolojik sitin korunmasında yaşanan problemler çözülemese de düzgün bir planlama ile yönetilmesi mümkündür
- Bir sitin korunmasında en iyi ve en uygun kararlar bölgenin değerlerini koruyarak sürdürülebilirliğini arttıracaktır
- İyi kararlar dikkatli bir planlamanın sonucunda verilebilir

Planlama süreci kentleşme dolayısıyla zarar görmeye müsait olan arkeolojik yerleşmelerin bulunduğu yerlerde “koruma amaçlı imar planı” adı ile anılmaktaysa da bu plan tek başına kentleşme kaynaklı tahribatın önüne geçilmesinde yeterli olamamaktadır (Sarıkaya-Levent 2009). Dolayısıyla M. Demas’ın da belirttiği başlıklar ele alındığında planlama sürecinin arkeolojik sitin korunmasında bir yol haritası görevi göreceğinden bahsedilmesi mümkündür (Demas 2000).

Sürdürülebilirlik kavramı Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu’nda “gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneğine zarar vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılamak” olarak tanımlanmaktadır (World Commission on Environment and Development 1987). Arkeolojik kültürel mirasın sürdürülebilirliği düşünüldüğünde “var olan arkeolojik kültürel mirastan gelecek kuşakların da yarar sağlayabilmesi adına korunması” olarak tanımlanması mümkündür.

Venedik Tüzüğü’nün (Ek 3) 4. Maddesi’nde korunmanın temel amacının korumanın kalıcı olması ve devamlılığın sağlanması olduğu belirtilmiştir. Ayrıca taşınmazların *in situ* olarak korunması gerekliliği Venedik Tüzüğü’nün 7. Maddesi’nde “*Bir anıt tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Anıtın tümünün ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına-anıtın korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal ya da uluslararası çıkarların bulunduğu haller dışında izin verilmemelidir.*” cümlesi ile vurgulanmaktadır (ICOMOS 1964). Bu

maddeler ışığında Venedik Tüzüğü arkeolojik mirasın korumasının sürdürülebilir olmasının yanı sıra zorunla haller dışında *in situ* koruma yapılmasının zorunluluğunu vurgulamaktadır. Ancak *in situ* koruma arkeologlarla beraber diğer bilim dallarından (mimarlık, konservasyon vb.) bilim insanlarının interdisipliner bakış açısı doğrultusunda çalışmasını gerekli kılar. Maddi anlamda da yüksek bütçeler gerektirmesi dolayısıyla doğru planlama yapılması ve projelendirilmesi büyük bir önem taşımaktadır (Savrum-Kortanoğlu 2012).

Arkeolojik sit alanlarında ortaya çıkarılan ve özellikle toprak altından çıkarıldıktan sonra doğaya karşı çok zayıf olan kerpiç duvar gibi arkeolojik malzemenin *in situ* korunmasında koruma çatılarından faydalanılması kullanılan yöntemlerden bir tanesidir. Arkeolojik alan yönetimi kavramına dahil olan alanın koruma çatıları ile kapatılması süreci kalıntıları yağmur, güneş gibi dış etkilere korumayı amaçlamakta olmakla birlikte bu yapıların tasarım sürecinde kalıntıların kültürel değerlerini ön plana çıkarma ve alanı ziyaretçiler için anlaşılabilir bir mekâna dönüştürme de hedeflenmektedir (Tanaç-Zeren ve Uyar 2010).

Koruma çatılarının yanında inşa edilen gezi platformları arkeolojik mirasın taşıma kapasitesinin geçilmesine izin vermeyecek şekilde planlanmalıdır. Bu planlama ziyaretçilerin arazideki olumsuzluklar sebebiyle zarar görmelerini, aynı zamanda ziyaretçilerin olumsuz davranışlarını da engelleyecek şekilde yapılmalıdır. Arkeolojik mirasın sürdürülebilir olabilmesi için alana inşa edilecek koruma çatısı, gezi platformu, kazı evi, gişe gibi her yapının kaldırılabilir olarak planlanması esasına göre hareket edilmelidir (Tanaç-Zeren ve Uyar 2010).

Arkeolojik sit alanının kazısının yapılmasına ve korunmasına yönelik olarak oluşturulan koruma çatıları ve kazı evleri ile birlikte ziyaretçilerin ihtiyaçlarının karşılamaya yönelik yapılan otopark, gişe, tuvalet ve gezi platformlarının alana fiziksel ya da görsel zarar vermemesi gerekmektedir. Ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik her türlü yapı planlanırken alanın taşıma kapasitesi göz önünde bulundurulmalı, alanın ziyaret edilmesi dolayısıyla arkeolojik kültürel mirasın zarar görmesine izin

verilmemelidir. Bununla birlikte sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi adına alana inşa edilecek her türlü yapı alan ile uyum içinde olmalıdır (Ahunbay 2011).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yukarıdaki bölümlerde Antalya İli sınırları içinde kazı yapılmış mağara ve höyük yerleşmeleri ile mezarlık alanları ve tümölüslerde var olan koruma uygulamaları, bu sit alanlarının günümüzdeki durumları, kültür turizm uygulamaları ve sürdürülebilirliklerinin sağlanabilmesi için alınması gereken önlemlere dair öneriler üzerinde durulmuştur. Bu çalışmanın kapsamındaki yerleşmelerin uygun olanları yerinde inceleme yoluyla değerlendirilmiş, böylece var olan koruma ve onarım uygulamaları ile turizm uygulamalarının incelenmesi mümkün olabilmiş, sürdürülebilirlik konusundaki eksiklikler görülebilmektedir. Aşağıda çalışma süresince varılan sonuçlar ele alınacaktır.

1. Çalışmaya konu olan yerleşmelerdeki tahribatın en aza indirilmesi

İnsan ve doğa kaynaklı tahribat arkeolojik sitlerin yok olasındaki en önemli etkidir. Ziyaret ettiğimiz yerleşmelerin neredeyse hepsinde tahribat izlerine rastlamak mümkündür. Bir arkeolojik sitin sürdürülebilirliğinin sağlanması için sitteki tahribatın önüne geçilmesi ilk sırada ele alınması gereken konudur. Tahribatın en önemli etkenlerinden biri insandır. Özellikle kentleşme dolayısıyla tahribatta artış yaşanmaktadır ve turizm, kentleşme faaliyetlerinin altında yer alır. İkincil konutlar diye isimlendirilen yazlık evler de dahil olmak üzere turistik amaçlı yapılan her türlü inşaat, çevredeki kültürel mirasın planlamaya dahil edilmemesi durumunda, kültürel mirasın yok olmasına sebep olacaktır. Dolayısıyla, turizm yatırımları planlanırken var olan arkeolojik varlıkların değerlendirilmesi yapılmalı, öncelikli olarak varlığın koruma altına alınması sağlanmalıdır. Bu doğrultuda turizm yatırımcıları ile arkeologlar multidisipliner bir bakış açısı ile birlikte çalışmalıdır.

Kentleşme günümüzün kaçınılmaz bir gerçeğidir. Arkeolojik mirasın tahrip olmaması için kentleşme olmamalıdır düşüncesi ile yaklaşmak mümkün değildir. Ancak kentleşmenin zorunluluğunun altına gizlenerek arkeolojik varlığın yok edilmesi kabul edilemez. Kentleşmenin zorunlu olduğu arkeolojik sit çevrelerinde “Alan Yönetim Planı” çok büyük bir dikkatle hazırlanmalı, kentleşme faaliyetlerinin arkeolojik mirasa

vereceği zarar önlenmelidir. Bunun yanında insan tarafından bilinçli bir şekilde yok etmeye yönelik uygulamalar da göz ardı edilmemelidir. Alınacak olan güvenlik önlemleri ile definecilik ve ideoloji gibi özellikle kültürel mirasın bilimsel gerçeklerini hiçe sayarak yok etmeye yönelik girişimlerin önüne geçilmeye çalışılmalıdır.

2. Yerleşmelerin koruma ve onarım girişimlerinin yapılması, sürdürülebilir koruma önlemleri alınarak gelecek kuşaklara aktarımının sağlanması,

Kültürel mirasın tahribinin önüne geçildikten sonra ele alınması gereken ikinci konu korumadır. Kültürel miras insanlığın geçirdiği kültür evriminin bir parçasıdır ve toprak bu evrimin kanıtlarını günümüze kadar saklayan bir araç olmuştur. Bu kültürel evrim sadece bir ülkenin insanlarına ait bir kavram olmadığı için evrenseldir ve bütün insanlığın ortak mirasıdır. Dolayısıyla bütün ülkeler kendi topraklarında var olan bu kanıtları saklamak ve gelecek kuşaklara aktarmakla yükümlüdür. Ancak koruma kolay bir konu değildir. Hem toprak altındaki malzemenin büyük ihtimalle yaşadığı dönemde tahrip olduğu gerçeği hem de toprağın koruyuculuğunun kaldırılmasından sonra doğa ve insan tarafından hızla tahrip edilebileceği durumu göz önünde bulundurulduğunda koruma ve onarım işlemlerinin ne kadar büyük bir emek ve maddi yatırım istediği açıkça görülür. Tahripte insan etkeninin ortadan kaldırılmasında sonra her yerleşmenin kendi özelinde koruma ve onarım uygulamaları yapılmaz. Her malzeme için farklı koruma uygulamaları gerekmektedir. Mimari malzemenin korunmasında arkeologlarla mimarların, toprak malzemenin korunmasında restoratörlerin birlikte çalışması gibi interdisipliner yaklaşımların benimsenmesi, her malzemenin konusunda uzman kişiler tarafından incelenmesi, değerlendirmesi ve koruma ile ilgili planlamaların uzman görüşleri doğrultusunda yapılması en uygun yöntemdir.

Sürdürülebilir koruma konusunun en önemli noktalarından biri yerleşmelerin 24 saat bekçiler tarafından korunmasıdır. Bu çalışmanın konusu olan yerleşmelerde de görülen bekçi eksikliği koruma önlemleri alınsa bile sürdürülebilirliğin sağlanamaması durumunu ortaya çıkaracaktır. Bu sebeple kazısı devam eden/tamamlanan yerleşmelerde 24 saat boyunca bekçilerin görevlendirilmesi

sürdürülebilir koruma kavramı altında bir zorunluluk olarak kabul edilmeli ve çok hızlı bir şekilde uygulamaya koyulmalıdır. Diğer taraftan koruma önlemleri alınmış olsa bile bir yerleşmenin doğa ve insan ile baş başa bırakılması onun yok olması için gerekli olan zemini hazırlar. Dolayısıyla tahribin sürekliliğinin önüne geçebilmek için koruma uygulamalarının düzenli olarak tekrarlanması gerekmektedir.

3. Yerel halk başta olmak üzere kültürel miras ve kültürel mirasın korunması ile ilgili eğitimlerin verilmesi

Bu çalışmanın değindiği ana konulardan birisi olmasa da eğitim korumanın sürdürülebilir olabilmesi için önemli bir konudur. Yerel halkın çevrelerinde var olan kültürel mirasın değerini anlamaları için eğitilmesi gerekmektedir. Eğitimde sivil toplum kuruluşları ile yerel yönetimlerin önemli bir yeri vardır. Yerel yönetimler ve/veya sivil toplum kuruluşları tarafından belli aralıklarla düzenlenecek olan kültürel mirasın korunmasına yönelik seminerler halkın konu ile ilgili bilgisinin artmasını sağlayarak arkeolojik mirasa bakışlarını değiştirecektir. Bununla birlikte özellikle ilkökul çağındaki çocukların kültürel mirası tanımlarına yönelik çalışmalar yapılmalı, Milli Eğitim Müfredatında kültürel mirasın korunmasına yönelik bir ders oluşturulmalıdır. Bu ders kapsamında öğrencilerin kültürel mirasın korunması ile ilgili bilgileri uygulamalar yolu ile öğrenmeleri ve müze gezileri ile arkeolojik mirasın ne olduğunu deneyimlemeleri sağlanmalıdır. Küçük yaşlarda verilen kültürel miras koruma konulu eğitimler geleceğin yetişkin bireylerinin koruma konusunda daha hassas davranmalarını sağlayacaktır.

4. Turizm yatırımlarının koruma uygulamaları ile paralel yürütülmesinin sağlanması

Turizm yatırımlarının arkeolojik mirasın sürdürülebilirliğindeki önemi yadsınamayacak kadar büyüktür. Ancak doğru planlanmayan yatırımların mirasın yok oluşunu hızlandıracağı her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla bir arkeolojik sit alanının ziyarete açılması sırasında turizm yatırımcıları ve destinasyon uzmanları mutlaka arkeologların gözetiminde, arkeologlarla birlikte çalışmalıdırlar. Koruma uzmanlarının özellikle belirttiği arkeolojik sitlerde varlığın doğru

sergilenmesi ve yapılacak turizm düzenlemelerinin hiçbirinin varlığın önüne geçmesine izin verilmemesi konularına önem verilmelidir. Bu doğrultuda yapılacak olan çalışmalar varlığın değerini ön plana çıkarmayı hedeflerken ziyaretçilerin güvenliğini ve bilgilendirilmelerini sağlayacak olan düzenlemeler şeklinde olmalıdır. Gereken yerlerde varlığın ışıklandırılması gibi görsel uygulamalar ile birlikte gereken yerlerde ziyaretçinin varlığa ulaşarak ona dokunmasının önüne geçebilecek engellemeler koyulmalı, yürüyüş yolları sit alanındaki önemli noktaların yakınlarından geçirilerek ziyaretçinin en üst deneyimi yaşaması sağlanmaya çalışılmalı ve sit alanındaki önemli arkeolojik varlıklar ve sitin geneli ile ilgili bilgilendirme tabelaları turistin yürüme güzergahında belirli aralıklarla yerleştirilmiş olmalıdır. Bunlarla birlikte arkeologların gözetiminde geliştirilecek ziyaretçi merkezleri özellikle bu çalışmanın konusunu oluşturan Klasik Çağlar öncesine tarihlenen yerleşmelerin ziyaretçi tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Mağara, höyük, mezarlık alanları ve tümölüsler gibi Klasik Çağlar öncesine tarihlenen yerleşmeler malzemelerinin çabuk bozulabilir yapısı dolayısıyla gerek insan gerek doğa tahribine daha açıktır ve bu yerleşmelerde koruma diğer yerleşmelere göre daha zordur. Korumanın kazı sonrasında müzelere devredilmesi de başka bir sorunu doğurmaktadır. Bekçi korumasının olmadığı söz konusu yerleşmelerde, müzelerin bütün iyi niyetli ve özverili çalışmalarına rağmen kendilerine bağlı olan sit alanlarını 24 saat kontrol edememelerinin ve belli aralıklara yapılan ziyaretler yoluyla “sit alanının ne kadar tahrip olduğunun” raporlanmasının ortaya çıkardığı durum Antalya’daki yerleşmelerde korumanın sürdürülemediğini göstermektedir.

Bu aşamada bazı noktaların vurgulanması, bazı soruların sorulması gerekmektedir:

- Kazı sonrasında artık yasal sorumlulukları kalmamış olmasına rağmen kazı başkanları kazı alanlarını koruma sorumluluğunu etik olarak hala üstlerinde hissetmektedirler.
- Kazılara sponsor olan kurumların, kazı sonrasında da sit alanının korunmasına destek vermesi beklenmeli midir?
- Müzelerin periyodik alan ziyaretleri, koruma için yeterli midir?

- Bir arkeolojik sit alanının korunması için bekçi görevlendirilebilmesi hangi kriterlere bağlıdır? Bu konuda ne gibi düzenlemelere ihtiyaç vardır?
- Sadece turistik çekiciliği olan sit alanlarına koruma yatırımı yapılması, bu merkezlerin destek bulma konusunda şanslı olması, diğerlerinin kaderine terk edilmesi gibi bir olgu tartışılmalıdır.

Sadece bu çalışmanın konusunu oluşturan, korunması ve sürdürülmesi görece zor merkezlerde değil, tüm Arkeolojik sit alanlarında korumanın sürdürülebilir olması için, Müzeler'den belki bu konudaki yükleri alınarak ya da Müzeler içinde görevleri sit alanlarının onarım, koruma ve sürdürülebilirliği olması gereken bölümler oluşturularak, bunların çalışmalarını Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları ve Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri ile koordineli yürütmeleri düşünülebilir.

Öte yanda, Antalya yöresinin turist profili incelenmeli ve kültür turizminin geliştirilmesine yönelik adımlar atılmalıdır. Günümüzde Deniz, Güneş, Kum turizmi ağırlıklı bir profil sergileyen Antalya'da turizmciler, destinasyon geliştiriciler ve arkeologların birlikte yapacakları çalışmalar ile turist profilinin değiştirilmesi sağlanmalıdır. Çünkü Deniz, Güneş, Kum turistleri kültür turizmi amacına sahip olmamaları dolayısıyla arkeolojik kültürel mirası rasgele deneyimler. Özellikle kültür merakı olmayan bu turist tipinin yaşadığı rastgele ve belki de zorunlu deneyim, beraberinde eserden hatıra alma, eserlerin üzerine yazı yazma, üzerine çıkıp poz verme gibi vandallık sayılan zarar verici davranışlarını da getirebilecektir. Dolayısıyla turist profilinin değiştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacak koruma uygulamalarının sürdürülebilirliğini artıracaktır. Gerekli olması durumunda resmi yetkili kurumların konuyu ele alarak Antalya'daki turizm ürünlerini değerlendirmesi ve arkeolojik kültürel mirasın korunması için ürün yelpazesinin bu ürünleri bilinçli tüketecek gruplara göre değiştirilmesini sağlaması gerekmektedir. Arkeolojik kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir araç olan turizm uygulamalarının hazırlanan alan yönetimi planlarında yer almaması ve gerekli multidisipliner yaklaşımın sağlanmaması nedeniyle arkeolojik kültürel mirasın hızlı bir şekilde ve insan eliyle yok olmasına sebep olacağının unutulmaması gereklidir.

KAYNAKÇA

1982 ANAYASASI.:

1982 C. 2709.

ABBASOĞLU, H., W. MARTINI.:

1996 “Perge Akropolisi’nde 1994 Yılında Yapılan Çalışmalar”. **XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, 121–27. Ankara.

1997 “Perge Akropolisi’nde 1995 Yılında Yapılan Çalışmalar”. **XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, 51–62. Ankara.

1998 “Perge Akropolisi’nde 1996 Yılında Yapılan Çalışmalar”. **XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, 93–106. Ankara.

1999 “Perge Akropolisi’nde 1997 Yılında Yapılan Çalışmalar”. **XX. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, 179–94. Tarsus.

AHUNBAY, Z.:

2011 “Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları: Kuramsal ve yasal açılardan değerlendirme”. **TÜBA KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi 8**: 103–18.

AIA, ARCHAEOLOGY MAGAZINE VE ATTA.:

2009 “A Guide to Best Practices for Archaeological Tourism”. (Çevrimiçi) https://www.archaeological.org/tourism_guidelines, 14.04.2016.

AKIN, N.:

2010 “Barajlar ve Yitirilen Değerler”. **Aktüel Arkeoloji Dergisi**, Eylül.

AKOK, M.:

1957 “Augusta Şehri Harabesi”. **Türk Arkeoloji Dergisi VII (2)**: 15–20.

AKTAR, M., N. H. DALFES.:

2006 “Hoşgeldin TME!” **TAY - Türkiye Mağaralar Envanteri-Ma/Mb**, ed. G. Gürcan, vd. İstanbul.

AKURGAL, E.:

2003 **Anadolu Uygarlıkları**. İstanbul.

ANTALYA İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ:

2016a “Gümrük Kapıları Yerli ve Yabancı Ziyaretçi Girişleri”. **İstatistiki Tablo**. (Çevrimiçi)

<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR,127684/gumruk-kapilari-ziyaretci-girisleri-2014-2015-yillari.html>, 01.12.2016.

2016b “Müze ve Antik Kentler”. (Çevrimiçi)

<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR,67522/muze-ve-antik-kentler.html>, 01.12.2016.

2016c “Müze ve Ören Yerleri İstatistikleri”. (Çevrimiçi)

<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr>, 01.12.2016.

ARSEBÜK, G.:

1983 “Dünden Bugüne Arkeoloji”. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 66–75. İstanbul.

ASGARİ, N.:

2006 “Geçmişin Sömürüsü Eski Eser Kaçakçılığı”. **Toprağın Altındaki Geçmiş: Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Kazılar**, ed. N. Başgelen, 31–36. İstanbul.

BAŞGELEN, N.:

2011 “Türk Arkeolojisinin Öncüleri”. **Arkeoatlas**.

BOSTANCI, E. Y.:

1959 “Researches on the Mediterranean Coast of Anatolia A New Paleolithic Site at Beldibi Near Antalya”. **Anatolia (Anadolu)**, sayı 4: 129–78.

1962 “Belbaşı Kaya Sığınağında Bulunan Üst Paleolitik ve Mesolitik Endüstri -Belbaşı Kültürü-”. **Belleten XXVI** (102): 233–92.

1965 “Beldibi, Belbaşı Mezolitiği ve Diğer Mezolitik Buluntularla Olan Münasebetleri”. **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi 3**: 55–90.

1968 “Beldibi ve Mağaracıkta Yapılan 1967 Yaz Mevsimi Kazıları ve Yeni Buluntular”. **Türk Arkeoloji Dergisi XVI (I)**: 51–60.

BROOKS, G.:

2016 “Heritage at Risk from Tourism”. (Çevrimiçi)
<http://www.icomos.org/risk/2001/tourism.htm>, 22 Kasım 2016.

BRYCE, T. R.:

1974 “Some Geographical and Political Aspects of Mursilis’ Arzawan Campaign”. **Anatolian Studies 24**: 103–16.

CAPLE, C.:

2004 “Towards a Benign Reburial Context: The Chemistry of Burial Environment”. **Conservation and Management of Archaeological Sites 6**: 155–65.

CEZAR, M.:

2009 **Sanatta Batı’ya Açılış ve Osman Hamdi**. 2. Baskı. C. 1. İstanbul.

ÇAĞAPTAY-ARIKAN, S.:

2001 **The Church at Choma (Hacımusalar Elmalı Antalya) and Its Materials**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DEACON, J.:

2006 “Rock Art Conservation and Tourism”. **Journal of Archaeological Method and Theory 13 (4)**: 379–99.

DEBLAUWE, F., D. N. GIMBEL VE G. SELZ.:

2013 “The Iraq War & Archaeology”. The Iraq War & Archaeology Project.
(Çevrimiçi) <http://iwa.univie.ac.at/>, 13.06.2014.

DEFİNE ARAMA YÖNETMELİĞİ.:

1984 (Çevrimiçi) <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14428/define-arama-yonetmeligi.html>, 14.01.2016.

DEMAS, M.:

2000 “Planning for Conservation and Management of Archaeological Sites: A Values-Based Approach”. **Management Planning for Archaeological Sites**, ed. J. M. Teutónico ve G. Palumbo, 27–56. Los Angeles.

DİKİLİTAŞ, G.:

2010 “Arkeolojik Alanlarda Koruma”. **Restorasyon Konservasyon Çalışmaları 6**: 43–51.

DOĞAN, B. İ.:

2014 “Institutional Development of Archaeological Literature in Turkey”. **The European Archaeologist**, sayı 42: 54–62.

DÖNMEZ, Ş.:

2010 “Demir Çağı’nı Anlamak, Anlatmak”. **Haberler**, sayı 30 (Mayıs): 15–16.

DÖRTLÜK, K.:

1988 “Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı”. **10. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1:171–74. Ankara.

1995 “Antalya Müzesi Müdürlüğü Kurtarma Kazıları ve Örenyeri Çevre Düzenleme Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”. **1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları**, 97–109. Ankara.

DU CROS, H.:

- 2008 “Too Much of a Good Thing? Visitor Congestion Management Issues for Popular World Heritage Tourist Attractions”. **Journal of Heritage Tourism 2** (3): 225–38.

DU CROS, H., B. MCKERCHER.:

- 2015 **Cultural Tourism. Second Edition.** London and New York.

DURU, R.:

- 1995 “Bademağacı Kazıları 1993”. **16. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1:69–78. Ankara.
- 1997 “Bademağacı Höyüğü (Kızılkaya) Kazıları 1993 Yılı Çalışma Raporu”. **Belleten 60** (229): 783–810.
- 1998 “Bademağacı Kazıları 1994 Yılı Çalışma Raporu”. **Belleten LXI**: 149–59.
- 2006 “Sorunlar ve Öneriler”. **Toprağın Altındaki Geçmiş: Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Kazılar**, ed. N. Başgelen, 45–48. İstanbul.
- 2008 **M.Ö. 8000’den M.Ö. 2000’e Burdur - Antalya Bölgesinin Altıbin Yılı.** İstanbul.
- 2016 **Tarım”dan “Yazı”ya Burdur Yöresi ve Yakın Çevresi’nin Altıbin Yılı (MÖ 8000 - MÖ 2000).** Antalya.

DURU, R., G. UMURTAĞ.:

- 2010 “Bademağacı Höyüğü’nde (Antalya) Yapılan Tarihöncesi Kazıları Sona Erdi - I”. **TÜRSAB Dergi**, Aralık.
- 2015 “Toroslar’ın Kuzey Eteklerinde En Erken Yerleşik Yaşamın İzinde Bademağacı Höyüğü”. **Antalya Kültür ve Turizm Dergisi**, sayı 27: 70–81.

EADINGTON, W. R., V. L. SMITH.:

- 1994 “Introduction: The Emergence of Alternative Forms of Tourism”.
**Tourism Alternatives: Potentials and Problems in the Development
of Tourism**, ed. V. L. Smith ve W. R. Eadington, 1–12. West Sussex.

EBNÖTHER, R., S. THURNHERR.:

- 2007 “Loss of Cultural Property through Natural Disasters – Prevention
through Risk Management: An Approach”. **Cultural Heritage and
Natural Disasters. Risk Preparedness and the Limits of Prevention**,
ed. H. R. Meier, M. Petzet, ve T. Will, Special Edition, 41–52. Dresden.

ERDER, C.:

- 1977 “Venedik Tüzüğü Tarihi Bir Anıt gibi Korunmalıdır”. **O.D.T.Ü.
Mimarlık Fakültesi Dergisi 3 (2): 167–90.**

ESİN, U.:

- 1993 “19. Yüzyıl Sonlarında Heinrich Schliemann’ın Troya Kazıları ve
Osmanlılarla İlişkileri”. **Osman Hamdi Bey ve Dönemi**, 179–91.
İstanbul.

- 2006 “Bir Kurtarma Kazısı Örneği: Değirmentepe ve Arkeometrik
Çalışmalar”. **Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji Sorunlar,
Öneriler, Kazılar**, ed. N. Başgelen, 91–98. İstanbul.

ESLICK, C.:

- 1992 **Elmalı-Karataş I The Neolithic and Chalcolithic Periods: Bağbaşı
and Other Sites**. Bryn Mawr.

GOELDNER, C. R., J. R. B. RITCHIE.:

- 2003 **Tourism: Principles, Practices, Philosophies**. 9th Edition. New
Jersey.

GOOGLE MAPS.:

- 2016a “Akdeniz Bölgesi”. (Çevrimiçi)
<https://www.google.com/maps/@37.2220575,32.8688109,8.12z>,
30.11.2016.
- 2016b “Demir Çağı Merkezleri”. (Çevrimiçi)
<https://www.google.com/maps/@36.5196437,29.9465687,10z>,
30.11.2016.
- 2016c. “İlk Tunç Çağı Merkezleri”. (Çevrimiçi)
<https://www.google.com/maps/@36.9483148,29.9715162,10z>,
30.11.2016.
- 2016d. “Neolitik ve Kalkolitik Çağ Merkezleri”. (Çevrimiçi)
<https://www.google.com/maps/@36.9483148,29.9715162,10z>,
30.11.2016.
- 2016e. “Paloelitik Çağ Merkezleri”. (Çevrimiçi)
<https://www.google.com/maps/@36.8813282,30.5753558,11.04z>,
30.11.2016.

GÖKALP, L.:

- 2014 “Erken Cumhuriyet Dönemi (1930-1940) Orta Anadolu Bölgesi Türk Kazıları ve Değerlendirmesi”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** 7 (34): 466–92.

GÜRSOY, A.:

- 1995 “Terms and Concepts of Urban - Rural Cultural Tourism”. **Seminar on Urban, Rural, Cultural Tourism**, ed. N. Günsenin ve Ş. Yarcın, 3–7. İstanbul.

HARMANKAYA, S.:

- 1996 “Türkiye Paleolitik Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme”. **TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-1: Paleolitik/Epipaleolitik**, ed. S. Harmankaya ve O. Tanındı, 7–21. İstanbul.
- 2002 “Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme”. **TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-4a/4b: İlk Tunç Çağı**, ed. S. Harmankaya ve E. Erdoğan, 7–41. İstanbul.

HARMANKAYA, S., O. TANINDI.:

- 1996 **TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-1: Paleolitik/Epipaleolitik**. İstanbul.

HARPER, D.:

- 2001 “Culture”. *Online Etymology Dictionary*. (Çevrimiçi)
<http://www.etymonline.com/index.php?term=culture>, 27.05.2014.

HITZEL, F.:

- 2015 “Osmanlı Arkeolojisinin Başlangıcı Osman Hamdi Bey”. **Aktüel Arkeoloji Dergisi**.

ICOMOS.:

- 1964 **Venedik Tüzüğü**. (Çevrimiçi)
<http://www.icomos.org/venicecharter2004/turkish.pdf>, 24.11.2016.

- 2008 **Heritage at Risk**. Altenburg.

IŞIK, F.:

- 2001 “Patara 1999”. **22. Kazı Sonuçları Toplantısı** 2. Cilt, 79–94. Ankara.
- 2007 “Patara 2005 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”. **28. Kazı Sonuçları Toplantısı** 1. Cilt, 15–28. Ankara.
- 2011 **Caput Gentis Lyciae” Patara Lykia Soyunun Başkenti**. İstanbul.

IŞIK, F., H. YILMAZ.:

1990 “Patara 1988”. **11. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, 1–22. Ankara.

İŞKAN, H., VD.:

2016 “Patara 2014 Kazıları”. **37. Kazı Sonuçları Toplantısı 2. Cilt**, 363–82. Ankara.

JEFFRIES, S.:

2015 “Isis’s destruction of Palmyra: ‘The heart has been ripped out of the city’”. **The Guardian**, Eylül.

JONES, K. L.:

2007 **Caring for Archaeological Sites Practical Guidelines for Protecting Managing Archaeological Sites in New Zealand**. Wellington.

KARTAL, M.:

2003 “Anatolian Epi-Paleolithic Period Assemblages: Problems, Suggestions, Evaluations and Various Approaches”. **Anadolu/Anatolia**, sayı 24: 45–62.

KAYAN, İ., A. MINZONI-DÉROCHE VE İ. YALÇINKAYA.:

1988 “Prospection préhistorique dans la région d’Antalya. Notice préliminaire”. **Varia Anatolica 1** (1): 9–13.

KNAPP, B. A., S. ANTONIADOU.:

1998 “Archaeology, Politics and the Cultural Heritage of Cyprus”. **Archaeology Under Fire. Nationalism, Politics and Heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East**, ed. L. Meskell, 13–43. London.

KOELLISCH, W.:

2007 “Ummer er Rasas, a World Heritage Site, Mysterious and Hidden. Preventive Measures against Damage from Earthquakes and Heavy

Rains". **Cultural Heritage and Natural Disasters. Risk Preparedness and the Limits of Prevention**, ed. H. R. Meier, M. Petzet, ve T. Will, Special Edition, 73–77. Dresden.

KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ TESPİT VE TESCİLİ HAKKINDA YÖNETMELİK.:

2012 (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120313-6.htm>, 02.01.2015.

KOZBE, G., VD.:

2008 **TAY - Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-6a/6b: Demir Çağı.** İstanbul.

KÖKSAL, A.:

1994 **Türkiye Turizm Coğrafyası.** Ankara.

KÖKTEN, İ. K.:

1955 "Antalya'da Karain Mağarasında Yapılan Prehistorya Araştırmalarına Toplu Bir Bakış". **Belleten XIX** (75): 271–93.

1958 "Tarsus - Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları". **Türk Arkeoloji Dergisi VIII** (2): 10–16.

1961a "Anadolu Belbaşı Kültürü Hakkında Kısa Bir Eleştirme". **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 19** (1.2): 137–41.

1961b "Maraş ve Antalya Vilâyetlerinde Süreli Dip Tarih Araştırmaları Hakkında Kısa Bir Rapor". **Türk Arkeoloji Dergisi XI** (I): 40–44.

1967 **Karain Kılavuzu (Antalya).** Ankara.

KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.:

- 2016 “İllere Göre Sit Alanları İstatistiği”. (Çevrimiçi)
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44974/illere-gore-sit- Alanlari- istatistigi.html>, 1.11.2016.
- 2017 “İllere Göre Sit Alanları İstatistiği”. (Çevrimiçi)
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44974/illere-gore-sit- Alanlari- istatistigi.html>, 19.04.2017.

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU.:

1983 2863.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI.:

- 2016a “Dünya Miras Listesi”. (Çevrimiçi)
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44423/dunya-miras-listesi.html>, 24.11.2016.
- 2016b “Dünya Miras Listesi’ne Alınma Kriterleri”. (Çevrimiçi)
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44439/dunya-miras-listesine- alinma-kriterleri.html>, 24.11.2016.

MARTINI, W.:

- 2004 “Zur Lage Des Artemis-Heiligtums von Perge”. **Anadolu’da Doğdu: 60. Yaşında Fahri Işık’a Armağan/Festschrift für Fahri Isik zum 60. Geburtstag**, ed. H. Işkan ve G. Işın, 479–92. İstanbul.
- 2010 “Mit dem Spaten zurück in die Vergangenheit : 15 Jahre Grabungen auf der Akropolis von Perge in der Südtürkei”. **Spiegel der Forschung** 1.
- 2015 “Nymphäum und Tor”. **Turm und Tor: Siedlungsstrukturen in Lykien und benachbarten Kulturlandschaften. Akten des Gedenkkolloquiums für Thomas Marksteiner in Wien**, November

2012, ed. B. Beck-Brandt, S. Ladstätter, ve B. Yener-Marksteiner.
Wien.

MASSARI, G., I. MASSARI.:

1985 “Damp Buildings, Old and New”. **Bulletin of the Association for Preservation Technology** 17 (1): 2–30.

MCKERCHER, B., H. DU CROS.:

2002 **Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management**. New York: The Haworth Hospitality Press.

MCKERCHER, B., P. HO.:

2011 “Assessing the Tourism Potential of Smaller Cultural and Heritage Attractions”. **Journal of Sustainable Tourism** 14 (5): 473–88.

2012 “Cultural Tourism and the Enhancement of Quality of Life”. **Handbook of Tourism and Quality-of-Life Research: Enhancing the Lives of Tourists and Residents of Host Communities**, ed. M. Uysal, R. Perdue ve J. M. Sirgy, 341–57. Dordrecht, The Netherlands.

MELLINK, M. J.:

1964 “Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1963”. **American Journal of Archaeology** 68 (3): 269–78.

1965 “Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1964”. **American Journal of Archaeology** 69 (3): 241–51.

1967 “Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1966”. **American Journal of Archaeology** 71 (3): 251–67.

1969 “Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1968”. **American Journal of Archaeology** 73 (3): 319–31.

- 1975 “Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1974”. **American Journal of Archaeology** 79 (4): 349–55.
- 1984 “The Prehistoric Sequence of Karataş-Semayük”. **VI. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 103–5. İzmir.
- MELLINK, M. J., L. J. ANGEL.:
- 1966 “Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1965”. **American Journal of Archaeology** 70 (3): 245–57.
- 1970 “Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı Lycia, 1969”. **American Journal of Archaeology** 74 (3): 245–59.
- MEYDAN-UYGUR, S., E. BAYKAN.:
- 2007 “Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkisi”. **Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 2: 30–49.
- MILLIGAN, A.:
- 2008 “Targeting Cultural Property: The Role of International Law”. **Journal of Public and International Affairs** 19: 91–106.
- O’NEIL, D.:
- 2006 “Human Culture”. What is Culture? (Çevrimiçi)
http://anthro.palomar.edu/culture/culture_1.htm, 27.05.2014.
- ÖREN, Ü.:
- 1998 **Turizm, Kültür, Arkeoloji İlişkileri**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ÖTER, Z., O. N. ÖZDOĞAN.:
- 2005 “Kültür Amaçlı Seyahat Eden Turistlerde Destinasyon İmajı: Selçuk-Efes Örneği”. **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi** 16 (2): 127–38.

ÖZDOĞAN, M.:

2002 “Ideology and Archaeology in Turkey”. **Archaeology Under Fire Nationalism, Politics and Heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East**, ed. L. Meskell, 111–23. New York.

2006 **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji. Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları-2**. İstanbul.

2008 **Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları**. İstanbul.

2010 “Barajlar ve Kültür Tarihi Barajların Yok Ederken Kazandırdıkları”. **Aktüel Arkeoloji Dergisi**, Eylül.

2011a **Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı? Toprak Hafriyatı mı? Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları-3**. İstanbul.

2011b “Yazısız Zamanlar”. **Arkeoatlas**.

ÖZGEN, İ.:

2011a “2010 Yılı Hacimusalar Kazısı Raporu”. (Çevrimiçi)
<http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Kazilar/2011/28-IlknurOzgen-Hacimusalar.pdf>, 13.06.2016.

2011b “Hacimusalar Höyüğü Kazıları”. (Çevrimiçi)
<http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Kazilar/2012/28-2011-Hacimusalar.pdf>, 13.06.2016.

ÖZGÜÇ, T.:

1964 “Yeni Araştırmaların Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi”. **Anadolu VII**, 23–42.

1988 **İnandıktepe Eski Hitit Çağı’nda Önemli Bir Kült Merkezi**. Ankara.

PEDERSEN, A.:

- 2002 **Managing Tourism at World Heritage Sites: a Practical Manual for World Heritage Site Managers.** Paris.

PINTER, T. L.:

- 2005 “Heritage Tourism and Archaeology: Critical Issues”. **The SAA Archaeological Record** 5 (3): 9–11.

PULHAN, G.:

- 2007 “Arkeolojik Varlıkların Talanı”. **Rezan Has Müzesi Konferansları II**, ed. S. Çelik-Atasoy ve Z. Çulha, 78–93. İstanbul.

RICHARDS, G.:

- 1996 “Production and Consumption of European Cultural Tourism”. **Annals of Tourism Research** 23 (2): 261–83.

- 2003 “What is Cultural Tourism”. **Erfgoed voor Toerisme: Een Visie van de Gezamenlijke Erfgoedkoepels op Erfgoed en Cultuurtoerisme**, ed. E. den Hartigh, A. van Maaren ve Stichting Nationaal Contact Monumenten. Amsterdam.

- 2005 “The Scope and Significance of Cultural Tourism”. **Cultural Tourism in Europe**, ed. G. Richards, 21–28. Wallingford.

SARI, C., VD.:

- 2012 “Sosyal, Ekonomik Kültürel ve Tarihi Yapı”. **Dünden Bugüne Antalya**, 2. Baskı, II:23–352. Antalya.

SARI, C., İ. KOÇAK.:

- 2012 “Coğrafi Durum”. **Dünden Bugüne Antalya**, 2. Baskı, I:45–74. Antalya.

SARIKAYA-LEVENT, Y.:

- 2009 “Koruma-Planlama Süreçleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Soli-Pompeiopolis Örneği”. **Planlama 3** (4): 43–61.

SAVRUM-KORTANOĞLU, M.:

- 2012 **Türkiye’de Höyük Yerleşmelerinin Korunması, Değerlendirilmesi ve Devamlılığının Sağlanması Sorunu: Tilmen Höyük Arkeolojik Park Örneği**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

SHARP-JOUKOWSKY, M.:

- 1996 **Early Turkey: Anatolian Archaeology from Prehistory through the Lydian Period**. Dubuque.

STANTON, J.:

- 2015 “ISIS show off their destruction of 2,000-year-old temple at Palmyra”. **Daily Mail Online**. (Çevrimiçi)
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-3229268/Pictured-ISIS-destruction-2-000-year-old-temple-Palmyra-left-just-one-arch-standing.html>, 10.10.2015.

ŞİMŞEK, F., G. DİNÇ.:

- 2009 “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar”. **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 16** (1): 101–27.

TANAÇ-ZEREN, M., O. UYAR.:

- 2010 “Arkeolojik Alanlarda Koruma Çatıları ve Gezi Platformlarının Düzenlenmesi Kriterleri”. **DEÜ Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi 12** (2): 55–64.

TAŞKIRAN, H.:

2011 “Suluin Mağarası Kazıları 2007-2010”. **ANMED Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri 9**: 119–27.

2015 “Batı Toroslarda Yeni Bir Mağara Yerleşimi Suluin Mağarası”. **Aktüel Arkeoloji Dergisi**.

TAŞKIRAN, H., S. E. AKSU.:

2009 “Suluin Mağarası 2007 Yılı Kazısı”. **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2:89–100. Ankara.

2011 “Suluin Mağarası Kazısı-2008”. **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 3:36–45. Ankara.

TAŞKIRAN, H., VD.:

2014 “2013 Yılı Suluin Kazısı”. **36. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1:555–72. Ankara.

TAŞKIRAN, H., K. ÖZÇELİK VE B. M. KÖSEM.:

2012 “Suluin Mağarası Kazısı-2010”. **33. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2:1–18. Ankara.

TAY.:

2001a “Çarkini”. *Yerleşme Ayrıntıları - Foto*. (Çevrimiçi)
[http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=553&html=photos_t.html&layout=photos](http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=553&html=photos_t.html&layout=photos), 23.03.2016.

2001b “Öküzini”. *Yerleşme Ayrıntıları - Foto*. (Çevrimiçi)
[http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm\\$Retrieve?YerlesmeNo=553&html=photos_t.html&layout=photos](http://www.tayproject.org/TAYmaster.fm$Retrieve?YerlesmeNo=553&html=photos_t.html&layout=photos), 24.03.2016.

TEZCAN, D.:

- 1996 “Arkeolojik Kültür Varlıklarının Korunması ve Milletlerarası Ceza Hukuku”. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** 51 (1): 425–51.

TOK, C.:

- 2005 “Kültür Turizmi”. **Standart (Ekonomik ve Teknik Dergi)**, sayı 522: 40–43.

TURAN,  .:

- 1990 **Türk Kültür Tarihi**. Ankara.

turizmguncel.com.:

- 2015 “65 Milyon Turist Ağırlayan İspanya’da bile Bu Kadar 5 Yıldızlı Otel Yok”. ( evrimi i) <http://www.turizmguncel.com/haber/'65-milyon-turist-agirlayan-ispanya'da-bile-bu-kadar-5-yildizli-otel-yok'-h22183.html>, 01.11.2016.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ SOSYAL BİLİMLER S ZL  .:

- 2011 **Türkçe Bilim Terimleri S zl   Sosyal Bilimler**. Ankara.

UMURTAK, G.:

- 1998 “Observations on a Group of Pottery Finds from the EBA Levels at Bademağacı Höyük”. **Adalya III**: 1–12.
- 1999 “Neolitik ve Erken Kalkolitik  a lar’da Burdur-Antalya Bölgesi M h rc l    zerine Bazı Gözlemler”. **Adalya IV**: 1–20.
- 2002 “Some Observations on a Lead Stamp Seal from the Badema acı Excavations”. **Anatolica XXVIII**: 159–69.
- 2003a “A Short Report on a Group of Prehistoric Pottery Found at Perge Acropolis”. **Die Akropolis von Perge, 1. Survey und Sondagen 1994-1997**, ed. H. Abbaso lu ve W. Martini, 81–85. Mainz.

- 2003b “A Study of a Group of Pottery Finds from the MBA Deposits at Bademağacı Höyük”. **Anatolia Antiqua XI**: 53–74.
- 2008 “Some Observations on a Group of Buildings and Their Finds from the Early Neolithic II/2 Settlement at Bademağacı”. **Adalya XI**: 1–23.
- 2010 “Questions Arising from a Bulla Found in the EBA II Settlement at Bademağacı”. **Adalya XIII**: 19–28.

UNESCO.:

- 2002 “Introducing UNESCO”. (Çevrimiçi) <http://en.unesco.org/about-us/introducing-unesco>, 24.02.2016.
- 2004 **Records of the General Conference**. Paris.
- 2011 “UNESCO Nedir?” (Çevrimiçi) <http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:turkce>, 24.02.2016.
- 2014a “Ancient City of Aleppo”. *State of Conservation (SOC)*. (Çevrimiçi) <http://whc.unesco.org/en/soc/2914>, 13.06.2014.
- 2014b “List of World Heritage in Danger”. *UNESCO World Heritage Center*. (Çevrimiçi) <http://whc.unesco.org/en/danger/>, 13.06.2014.
- 2016a “Turkey - Properties inscribed on the World Heritage List”. (Çevrimiçi) <http://whc.unesco.org/en/statesparties/tr>, 24.02.2016.
- 2016b “UNESCO World Heritage Centre - The Criteria for Selection”. (Çevrimiçi) <http://whc.unesco.org/en/criteria/>, 24.11.2016.
- 2016c “UNESCO World Heritage Centre - The World Heritage Convention”. (Çevrimiçi) <http://whc.unesco.org/en/convention/>, 17.03.2016.

2016d “World Heritage Centre - Monuments of Nubia-International Campaign to Save the Monuments of Nubia”. (Çevrimiçi) <http://whc.unesco.org/en/activities/172/>, 17.03.2016.

2016e “UNESCO World Heritage Centre - World Heritage List”. (Çevrimiçi) <http://whc.unesco.org/en/list/>, 09.03.2016.

UNWTO.:

2004 **Tourism Congestion Management at Natural and Cultural Sites.** Madrid.

WILLEMS, W. J. H.:

2010 “Laws, Language and Learning: Managing Archaeological Heritage Resources in Europe”. **Cultural Heritage Management: A Global Perspective**, ed. P. M. Messenger ve G. S. Smith, 212–29. Cultural Heritage Studies. Gainesville.

WILLIAMS, R.:

1985 **Keywords: A Vocabulary of Culture and Society.** New York.

WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT.:

1987 **Our Common Future.** Oxford; New York.

WORLD TOURISM ORGANIZATION.:

1995 **Concepts, Definitions and Classifications for Tourism Statistics.** Technical Manual. Madrid.

YALÇINKAYA, I.:

1986a “1985 Yılı Karain Kazıları”. **8. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2:21–37. Ankara.

1986b “Batı Toroslarda Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları, 1984”. **III. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 429–47. Ankara.

1992a “1990 Yılı Karain Kazısı”. **13. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1:33–54. Ankara.

1992b “1990 Yılı Öküzini Kazısı”. **13. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1:55–70. Ankara.

YALÇINKAYA, I., VD.:

1996 “1990-1995 Öküzini Kazıları (Tardiglasier Yerleşimler)”. **18. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1:11–16. Ankara.

1998 “1995 ve 1996 Yılları Karain Kazıları”. **19. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1:17–46. Ankara.

2014 “2013 Yılı Karain Mağarası Kazıları”. **36. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1:441–58. Ankara.

YALDIZ, M.:

1993 “Atatürk ve Müzecilik”. **Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1992 Yıllığı**, 295–308.

YATIRIM VE İŞLETMELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ:

2017 “Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri”. İstatistiki Tablo. (Çevrimiçi) <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/49918,aralikbulteni2016xls.xls> ?0, 19.04.2017.

YENER, A., O. ATVUR.:

2002 “Antalya Düzlüğünde Bir Tepecik: Gökhöyük”. **Arkeoloji ve Sanat Dergisi** 24 (108): 13–20.

ZENGİN, B.:

2006 **Turizm Coğrafyası: Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası**. 2. Baskı. Sakarya.

ZEREN-GÜLERSOY, N., VD.:

2008 **Istanbul Project Istanbul Historic Peninsula Conservation Study**
Vol.1 Conservation of Cultural Assets in Turkey. İstanbul.

EKLER

Ek 1:

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU ⁽¹⁾ ⁽²⁾

Kanun Numarası : 2863
Kabul Tarihi : 21/7/1983
Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 23/7/1983 Sayı : 18113
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 5 Cilt : 22 Sayfa : 444

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç:

Madde 1 – Bu Kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

Kapsam:

Madde 2 – Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzelkişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

¹ 17/6/1987 tarih ve 3386 sayılı Kanunun 16 ncı maddesiyle bu Kanuna eklenen ve teselsül sebebiyle Ek Madde 1 olarak numaralandırılan ek madde hükmü gereğince, Kanunun 6, 8, 20 ve 65 inci maddelerinde geçen "Yüksek Kurul, Bölge Kurulları", "Koruma Kurulları"; 54 ve 62 nci maddelerinde geçen "Yüksek Kurul", "Koruma Yüksek Kurulu"; "Bölge Kurulu" ise "Koruma Kurulları" olarak değiştirilmiş ve gerekli değişiklik madde metinlerine işlenmiştir; daha sonra 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle değiştirilen Ek Madde 1 hükmü gereğince, bu Kanunda yer alan "Koruma Kurulu" ibareleri, "koruma bölge kurulu" olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

² 8/8/2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nın 41 inci maddesi ile bu Kanunda yer alan "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ibareleri "Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" şeklinde ve "kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulu" ile "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" ibareleri "Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Tanımlar ve kısaltmalar:

Madde 3 – Bu Kanunda geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır:

a) Tanımlar:

(1) **(Değişik: 14/7/2004 – 5226/1 md.)** "Kültür varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

(2) "Tabiat varlıkları"; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

(3) "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır. ⁽³⁾

(4) "Koruma"; ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

(5) "Korunma alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.

(6) **(Değişik: 17/6/1987 - 3386/1 md.)** "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

(7) **(Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.)** "Ören yeri"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır.

(8) **(Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.)** "Koruma amaçlı imar plânı"; bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve

³ Bu alt bende 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle, "kent kalıntıları" ibaresinden sonra gelmek üzere "kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya" ibareleri eklenmiş ve metne işlenmiştir.

programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlardır.

(9) **(Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.)** "Çevre düzenleme projesi"; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.

(10) **(Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.)** "Yönetim alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yeşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

(11) **(Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.)** "Yönetim plânı"; yönetim alanının korunmasını, yeşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlardır.

(12) **(Ek:14/7/2004 – 5226/1 md.)** "Bağlantı noktası"; yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte, arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle veya aynı vizyon ve tema etrafında yönetim ve gelişiminin sağlanması bakımından bu yer ile irtibatlandırılan kültürel varlıklardır.

(13) **(Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md.)** "Doğal (tabii) sit"; jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır.

(14) **(Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md.)** "Taşınır tabiat varlıkları"; jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli taşınır tabii değerlerdir.

(15) **(Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md.)** "Sokak sağlıklılaştırma proje ve uygulamaları"; kentsel sit alanları ve koruma alanlarında, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sokaktaki diğer yapıların özgün sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerle birlikte korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon, kentsel tasarım projeleri ile mühendislik dallarında yapılması gereken her türlü proje ve bunların uygulamalarıdır.

(16) **(Ek: 8/8/2011-KHK-648/41 md.)** "Etkileşim-geçiş sahası"; korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük

gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, sitleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında gözönünde bulundurulması gereken alanlardır.

b) **(Değişik: 17/6/1987 - 3386/1 md.)** Kısaltmalar:

(1) "Bakanlık"; Kültür ve Turizm Bakanlığını,

(2) "Koruma Yüksek Kurulu"; Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu,

(3) **(Değişik:14/7/2004 – 5226/1 md.)** "Koruma Bölge Kurulu"; Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu,

İfade eder.

Haber verme zorunluğu:

Madde 4 – Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar.

Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara bildirilir.

Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire; mülki amir ve diğer makamlar ise on gün içinde, yazı ile Kültür ve Turizm Bakanlığına ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir.

İhbar alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zamanda gerekli işlemleri yapar.

Devlet malı niteliği:

Madde 5 – Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları:

Madde 6 – Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,

c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.

Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve isihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yahılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir. ⁽¹⁾

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.

Tespit ve tescil:

Madde 7 – (Değişik: 17/6/1987 - 3386/2 md.)

(Değişik birinci fıkra : 26/5/2004-5177/26 md.) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti, Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir.

¹ Bu fıkra 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle "mozaikler" ibaresinden sonra gelmek üzere ", peri bacaları" ibaresi eklenmiş ve metne işlenmiştir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler koruma bölge kurulu kararı ile tescil olunur.

(Mülga: 8/10/2013-6498/1 md.)

Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır.

(Ek: 8/10/2013-6498/1 md.) Tescil kararları, tescil olunan taşınmazın kadastral bilgileri ile birlikte, tapu siciline şerh düşülmek üzere ilgili tapu müdürlüğüne bildirilir.

(Ek: 8/10/2013-6498/1 md.) Tek yapı ölçeğindeki kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanlarına ilişkin tescil kararları, 11/2/1959 tarihli ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu uyarınca maliklere tebliğ edilir.

(Ek: 8/10/2013-6498/1 md.) Sit alanlarının, tabiat varlıklarının ve tek yapı ölçeğinde tescil edilen taşınmazlar da dâhil olmak üzere malikleri idarece tespit edilemeyen taşınmazların tescil kararları, Resmî Gazete’de yayımlanır ve Bakanlığın internet sayfasında bir ay süreyle duyurulur.

(Değişik: 8/10/2013-6498/1 md.) Tespit ve tescil ile ilgili usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Korunma alanı ile ilgili karar alma yetkisi:

Madde 8 – Yedinci maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tesbiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Kurullarına aittir. **(Ek cümle: 8/10/2013-6498/2 md.)** Korunma alanlarına dair koruma bölge kurulu kararları, 7201 sayılı Kanun uyarınca maliklere tebliğ edilir. Koruma Kurullarının kararına 61 inci maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz edilebilir.

(Ek: 8/10/2013-6498/2 md.) Malikleri idarece tespit edilemeyen kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tesciline ilişkin kararlar, Resmî Gazete’de ilan yoluyla duyurulur ve Bakanlığın internet sayfasında bir ay süreyle yayımlanır.

Korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmaları dikkate alınır. Bu hususlarla ilgili esaslar. Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikte belirtilir.

İzinsiz müdahale ve kullanma yasağı:

Madde 9 – (Değişik: 14/7/2004 - 5226/3 md.)

Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşai ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşai ve fizikî müdahale sayılır.

Yetki ve yöntem:

Madde 10 – Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak,

aldırmak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir. ⁽¹⁾

Türkiye Büyük Millet Meclisinin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardımı ve işbirliği sağlanır.

Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür.

(Değişik: 17/6/1987 - 3386/4 md.) Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma kurulları kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır.

Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur.

(Mülga sekizinci fıkra:14/7/2004 – 5226/4 md.)

(Ek: 17/6/1987 - 3386/4 md.) Araştırma, kazı ve sondaj yapılan alanların korunması ve değerlendirilmesi Bakanlığa aittir.

(Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/4 md.)Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulur. Ayrıca, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur.

¹ Bu fıkra 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle "yapmak" ibaresinden sonra gelmek üzere " veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak " ibaresi eklenmiş ve metne işlenmiştir.

(Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/4 md.) Belediyeler belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde, valilikler ise bu sınırlar dışında yetkilidir.

(Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/4 md.)Bu bürolar koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar plânı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdürler.

(Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/4 md.)Alanın özelliği göz önüne alınarak, bu büroların hangi uzmanlık dallarından teşekkül edeceği, çalışma, izin usul ve esasları; Bakanlık ve İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.

Hak ve sorumluluk:

Madde 11 – Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri bu varlıkların bakım ve onarımlarını Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece, bu Kanunun bu konuda maliklere tanıdığı hak ve muafiyetlerden yararlanırlar. **(Değişik ikinci cümle: 22/5/2007-5663/1 md.)** Ancak, kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarınca birinci grup olarak tescil ve ilan edilen kültür varlıklarının bulunduğu taşınmazlar ile birinci ve ikinci derece arkeolojik sit alanlarındaki taşınmazlar zilyetlik yoluyla iktisap edilemez.

Malikler bu varlıkların üzerindeki mülkiyet haklarının tabii icabı olan ve bu Kanunun hükümlerine aykırı bulunmayan bütün yetkilerini kullanabilirler.

Bu Kanunun belirlediği bakım onarım sorumluluklarını yerine getirmekte aczi olanların mülkleri, usulüne göre kamulaştırılır. Mazbut veya mülhak vakıf varlıkları bu hükme tabi değildir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görmesi ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü, il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, yukarıda sözü geçen maliklere lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

Taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması ve katkı payı⁽¹⁾

Madde 12 – Özel hukuka tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığınca ayni, nakdi ve teknik yardım yapılır (...).⁽²⁾

(Mülga ikinci ve üçüncü fıkralar: 21/2/2001 - 4629/6 md.)

(Mülga 4 üncü fıkra: 14/4/2004 - 5226/6 md.)

¹ Bu madde başlığı “Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımına katkı fonu:” iken, 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 6 ncı maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiş, aynı maddeyle birinci fıkrada yer alan “ve kredi verilir” ibaresi yürürlükten kaldırılmıştır.

² Bu aradaki “Yapılanma hakları ile ilgili müktesep haklar Yönetmelikle belirlenir.” cümlesi Anayasa Mahkemesinin 28/6/1988 tarihli ve E.1987/21, K.1988/25 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/6 md.) Bu amaçla, Bakanlık bütçesine yeterli ödenek konulur. Bakanlıkça yapılacak yardımlara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

(Değişik altıncı fıkra : 4/2/2009-5835/1 md.) Belediyelerin ve il özel idarelerinin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 29/7/1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8 inci ve 18 inci maddeleri uyarınca mükellef hakkında tahakkuk eden emlak vergisinin % 10'u nispetinde Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı tahakkuk ettirilir ve ilgili belediyesince emlak vergisi ile birlikte tahsil edilir.

(Değişik yedinci fıkra : 4/2/2009-5835/1 md.) Tahsil edilen miktar, il özel idaresi tarafından açılacak özel hesapta toplanır. Bu miktar; il özel idaresince ve belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeler kapsamında kamulaştırma, projelendirme, plânlama ve uygulama konularında kullanılmak üzere il özel idaresine ve il sınırları içindeki belediyelere vali tarafından aktarılır ve bu pay valinin denetiminde kullanılır. İl özel idarelerince yapılan projeler için kullanılan miktar özel hesabın % 30'unu geçemez.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/6 md.) Bu madde uyarınca tahakkuk eden katkı payları hakkında 1319 sayılı Kanunun üçüncü kısmı hükümleri uygulanır. Katkı paylarına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı ile Bakanlık tarafından belirlenir.

(Ek fıkra: 28/12/2006-5571/22 md.) Yukarıdaki hükümlere göre, taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı payı olarak tahsil olunan miktarlar tahsil edildiği ayı takip eden ayın onuncu günü akşamına kadar il özel idarelerine bir bildirim ile beyan edilerek aynı süre içinde ödenir. Tahsil ettikleri katkı payını yukarıda belirtilen süre içinde il özel idarelerine yatırmayan belediyelerden, bu katkı payları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre gecikme zammı tatbik edilerek tahsil edilir.

(Ek fıkra: 28/12/2006-5571/22 md.) Belediye başkanları, belediyelerin tahsil ettikleri paylardan il özel idarelerine ödemeleri gereken taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına katkı paylarının, zamanında ve tam olarak ödenmesini sağlamakla yükümlüdür. Ödenmeyen paylar, ilgili il özel idaresinin talebi üzerine ilgili belediyenin İller Bankasından aldığı genel bütçe vergi gelirleri payından kesilerek talep eden özel idareye gönderilir.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/6 md.) 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılır. Bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca müştereken belirlenir.

Devir yasağı:

Madde 13 – Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne göre tescil ve ilan olunan, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırları dahilindeki taşınmazlar, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan, gerçek ve tüzelkişilere satılamaz, hibe edilemez.

Kullanma:

Madde 14 – Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir.

Anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanunla yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve kamu yararına çalışan milli derneklere, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir.

Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler.

Kamulaştırma:

Madde 15 – Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların korunma alanları, aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılır:

a) Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerle mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur.

(Ek: 17/6/1987 - 3386/5 md.; Değişik:14/7/2004 – 5226/7 md.) Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler.

b) Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapılır. Bu maksat için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

c) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce; sair kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarım ile görevli oldukları veya kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının korunma olanlarının ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır.

d) Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz.

e) **(Değişik: 17/6/1987 - 3386/5 md.)** Kamulaştırma işlemleri, bu Kanun hükümleri ile 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerine göre yapılır.

f) **(Ek: 17/6/1987 - 3386/5 md.; Değişik: 25/6/2009-5917/24 md.)** Sit alanı ilan edilen ve 1/1000 ölçekli onanlı koruma amaçlı imar planında kesin inşaat yasağı getirilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, (...) ⁽¹⁾ başka Hazine arsa veya arazileri ile müstakil veya hisseli olarak değiştirilebilir. Sit alanı ilan edildiği tapu kütüğüne şerh edilen taşınmazları, miras ve ölüme bağlı tasarruflar dışında, sonradan edinenlerin talepleri değerlendirilmez. Ancak, Bakanlık izniyle gerçekleştirilen kazıların yapıldığı alanlarda bulunan parsellerde, maliklerin başvurusu ve kabulüne ilişkin koşul parselde yönelik uygulanır ve 1/1000 ölçekli onanlı koruma amaçlı imar planı şartı aranmaz. Bu parsellerin üzerinde bina veya tesis varsa malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli, 2942 sayılı Kanunun 11 inci maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödenir. Bu bentle ilgili usul ve esaslar Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak Bakanlıkça çıkarılan yönetmelikle belirlenir. ⁽¹⁾

Bu hükümle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Ruhsatsız yapı yasağı:

Madde 16 – Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında ruhsatsız olarak inşaat yapmak yasaktır. Buralarda ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılır.

Sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ile koruma amaçlı imar plânı ⁽²⁾

Madde 17 – (Değişik: 14/7/2004 - 5226/8 md.)

a) Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plân uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim-geçiş sahası varsa 1/25.000 ölçekli plân kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanır. ⁽³⁾

(Değişik ikinci paragraf: 8/8/2011-KHK-648/42 md.) Koruma amaçlı imar planı yapılmaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda üç yıl içinde koruma amaçlı imar planı hazırlatıp incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. Üç yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca gerekçeli olarak bu süre uzatılabilir. Uzatılan süre içerisinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları uygulanır.

¹ Anayasa Mahkemesinin 3/7/2014 tarihli ve E:2014/50, K:2014/124 sayılı kararıyla bu bendin ilk cümlesinde yer alan, "...aynı ada içerisindeki bütün parsel maliklerinin başvurusu ve karşılığında önerilen parsellerin tamamının kabulü koşuluyla,..." ibaresi iptal edilmiştir.

² Bu madde başlığı "Sit geçiş dönemi - koruma amaçlı imar planı - kısmi plan değişikliği:" iken, 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 8 inci maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.

³ 8/8/2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nın 42 nci maddesi ile bu paragrafta yer alan "etkileşim çevresine ilişkin" ibaresi "etkileşim-geçiş sahası" şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(Değişik üçüncü paragraf: 8/8/2011-KHK-648/42 md.) Sit alanlarına ilişkin tüm ölçeklerde yapılmış; koruma bölge kurullarının uygun görüşü alınarak yürürlüğe giren planların yargı kararları ile uygulamasının durdurulması veya iptal edilmesi halinde ilgili koruma bölge kurulunca geçiş dönemi yapılanma şartları yeniden belirlenir.

Koruma bölge kurulunda görüşülen ve uygun görülen koruma plânları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir.

(Değişik beşinci paragraf: 8/8/2011-KHK-648/42 md.) İlgili idareler, koruma amaçlı imar planını en geç iki ay içinde görüşür ve varsa değişmesini istediği hususları koruma bölge kuruluna bildirir. Koruma bölge kurulunda bu hususlar değerlendirilir ve kurul tarafından uygun görülen haliyle planlar ilgili idarelere onaylanmak üzere gönderilir. Planlar koruma bölge kurulunun uygun gördüğü şekliyle ilgili idarelerce altmış gün içinde onaylanmak zorundadır. Bu süre içinde görüşülmeyen ya da onaylanmayan planlar kesinleşerek yürürlüğe girer. Koruma amaçlı imar planının yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan ortadan kalkar.

Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır.

Koruma amaçlı imar plânları ve çevre düzenleme projelerinde yapılacak değişiklikler yukarıdaki usullere tabidir.

(Değişik sekizinci paragraf: 8/8/2011-KHK-648/42 md.) Koruma amaçlı imar planları, müellifi şehir plancısı olmak üzere alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri gözönünde bulundurularak ilgili meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanlar tarafından hazırlanır.

(Değişik dokuzuncu paragraf: 8/8/2011-KHK-648/42 md.) Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulanması, denetimi, koruma amaçlı imar planı değişiklikleri, plan müellifleri ile planlama ekibinin niteliği ve yeterliliği ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlıkça hazırlanan yönetmelikle belirlenir.

Koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde koruma amaçlı imar plânlarının yapımı için ödenek ayırırlar.

Koruma bölge kurulunca sit alanı olarak ilan edilen yerlerde; bu kararın ilanından önce imar mevzuatına ve onanlı imar plânlarına uygun olarak alınmış yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesi tamamlanmış yapıların inşasına devam edilebilir, ancak bu maddenin (c) bendi uyarınca yapılanma hakkı aktarımını re'sen uygulamaya da ilgili idareler yetkilidir. Subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilir. Kesin yapılanma yasağı bulunan sit alanlarında bu madde hükümlerinden faydalanılamaz.

b) Koruma amaçlı imar plânlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar

malikin başvurusu üzerine, belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla takas edilebilir.

c) Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar plânlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar plânlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında valilikler yetkilidir.

Aktarım işleminde Sermaye Piyasası Kurulunca onaylı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirmesi esastır. Ancak aktarıma konu hak tescilli taşınmaz kültür varlığına ilişkin ise yapı değeri dikkate alınmaz.

Bu taşınmazlar için, kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar plânlarıyla aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlarda kullanılmasını sağlayacak ve bu hakkı hamiline yazılı menkul kıymete dönüştürecek belgeler düzenlemeye, bu belgeleri yapılanma hakları kısıtlanmış alan olarak gösterilen ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlardaki taşınmaz sahiplerinden hak sahibi olanlara vermeye, imar plânında aktarım alanı olarak ayrılmış ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlarda ise ruhsat vermek için toplamaya ilgili idareler yetkilidir. Menkul kıymetlerin basılması, saklanması, el değiştirme işlemlerinin onaylanması ve veri tabanının oluşturulması ve denetlenmesi İller Bankası'na yapılır.

Bu alanlarda kesin yapılanma yasağı gelmesi nedeniyle yapılanma hakkının tamamen aktarılması halinde, yapılanma hakkı kısıtlanan taşınmaz, mütemmimi ile birlikte ilgili idare mülkiyetine geçer ve parseller ilgili idare adına tescil edilir ve hiçbir koşulda satışa konu edilemez.

Aktarıma konu parselde malikin korunabilir yapılanma hakkı kalması halinde ise yapılanma hakkı kısmen aktarılır. Bu durumda, malikin yapılanma hakkı kısıtlanmış alandaki mülkiyeti devam eder.

Ancak, aktarıma konu hak, tescilli taşınmaz kültür varlığı üzerinde ise, malikin bu varlığın korunması ve yaşatılması için gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmasını, ilgili idare ile imzalanacak protokole uygun olarak menkul kıymetleri teslim almasını müteakip başlatarak tamamlaması zorunludur. Aksi halde, ilgili idare teslim edilen menkul kıymet bedelini faiziyle birlikte malikten tahsile yetkilidir. Bu hususlar ve protokol menkul kıymet tesliminden önce ilgili idarece tapuya her türlü harçtan ve damga vergisinden muaf olarak şerh edilir.

Kısıtlanmış hakların bulunduğu belediye sınırları içerisinde, aktarım alanı tespit edilmesinin mümkün olamaması halinde, ilgili idareler ortak program yürütmeye yetkilidir.

Yukarıdaki fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.⁽¹⁾

¹ 8/8/2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nın 42 nci maddesi ile bu paragrafta yer alan "Bayındırlık ve İskân" ibaresi "Çevre ve Şehircilik" şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Yapı esasları:

Madde 18 – (Değişik: 17/6/1987 - 3386/7 md.)

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden itibaren üç ay içinde koruma bölge kurulunca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez.

(Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/9 md.)Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri ve bunların uygulanmasında restoratör mimar veya mimarın bulunması zorunludur. Bunlardan I. grup kapsamında olanların rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerinin uygulama çalışmaları, yapının özelliğine göre kalem işleri, ahşap, demir, taş işleri ve restorasyon konularında uzmanlaşmış kişilerce yapılır.

(Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/9 md.)Sit alanları, korunması gerekli kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarında onaylı plân ve proje dışı uygulama yapan veya yapılmasına yol açan sorumlularının, koruma bölge kurulları ile ilgili konularda plân ve proje düzenlemesi ve uygulama sorumluluğu yapması beş yıl süre ile yasaklanır. Uygulama sorumlularının denetimi, ilgili belediye veya valilikçe yapılarak aykırı hareket edenler, Bakanlığa ve ilgili meslek odasına bildirilir.

(Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/9 md.)Proje uygulanması safhasında herhangi bir nedenle uygulama sorumlusunun ayrılması halinde bu husus Bakanlığa bildirilir, yenisi tayin edilmedikçe uygulamaya devam edilemez.

(Ek fıkra:14/7/2004 – 5226/9 md.)Yapı esasları, denetim ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait koruma bölge kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez.

(Ek fıkra: 8/8/2011-KHK-648/43 md.) Sokak sağlıklaştırma proje ve uygulamalarına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanan yönetmelikle belirlenir.

Maliklerin izin verme yükümlülüğü:

Madde 19 – Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığınca görevlendirilmiş uzmanlara, gerektiği zaman, varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölevesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için izin vermeye ve gereken kolaylığı göstermeye mecburdurlar. Ancak, görevliler konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyetini ihlal etmeyecek tarzda faaliyetlerini yürütürler.

Taşınmaz kültür varlıklarının nakli:

Madde 20 – Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, bulundukları yerlerde korunmaları esastır. Ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibariyle nakli gerekli ise, Koruma Bölge Kurullarının uygun görüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir. Kültür varlığının nakli dolayısıyla taşınmazın maliki bir zarara maruz kalmışsa, Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bir komisyonun tespit edeceği tazminat zarar görene ödenir.

İstisnalar ve muafiyetler:

Madde 21 – (Değişik: 17/6/1987 - 3386/8 md.)

(Mülga birinci fıkra: 14/7/2004-5226/27 md.)

(Mülga birinci fıkra: 14/7/2004-5226/27 md.)

(Değişik fıkra: 10/9/2014 - 6552/98 md.) Tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerinde kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır. Ancak, büyükşehir belediyesi sınırları içinde yer alan ve yukarıda nitelikleri belirtilen taşınmazlardan basit usulde vergilendirilenlerin dışında ticari faaliyetlerde kullanılanlar hakkında emlak vergisinin yarısı ve çevre temizlik vergisinin tamamına ilişkin bu muafiyet hükmü uygulanmaz.

(Ek fıkra: 10/9/2014 - 6552/98 md.) Getirilen kesin yapılanma yasağına aykırı olarak tesis edilen yapılar, bu yapıların yapıldığı parseller ve kanunlara aykırı eklentileri bulunan taşınmaz kültür varlıkları hakkında bu yapılar yıkılıncaya veya aykırılıklar giderilinceye kadar yukarıdaki fıkradaki muafiyet hükmü uygulanmaz. 18/11/1983 tarih ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanununa göre Boğaziçi Sahil Şeridi veya Öngörünüm Bölgesinde konut veya işyeri olarak kullanılan taşınmaz kültür varlıkları yukarıdaki fıkradaki muafiyetten yararlanamazlar.

Kültür varlıklarının korunması maksadıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce dışardan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Koruma bölge kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.

(Ek fıkra: 14/7/2004-5226/27 md.) Bu Kanun kapsamında tescil edilen taşınmaz kültür varlıkları için 29/6/2001 tarihli ve 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz.

Madde 22 – (Mülga: 17/6/1987 - 3386/18 md.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları:

Madde 23 – Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) **(Değişik: 17/6/1987 - 3386/9 md.)** Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler,

damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefât (relique'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,

Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanuna göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.

Bu madde kararına girmeyen sikkeler bu Kanunun genel hükümlerine tabidir.

b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.

Yönetim ve gözetim:

Madde 24 – (Değişik: 17/6/1987 - 3386/10 md.)

Devlet malı niteliğini taşıyan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve bunların korunup değerlendirilmeleri Devlete aittir. Bu gibi varlıklardan gerçek ve tüzelkişilerin ellerinde bulunanlar, değeri ödenerek Bakanlık tarafından satın alınabilir.

23 üncü maddenin (a) bendinde belirtilen etnografik mahiyetteki kültür varlıklarının yurt içinde alımı, satımı ve devri serbesttir. Alımı, satımı serbest bırakılacak etnoğrafik eserlerin hangi devirlere ait olacağı ve diğer nitelikleri ile kayıt ve tescil şartları bir yönetmelikle belirlenir.

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk'e ait korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, Bakanlık, Milli Savunma Bakanlığı veya Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nca satın alınabilir.

Ancak, bu tip eserlerden her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkarılacakların kontrolü, Bakanlığa bağlı müzelerce yapılabileceği gibi bazı gümrük çıkış kapılarında bulundurulacak ihtisas elemanlarınca da yapılabilir. Hangi kapılarda ihtisas elemanı bulundurulacağı bir yönetmelikte belirlenir.

Yapılan kontrol sonunda bu tip eserlerden yurt dışına çıkmasında sakınca görülenler tespit edilerek değerlendirilmeleri yurt içinde yapılmak şartıyla, sahiplerine iade edilirler.

Bu maddede belirtilen ve alım, satımı serbest bırakılan eserlerde Devletin rüçhan hakkı mahfuzdur.

Müzelere alınma:

Madde 25 – Dördüncü maddeye göre Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile 23 üncü maddede belirlenen korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bilimsel esaslara göre tasnif ve tescile tabi tutulurlar. Bunlardan Devlet müzelerinde bulunması gerekli görülenler, usulüne uygun olarak müzelere alınırlar.

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tasnifi, tescili ve müzelere alınmaları ile ilgili kıstaslar, usuller ve esaslar yönetmelikte belirlenir.

Türk askeri tarihini ilgilendiren her türlü silah ve malzemenin bulundukları veya ihbar edildikleri yerde, tarihi niteliklerinin araştırılması, incelenmesi ve değerlendirilmesi Genelkurmay Başkanlığınca yapılır.

Tasnif ve tescil dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülmeyenler, sahiplerine bir belge ile iade olunurlar. Belge ile iade olunan kültür varlıkları üzerinde, sahipleri her türlü tasarrufta bulunabilirler. Bir yıl içinde sahipleri tarafından alınmayanlar, müzelerde saklanabilir veya usulüne uygun olarak Devletçe satılabilir.

Müze, özel müze ve koleksiyonculuk:

Madde 26 – Bu Kanunun kapsamına giren kültür ve tabiat varlıklarına ait müzelerin kurulması, geliştirilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığının görevlerindendir.

Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzelkişilerle vakıflar, Kültür ve Turizm Bakanlığından izin almak şartıyla, kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için her çeşit kültür varlığından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilir ve müzeler kurabilirler. Ancak, gerçek ve tüzelkişilerle vakıflar tarafından kurulacak müzelerin faaliyet konuları ve alanları, yapılacak başvuruda beyan olunan istekleri değerlendirerek, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesinde belirlenir.

Gerçek ve tüzelkişilerce kurulacak müzeler, Kültür ve Turizm Bakanlığının izin belgesinde belirlenen konu alanlarına inhisar etmek şartı ile, taşınır kültür varlığı bulundurabilir ve teşhir edebilirler. Bu müzeler de, taşınır kültür varlıklarının korunması hususunda Devlet müzeleri statüsündedirler.

Anılan müzelerin kuruluş amacı, görevi ve yönetim şekil ve şartları ile, gözetim ve denetimi yönetmelikle belirlenir.

Devlet müzeleri içerisinde özel bir ihtisas ve araştırma müzeleri olan askeri müzelerin kurulması, yaşatılması, malzemenin ve uğraş konularının tayin ve tespiti Genelkurmay Başkanlığına aittir. Bu müzelerin görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma düzenleri, Milli Savunma Bakanlığının, Kültür ve Turizm Bakanlığıyla birlikte hazırlayacağı bir yönetmelikte belirtilir.

Gerçek ve tüzelkişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler.

Koleksiyoncular faaliyetlerini, Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirmek ve yönetmelik gereğince, taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar.

Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri onbeş gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığına haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Kültür varlığı ticareti:

Madde 27 – Yirmibeşinci madde gereğince tasnif ve tescil dışı bırakılan ve Devlet müzelerine alınması gerekli görülmeyen taşınır kültür varlıklarının ticareti, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılır.

Bu ticareti yapmak isteyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığından ruhsatname almak zorundadırlar. Bu ruhsatnameler üç yıl için geçerlidir. Bu sürenin bitiminden bir ay önce ruhsatname yenilenebilir. Bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri, süresine bakılmaksızın iptal edilir.

İkametgahını ticarethane olarak gösterme yasağı:

Madde 28 – Kültür varlığı ticareti yapanlar belli bir ticaret yeri göstermek mecburiyetindedir. Ancak, ikametgahlarını hiçbir zaman, ticarethane veya depo olarak gösteremezler.

Ticarethane ve depoların kontrolü:

Madde 29 – Kültür varlığı ticareti yapanların işyerleri ve depoları yönetmelikte belirlenen esaslar dahilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkililerince denetlenir.

Haber verme zorunluluğu:

Madde 30 – Kamu kurumu ve kuruluşları (Belediyeler ve il özel idareleri dahil, vakıflar, gerçek ve tüzelkişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile koleksiyonları, önce Devlet müzelerine haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür ve tabiat varlıklarından meydana getirilen koleksiyonları kuracağı komisyonun takdir edeceği bedel üzerinden satın alabilir. Bunlardan hazineye intikal etmiş olup da müze koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler, Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre Kültür ve Turizm Bakanlığına devrolunurlar.

Birinci fıkrada sözü edilen, kamu kurumu ve kuruluşları, vakıflar, gerçek ve tüzelkişiler satacakları veya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan askeri tarihimize ait kültür varlıkları ile silah ve askeri malzeme koleksiyonlarını Genelkurmay Başkanlığına haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Bu kültür varlıklarından hazineye intikal etmiş olup askeri müzelerin koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre Milli Savunma Bakanlığına devrolunurlar.

Madde 31 – (Mülga: 17/6/1987 - 3386/18 md.)

Yurt dışına çıkarma yasağı:

Madde 32 – Yurt içinde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları yurt dışına çıkarılamaz. Ancak, milli çıkarlarımız dikkate alınarak, bunların hertürlü hasar, zarar, tehdit veya tecavüz ihtimaline karşı, gideceği ülke makamlarından teminat almak ve sigortalanmak şartı ile, yurt dışında geçici olarak sergilendikten

sonra geri getirilmelerine; Kültür ve Turizm Bakanlığınca teŗkil edilecek yükseköğretim kurumlarının Arkeoloji ve Sanat Tarihi bilim dallarının baŗkanlarından oluŗan bilim kurulunun kararı ve Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifi  zerine Bakanlar Kurulunca karar verilir.

Türkiye'deki kordiplomatik mensupları, Türkiye'ye giriŗlerinde beyan ederek beraberlerinde getirdikleri yabancı kökenli kültür varlıklarını,  ıkıŗlarında beraberlerinde götürebilirler.

Yurt dıŗına geçici olarak sergilenmek üzere kültür ve tabiat varlıkları gönderilmesi esasları ile, Türkiye'deki kordiplomatik mensuplarına beraberlerinde getirdikleri bu tür varlıkların giriŗ ve  ıkıŗlarında yapılacak iŗlemler, istenecek belgeler ve ilgili diğer hususlar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Dıŗiŗleri Bakanlığının birlikte düzenleyecekleri yönetmelikte belirtilir.

Yurt dıŗından getirme:

Madde 33 – Yurt dıŗından kültür varlığı getirmek serbesttir.

Kopya  ıkarma:

Madde 34 – Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı  ren yerleri ve müzelerdeki taŗınır ve taŗınmaz kültür varlıklarının  ğretim, eğitim, bilimsel araŗtırma ve tanıtma amacı ile fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mulaj ve kopyalarının  ıkartılması Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır.

Bu hususlarla ilgili esaslar, yönetmelikte tespit olunur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Araŗtırma, Sondaj, Kazı ve Define Arama

Araŗtırma, sondaj ve kazı izni:

Madde 35 – Bu kanun hükümlerine tabi, taŗınır ve taŗınmaz kültür ve tabiat varlıklarını meydana çıkarmak üzere, araŗtırma, sondaj ve kazı yapma hakkı, sadece Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Bilimsel ve mali yeterliği Kültür ve Turizm Bakanlığınca takdir ve kabul olunan Türk ve yabancı heyet ve kurumlara araŗtırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından; sondaj ve kazı yapma izni Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifi  zerine, Bakanlar Kurulu kararı ile verilir, Kültür ve Turizm Bakanlığı elemanları veya bu Bakanlıkça görevlendirilecek Türk bilim adamları tarafından yapılacak araŗtırma, sondaj ve kazılar, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır. Askeri yasak bölgelerde yapılacak araŗtırma, sondaj ve kazı için gerekli ruhsatname, Genelkurmay Baŗkanlıđının iznini müteakip, sözü geçen heyet ve kurumların göstereceği uzmanlar adına düzenlenir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca haklı görülebilecek sebep olmadıkça heyet ve kurumlar ruhsatnamedeki üyelerini deđiŗtirezemezler.

Su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgeler, ilgili kurum ve kuruluŗlarla iŗbirliđi yapılarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit edilir ve Bakanlar Kurulu kararı ile yayımlanır. Bu bölgelerde, sportif amaçlı dalıŗ

yapmak yasaktır, ikinci fıkra hükümlerine göre izin almak şartıyla araştırma ve kazı yapılabilir.

Maliklerin mülkleri içinde yapılacak kazılar:

Madde 36 – Taşınmaz kültür varlığı sahiplerinin kendi mülkleri içinde kültür varlığı aramak maksadı ile araştırma, sondaj ve kazı yapmaları da bu Kanunun 35 ve 41 inci maddeleri hükümlerine tabidir.

Kazı izninde usul:

Madde 37 – Aynı kazı heyetine veya şahsa, aynı süre içinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan kurtarma kazıları dışında, birden fazla yerde kazı ve sondaj izni verilemez. İzin verilmesi, araştırma, sondaj ve kazının yapılması, elde edilecek kültür ve tabiat varlıklarının muhafaza şartları, bu eserler üzerinde araştırma, sondaj, ve kazı sahiplerine tanınacak diğer haklar bir yönetmelikte tespit olunur.

Kazı izninin devredilmeyeceği:

Madde 38 – Türk ve yabancı bilim kurumlarına veya onların adına hareket eden kişilere verilen kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Araştırma, sondaj ve kazı izninin hükümsüzlüğü:

Madde 39 – Kültür ve Turizm Bakanlığınca kabul edilen haklı bir sebep gösterilmeden, ruhsatname tarihinden itibaren, en çok altı ay içinde başlanılmayan araştırma, kazı ve sondajlara ait izin ve ruhsatnameler, hükümsüz sayılır. Araştırma, sondaj ve kazı çalışmaları, makul bir sebep gösterilmeksizin iki aydan fazla tatil edilemez. Bu süreyi geciktirenlerin izin ve ruhsatnameleri iptal edilmiş sayılır. Ayrıca, bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri iptal edilir ve bu gibilere, daha sonra izin ve ruhsat verilmez.

Araştırma, sondaj ve kazı izninde süre:

Madde 40 – Kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni bir yıl için geçerlidir. Ruhsatname ve izin süresinin sonunda heyet başkanı kazıya, sondaj ve araştırmaya devam edildiğini, yazılı olarak bildirdiği takdirde, bu hak her yıl müracaat şartı ile gelecek yıllarda da müracaatçı için saklı tutulur.

Kazıdan çıkan eserlerin müzelere nakli:

Madde 41 – Kazılarda meydana çıkan bütün taşınır kültür ve tabiat varlıkları, kazı yapan heyet ve kurumlar tarafından her yıl yapılan kazı sonunda Kültür ve Turizm Bakanlığının göstereceği Devlet müzesine naklolunur. Kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen insan ve hayvan iskeletleri ile bütün fosiller, Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görüldüğü takdirde, tabiat tarihi müzeleri ile üniversitelere veya ilgili diğer Türk bilim kurumlarına verilebilir. Ayrıca, kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen askeri tarihle ilgili her türlü taşınır kültür varlığı, Genelkurmay Başkanlığının uygun görüşü ile, Kültür ve Turizm Bakanlığınca askeri müzelere devredilir.

Zarar vermede tazminat yükümlülüğü:

Madde 42 – Kazı ve sondaj izni alanlar, bu çalışmayı sahipli arazide yaptıkları takdirde, kazı, sondaj ve araştırma bölgesindeki arazi sahiplerinin zararlarını tazmin ile yükümlüdürler, Arazi sahipleri Kültür ve Turizm Bakanlığının oluşturacağı komisyonca takdir edilecek tazminat karşılığında, kazı ve sondaj veya araştırmaya izin vermeye mecburdurlar.

Bu gibi yerler, gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca kamulaştırılabilir. Yabancı bilim kurumlarınca yapılan kazılarda, bu kamulaştırmanın bedeli kazı sahipleri tarafından ödenir. Hazine adına tescil edilecek yerin kamulaştırma bedelinin takdirinde genel kamulaştırma hükümleri uygulanır. Bu madde gereğince ödenecek tazminat ve kamulaştırma bedellerinin takdirinde, kazı, sondaj ve araştırma faaliyetlerinden önce, mevcut kültür ve tabiat varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri ile, bu faaliyetler sonucu bulunan kültür varlıklarının değeri, dikkate alınmaz.

Yayım hakkı:

Madde 43 – Kazı, sondaj ve araştırmalarda, meydana çıkacak olan varlıkların yayım hakkı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri gereğince, kazı, sondaj ve araştırma izni alan heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırmayı fiilen idare edenlere aittir. Kazı başkanları, her kazı dönemi sonunda, Kültür ve Turizm Bakanlığına bilimsel bir rapor vermekle yükümlüdürler. Kazının bitiminden itibaren, kazı dönemi çalışmalarına ait bilimsel raporlarını en geç iki yıl, nihai bilimsel raporlarını ise beş yıl içinde yayımlamayan kazı heyetlerinin kazı, sondaj ve araştırmalarda buldukları kültür ve tabiat varlıkları üzerindeki her türlü yayım hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığına geçer.

Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yapılan kazı, sondaj ve araştırmalara ait bilimsel raporlar, kazı başkanlığınca, yayımlanacak şekilde hazırlanır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bunlardan gerekli görülenleri yayımlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görülecek mazeretler dışında, yukarıda açıklanan süre içinde son raporlarını yayımlamamış bulunan heyet ve kişilere yeni bir kazı için ruhsatname verilmez.

Giderler:

Madde 44 – Kazı, sondaj ve araştırma yapılan saha ile, kazı, sondaj ve araştırmadan çıkan kültür varlıklarının yerinde korunmasını sağlamak maksadıyla, kazı yerinde geçici olarak çalıştırılacak bekçilerin ücret ve masrafları ile kazı yerinin eski haline getirilmesinin gerektirdiği giderleri karşılamak, kazı sırasında meydana gelebilecek zararları tazmin ve bunlarla ilgili bütün giderler, düzenlenecek yönetmeliğe göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ruhsat verme veya süre uzatma sırasında, kazı sahiplerinden tahsil edilerek emaneten mal sandığına yatırılan paralardan ödenir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından finanse edilen konularda, gider karşılıklarının mal sandığına yatırılması zorunlu değildir.

Korunma ve çevre düzenlemesi:

Madde 45 – Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve  evre düzenlemeleri ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılır.

Araştırma, kazı ve sondajların geçici olarak veya tamamen durdurulması:

Madde 46 – Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak yapılan kazı, sondaj ve araştırmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığınca geçici olarak veya tamamen durdurulur.

Tesislerin devri:

Madde 47 – Heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırma yapan şahışlar tarafından, içe başlamak için veya çalışmaların devamı sırasında muhtelif şekillerde satın alınan veya inşa edilen depo, lojman ve benzeri tesisler ve malzeme, kazının sonunda bedelsiz olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığına devrolunur. Bu tesislerin kullanış şekillerinin tayinine Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir.

Araştırma, kazı ve sondajda görevlendirilenler:

Madde 48 – Yabancı heyet ve kurumlar tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarından bir veya birkaç temsilci bulunur. Türk heyet ve kurumlarınca yapılan araştırma, kazı ve sondajlara Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yetkili bir uzman katılır. Temsilci ve uzmanların seçimi ve görevleri, yönetmelikle belirlenir.⁽¹⁾

Türk heyet ve kurumlarınca yapılan kazılara katılacak Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarının yol masrafları, yevmiyeleri ve zaruri giderleri, 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca  denir.

Yabancı kurum ve heyetler tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda görevlendirilecek Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcilerine ödenecek olan yol masrafları, yevmiye, temsil  deneği ve su altı dalış tazminatı, kazı başkanlığından Kültür ve Turizm Bakanlığınca peşinen tahsil edilip bir Devlet bankasına yatırılır. Temsil  deneğinin miktarı, her yıl Kültür ve Turizm Bakanlığınca tayin edilir.

Araştırma, kazı ve sondaj izin yasağı:

Madde 49 – Türkiye'deki elçilik ve konsolosluklar mensuplarına, araştırma, kazı ve sondaj izni verilmez.

Define arama:

Madde 50 – Define aramak isteyenlere, bu Kanunun 6 ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir.

¹ 8/8/2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nın 44  nc  maddesi ile bu fıkrada yer alan "Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü" ibaresi "Kültür ve Turizm Bakanlığı" şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Define arama izni, başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Define aramada, Kültür ve Turizm Bakanlığından ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından temsilci olarak gönderileceklerin yolluk ve yevmiyeleri ile zaruri giderleri arayıcı tarafından karşılanır. Bu iş için gerekli olan ödenek, Bakanlıkça, define arayıcısından peşinen tahsil edilip bir Devlet bankasına yatırılır.

Arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın yapılması, çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının birlikte düzenleyeceği yönetmelikte belirtilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Bölge Kurulları ⁽¹⁾

Kuruluş, görev, yetki ve çalışma şekli:

Madde 51 – (Değişik: 17/6/1987 - 3386/11 md.)

Yurtiçinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı "Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları" kurulur.

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun görev ve yetkileri şunlardır;

- a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,
- b) Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,
- c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak.
- d) **(Ek: 8/8/2011-KHK-648/45 md.)** Bakanlıklarca Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesi talebiyle gönderilen ve gündeme alınan konularda karar vermek.

(Değişik üçüncü fıkra: 8/8/2011-KHK-648/45 md.) Mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşları Koruma Yüksek Kurulunda görüşülmesini istedikleri hususları bağlı, ilgili veya ilişkili oldukları bakanlıklar aracılığıyla bildirir. Koruma Yüksek Kurulunca karar verilen konular ilgili koruma bölge kurulunca tekrar görüşülmez.

(Değişik dördüncü fıkra: 8/8/2011-KHK-648/45 md.) Koruma Yüksek Kurulunun gündemi Bakanlıkça belirlenir. Gündemin belirlenmesini müteakip Koruma Yüksek Kurulu toplantıya çağırılır. Toplantı sayısına bir sınırlama getirilmez.

¹ Bölüm başlığı, 17/6/1987 tarih ve 3386 sayılı Kanunun 11 inci maddesi ile bu şekilde değiştirilmiştir.

Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir.

Koruma Yüksek Kurulunun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

Madde 52 – (Mülga: 17/6/1987 - 3386/18 md.)

Koruma Yüksek Kurulu üyeliği:

Madde 53 – (Değişik: 17/6/1987 - 3386/12 md.)

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aşağıda belirtilen üyelerden oluşur.

Üyeler;

(1) Bakanlık Müsteşarı,

(2) Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,

(3) Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,

(4) **(Değişik: 8/8/2011-KHK-648/46 md.)** Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü,

(5) **(Değişik: 8/8/2011-KHK-648/46 md.)** Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürü,

(6) **(Değişik: 8/8/2011-KHK-648/46 md.)** Çevre ve Şehircilik Bakanlığının ilgili Genel Müdürü,

(7) Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,

(8) Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı,

(9) **(Değişik: 8/8/2011-KHK-648/46 md.)** Koruma bölge kurulları üyelerinden Bakanlıkça seçilecek altı üye,

(10) **(Ek: 26/5/2004-5177/27 md.)** Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı,

(11) **(Ek: 26/5/2004-5177/27 md.)** Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı.

(Değişik üçüncü fıkra: 8/8/2011-KHK-648/46 md.) Koruma Yüksek Kurulunun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır. Bakan, gerekli gördüğü takdirde Kurula başkanlık eder, ancak oy kullanmaz.

(Değişik dördüncü fıkra: 8/8/2011-KHK-648/46 md.) Müsteşar bulunmadığı zaman görevlendireceği Müsteşar Yardımcısı Kurula başkanlık eder.

Temsilci üyelerin nitelikleri

Madde 54 – Koruma Yüksek Kurulunun temsilci üyelerinin, yükseköğretim görmüş olmaları ve 53 üncü maddede belirlenen bilim dallarından biri veya birkaçında

tanınmış ve bu alanlarda çalışmalar yapmış, tercihan yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış eserler vermiş olmaları şartı aranır.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulu üyeliğinin sona ermesi, süresi ve huzur hakkı:

Madde 55 – (Değişik: 14/7/2004 - 5226/10 md.)

Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kurum temsilcisi üyelerinin üyelikleri kurumlarındaki görevleri süresince devam eder.

(Değişik ikinci fıkra : 4/2/2009-5835/2 md.) Koruma bölge kurullarının Bakanlıkça (...) ⁽²⁾ seçilen üyelerinin görev süresi üç yıldır.

Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyeleri, görev ve yetki alanlarına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve hiçbir menfaat sağlayamazlar. Aksine davrandığı tespit edilenlerin kurul üyeliği Bakanlıkça sona erdirilir.

(Değişik dördüncü fıkra : 4/2/2009-5835/2 md.) Koruma Yüksek Kurulu üyeleri ile koruma bölge kurullarının Bakanlıkça (...) ⁽³⁾ seçilen üyelerine, ayda altı toplantıyı geçmemek üzere her toplantı için Devlet memur aylık katsayısının (5000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucunda bulunacak miktarda, koruma bölge kurullarının kurum temsilcisi üyelerine ise ayda altı toplantıyı geçmemek üzere her toplantı için Devlet memur aylık katsayısının (2000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucunda bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir.

Herhangi bir nedenle bir yıl içinde yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç dört veya üst üste iki toplantıya katılmayan koruma bölge kurulu üyelerinin üyelikleri sona erer.

Madde 56 – (Mülga: 17/6/1987 - 3386/18 md.)

Koruma Bölge Kurullarının görev, yetki ve çalışma şekli:

Madde 57 – (Değişik: 17/6/1987 - 3386/14 md.)

Koruma bölge kurulları, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak

² 8/8/2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nın 47 nci maddesi ile bu fıkra yer alan "ve Yükseköğretim Kurulunca" ibaresi yürürlükten kaldırılmıştır.

³ 8/8/2011 tarihli ve 648 sayılı KHK'nın 47 nci maddesi ile bu fıkra yer alan "ve Yükseköğretim Kurulunca" ibaresi yürürlükten kaldırılmıştır.

c) Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek, ⁽⁴⁾

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak, ⁽¹⁾⁽⁵⁾

e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak,

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak. ⁽¹⁾

(Ek fıkra: 4/2/2009-5835/3 md.) 16/6/2005 tarihli ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun uyarınca ilan edilen yenileme bölgelerinde yenileme projelerini onaylamak üzere 5366 sayılı Kanun uyarınca oluşturulan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları da bu maddede belirtilen işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

(Değişik fıkra: 14/7/2004 - 5226/11 md.) Koruma bölge kurullarının başkan ve yardımcıları, üyeler arasından kurulca seçilir. Başkanın yokluğunda kurula, başkan yardımcısı başkanlık eder.

(Değişik fıkra: 14/7/2004 - 5226/11 md.) Koruma bölge kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alırlar. **(Değişik ikinci cümle: 8/8/2011-KHK-648/48 md.)** Ancak karar yeter sayısı dörtten az olamaz. Alınan kararlar bu Kanun ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır.

(Değişik fıkra: 4/2/2009-5835/3 md.) Koruma bölge kurullarının teknik ve idari hizmetleri, koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından yürütülür. Üçten fazla koruma bölge kurulu bulunan illerde, kurullar arasında teknik ve idari işlerde koordinasyonu sağlamak üzere koruma bölge kurulları koordinasyon müdürlüğü kurulur. Koruma bölge kurulu müdürlükleri, koruma bölge kurulları koordinasyon müdürlüğüne bağlı olarak çalışır.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/11 md.) Koruma bölge kurulu, belgeleri tam olarak koruma bölge kuruluna ibraz edildiği tarihten itibaren, koruma amaçlı imar plânlarını en geç altı ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlar.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/11 md.) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci

⁴ 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 11 inci maddesiyle, 57 nci maddenin (c) bendinde yer alan “bir ay” ibaresi, “üç ay”; (d) bendinde yer alan “onamak” ibaresi, “karar almak”; (g) bendinde yer alan “ilgili” ibaresi, “sit alanlarına ilişkin” olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

⁵ Bu bent hükmünün uygulanmasında 19/10/1989 tarih ve 383 sayılı KHK'nin 25 inci maddesine bakınız.

maddesi kapsamına giren ruhsata tâbi olmayan tadilat ve tamiratlar; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır. Bunların dışında her türlü inşâî ve fizikî müdahale koruma bölge kurulunun izni ile yapılır.

(Ek fıkra: 8/8/2011-KHK-648/48 md.) Koruma, Uygulama ve Denetim Bürosu kurulmamış yerlerde taşınmaz kültür varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratlar koruma bölge kurulu müdürlüğünün izin ve denetiminde yapılır.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/11 md.) Ancak, koruma amaçlı imar plânı onaylanmış sit alanlarında, taşınmaz kültür varlığının bulunduğu parseller dışındaki inşâî ve fizikî müdahaleler, koruma amaçlı imar plânı hükümleri doğrultusunda, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/11 md.) Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan mazbut vakıfların veya mülhak vakıfların mülkiyetindeki kültür varlıklarının 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tâbi olmayan tadilat ve tamiratları, özgün biçim ve malzemeye uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünce yaptırılır.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/11 md.) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında yapılan tadilat ve tamiratlara ilişkin uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor ve belgeleri, ilgili idareler ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce ilgili koruma bölge kurulu müdürlüklerine gönderilir.

(Ek fıkra: 14/7/2004 - 5226/11 md.) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin hususlar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Koruma Bölge Kurullarının oluşumu:

Madde 58 – (Değişik: 17/6/1987 - 3386/15 md.)

Koruma Bölge Kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur;

a) Arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek yedi temsilci, ^{(1) (2)}

b) **(Mülga: 8/8/2011-KHK-648/49 md.)**

c) Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,

¹ 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 11 inci maddesiyle, 58 inci maddenin (a) bendinde yer alan “müzecilik” ibaresi, “hukuk”; “üç” ibaresi, “beş”; (d) bendinde yer alan “iki” ibaresi, “bir”; (f) bendinde yer alan “Orman Genel Müdürlüğü” ibaresi, “Çevre ve Orman Bakanlığı” olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

² 8/8/2011 tarihli ve 648 sayılı KHK’nın 49 uncu maddesi ile bu bentte yer alan “beş” ibaresi “yedi” şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

d) Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünden bir teknik temsilci, ⁽¹⁾

e) Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar bölge müdürü veya teknik temsilcisi,

f) Görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci. ⁽¹⁾

g) **(Ek:14/7/2004 – 5226/12 md.)** Görüşülecek konunun müze müdürlüğünü ilgilendirmesi halinde ilgili müze müdürü.

Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağırılabilir.

(Değişik fıkra: 8/8/2011-KHK-648/49 md.)Koruma bölge kurulunun gündemiyle ilgili meslek odaları, koruma bölge kurulu müdürlüğünün davetiyle toplantılara gözlemci olarak katılabilir.

Madde 59 – 60 – (Mülga: 17/6/1987 - 3386/18 md.)

Kararlara uyma zorunluluğu⁽²⁾

Madde 61 – (Mülga: 17/6/1987 - 3386/18 md.;Yeniden düzenleme:14/7/2004 – 5226/13 md.)

Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır. Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları Resmî Gazetede yayımlanır.

(Değişik fıkra : 8/8/2011-KHK-648/50 md.) Koruma bölge kurullarınca alınan kararlara kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerce yapılan itirazlar, Bakanlıkça değerlendirilerek gerekli görüldüğü takdirde Koruma Yüksek Kurulu gündemine alınır.

(Değişik fıkra : 8/8/2011-KHK-648/50 md.) Bu itirazlar, Koruma Yüksek Kurulunca incelenir ve en geç üç ay içinde karara bağlanır. Koruma Yüksek Kurulunda görüşülen itiraz konuları ayrıca koruma bölge kurulu gündemine alınmaz. Koruma Yüksek Kuruluna yapılacak itirazlarla ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanan yönetmelikle belirlenir.

Kurul Üyelerinin yolluk ve gündelikleri:

Madde 62 – Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları üyelerinden umumi harcırah hükümlerine tabi bulunanların kurul toplantıları için memuriyet mahalleri dışındaki seyahatlerinde yol giderleri ve gündelik, tabii üyelere mensup oldukları kurumlarınca; diğer üyelere, Kültür ve Turizm Bakanlığınca ödenir.

¹ 14/7/2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanunun 11 inci maddesiyle, 58 inci maddenin (a) bendinde yer alan “müzecilik”ibaresi, “hukuk”; “üç” ibaresi,“beş”; (d) bendinde yer alan “iki” ibaresi, “bir”; (f) bendinde yer alan “Orman Genel Müdürlüğü” ibaresi, “Çevre ve Orman Bakanlığı” olarak değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

² Bu madde başlığı maddeyi yeniden düzenleyen 5226 sayılı Kanunun 13 üncü maddesiyle düzenlenmiştir.

Kurullarla ilgili yönetmelik:

Madde 63 – Yüksek Kurul ile Bölge Kurullarının görev, yetki ve sorumlulukları ile bu Kurulların kendi aralarındaki ve Kültür ve Turizm Bakanlığıyla olan ilişkileri bir yönetmelikle düzenlenir.

ALTINCI BÖLÜM

İkramiye ve Cezalar

Kültür varlıklarını bulanlara verilecek ikramiye:

Madde 64 – Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer üstünde, yer altında ve su altında bulunan taşınır kültür varlıklarını 4 üncü maddede yazılı makam ve mercilere, aynı maddede yazılı süreler içerisinde haber verenlere:

a) Bulunan varlık, bunların mülkü içinde ise bu Kanunun 24 üncü ve 25 inci maddeleri uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.

b) Bulunan varlık başkasının mülkü içinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığınca varlığın değeri dikkate alınarak, takdir olunacak bedelin % 80'i ikramiye olarak bulan ile mülk sahibi arasında yarı yarıya paylaşılır.

c) Kültür varlığı Devlete ait arazide bulunmuş ise, takdir olunacak bedelin % 40'ı bulana ikramiye olarak verilir.

d) Nerede bulunursa bulunsun haber verilen kültür varlığı korunması gerekli nitelikte olmadığı takdirde haber verenlere bu Kanunun 25 inci maddesindeki işlem uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.

e) Nerede olursa olsun yeni bulunup da 4 üncü maddede yazılı süreler içinde haber verilmediğinden dolayı gizlenmiş sayılan kültür varlıklarını haber verenler ile, bunları yakalayan kamu görevlilerine, 1905 sayılı "Menkul ve Gayrimenkul Emval ile Bunların İntifa Haklarının ve Daimi Vergilerin Mektumlarını Haber verenlere Verilecek İkramiyelere Dair Kanun"da taşınır mallar için gösterilen oranlar dahilinde tespit edilen bedel ikramiye olarak verilir.

f) Yukarıdaki fıkralardan herhangi biri uyarınca kültür varlıklarını bulan, haber veren veya yakalayan kişiler birden fazla ise verilecek ikramiyeler bunlar arasında eşit olarak paylaşılır.

g) Yukarıda belirtilen ikramiyelerin tahakkuk ve tediyesine ait işlemler Maliye ve Kültür ve Turizm bakanlıklarınca birlikte hazırlanacak yönetmelik esaslarına göre yapılır.

Cezalar:

Madde 65 – (Değişik: 8/10/2013-6498/3 md.)

Tescil edilen sit alanları ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanlarının bu Kanuna göre tebliğ veya ilan edilmiş olmasına rağmen yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarar görmesine kasten sebebiyet verenler ile (...) ⁽¹⁾ izin alınmaksızın inşaat ve fiziki müdahale yapanlar veya yaptıranlar, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır. ⁽¹⁾

¹ 20/8/2016 tarihli ve 6745 sayılı Kanunun 25 inci maddesiyle, bu fıkra da yer alan “koruma bölge kurullarından” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

Bu Kanuna aykırı olarak yıkma veya imar izni verenler, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezasıyla cezalandırılır.

Birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen fiiller, korunması gerekli kültür ve tabiat varlığını yurt dışına kaçırmak amacıyla işlenmiş ise verilecek cezalar bir kat artırılır.

(Değişik dördüncü fıkra: 20/8/2016-6745/25 md.) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratları, kültür varlıkları yönünden bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş yerlerde yetkili idarelerden, koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmamış yerlerde koruma bölge kurulu müdürlüklerinden; tabiat varlıkları ve doğal sit alanları yönünden ise çevre ve şehircilik il müdürlüklerinden izin almaksızın ya da izne aykırı olarak yapanlar veya yaptıranlar, altı aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

Usulsüz belge verenler, ilan ve tebligat yapanlar:

Madde 66 – (Değişik: 23/1/2008-5728/409 md.)

Bu Kanunun 16 ncı maddesinde yer alan yasaklara aykırı olarak belge verenler, fiil daha ağır cezayı gerektiren bir suç oluşturmadığı takdirde, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve adli para cezası ile; bu Kanunun 7 nci maddesinde yer alan ilan veya tebligatı bilerek, süresinde usulüne uygun yapmayanlar ise, üç aydan bir yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılırlar.

Haber verme sorumluluğuna ve kültür varlığı ticaretine aykırı hareket edenler
(1)

Madde 67 – (Değişik: 23/1/2008-5728/410 md.)

Kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili olarak bildirim yükümlülüğüne mazereti olmaksızın ve bilerek aykırı hareket eden kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Bildirimi yapılmamış olan kültür ve tabiat varlığını satışa arzeden, satan, veren, satın alan, kabul eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Ancak, bu durumda birinci fıkroda tanımlanan suçtan dolayı ayrıca cezaya hükmolunmaz.

Ticaretini yasak olmayan taşınır kültür varlıklarının izinsiz olarak ticaretini yapan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Yurt dışına çıkarma yasağına aykırı hareket edenler:

Madde 68 – (Değişik: 23/1/2008-5728/411 md.)

Kültür ve tabiat varlıklarını bu Kanuna aykırı olarak yurt dışına çıkaran kişi, beş yıldan oniki yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

Tetkik ve kontrole muhalefet:

Madde 69 – (Değişik: 23/1/2008-5728/412 md.)

Bu Kanunun 29 uncu maddesinde yer alan tetkik ve kontrole muhalefet edenler ile 41 inci maddede yer alan nakil işlerine aykırı hareket edenler altı aydan bir yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılırlar.

¹ Bu madde başlığı “Haber verme sorumluluğuna - kültür varlığı ticaretine ve ikametgahı ticarethane olarak gösterme yasağına aykırı hareket edenler:” iken, 23/1/2008 tarihli ve 5728 sayılı Kanunun 410 uncu maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.

Özel mülkiyete konu olanlar:

Madde 70 – (Değişik: 23/1/2008-5728/413 md.)

Bu Kanunun 24 üncü maddesine aykırı hareket edenler bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üçbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

Kazı, sondaj ve araştırmaya ilişkin hükümlere aykırı hareket:

Madde 71 – (Değişik: 23/1/2008-5728/414 md.)

Bu Kanunun 38, 42 ve 43 üncü maddelerine aykırı hareket edenler yüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla cezalandırılırlar.

Kamu personeline ilişkin kararlar:

Madde 72 – Bu Kanunun uygulanmasında, görevli kamu personeli hakkında yapılacak iş ve işlemler ve alınacak her türlü kararlar ve bu kararlara karşı yapılacak itirazlar, öncelikle incelenir ve sonuçlandırılır.

Özel müze ve koleksiyonculara ilişkin hükümlere aykırı hareket:

Madde 73 – (Değişik: 23/1/2008-5728/415 md.)

Bu Kanunun 26 ve 30 uncu maddelerine aykırı davrananlara, suç daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa üç aydan bir yıla kadar hapis ve adli para cezası verilir.

İzinsiz araştırma, kazı ve sondaj yapanlar:

Madde 74 – (Değişik: 23/1/2008-5728/416 md.)

Kültür varlıkları bulmak amacıyla, izinsiz olarak kazı veya sondaj yapan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Ancak, kazı veya sondajın yapıldığı yerin, sit alanı veya bu Kanuna göre korunması gerekli başka bir yer olmaması halinde, verilecek cezanın üçte biri indirilir.

İzinsiz olarak define araştıranlar, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ancak, bu fiillerin yurt dışına kültür varlıklarını kaçırma amacıyla veya kültür varlıklarının korunmasında görevli kişiler tarafından işlenmesi hâlinde, verilecek ceza iki katına kadar artırılır.

Kişinin bu maddede tanımlanan suçları işlemek suretiyle bulduğu kültür varlığını soruşturma başlamadan önce mahallî mülkî amire teslim etmesi hâlinde, mahkeme verilecek cezada üçte ikisine kadar indirim yapılabilir.

İzinsiz olarak define araştıran kişinin, hakkında kovuşturma başlayıncaya kadar, kendisini bu fiili işlemeye gerekli cihazları temin etmek suretiyle sevk eden kişilerin kimliklerini açıklaması ve yakalanmasını sağlaması hâlinde, mahkeme verilecek cezada indirim yapabileceği gibi, ceza verilmesine yer olmadığına da karar verebilir.

Elkoyma ve müzeye teslim ⁽¹⁾

Madde 75 – (Değişik: 23/1/2008-5728/417 md.)

Bu Kanun kapsamında kalan suçlar nedeniyle elkonulan taşınır kültür ve tabiat varlıkları müzeye teslim edilir.

¹Bu madde başlığı “Cezaların artırılması.” iken, 23/1/2008 tarihli ve 5728 sayılı Kanunun 417 nci maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Diğer Hükümler

Yürürlükten kaldırılan kanunlar:

Madde 76 – 28/2/1960 tarih ve 7463 sayılı "Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin istimlakı Hakkında Kanun"; 25/4/1973 tarih ve 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu"; 2/7/1951 tarih ve 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun" ile 18/6/1973 tarih ve 1741 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair 2 Temmuz 1951 tarihli ve 5805 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun" yürürlükten kaldırılmıştır.

Ek Madde 1 – (17/6/1987 tarih ve 3386 sayılı Kanunun 16 ncı maddesi ile eklenen ek madde hükmü olup teselsül için numaralandırılmıştır.;Değişik:14/7/2004 – 5226/17 md.)

Bu Kanunda yer alan "Koruma Kurulu" ibareleri "koruma bölge kurulu" olarak değiştirilmiştir.

Alan yönetimi, müze yönetimi ve anıt eser kurulu

Ek Madde 2 – (Ek:14/7/2004 – 5226/17 md.)

Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur.

a) **(Değişik birinci paragraf: 20/8/2016-6745/26 md.)** Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Bakanlıkça yönetim planı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır. Bakanlık, yönetim planlarının hazırlanmasına ilişkin olarak alanla ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ile her türlü işbirliği yapabilir.

(Değişik ikinci paragraf: 20/8/2016-6745/26 md.) Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla alanda mülkiyet hakkı bulunanlardan, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri üyeleri ile üniversitelerin ilgili bölümlerinin öğretim üyelerinden Bakanlıkça bir danışma kurulu oluşturulur.

Eşgüdümün sağlanması amacıyla (...) ⁽¹⁾ Bakanlıkça bir alan başkanı belirlenir. **(Ek iki cümle: 20/8/2016-6745/26 md.)** Alan başkanının görev süresi üç yıldır. Görev süresi sona eren alan başkanı Bakanlıkça tekrar atanabilir. Alan başkanlığı görevini fiilen yürütenlere, Devlet memurları aylık katsayısının (20000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarı aşmamak kaydıyla Bakan tarafından belirlenecek miktarda, damga vergisi hariç herhangi bir vergiye tâbi tutulmaksızın çalışmayı takip

¹ 20/8/2016 tarihli ve 6745 sayılı Kanunun 26 ncı maddesiyle, bu paragrafın birinci cümlesinde yer alan “, kentsel sitlerde ilgili belediye diğer yerlerde” ibaresi madde metninden çıkarılmış, aynı paragrafın ikinci cümlesinde yer alan “Bakanlıkça belirlenen alan” ibaresi “Alan” şeklinde, “Kültür Bakanlığı” ibaresi “Kültür ve Turizm Bakanlığı” şeklinde değiştirilmiştir.

eden her ay başında Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü bütçesinden ödeme yapılır. ⁽¹⁾

Bakanlık tarafından hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla eşgüdüm ve denetleme kurulu kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, bu taslağı inceleyip mutabakata varmak suretiyle yönetim plânını altı ay içerisinde onaylamaya ve bu plânın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir. ⁽²⁾

Kurulun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla ilgili kurum uzman personelinden ve denetim elemanlarından oluşan bir denetim birimi kurulabilir. Bu birim, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim plânı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim plânına uymak, ilgili idareler, plân kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmak zorundadır.

b) Bakanlıkça belirlenen ulusal nitelikli müzelerde, müze başkanı ve ona bağlı müze müdürü ile işletme müdürü ve müze kurulundan oluşan müze yönetimi kurulur.

Müzelerde; kayıt, tescil, envanter, depolama, eserlerin her türlü bakım ve onarımı, sergilenmesi ve korunması, kültürel, eğitim ve bilimsel faaliyetler müze müdürü tarafından; tanıtım, satış üniteleri yönetimi, etkinlik organizasyonu, ziyaretçi yönetimi, çevre düzenlemesi, bakım-onarım, temizlik işleri işletme müdürü tarafından yürütülür.

Müze başkanı, kendisine bağlı müdürlüklerin faaliyetlerinin eşgüdüm ve denetimi ile müzenin ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde temsiline yetkilidir.

Müze başkanlığı görevini yürütmek üzere; arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji, etnoloji, iktisat, işletme, kamu yönetimi gibi dallarda eğitim görmüş kimseler arasından Bakanlıkça bir müze başkanı atanır.

Tüm müzelerde o müzeye münhasıran ayrıca müze kurulu oluşturulur. Müze kurulu müzenin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile müzeye bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kişilerden oluşur. Müze kurulu, bünyesinden bir başkan seçer.

Müze kurulunun görüşleri doğrultusunda müze için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eser, koleksiyon korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlanır. Koruma ve geliştirme projesi kapsamında uygulamaları denetlemek, müzenin tanıtımını yapmak, müzeye bağış toplamak, onursal müze dostu ödülü

² 20/8/2016 tarihli ve 6745 sayılı Kanunun 26 ncı maddesiyle, bu paragrafın birinci cümlesinde yer alan “Yönetim plân taslağı kapsamında” ibaresi “Bakanlık tarafından” şeklinde değiştirilmiştir.

vermek müze kurulunun yetkisindedir. Müze kurulu müzenin işleyişine dair her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. Bakanlık bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

c) Taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için ise, o esere münhasır anıt eser kurulu oluşturulur. Kurul; eserin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile eserin korunması ve geliştirilmesi için bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kimseler ile bu eserler için tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcisinden oluşur. İlgili idarenin temsilcisi bu kurulun başkanıdır.

Kurul, eser için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlar. Koruma ve geliştirme projesi kapsamındaki uygulamalar, anıt eserin tanıtımını yapmak, anıt eser için bağış toplamak, onursal ödüller vermek anıt eser kurulunun yetkisindedir. Kurul; eserin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesine ilişkin her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. İlgili idareler bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Ek Madde 3 – (Ek:14/7/2004 – 5226/17 md.)

383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 4533 sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı Kanunu ile belirlenen alanlarda ek-2 maddenin (a) fıkrası hükümleri uygulanmaz.

Ek Madde 4 – (Ek: 8/8/2011-KHK-648/51 md.) ⁽¹⁾

Taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak bu Kanunda öngörülen iş, işlem ve kararlar bakımından görevli ve yetkili bakanlık, Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır.

Tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili hususlarda karar almak ve bu Kanunda öngörülen diğer iş ve işlemlerde Çevre ve Şehircilik Bakanlığına yardımcı olmak üzere; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Müsteşarının veya ilgili Müsteşar Yardımcısının başkanlığında, söz konusu varlıkların ve alanların özelliklerine göre konusunda uzmanlaşmış mimar veya şehir plancısı, orman veya çevre mühendisi ⁽¹⁾ ve hukukçular ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca uygun görülecek uzmanlardan Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ve taşrada (...) ⁽¹⁾ aynı meslek alanlarından

¹ 11/10/2011 tarihli ve 662 sayılı KHK'nin 15 inci maddesiyle, bu maddenin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan "Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü, söz konusu varlıkların ve alanların özelliklerine göre konusunda uzmanlaşmış biolog, peyzaj mimarı, ziraat, çevre, orman ve su ürünleri mühendisleri" ibaresi, "söz konusu varlıkların ve alanların özelliklerine göre konusunda uzmanlaşmış mimar veya şehir plancısı, orman veya çevre mühendisi" şeklinde değiştirilmiş ve aynı cümlede yer alan "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı temsilcisinin başkanlığında," ibaresi yürürlükten kaldırılmıştır.

yeterli sayıda uzmanın katılması suretiyle yeteri kadar Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu teşkil edilir. Bu komisyonların iş, işlem ve kararları konusunda, bu Kanunun Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulları ile ilgili hükümleri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca alınan ilke kararları çerçevesinde kıyasen uygulanır.

Bu Kanunda Koruma Yüksek Kurulunca alınması öngörülen kararlar, tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları bakımından Koruma Merkez Komisyonunca, koruma bölge kurullarınca alınması öngörülen kararlar koruma bölge komisyonlarınca alınır ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığının onayıyla yürürlüğe konulur.

Bu Kanunda ve diğer mevzuatta tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları bakımından Koruma Yüksek Kuruluna ve koruma bölge kurullarına yapılan atıflar ilgisine göre Koruma Merkez Komisyonuna ve koruma bölge komisyonlarına yapılmış sayılır ve ilgili maddelerde geçen Koruma Yüksek Kurulundan Koruma Merkez Komisyonu ve koruma bölge kurullarından koruma bölge komisyonları anlaşılır.

(Ek fıkra: 23/8/2011-KHK-653/18 md.)Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu ile Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarında görev alanlara 55 inci maddede belirtilen esaslar çerçevesinde huzur hakkı ödenir.

Tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili iş, işlem ve kararlara ilişkin usul ve esaslar ile bu konularda görev yapacak komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Ek Madde 5 – (Ek: 20/8/2016-6745/27 md.)

Bakanlıkça yapılan veya yaptırılan her türlü proje ve uygulamalarda bu Kanun ile koruma, uygulama ve denetim bürolarına verilmiş olan görev ve yetkiler, koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından kullanılır.

Ek Madde 6 – (Ek: 20/8/2016-6745/28 md.)

Kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu ya da doğal afet yaşanan yerlerde özel mülkiyette bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımı ile restorasyonuna yönelik proje ve uygulama işleri maliklerinin ve diğer ilgililerin muvafakati aranmaksızın ve bedelsiz olarak Bakanlık tarafından gerçekleştirilebilir. Bu kapsamda yürütülen proje ve uygulama işlerinden bir mali yıl içinde tamamlanması mümkün olmayanlar için dört yılı geçmemek üzere gelecek yıllara yaygın yüklenmeye girişilebilir.

Geçici Madde 1 – Bu Kanunun 7 nci maddesine göre tespit ve tescil işlemleri yapılırken, 19 uncu yüzyıl sonuna kadar olan döneme ait taşınmaz kültür varlıklarının malikleri, bunların korunmalarına gerek olmadığının tespitini Kültür ve Turizm Bakanlığından isteyebilirler. Kültür ve Turizm Bakanlığı yönetmeliğe uygun bilgileri içeren bu başvuruları, görevlendirdiği uzmanlara incelettirerek, en geç üç ay içinde, Yüksek Kurula iletir. Yüksek Kurul en geç altı ay içinde konuyu inceleyip karara bağlar.

Geçici Madde 2 – Gerçek ve tüzelkişiler, koleksiyoncular, bu Kanuna göre çıkarılacak yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde, ellerinde

bulunan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarını, menşe göstermeksizin, 24 ve 25 inci maddelere göre Devlet müzelerine satabilir veya envanter defterlerine kayıt ederek en yakın müzeye onaylatmaları şartıyla Kanunun 24 üncü maddesi hükmünden yararlanabilirler.

Geçici Madde 3 – (Değişik: 14/7/2004 - 5226/16 md.)

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulları, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarına, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu büro müdürlükleri, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu müdürlüklerine dönüşür.

Kanunda belirtilen yönetmelikler, Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içinde çıkarılır. Bu düzenlemeler yapıncaya kadar mevcut yönetmeliklerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

Geçici Madde 4 – (Mülga: 17/6/1987 - 3386/18 md.)

Geçici Madde 5 – Bu Kanunda belirtilen yönetmelikler, Kanunun yayımlanmasından itibaren en geç altı ay içinde hazırlanarak yürürlüğe konur.

Bu yönetmelikler Resmi Gazetede yayımlanır.

Geçici Madde 6 – Genel Kadro Kanunu çıkıncaya kadar, bölge kurulları için bu Kanuna ekli bulunan kadro cetveli uygulanır.

Geçici Madde 7 – (Ek: 22/5/2007-5663/2 md.)

Kadastrosu devam eden taşınmazların sınırlandırma ve tespiti işleri ile devam eden davalarda da bu Kanunun 11 inci maddesinin birinci fıkrası hükmü uygulanır. Sınırlandırma ve tespitleri henüz askı ilanına alınmamış taşınmazların kadastro tutanakları kadastro komisyonuna intikal ettirilmek suretiyle bu Kanunun 11 inci maddesinin birinci fıkrasına uygun hale getirilir. 27/7/2004 tarihinden itibaren yapılan kadastro çalışmaları sonucu zilyetlik şartları olduğu halde sit alanlarında kalması nedeniyle Hazine adına tespit ve tescili yapılmış taşınmazlardan 1 ve 2 nci derece arkeolojik sit alanları dışında kalan sit alanlarındaki taşınmazların kadastro tutanaklarında zilyet veya hak sahibi olarak belirtilen kişilerin veya mirasçılarının, Kanunun yayımı tarihinden itibaren 1 yıl içerisinde mahalli Maliye kuruluşlarına müracaatları halinde Maliye kuruluşunun talebi ile harca tâbi olmadan re'sen ilgisi adına tescilleri yapılır.

Geçici Madde 8 – (Ek: 4/2/2009-5835/4 md.)

11/3/2005 tarihinden önce bir şekilde koleksiyoncular tarafından edinilmiş ve bağlı bulunduğu müzedeki envanter defterine kaydı yaptırılmış taşınmaz kültür varlıkları, koleksiyoncular arasında hiçbir surette değiştirilemez ve satılamaz. Ancak bu taşınmaz kültür varlıklarından; müze ve ören yerlerindeki eserlerin bütünleyicisi olduğu tespit edilen parçalar ile müze koleksiyonlarını tamamlar nitelikte olanları Kültür ve Turizm Bakanlığının bedelsiz olarak alma hakkı saklıdır.

Geçici Madde 9 – (Ek: 8/8/2011-KHK-648/52 md.)

Tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanması öngörülen yönetmelikler yürürlüğe girinceye kadar, bu maddenin yürürlüğe girmesinden önce yürürlüğe girmiş olan yönetmeliklerin bu Kanun Hükmünde Kararnameye aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam edilir.

Geçici Madde 10 – (Ek: 8/8/2011-KHK-648/52 md.)

Koruma bölge kurullarının mevcut üyelerinin görevleri bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte sona erer.

Geçici Madde 11 – (Ek: 20/8/2016-6745/29 md.)

Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihte görev yapmakta olan alan başkanları, danışma kurulu üyeleri ile eşgüdüm ve denetleme kurulu üyelerinin görevleri sona erer. Görevi sona erenlerin yerine bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç altı ay içinde Bakanlıkça görevlendirme yapılır.

Yürürlük:

Madde 77 – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme:

Madde 78 – Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Ek 2:

Kültür ve Turizm Bakanlığından:

KORUNMASI GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ VE SİTLERİN TESPİT VE TESCİLİ HAKKINDA YÖNETMELİK¹

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç ve kapsam

MADDE 1 – (1) Bu Yönetmeliğın amacı, 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3 üncü maddesinde tanımlanan ve 6 ncı maddesinde açıklanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları, doğal sitler hariç olmak üzere sitlerin tespit ve tescili ile ilgili usul ve esasları düzenlemektir.

Dayanak

MADDE 2 – (1) Bu Yönetmelik, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 7 nci ile 10 uncu maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 3 – (1) Bu Yönetmelikte geçen;

a) Arkeolojik sit: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanları,

¹ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120313-6.htm> adresinden 25.04.2017 tarihinde erişilmiştir.

b) Bakanlık: Kùltür ve Turizm Bakanlığını,

c) Etkileşim-geçiş sahası: Korunması gerekli kùltür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, sitleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında göz önünde bulundurulması gereken alanları,

ç) Genel Müdürlük: Kùltür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünü,

d) İrdeleme: Daha önce tespit ve tescili yapılmış taşınmaz kùltür varlıkları ile sitlerde yasal ve hukuki zorunluluklar, bilimsel araştırmalar veya koruma bölge kurulu kararı gereği Bakanlığın imkanları çerçevesinde yenilenen/yinelenen tespit çalışmalarını,

e) Kentsel arkeolojik sit: 2863 sayılı Kanun kapsamına giren arkeolojik sitlerle birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden alanları,

f) Kentsel sit: Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kùltürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, v.b.) birlikte bulundukları alanları,

g) Koruma Bölge Kurulu: Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu,

ğ) Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Kùltür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünü,

h) Koruma Yüksek Kurulu: Kùltür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu,

- i) Korunacak sokak: Her türlü yapı tarzında ve doku özellikli yerleşmelerde korumaya değer sivil mimari örneklerinin toplu şekilde bulunduğu hallerde, bütünlüğü veren yapı adası veya sokak ölçeğindeki alanı,
- i) Korunma alanı: Taşınmaz kültür varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanları,
- j) Ören yeri: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanları,
- k) Sit: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanları,
- l) Tarihi sit: İnsanlık tarihi, milli tarihimiz veya askeri harp tarihi açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerleri,
- m) Taşınmaz kültür varlıkları: Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan, o eseri meydana getiren toplumun toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal, bilimsel ya da estetik niteliklerinin belgesi olan yer üstünde, yer altında veya su altındaki korunması gerekli taşınmaz varlıkları,
- n) Tescil: Bakanlıkça tespiti yapılan taşınmaz kültür varlıkları ile sitlerin korunması gerekli olanlarının, koruma bölge kurulu kararıyla belirlenmesini,
- o) Tespit: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3 üncü maddesinde tanımlanan ve 6 ncı maddesinde açıklanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 7 ncı

maddesine göre bu yönetmelikte belirtilen usuller, esaslar ve kıstaslar doğrultusunda, oluşturulacak bir ekip tarafından, teknik bir çalışma ile değerlendirilerek belgelendirilmesini, koruma amaçlı imar planı müellifi, üniversiteler ya da bilimsel araştırma yapan uzmanlarca veya ilgili meslek odası gibi konu ile doğrudan ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarca bu yönetmeliğe göre hazırlanarak Bakanlık ilgili birimlerine iletilen çalışmaların Bakanlık ilgili birim elemanlarınca yerinde kontrol edilmesini,

ö) Tespit ekibi: Tespit çalışmalarını yapmak üzere, yapılacak çalışmanın konusu, çalışmaya esas teşkil eden varlıkların nitelikleri ve yerine göre Bakanlıkça ya da Bakanlıkça gerektiğinde diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarından veya Vakıflar Genel Müdürlüğünün kendi uzmanlarından iki kişiden az olmamak üzere kurulacak ekibi,

p) Tespit programı: Tespit çalışmalarını yapmak üzere; Genel Müdürlük, Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri veya Müze Müdürlüklerince Bakanlığın imkânları, mevsim ve arazi şartları, konunun önemi, kamusal yararı, tarih sırası ve çalışmayı yapacak tespit ekibinin durumu gözetilerek hazırlanan ve güncelleştirilen programı,

ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Esaslar

Tespitlerde değerlendirme kıstasları

MADDE 4 – (1) Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yahılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar,

namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları, okul, devlet yapısı ve benzeri taşınmaz kültür varlıklarından korunması gerekli olanlar ile sitlerin tespitinde;

a) On dokuzuncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlardan olması,

b) Ondokuzuncu yüzyıl sonrasında yapılmış olmasına rağmen önem ve özellikleri bakımından korunmalarına gerek görülmesi veya bu yapıların ait oldukları dönemin kendine özgü niteliklerini anlatan belge niteliğinde olması ya da var olan bir geleneğin hala sürdüğünün göstergesi olan ve bir bütünün parçası olarak çevreye katkıda bulunan taşınmazlardan olması,

c) Tek yapılar için; taşınmazın sanat, mimari, tarihi, estetik, mahalli, dekoratif, simgesel, belgesel, işlevsel, maddi, hatıra, izlenim, özgünlük, teklik, nadirlik, homojenlik, onarılabilirlik değerlerinin yanı sıra, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, biçim bakımından özellik göstermesi,

ç) Kentsel sitler için; korunması gerekli kültür varlığı özelliği gösteren tek yapıların yoğunluk, mimari, tarihi bütünlük göstermesi ya da geleneksel kentsel dokuyu bir bütün halinde yansıtmaması,

d) Arkeolojik sitler için; yazılı bilgiler, sathi kalıntılar veya bilimsel araştırmalara dayanması; çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar veya topoğrafik açılardan yeterli niteliklere sahip olması;

1) Birinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları ile yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş; taşınmaz kültür varlıklarına ait kalıntılar ve buluntuların veya bunu destekleyen taşınır kültür varlığı buluntularının yoğun olarak yer aldığı alanlardan olması,

2) İkinci Derece Arkeolojik Sitlerde; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini kısmen yansıtan yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş alanlardan olması; ancak Birinci Derece Arkeolojik sitler kadar yoğun kültür varlığı kalıntı ve buluntusuna sahip olmayan veya kısmen modern yerleşme birimleri ile de doku bozulmaları görülen arkeolojik alanlardan olması,

3) Üçüncü Derece Arkeolojik Sitlerde; ender rastlanılan buluntulardan ve/veya bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar sonucunda kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan alanlardan olması veya Birinci ve İkinci Derece Arkeolojik Sitlerle etkileşim içinde ve bu alanların korunmasında uzun ya da kısa vadede kamu yararı olan alanlardan olması,

e) Kentsel Arkeolojik Sitler için; arkeolojik alanlarla günümüzde sosyal yaşamın devam ettiği geleneksel kentsel dokunun bir arada bulunması,

f) Tarihi sitler için; yazılı bilgi-belgeler ve bilimsel araştırmalar sonucunda ulusal tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği hususunun sabit olması,

g) Taşınmazın milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman unsuru ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evlerden olması,

ğ) Etkileşim-geçiş sahası için; korunması gerekli kültür varlıklarını ve sit alanlarını doğrudan etkileyen, sit bölgeleriyle bütünlük gösteren, daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış veya sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan, yapı grupları ve benzerlerinin yer aldığı, sit bölgeleri arasında kalmış, sitleri doğrudan etkileyen veya koruma amaçlı imar planlarının hazırlanma aşamasında göz önünde bulundurulması gereken alanlardan olması,

hususları göz önünde bulundurulur.

Tespit sonucu düzenlenecek belgeler

MADDE 5 – (1) Yapılan tespitler sonucunda tescile esas olmak üzere aşağıdaki belgeler düzenlenir:

- a) Taşınmaz kültür varlıkları ile sitlerin tescili için gerekli yazılı ve görsel bilgileri içeren Anıt ve Sit Fişi.
- b) Tanıtmaya yeterli fotoğraflar.
- c) Tek yapılar için; taşınmazı içten, dıştan ve çevresiyle birlikte gösteren tespit fişi üzerinde yer alan fotoğraflar.
- ç) Sitler için; alanı bütünüyle algılamayı sağlamak amacıyla panoramik olarak çekilmiş fotoğraflar ve alan üzerindeki taşınmaz kültür varlıkları ile küçük buluntuların detaylı çekilmiş, tasdikli, çekim tarihleri belirtilmiş albüm haline getirilmiş fotoğraflar.
- d) Tespiti yapılan taşınmazın ve sitin yerini ve sınırlarını gösterir Ek-1, 2 ve 3'teki tablolara uyularak hazırlanan ve yapılara verilen sıra numaraları işlenen harita. (Sit sınırları, 15/7/2005 tarihli ve 25876 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Büyük Ölçekli Harita ve Harita Bilgileri Üretim Yönetmeliğine uygun olarak hazırlanmış haritalar üzerinde belirlenir. Sit sınırları kadastral haritaların üretildiği alanlarda kadastral haritalarda, kadastral haritaları üretilmemiş alanlarda ise; üretilmişse 1/5000 ölçekli standart topografik fotogrametrik uçuş paftaları, halihazır haritalar, orotofoto haritalar üzerinde, bunlardan hiçbiri üretilmemişse 1/25000 ölçekli topografik harita üzerinde işaretlenir. Tescil fişine sit alanının konumunu gösterir 1/25000 ölçekli topografik harita eklenir.)
- e) Taşınmaz kültür varlıkları ile siti tanımlayan ve tespit ekibinin görüşünü içeren ve Ek-4'teki şemaya göre hazırlanan rapor ve ekinde korunması önerilen taşınmaz kültür varlıklarının Ek-5 ve 6'daki tabloya uyularak hazırlanan listesi.

(2) Sit sınırları Büyük Ölçekli Harita ve Harita Bilgileri Üretim Yönetmeliğine uygun olarak hazırlanmış haritalar üzerinde belirlenir. Sit sınırları kadastral haritaların üretildiği alanlarda kadastral haritalarda, kadastral haritaları üretilmemiş alanlarda ise; üretilmişse 1/5000 ölçekli standart topografik fotogrametrik uçuş paftaları, halihazır haritalar, orotofoto haritalar üzerinde, bunlardan hiçbiri üretilmemişse 1/25000 ölçekli topografik harita üzerinde işaretlenir. Tescil fişine sit alanının konumunu gösterir 1/25000 ölçekli topografik harita eklenir.

Koordinasyon

MADDE 6 – (1) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 7 nci maddesi gereği, Genel Müdürlükçe veya ilgili Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünce, tespiti konu olan alanla ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşleri alınır.

(2) Görüş istenen kurum ve kuruluşlarca kırk beş gün içinde görüş verilmemesi durumunda çalışmalar Bakanlıkça doğrudan tamamlanır.

Tescil kararı

MADDE 7 – (1) Taşınmaz kültür varlıklarından ve sitlerden Bakanlıkça tespiti yapılanlar koruma bölge kurullarınca değerlendirilerek tescil olunur.

(2) Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının tespiti ve envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır ve tespiti yapılan taşınmaz kültür varlıkları koruma bölge kurullarınca değerlendirilerek tescil olunur.

(3) Vakıflar Genel Müdürlüğünce tespiti yapılp, koruma bölge kurullarınca değerlendirilerek tescil olunan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür.

Tescil işlemleri

MADDE 8 – (1) Yapılan tespitler sonucu hazırlanan belgelerin Koruma Bölge Kurulunca değerlendirilip uygun bulunması sonucunda alınan tescil kararının ilgili kuruluşlara dağıtımı, kararı alan koruma bölge kurulu müdürlüğünce yapılır. Tescil edilen korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı, belirlenen korunma alanları ve sitler il merkez ilçesi sınırları içerisinde ise valilikçe, ilçe sınırları içinde ise kaymakamlıkça, tescil kararının valiliğe veya kaymakamlığa tebliğ tarihinden itibaren en geç üç gün içinde ilan tahtalarına asmak, belediye hoparlörüyle duyurmak, köy muhtarlığına bildirmek ve internet sitesinde yayımlamak suretiyle ilân edilir. Bu ilana ait tutanak ilgili Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne iletmek üzere Bakanlığın o ildeki temsilcisine teslim edilir.

(2) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sitler kadastral haritalar üzerinde belirlenmişse, bu taşınmazlara ilişkin köy-mahalle-pafta adı, ada-parcel numarası, parselin bir bölümünün veya tamamının sit içinde kaldığına ilişkin bilgileri gösterir liste ilgili valilik ve kaymakamlık tarafından ilgili kadastro müdürlüğüne hazırlattırılarak ilgili tapu müdürlüklerine gönderilir.

(3) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sitler kadastral haritalar üzerinde belirlenmemiş ise bu bilgiler, Genel Müdürlük ile Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü arasında düzenlenen bir protokol kapsamında Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri ile Kadastro Müdürlüklerince ortaklaşa belirlenir.

(4) Bu işlemler tamamlandıktan sonra, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı, belirlenen korunma alanları ve sitler, il merkez ilçe sınırları içinde ise valinin, ilçe sınırları içinde kalırsa kaymakamın yazısı üzerine veya tapu müdürlüklerince doğrudan tapu kütüğünün beyanlar hanesine, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı, korunma alanı veya cinsi, derecesi ve bir bölümünün ya da tamamının sit içinde kaldığı da belirtilerek sit olduğuna dair kayıt konur.

(5) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı, korunma alanı veya sit olarak Bakanlıkça tespiti yapılarak Koruma Bölge Kurullarınca tescil edilen, 21/6/1987

tarıhli ve 3402 sayılı Kadastro Kanununun 16 ncı maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde belirtilen mera, yaylak, kışlak, otlak, harman ve panayır yerleri gibi sınırlandırması yapılmış ve parsel numarası verilerek, özel siciline yazılmış taşınmazlar için korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı, korunma alanı veya cinsi, derecesi ve bir bölümünün ya da tamamının sit içinde kaldığı da belirtilerek sit olduğuna dair kayıt konur.

(6) 3402 sayılı Kanunun 16 ncı maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinde belirtilen, devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan kayalar, tepeler, dağlar ile bunlardan çıkan kaynaklar gibi tarıma elverişli olmayan sahipsiz yerler ile deniz, göl, nehir gibi genel sular ile yol, meydan, köprü, yeşil alan ve park gibi tescil ve sınırlandırması yapılmayarak tapu siciline kayıt edilmeyen alanlar için yukarıda belirtilen kayıt konulmaz.

(7) Bu alanlarda yeni bir sınırlandırma ve parsel ihdası Koruma Bölge Kurulu izni ile yapılır.

Tescil kaydının kaldırılması

MADDE 9 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerine göre tescil edilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının tescil kayıtlarının kaldırılması tescil işlemleri ile ilgili esaslara uygun olarak yürütülür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Yürürlükten kaldırılan yönetmelik

MADDE 10 – (1) 10/12/1987 tarihli ve 19660 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

MADDE 11 – (1) Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 12 – (1) Bu Yönetmelik hükümlerini Kùltür ve Turizm Bakanı yürütür.

Ek 3:

VENEDİK TÜZÜĞÜ (1964)¹

Tanımlar:

Madde 1- Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.

Madde 2- Anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır.

Amaç:

Madde 3- Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumaktır.

Koruma:

Madde 4- Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Madde 5- Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı, ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

¹ http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0860508001353672560.doc adresinden 25.04.2017 tarihinden erişilmiştir.

Madde 6- Anıtların korunması, ölçeği dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.

Madde 7- Bir anıtın tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Kültür varlığının tümünün, ya da bir parçasının başka bir yere taşınmasına - anıtın korunması bunu gerektirdiği, ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu durumlar dışında - izin verilmemelidir.

Madde 8- Anıtın tamamlayıcı öğeleri sayılan heykel, resim gibi süslemeler, ancak bunları korumanın başka çaresi yoksa yerlerinden kaldırılabilir.

Onarım:

Madde 9- Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel olarak aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyonundan farkı anlaşılabilir ve gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır.

Madde 10- Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi çağdaş bir teknik kullanılarak anıt sağlamlaştırılabilir.

Madde 11- Anıta mal edilmiş farklı dönemlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı üslup birliği değildir. Bir anıt üst üste çeşitli dönemlerin izlerini taşıyorsa, alttaki dönemleri açığa çıkarmak ancak bazı özel durumlarda yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi

ise haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ile ilgili yargıyı ve neyin yok edileceği üzerinde kararı vermek, sadece bu işi üzerine almış kimseye bırakılamaz.

Madde 12- Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda sanatsal ve tarihi tanıklığı yanlış bir biçimde yansıtmaması için, özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir.

Madde 13- Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir.

Tarihi Yerler:

Madde 14- Anıtın bulundukları yerler, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp, yaşanır şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir. Böyle yerlerde yapılacak koruma ve onarım çalışmalarında, daha önceki maddelerde açıklanan ilkelere esinlenmelidir.

Kazılar:

Madde 15- Kazılar 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılmalıdır.

Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka, kültür varlığının anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır.

Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen (a priori) vazgeçilmelidir. Yalnız *anastylosis*'e, yani mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine

izin verilebilir. Birleştirmede kullanılan madde her zaman ayırt edilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğunca az kullanılmalıdır.

Yayın:

Madde 16- Bütün koruma, onarım ve kazı işlerinde her zaman çizim ve fotoğraflarla açıklık kazanmış çözüm getirici ve eleştirici raporlar halinde kesin belgeler hazırlanmalıdır.

Temizlemenin, sağlamlaştırmanın, yeniden düzenlemenin ve birleştirmenin her safhası -çalışma sırasında ortaya çıkan, tanımlanmış biçimsel ve teknik özellikler göz önünde tutularak- raporda gösterilmelidir. Bu belgeler bir resmi kurumun arşivine konmalı ve araştırıcılar bundan yararlanabilmelidir. Bu raporların yayınlanması tavsiye edilir.

Prof. Dr. Cevat Erder'in çeviri metni alınmıştır.